

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

güncel
kitaplar

FİRAVUN LARIN LÂNETİ

Philipp VAN ETTEN

KOZA YAYINLARI

Güncel Kitaplar Dizisi : 7

Birinci Baskı : Nisan 1974

«Firavunların Laneti — Der Fluch der Pharaonen» ● Philipp Vandenberg'in inceleme - araştırısı ● Dilimize çeviren : Ahmet Cernat ● Kapak düzeni : İbrahim Köktürk ● Dizgi, Baskı : Özyayın Matbaası ● Düzelti : P. Yüce ● Kapak filmleri : Zafer Ofset ● Baskı: Diskopress Matbaası ● Cilt : Nümune Mücellithanesi ● Yayın Hakkı (Copyright): Scherz Verlag - Kesim/Koza Yayınları Tic. Ltd. Şti. (Nuruosmaniye Caddesi Özyayın Evi Kat:4, D:6 Tel: 22 00 26, İstanbul)

BİRİNCİ BÖLÜM

L Â N E T

“**H**AYAT, GARİP raslantılarla doludur,» dedi Cemal Mehrez. Gür kaşlı, iri dudaklı, kısa boylu ve geniş omuzlu bir adamdı.

Onunla Kahire’de, 26. Temmuz Köprüsü’ünün yanındaki «Ömer Hayyam» otelinde buluşmuştum. Yüzme havuzunun yanına oturmuş, campari’lerimizi yudumlarken bir yandan da firavunların efsanevi lânetinden söz ediyorduk.

«Demek siz inanmıyorsunuz bu lânetin etkili olabileceğine, öyle mi?» diye sordum Dr. Mehrez’e.

Kahire’deki Mısır müzelerinin genel müdürü olan Mehrez, bir an durdu. Karşılık vermekte güçlük çektiği hemen belli oluyordu. Sonra o sert Kahire ingilizcesi ile konuştu. Cambridge ya da Oxford üniversitesinde okuyan Mısırlı arkeologların büyük çoğunluğu ingilizceyi bu şive ile konuşurlar.

«Bu esrarlı ölüm olaylarının tümünü göz önünde tutacak olursanız, bir takım kuşkular beslemekte haklı sa-

yılırsınız. Üstelik eski Mısır tarihinde bazı lânet formüllerine raslanmamış da değildir. Ancak ne var ki...» Mehrez konuşmasını dudaklarında zoraki bir gülümseme ile sürdürdü. «Ben inanmıyorum buna! Beni düşüntün bir kez. Hayatım boyunca firavun mezarları ve mumyalarla uğraştım. Bundan önceki ölüm olaylarının tümünün bir raslantıdan başka bir şey olmadığı konusunda en iyi örnek, benim.»

Mısır müzelerinin müdürü sıfatıyla Mehrez, yüzyılın başlarından kalma ve tasavvur edilemeyecek kadar çirkin bir binayı idare etmekteydi. Bu binada Mısır'ın birkaç bin yıllık tarihinden kalma 100.000 değerli parça saklanıyordu. Bu parçalar arasında küçükük skarabe'ler (1), güçlü firavunların taştan yapılma kocaman heykelleri ve nihayet üst katta, 52 numaralı salonda bulunan yirmi mumya bunlar arasında yer almaktaydı. Mumyalar yaş ve cinsiyete göre düzenlenmiş, ilk sıraya erkeklerin, onun ardından da kadınlarınkiler yerleştirilmişti. Cam tabutlar içinde ziyaretçilere düşük bir ücret karşılığında gösteriliyordu. Ziyaretçilerden bazıları durmaksızın gülümseyen ve dişlerini gösteren bu mumyaların görünüşüne dayanamaz, alınları ter içinde kendilerini salondan dışarı atarlardı.

Konuşmamızdan dört hafta sonra, Dr. Cemal Mehrez, artık yaşamıyordu. Öldüğünde elliiki yaşındaydı. Doktorlar, ölüm nedeni olarak 'dolaşım bozukluğu' teşhisini koydular.

Ama Mehrez'in ölümünün en garip yanı suydı: Daha birkaç hafta önce firavunların lânetinin etkisi hakkında kuşkularım belirtmiş olan Mehrez, hamalların beraberlerinde kocaman tahta sandıklarla firavun Tutank-

(1) Skarabe : Eski Mısırlılarca kutsal sayılan bir gübre böceği.

hamon'un (1) ziynet eşyalarını ve altın maskesini almak üzere Mariette caddesindeki müzeye geldikleri gün ölmüştü. Üçbinüçyüz yıl önce ölen bu firavunun mücevherleri ile onikibuçuk kilo ağırlığındaki altın maskesi - sigorta değeri 1 milyar 3 milyon TL. -, İngiltere Kraliyet Hava Kuvvetlerine ait iki ağır bombardıman uçağı ile Londra'ya götürüldü ve Tutankhamon'un mezarının Howard Carter ve Lord Carnarvon adlı iki İngiliz tarafından bulunuşunun ellinci yıldönümü için düzenlenen bir sergide gösterildi.

Tutankhamon, bugüne dek en aşağı üç düzüne bilim adamının hayatına malolan lânet'in kilit noktasıdır. Yalnızca dokuz yıl - M.Ö. 1358 - 1349 - saltanat süren bu firavunun, tarihsel açıdan bakıldığında, herhangi olağanüstü ilgi çekici bir yanı yoktur. Ancak mezarının çok geç bulunması, bu mezarın öbür firavun mezarlarının aksine bulunana dek yağmaya uğramamış oluşu ve nihayet firavunların lâneti sorununun, Tutankhamon'un mezarı bulunduktan sonra bir çok bilim adamının ölmesi nedeniyle, bu kez bilim adamlarını da düşündürtmeye başlaması gibi olaylar, Tutankhamon'un özel bir önem kazanmasına yol açtı.

Gerçi daha Tutankhamon'un mezarı açılmazdan önce de hayatları '*esrarlı*' bir biçimde sona eren arkeologlar vardı. Ama o zaman buna kaderin bir cilvesi gözüyle bakılmıştı. Ne var ki Lord Carnarvon'un 6 Nisan 1923 günü esrarlı bir şekilde ölmesi ve bu ölümü izleyen bazı garip olaylar, görüşlerin değişmesine yol açtı.

Bir İngiliz lordunun mumyalara ve toprak altında kalmış hazinelere ilişkin garip merakının nedenini anlayabilmek için, Lord Carnarvon'un kişiliğini biraz daha

(1) Tutankhamon : Amarna sülâlesinden Mısırlı prens ve 18. sülâle firavunu.

yakından gözden geçirmemiz gerekiyor.

1866 yılında doğan Carnarvon, «eski İngiltere'nin altın yıllarının» tipik bir çocuğuydu. İlk çocukluk yıllarını büyüklerinin Highclere adlı malikânesinde geçirdi. İlk okul eğitimini özel bir öğretmenden aldı. Ondan sonra her genç lordun yaptığı gibi o da Eton kolejine girdi. Cambridge üniversitesindeki Trinity kolejinde binicilik sporundaki olağanüstü başarıları ve bir sömestre boyunca sırasının çekmesinde sakladığı canlı bir yılanla dikkatleri üzerine çekti.

Babasının ölümü üzerinde Carnarvon, yirmiüç yaşında ailenin büyük servetinin yönetimini üzerine almak zorunda kaldı. O andan başlayarak da tam bir 'playboy' yaşamı sürdürdü. Ancak merakı, kadınlardan çok hayatın kadınların dışında kalan diğer zevklerine yönelikti.

Otomobil Kazası

LORD CARNARVON, aynı zamanda otomobil yarışlarının öncülerinden biriydi. Daha İngiltere'de otomobillerin işletilmesine izin çıkmazdan önce, Fransa'da birkaç araba sahibiydi. Ne var ki Lord Carnarvon'un kazılara merak sarmasına, Tutankhamon'un mezarını bulmasına ve sonunda o ünlü lânetin hışmına uğramasına bu otomobil merakının yol açacağını kimseler bilemezdi.

Lord Carnarvon'un kızkardeşi Lady Highclere, şu bilgileri verir:

«Kardeşim, o günlerde Almanya'da bir gezideydi. Yirmisekiz yıldan fazla bir süre ona bütün gezilerinde eşlik eden sadık şoförü Edward Trotman'la uçsuz bucaksız ormanın içinden Bad Schwalbach'a uzanan bomboş bomboş bir caddeden geçmekteydiler. Bad Schwalbach'ta Lady Carnarvon, kocasını bekliyordu.

Gerek önlerinde, gerekse arkalarında bomboş cad-
deden başka bir şey yoktu. Ama birdenbire, küçük bir
tepeciğe vardıklarında, yolun bir kısmının çökük oldu-
nu gördüler. Çökük kısım, ancak onbeş metre kadar yak-
laşıldıktan sonra farkedilebiliyordu. Ayrıca biraz aşağı-
da önüne öküz koşulu iki araba yolu kapatmıştı.

Carnarvon, belki geçebilirim umuduyla keskin bir
dönüş yapıp arabayı yolun kenarına sürdü. Ama bunu
yaptığı anda bir taş yığınının içine daldı. İki lastik pat-
ladı; araba bir taklak atarak Carnarvon'u altına aldı.
Trotman ise, sadme sonucu birkaç metre öteye fırlamış-
tı...

Bütün gücünü toplayan Trotman, hafif olan araba-
yı bir yana çekip efendisini kurtarmayı başardı. Carnar-
von, tarlada yanlarında su bulunan iki işçi gördü. Onla-
ra sormaya bile gerek duymaksızın testiye yakaladığı gi-
bi Carnarvon'un yüzüne boşalttı. Bunun üzerine kalp, yi-
ne çalışmaya başladı.»

Lady Highclere'in kazaya ilişkin açıklamaları bura-
da bitiyor. Ama, kesinlikle bilinen nokta, Lord Carnar-
von'un bu kaza sonucu şiddetli bir beyin sarsıntısı geçir-
diğidir. Bir süre gözleri görmedi, yüzü neredeyse tanın-
mayacak hale gelene dek şıştı. Bundan başka, el bilek-
lerinden biri kırılmış, vücudunun çeşitli yerleri ağır ya-
nıklara uğramıştı.

Soylu otomobil delisi, bir kaç kez ameliyat olmak
zorunda kaldı. Ancak sağlığı eski haline dönmedi. Özel-
likle İngiltere'nin havası yüzünden artık soluk almakta
güçlük çekiyordu.

1903 yılında Carnarvon ilk kez kışı Mısır'da geçirdi.
Mısır'da havadaki nemin yüzde kırkın üzerine çıktığı he-
men hiç görülmez. Dolayısıyla nekahat devresinde olan
bir hasta için Mısır'ın iklimi, idealdi. Ondan sonra her

kışı Nil kıyılarında geçirmeğe başlayan Carnarvon, sanata meraklı bir kişi olduğundan, arkeolojiye daha da artan bir ilgi duydu.

Mısır'da geçirdiği üçüncü kış, Lord Carnarvon kazılar yapmaya başladı; tabii, kazıları tam bir başarısızlıkla sonuçlandı. Bu durum üzerine, Kahire'deki Müze müdürü Sir Gaston Maspero'ya akıl danıştı. Sir Maspero da ona İngiliz arkeoloğu Howard Carter ile bir kez görüşmesini öğütledi.

Howard Carter mesleğinde ehil ve idealist, ama buna karşılık çok az parası olan bir adamdı. 1890 yılından beri Mısır'da çalışmaktaydı. Amerikalı Theodore Davis hesabına Luksor'un batısındaki *Krallar Vadisi*'nde yaptığı kazılarda iki firavun mezarı bulmuştu.

Howard Carter'le Lord Carnarvon yedi yıl süreyle hiç bir sonuç almaksızın hazine aradılar. 1912 yılına kadar çıkarabildiklerini büyük bir gururla ve epey para harcayarak «Five Years Explorations at Theben-Teb'deki Beş Yıllık Araştırmalar» adlı kitapta yayınladılar. Ama öte yandan çalışmalarını da sürdürdüler.

Carter'in tahminlerine göre, Krallar Vadisi'nde unutulmuş bir firavun mezarı daha vardı. Bu tahmini de büsbütün bilimsel temelden yoksun değildi. Theodore Davis, kayalıklardaki bir aralıkta, üzerinde Tutankhamon'un hiyeroglifleri bulunan toprak bir kâse bulmuştu. Ayrıca bulduğu kuyu biçimindeki bir mezarda da tahta bir kutunun kalıntılarına raslamıştı. Kutudaki ince altın yapıtların üzerinde Tutankhamon'un adı yazılıydı.

Bunu gören David, Tutankhamon'un mezarını bulduğuna inandı. Yalnızca Carter, bunu kuşkuyla karşılıyordu. Çünkü haklı olarak 18. sülâleden bir kralın bu denli sade bir mezara gömülmesini imkân dışı sayıyordu. Orta İmparatorluğun bütün kralları ancak muazzam kaya mezarlıklarına lâyık görüldüklerine göre, yalnızca Tu-

tankhamon'un böylesine yoksul bir biçimde gömülmesini haklı kılabilcek hiç bir neden yoktu.

Ama Carter'in kanısını asıl güçlendiren, Theodore Davis'in bir diğer buluşu oldu. Amerikalı arkeolog kayalıklar arasındaki bir mağarada parçalanmış çeşitli toprak kaplar ve keten bohçalar buldu; fakat bir süre sonra bunların fazla ilgi gösterilmeye değer nesneler olmadığı kanısına vardı.

Ancak New York'taki Metropolitan Sanat Müzesi'nde yapılan daha ayrıntılı bir inceleme, toprak kaplarda bulunanların, Tutankhamon'un mührü ve firavunun adıyla ölüm yılını gösteren kumaşlar olduğunu ortaya koydu. Carter'e göre; bütün bunlar, Tutankhamon gömülürken kullanılmış olan nesnelerdi. Peki, ama, firavunun asıl mezarı neredeydi?

Yüzyılın Arkeoloji Olayı

CARTER'in mezarın bulunduğunu umduğu yerde, Theodore Davis kazılara başladı. Resmi makamlar daha o sıralarda bile kendisinin kazılarından pek önemli sonuçlar beklemedikleri halde, 1902 yılında Mısır hükümetinden kazı iznini almayı başarmıştı.

Aslında resmî makamların, Davis'in kazılarından sonuç beklemeleri olağandı. Çünkü Giovanni Belzoni, daha 1820 yılında herhangi bir sonuca ulaşamayacağı kanısına vararak bu bölgedeki kazılarına son vermişti. Davis de 1914 temmuzunda kazıdan vazgeçtiğinde aynı kanıyı paylaşmaya başlamıştı. Onun ardından kazı yapma ayrıcalığı Howard Carter ile Lord Carnarvon'a geçti.

İki adam kazılara derhal başlamak istiyorlardı. Ne var ki, Birinci Dünya Savaşının araya girişi nedeniyle Krallar Vadisi'ndeki büyük macera, ancak üç yıl sonra başlayabildi.

O güne dek kimin ne zaman nerede neyi aradığına dair herhangi bir plan ya da taslak yapılmamıştı. Howard Carter, tamamen içgüdüsünün etkisi altında Tutankhamon'un mezarını II. Ramses, Merenptah ve VI. Ramses'in mezarlarının çizdiği üçgenin içinde aramalarını önerdi.

Bütün kış, o güne dek yapılan kazılardan çıkan olağanüstü moloz yığınlarının temizlenmesiyle geçti. Carter, VI. Ramses'in mezarının tam dibinde eski mezar işçilerinin kulübelerinin taş temellerine rastladı. Bu temeller büyük çakmak taşlarından yapılmaydı. O güne dek çakmak taşları, yakınlarda bir mezarın bulunduğu konusunda şaşmaz bir belirti sayılmıştı.

1920 yılında, çakmak taşından yapılma kulübe temellerinin bulunduğu yer hariç olmak üzere saptanan üçgenin her yanı aranmıştı. Carnarvon ile Carter, bu kez çalışmalarını saptadıkları yerin yakınındaki bir vadiye yönelttilerse de yine bir sonuç elde edemediler. Altı yıl süreyle varlığından bile emin olmadıkları bir yeri aramışlardı. Altı yıl süreyle her gün bütün bu masrafların belki de hoşla gideceği kuşkusu içlerini kemirmişti. Ve nihayet yine altı yıl boyunca hergün içgüdülerini onları daha çalışmaya zorlamıştı. Sonunda herşey, beş gün içinde olup bitti.

28 Ekim 1922'de Carter, yanında Lord Carnarvon olmakla Luksor'a gelip kazı için yardımcı işçi tuttu.

1 Kasım 1922'le Carter, Krallar Vadisi'nde yeni kazılara başladı. VI. Ramses'in mezarının kuzeydoğu köşesinden güneye doğru bir hendek açtı. Hendek, işçi kulübelerinin çakmak taşından yapılma temellerinin tam arasından geçiyordu.

4 Kasım 1922'de Carter, her sabah olduğu gibi kati üzerinde kazı yerine geldi. Fakat kazı yerindeki alışılmamış sessizlik karşısında şaşırıldı. İşçilerin başındaki

çavuş, koşarak onun yanına geldi:

«Sir, ilk kulübenin temelinin altında kayalara oyulmuş bir basamağa rasladık.»

5 Kasım 1922'de öğlenden sonra dört basamak ortaya çıkarılmıştı. Artık bu basamakların bir kaya mezarına indiğinden kuşkulanamazdı. Ama ne vardı bu mezarın içinde? Bir firavun mu? Yoksa yağmaya uğramıştı da bomboş mu kalmıştı?

Akşam ortaya çıkarılan basamakların sayısı onikiye yükselmiş, son basamaktan sonra mühürlü bir kapı belirmişti. Mührün üstünde bir çakalla köle resimleri vardı. Bu, Krallar Vadisi'ndeki 'Ölüler Şehri'nin mührüydü. Mezar - görünüşe bakılırsa - henüz yağmaya uğramamıştı.

6 Kasım 1922'de Carter, Luksor'dan hamisi Lord Carnarvon'a şu telgrafı çekti: «*Nihayet Krallar Vadisi'nde harika bir şey buldum - mühürleri zedelenmemiş muhteşem bir mezar - Siz gelene dek bulunanları kapatırdım - Tebrikler.*»

8 Kasım 1922'de Lord Carnarvon, kısa aralıklarla iki telgraf yolladı: «*İmkân bulursam derhal geliyorum.*» Ve sonuncusu: «*Aynı 20'sinde İskenderiye'ye varmayı umut ediyorum.*»

23 Kasım 1922'de Lord Carnarvon, Luksor'a geldi. Yanında kızı Lady Evelyn Herbert de vardı.

24 Kasım 1922'de mezarın toprakla örtülen girişi yine temizlenip ortaya çıkarıldı.

25 Kasım 1922'de mühürler, fotoğrafları alındıktan sonra söküldü. Kapının ardında eğik vaziyette aşağı giden bir koridor belirdi. Koridoru dolduran molozların arasında mühürler ve kırık alabaster kaplar vardı. Görünüşe bakılırsa mezar yağmaya uğramış ve sonradan yine mühürlenmişti.

26 Kasım 1922'de kazıcılar, ilk taş kapının on metre arkasında ikinci bir kapıya rasladılar. Bu kapıda Ölü-

ler Şehri'nin mührünün yanı sıra Tutankhamon'un kendi mührü de görölüyordu.

Howard Carter, «*Tutankhamon - Bir Mısır Kral Mezarı*» adlı kitabında son heyecanlı saatleri şöyle anlatır:

«Moloz yığınları ağır, insanı çıldırtacak kadar ağır bir tempoyla - bize zaman bir türlü geçmez gibi geliyordu - temizlendi ve nihayet kapının tamamı önümüzde belirdi. En önemli an gelip çatmıştı. Titreyen ellerimle kapının sol üst köşesinde ufak bir delik açtım. İçeri demir bir çubuk soktum. İçersinin karanlık ve boşluğu, kapının arkasındaki kısmın biraz önce boşaltılan koridor gibi dolu olmadığını gösteriyordu.

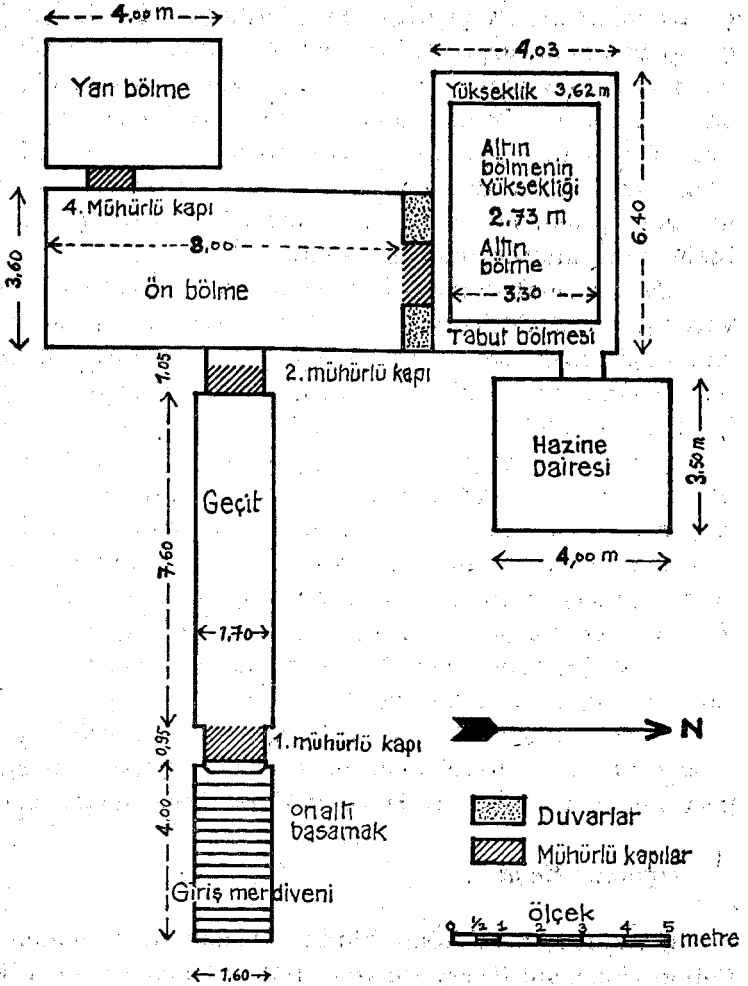
Zehirli gazların bulunması olasılığına karşı birkaç mum yakılıp kontrol yapıldı. Bu bittikten sonra deliği genişlettim, bir mum sokup içeri baktım. Bu sırada Lord Carnarvon, Lady Evelyn ve Callender (kazıya katılanlardan biri) yargıcın hükmünü bekler gibi yanımda durmaktaydı. Kapının arkasındaki odadan fışkıran sıcak hava mumun alevini eğdiği için önce hiç bir şey göremedim. Ama gözlerim ışığa alıştıktan bölmede bulunan çeşitli nesneler, sis bulutlarının arasından sıyrılırcasına önümde belirdiler: Tuhaf hayvanlar, heykeller, ve altın - her yerde parıltılar içinde yanan altın. Şaşkınlığımdan adeta dilim tutulmuştu. Bu süre yanımda bulunanlara sonsuzluk kadar uzun gelmiş olmalı.»

Bu sessizlik karşısında sabrını ilk yitiren, Lord Carnarvon oldu.

«Bir şey görebiliyor musunuz, Carter?» diye fısırdadı heyecanla.

«Evet.» diye karşılık verdi Carter. «İnanılmaz şeyler görüyorum.»

Titrek mum alevinde gözler önüne serilenleri üçbin-üçyüz yıldan bu yana hiç bir insan gözü görmemişti. Bunlar, o güne varana dek arkeologların toprak altından

Tutankhamon'un taslağı: Bir merdiven ile on metre uzunluğunda bir geçit, Howard Carter'in uğursuzluk getiren lanet yazısını bulduğu ön odaya açılmaktadır. Ön odanın sağ yanında genç yaşta ölen firavunun lahдинin bulunduğu kısım yer almaktadır.

çıkarttıklarının en güzeli, en değerlisiydi. Lotüs çiçeği çiçeği biçiminde saydam bir alabaster kupa. Onun solunda devrilmiş vaziyette duran, altın ve cam kakmalarla süslü arabalar. Onun ardında gözleri iri iri açılmış bir kral büstü, altın yataklar, siyah dolaplar, altın bir taht. Ama bir lahit ya da mumya yoktu görünürlerde. Bu da doğaldı. Çünkü bu, bitmez tükenmez hazinelerle dolu labirentin yalnızca ilk bölmesiydi.

Carter ve Carnarvon bir konuda tam fikir birliğine varmışlardı: Önlerindeki, dünya tarihinin en heyecan verici keşfiydi. Mezarın öteki bölmelerinde kendilerini daha nelerin beklediğini bilmeden bile bunu rahatlıkla söyleyebilirlerdi.

Kapının deliği yine kapatıldı. Carter sorumluluğunu bilen bir bilim adamı olarak mezarın açılışını en ufak ayrıntılarına dek hazırladı. Aldığı ilk tedbirler arasında, Kahire'den demir çubuklardan örülü bir kap getirtmek de vardı. Callender birkaç kişilik bir ekiple mezarın girişinde gece gündüz nöbet tutuyordu. Sonunda Carter'e bu tedbir bile gereğince yeterli görünmedi. Girişi geçici olarak yine toprakla doldurdu.

Lord Carnarvon'la Lady Evelyn, övel işleri için 4 Aralık günü İngiltere'ye hareket ettiler. Şubat başında geri döndüler. Bu arada Howard Carter boş durmamıştı.

Uğursuz Keşif

CARTER, bulabildiği bütün uzmanları toplamıştı. Fotoğraf uzmanı Harry Burton, Hall ve Hauser adında iki ressam, New York'taki Metropolitan Müzesi'nden Arthur C. Mace, yazı uzmanı Prof. Dr. Alan Gardiner, mühür uzmanı Prof. Dr. Breasted ve Kahire Ulusal Müzesi Kimya Bölümü müdürü Alfred Lucas bunlar arasındaydılar.

Önce Tutankhamon'un mezarının ön bölmesini kapa-

yan duvar yıkıldı ve 8 çarpı 3,60 metre büyüklüğündeki değerli eşyalarla dolu oda incelemeyi geçirdi. Mühürlerin durumundan da anlaşıldığı gibi, bu mezar da yağmacıların elinden kurtulamamıştı. Ne var ki yağmacılar, hazine bölmesine kayaların arasından ancak küçük bir geçit açabilmişler ve bu yüzden de ancak küçük parçaları çalabilmişlerdi. Bütün bunlar - sonradan anlaşıldığı gibi - firavunun mezarına yerleştirilişinden hemen sonra olmuştu. Mezar hırsızlarının yakalanmamak için kapıya yeni mühürler koymalarının nedeni, ancak bu varsayım ile açıklanabiliyordu.

Nil kıyılarının batısındaki bu büyük keşfin uzun süre gizli kalamayacağı kuşkusuzdu. 'London Times' gazetesi kazıyı yapanlardan kazı ile ilgili haberlerin tekelini satın aldı. Bütün dünya olağanüstü keşiflerden söz etmekteydi. Üç ayrı merci tarafından atanan birbirinden bağımsız üç nöbetçi ekip, gece gündüz mezarın çevresinden ayrılmıyordu. Çünkü - sızan haberlere göre - kazıların henüz ilk döneminde bulunuluyordu. Howard Carter'ın tuttuğu notlarda şu satırlara raslanmaktadır:

«Ön bölmedeki işimizi bitirene kadar sinirlerimizin bozukluğu doruğuna varmıştı. Maneviyatımız ise tanımlanabilir gibi değildi.»

Ön bölmede her parçanın, bulunduğu yerde fotoğrafı çekildi, resmedildi ve saklanmak üzere hazırlandı. Daha önce ve boş durumda bulunan bir başka firavun mezarında bir laboratuvar kuruldu. Bu arada sürekli olarak mektup ve telgraf yağmaktaydı. Bunlarda bulunan parçaların nasıl saklanacağına ilişkin öneriler, hatıra eşyası meraklılarının ricaları («Birkaç kum tanesi gönderseniz bile çok müteşekkirdim»), tebrikler, yardım önerileri, hısmılık iddiaları («Siz, 1893 yılında Camberwall'de oturan ve kendisinden o zamandan beri haber alamadığımız yeğenimiz misiniz?») yer alıyordu.

Kazıya katılanlar ve en azından bilim adamları arasında başka bir nedenden ötürü sınırlı bir hava gittikçe yayılmaktaydı. Carter, ön bölmede pek de göze çarpmayan bir Ostrakon bulmuştu (1). Önce diğer parçalar gibi kataloğa geçirilip numaralanan bu levha, aradan bir kaç gün geçtikten ve Alan Gardiner üstündeki hiyeroglif metni okuduktan sonra yine katalogdan silinmişti.

Metnin başındaki yazı, şöyleydi:

**FİRAVUNUN RAHATINI BOZANLARI
ÖLÜMÜN KANATLARI EZECEKTİR.**

Carter, Gardiner ya da orada bulunan bilim adamlarından herhangi birinin, o sıralarda, bu lânet formülünden korktuklarını iddia etmek yanlış olur. Bilim adamlarının asıl korktuğu, Mısırlı kazıcı ve yardımcılarının bir takım sözde masalların etkisi altında huzursuzluğa sürüklenmeleriydi. Bu yardımcılar olmaksızın çalışmaların sürdürülmesi imkânsızdı.

İşte sözcü geçen levha bütün bu nedenlerden ötürü tutanaklardan çıkarıldı; ama hafızalardaki varlığını sürdürdü. Sözü her yerde geçen bu levhanın bulunduğu yerde fotoğrafı alınmadığı gibi, o günden bu yana ne olduğu da bilinmemektedir. Aynı formüle değişik bir ifadeyle bir heykelciğin arka yüzünde de raslanmıştır: «*Mezar soyguncularını çölün alevleri ile geri püskürten, benim! Tutankhamon'un mezarını koruyan, benim!*»

Bu heykelcik, mezarın ana bölmesindeydi. O da çıkarıldıktan sonra artık arkeologların Mısırlı yardımcılar

-
- (1) Ostrakon : Arkeolojik bir terimdir. Üzerine sürgüne gönderilmek istenen kişinin adı yazılan çanak çömlek parçası, ya da üzerinde bir halk masalı veya bir resim taslağı bulunan taş veya seramik parçası anlamlarına gelir.

arasında huzursuzluk çıkmasından endişelenmelerine gerek kalmamış, artık hedefe varılmıştı.

Mukaddes Kitap'tan Önceki Lânet Formülleri

ÖBÜR doğu uygarlıklarının aksine, eski Mısır'da lânet formüllerine çok ender raslanır. Tevrat'ta geçen ve herkes tarafından herkese yöneltilebilen lânetlere karşılık, eski Mısır tarihindeki lânet formüllerinin bir özelliği vardır: Mısır'da lânet eden, yalnız ve yalnız firavun'dur. Onun lânet okuması, haklı ve yasalara uygundur. Buna karşılık, İsraililerde tanrıya ya da krala lânet etmek yasaktı ve bu yasağa karşı gelenler, ölüm cezasına dek varabilen ağır cezalara çarptırılırlardı.

I. Tutmosis, kızı Hatsepsut'un tahta çıkışında yaptığı konuşmada şöyle demiştir: «*Lânet olsun kraliçeye' gi-gi kötü sözler söyleyen, ölecektir.*» III. Ramses'e karşı ter-tiplenen harem suikastının dava tutanaklarından anlaşıl-dığına göre davalılara dava başlamazdan önce lânetli ad-lar takılmıştı. Bu davranışın amacı, davalıları Tanrı-la-rın korunmasından yoksun kılmak ve böylece onların Tanrı düşmanı damgasını yemelerine yol açmaktı. Eski Mısır'da bir kimseyi toplum dışı etmek ve yasaların korumasından yoksun kılmak amacıyla düzenlenen dinî merasimlerde lânetlinin adının toprak bir çanağa kazıl-ması ve sonradan da bu çanağın kırılması da aynı anlamı taşıyan bir davranıştı.

Tutankhamon'un mezarından kaybolan lânet formü-lü gibi formüller, lânet'in sahibi olarak tanrıları da gös-terirler; Büyük Tanrı, Abidos'un efendisi Osiris-Sokar' ın lâneti, büyük tanrıça İsis'in lâneti gibi...

Mısır eski eserler dairesi genel müfettişi Engel-bach, Medun piramidinin yakınlarında bir mezar buldu-duğunda, ön bölmede yine bir levha üzerinde şu formü-

le raslamıştı: «Ölünün ruhu, mezar soygucusunun boynunu bir kazın boynunu burar gibi buracaktır.»

Lânet yazısını taşıyan levhada yalnız «Ölünün ruhu» ndan söz edilmiş olmasına karşılık, Engelbach bölmede iki ölü buldu. Cesetlerden biri mumyalanmış, öteki ise mumyalanmamıştı. Mumyalanmamış cesedin sahibi, tam mumyanın üstündeki mücevherleri çalacağı sırada lânetin hışmına uğramış ve tavandan düşen bir taşın altında kalarak ölmüştü.

Bu bir raslantı mıydı, yoksa bir teknik buluşun ürünü olan bir tuzak mı? Bu soruya karşılık verebilmek için bazı noktaların bilinmesi gerekir. Eski Mısırlılar son derece dindar, ruhların ve mucizelerin varlığına inanmaya eğilimli, hattâ bunlara körü körüne inanan insanlardı. Nil sularının ne zaman kabarmaya başlayacağını bilen kişi, sokaktaki Mısırlı için bilim adamı değil, Tanrıydı. Çevrelerine hep bilginlerin toplayan firavunlar da Nil'in sularının kabarma zamanını öğrenen ilk kişiler arasında olurlardı.

Ama Mısır'da bilimin yaygın hale geldiği, takvim, toplumun alt kesimlerince de öğrenildiği; matematik, geometri ve astronomi bilgilerinin yayıldığı ve suni sulama arttığı ölçüde Mısır halkı gerek ruhlara olan inancından, gerekse çok tanrılı inancından uzaklaşmaya başladı. Eski imparatorluk devrinde Keops ve Teti gibi firavunlar, insanüstü varlıklar sayılırlardı. Oysa, aynı devrin sonlarında krallar, artık tanrısal niteliklerini yitirmeye başlamışlardı. Bu gelişme, Tanrıların insan elinden çıkma altın tahtlardan tamamen çekilmeleri ile son buldu.

Bu durum gözönünde tutulunca, artık aydınlanmaya başlayan Mısırlıların ölümden sonraki hayata inanmakla birlikte, ölülerinin herhangi bir güç sahibi olduğuna artık inanmamalarında şaşılacak bir nokta var mıdır?

Aynı şekilde rahiplerin ve büyücülerin bir zamanların korkutucu lânet formüllerini bu kez teknik bilgilerin yardımı ile etkili kılmaları da olağan karşılanmak gerekmez mi?

Mezarın tavanındaki taşların mumyaya dokunulduğu anda aşağı düşmesi bir raslantı değil, teknik bir oyundu; çeşitli hazinelerle mezarına konan mumyayı hırsızlara karşı korumak için düşünülmüş, hem yalın, hem de etkili bir yoldu.

Bir firavunun mezarında rahat etmesini sağlamak için harcanan emek ve paranın, «aşağı kesimden» bir vatandaşın ebedî huzuru için harcanandan daha fazla olması ise doğaldı. Çünkü firavunlar, normal ölümlülerden farklı olarak daha sağlıklarında bedenlerinin öldükten sonra tüm dünyevî zenginliklerle çevrili olduğu halde sonraki yüzyıllara kalmasını sağlayacak tedbirleri alabilirlerdi. Firavunların lânetinin etkisini en güçlü biçimde mezardaki huzurunu en az düşünebilmiş bir firavunda göstermiş olmasının ise açıklanması kolay bir nedeni vardır; Tutankhamon'un gömülme işi, firavunun henüz onsekiz yaşındayken ölmesinden ötürü, tamamen rahiplerle büyücülere kalmıştı. Ve Tutankhamon eceliyle ölmemiş, öldürülmüştü.

Onüç Ölü

AMA Howard Carter ile Lord Carnarvon 17 Şubat 1923 günü, Tutankhamon'un mezarının ana bölümünü açmaya başladıklarında, bütün bunlar henüz bilinmiyordu.

O sıcak Şubat günü saat 14'e doğru mezarın içine giden geçidin başında toplanan yirmi kişiden hiç biri, ana bölmede firavunun mumyasının bulunacağından emin değildi. Ve nihayet yine bu kişilerin hiç biri, pek yakında içlerinden onüçünün öleceğini bilmiyordu.

Howard Carter'in kazı tutanağında şu notlar yer almaktadır:

«Kararlaştırıldığı gibi saat 14'de bu önemli olaya tanıklık etmek ayrıcalığına sahip olanların tümü mezarın önünde toplanmıştı. Bunların arasında Lord Carnarvon, Lady Evelyn Herbert, Çalışma Bakanı Ekselans Süleyman Abdül Halim Paşa, Eski Eserler Dairesi Genel Müdürü Lacau, Sir William Garstin, Sir Charles Tust, New York Metropolitan Müzesi Mısır Bölümü başkanı Lytgoe, Prof. Breasted, Dr. Alan Gardiner, Winlock, Merwin Herbert, Richard Bethell, Eski Eserler Dairesi Genel Dairesi Genel Müfettişi Engelbach, aynı daireden üç Mısırlı müfettiş, hükümetin basın organının temsilcisi ve nihayet bizim ekibimizin üyeleri bulunuyordu. Aşağı yukarı yirmi kişi kadar vardık.»

Carter tutanak notlarında yalnızca onüç kişiyi saymıştır. Bu önemli günden önce ve sonra oluşan olaylar gözönünde tutulunca bu ihmali hoşgörmek mümkündür. Carter'in sözünü ettiği Mısırlı müfettişler arasında Eyalet Valisi Fehmi Bey ile Mısır ordusu başkumandanı Sir Lee Stack Sirdah vardı. Arkeologlar ekibinde ise Astor, Bruère ve Callender adlı asistanlarla iki bilim adamı, Alfred Lucas ve Arthur Mace yer almışlardı.

Ön bölmeye sandalyeler yerleştirilmişti. Ana bölmenin girişinin iki yanında bulunan insan büyüklüğündeki iki heykel tahtalarla örtülmüştü. Bölmeye elektrik ışığı verilmişti. Taş kapının önüne bir platform yerleştirilmişti. Bu platformun üstünde duran Carnarvon ile Mace, sırayla Carter'in çekiç ve keskiyle duvardan çıkardığı taşları alıyorlardı.

Carter duvarda çocuk kafası büyüklüğünde bir delik açtıktan sonra lambayla deliğin öte yanını aydınlattı. Elektrikli lambanın yaklaştırılmasıyla birlikte kuvvetli bir altın parıltısı arkeologların gözünü kamaştırdı. İçer-

si gözün görebildiği kadar altından yapılma bir duvardı.

Yere düşen taşlar herhangi bir zarar vermesin diye çalışmalara devam edilmezden önce delikten içeri bir şilte sokularak altın duvarın önüne tutuldu. Tek tek taşları çıkarmaya devam eden Carter, iki saat sonra yer hizasına yaklaştığında, işin bırakılması zorunluluğu belirdi. Arkeologlar önce bir gerdanlığın çevreye dağılmış incilerini topladılar. Görünüşe bakılırsa; gerdanlık, mezar soyguncuları tarafından koparılmış ve sonradan da öylece orada bırakılmıştı.

Duvardaki delik, bir insanın geçebileceği büyüklüğe ulaştıktan sonra içerde ne bulunduğunu görülebildi. 5 çarpı 3,30 metre büyüklüğünde ve 2,73 metre yüksekliğindeki bölmede altından yapılma bir sandık durmaktaydı. Sandıkla odanın dört duvarı arasındaki uzaklık, ancak 65 santimdi. Bu bölme, girişten biraz daha aşağı seviyeydi.

Howard Carter'ın üzerinde o gün koyu renk bir elbise vardı. Ceketini çekiçe çalışmaya başlamazdan önce çıkartmıştı. Deliğin yeterince büyüdüğünü görünce ana bölmeye indi. Lord Carnaryon ile Lacau da onu izlediler.

Ellerinde bir lamba olduğu halde altın sandıkla kalya duvar arasında kalan daracık geçitten ilerliyorlardı. Bu arada Krallar Vadisi'ndeki firavun mezarlarının pek çoğunda bulunan gizli çukurlardan birine düşmemek için de büyük dikkat harcıyor ve adımlarını gayet yavaş atıyorlardı.

Carter, sandığın dar yüzeylerinden birinde üstünde mühür olmayan iki kanatlı bir kapak buldu. O güne dek edindikleri tecrübelerle göre, mezar soyguncularının buraya da girmiş oldukları sonucuna varmaları gerekiyordu. Adamlar kapağın kanatlarını dikkatle açtılar. Açılış, sanki kanatlar yerlerine henüz takılmışçasına kolay ve gürültüsüz oldu.

Sandığın içinde bir ikinci sandık daha vardı ve onun

da üstünde birincisindeki gibi sürgüler bulunuyordu. Ancak sürgülere bir göz atan arkeologlar, ürpermekten kendilerini alamadılar. Sürgülerin üstündeki mühürler sapa-sağlandı. Artık kuşku edilemezdi; mezar soyguncuları buradan ileri gidememişlerdi. Bu kapakların ardında saklı olanı, firavunun ölümünden sonra hiç bir insanoğlu görmemişti.

Carter notlarında şöyle der:

«Yanılmıyorsa o anda hiç birimiz, mühürleri sökmek isteginde değildik; çünkü daha kapıları açarken kendimizi hakkımız olmadığı halde bir yere giren yabancılar gibi hissetmiştik... Hayalimizde bundan sonraki sandıkların kapılarının da açıldığını ve nihayet en sonuncu kapı da açıldıktan sonra firavunun kendisiyle karşılaştığımızı görür gibi oluyorduk. İki kanatlı büyük kapıyı dikkatle ve elimizden geldiğince ses çıkartmamaya çalışarak kapattık...»

Bunlar, soğukkanlı bir bilim adamının değil, fakat dünya tarihinin bir parçasının yeniden gün ışığına çıkışına tanık olan birinin sözleridir.

Ölü firavunun dışarı çıkarılmasına ilişkin hazırlıklar, epeyce güçtü. Kaya mezarlığına giden yol yine top-rakla kapatıldı. Lord Carnarvon da Kahire'ye, kazılar süresince kaldığı «Continental» otelindeki dairesine döndü.

Lord Carnarvon'un Sonu

NISAN başlarında Luksor'da bulunan Carter, Lord Carnarvon'un ağır hasta olduğu haberini aldı. Ama bu telgraftan aşırı bir endişeye kapılmadı. Ancak Lord Carnarvon'un ağır hastalandığı ve ateşinin çok yüksek olduğu yolunda ikinci bir telgraf daha aldıktan sonra Kahire'ye gitti.

Ondan sonra olanları, bugün Highclere malikânesin-

de yaşayan Lord Carnarvon'un oğlu anlatmaktadır. İri yapılı, geniş omuzlu bir adam olan altıncı Carnarvon konu: «*Yes, it's quite a story* - evet, bu tuhaf bir hikâyedir,» demektedir.

Genç Lord, babası Tutankhamon'un mezarının kazıları ile uğraşırken o zamanlar İngiltere'ye bağlı olan Hindistan'da bir gezide bulunuyordu. Babasının hastalandığı haberi üzerine derhal Mısır'a giden ilk gemiye atladı.

Babasının hastalığı bir tuhaf başlamıştı. Elliiki yaşındaki lord, bir sabah kahvaltıda: «Kendimi çok kötü hissediyorum.» demişti. O sırada ateşi 40'ı bulmuştu bile. Bunun hemen ardından şiddetli bir titreme nöbeti başladı. Ertesi günü Carnarvon biraz daha iyiydi. Ama ateşi yükselmekte gecikmedi. Bu durum oniki gün sürdü. Doktorlar, Lord Carnarvon'un traş olurken yüzünü yaralamış olduğunu tesbit ettiler. Bir sivrisineğin sokması sonucu şişen kısmı usturayla kesmişti. Ancak doktorların kanısına göre böylesine sürekli bir ateşin nedenini bu yarada aramak imkânsızdı.

Genç Lord Carnarvon, o günlere ait anılarını şöyle nakleder: «Kahire'ye varır varmaz, 'Continental' oteline gittim. Babam kendini kaybetmişti. Howard Carter ile annem Lady Almina yanındaydılar. Gece saat ikiye on kala uyandırıldım. Hastabakıcı gelip babamın öldüğünü söyledi. Gözlerini o sırada yanında olan annem kapatmıştı. Odasına girdiğimde ansızın bütün ışıklar sönmüverdi. Mumlar yakıldı. Üç dakika sonra cereyan yine geldi. Babamın elinden tutarak dua ettim.»

Carnarvon'un kızkardeşi Lady Burghclere, kardeşinin ateş nöbeti arasında Tutankhamon'u sayıkladığını anlatır. Anılarında şöyle yazmıştır: «Son sözleri şunlardı: *'Çağrısını duydum, uyuyorum.'*»

Ve yine Carnarvon'un oğlu, şöyle der:

«Kahire'de ışıkların sönmemesinin nedeni açıklanama-

di. Elektrik idaresi, herhangi bir arızadan haberdar olmadığını bildirdi.»

Carnarvon'un oğlu, anılarına şöyle devam eder: «Babam Kahire saatiyle ikiye doğru ölmüştü. Sonradan öğrendiğime göre burada, Highclere'de, Londra saatiyle sabahın dördüne biraz kala, yani aşağı yukarı babamın öldüğü saatte, tuhaf bir olay olmuş; 1919 yılında sol ön ayağını kaybeden ve babam tarafından çok sevilen foks-teriyer cinsi dişi köpeğimiz birdenbire ulumaya başlamış, arka ayakları üstüne oturmuş, ondan sonra da cansız vaziyette yere yuvarlanmış.»

İlk kez bu olaydan sonra bilim adamları ve onların hemen ardından da gazeteler firavunların lânetinden ve ortadan kaybolan lânet formülünden söz etmeye başladılar. Aynı yıl Tutankhamon mezarının kazılarıyla ilişkisi olan iki kişi daha ölünce panik başladı.

Ölen iki kişiden biri, Amerikalı arkeolog Arthur C. Mace idi. Howard Carter, mezarın açılışı için Mace'den yardım istemişti. Mezarın ana bölümüne ait duvarın son kısmını yıkan da Mace olmuştu. Carnarvon'un ölümünden sonra, arkeolog, durmaksızın artan bitkinlikten yakınmaya başladı. Sonunda doktorlarca nedeni anlaşılamayan bir komaya girdi ve Lord Carnarvon'un öldüğü otelde can verdi.

Carnarvon'un ölümü üzerine, lord'un eski bir dostu olan Amerikalı milyarder George Jay-Gould, Mısır'a gelmişti. Jay Gould, Kahire'den Luksor'a ve oradan da Carter'in kılavuzluğunda yüzyılın en büyük buluşunu, firavun mezarını görmek için Krallar Vadisi'ne gitti. Oraya vardığının ertesi günü, şiddetli bir ateşle yatağa düştü. Aynı akşam öldü. Önce herhangi bir teşhis koyamayan doktorlar, Jay Gould'un ölümünden sonra sırf hastalığa bir ad koyabilmiş olmak için '*Boubon vebası*' dediler.

Esrarlı ölüm olaylarının arkası bununla da kesilme-

di. Carter, Tutankhamon'un mezarındaki arkeolojik çalışmalarını sürdürürken, İngiliz sanayicilerinden Joel Woolf, Carnarvon'un arkadaşı Jay-Gould ile hemen aynı koşullar altında hayatını kaybetti. Mezarı ziyaret ettikten ve bir gemi ile İngiltere'ye döndükten hemen sonra nedeni anlaşılamayan ateş nöbetleri sonucu öldü.

1924 yılında da röntgen mütehassısı Archibald Douglas Reed öldü. Reed, ölü firavunun mumyasına sarılı şeritleri ilk kez kesen ve cesedin röntgenini çekmiş olan insandı. Bu işi tamamladıktan çok kısa bir süre sonra tuhaf bitkinlik krizleri geçirmeye başladı. İngiltere'ye döndükten sonra da öldü.

Binlerce Yılın Ardındaki Sır

1929 YILINA kadar firavunun mezarı ya da Tutankhamon'a ait bilimsel çalışmalarla şu ya da bu biçimde ilgilenmiş yirmiiki kişi, vaktinden önce ya da açıklanamaz bir nedenle hayata gözlerini yumdular. Bu yirmiiki kişiden onüçü, mezarın açılışına doğrudan doğruya katılmışlardı.

Prof. Alan Gardiner, Prof. Dr. Breasted, Prof. Winlock, Prof. Foucart, Prof. La Fleur, Garry Davies, Harkness ve Douglas Derry adlı arkeologlarla Astor ve Calender adlı asistanlar, ölen bilim adamları arasındadır.

1929 yılında Lord Carnarvon'un eşi Lady Almina, söylentiye göre bir böcek sokması sonucunda öldü. Aynı yıl, Howard Carter'in sekreteri Richard Bethell de son derece garip koşullar altında hayata veda etti: Bir sabah yatağında ölü bulunan Bethell'in dolaşım bozukluğu yüzünden öldüğü söylendi. Bethell'in yetmişsekiz yaşındaki babası Lord Westbury, oğlunun ölüm haberini alınca, Londra'daki evinin yedinci katından atlayarak kendini öldürdü. Cenaze arabası mezarlığa giderken küçük bir

oğlan çocuğunu ezdi.

«*Firavunun rahatını bozanları, ölümün kanatları ezecektir!*» Neydi bu lânetin sırrı? Bir insanın ya da tanrılaştırılmış bir varlığın, irade gücüyle veya kendilerini tümüyle dine vermiş kişilerin, ya da son derece yetenekli bilim adamlarının buldukları ve sonra insanlığın yine unuttuğu bir takım metodlarla başka insanların yaşam ritmini etkilemesi, hatta durdurması imkân dahilinde midir?

Bütün bu ölüm olaylarına yüzyıllar boyu etkisini koruyan ve kendilerini ölümsüz olarak gören firavunların cansız ve altınlar içindeki gövdelerini insan elinden korumak için kullandıkları zehirler mi yol açmıştır?

Bu olayların nedenini bu yarı tanrıların saray biçimi yapılmış kaya mezarlarına yerleştirdikleri ender raslanır kimyevi maddelerin ya da madenlerin sağtıkları ışıklarda mı aramak gerekmektedir? Yoksa birbirini izleyen ve gerçekliğinden kimsenin kuşku duymadığı bu ölüm olayları, gerçekten yalnızca birer raslantı olarak mı değerlendirilmelidir?

İKİNCİ BÖLÜM

ÖLÜM VE RASLANTI

SÖZÜ EDİLEN OLAYLARI açıklayabilmek için başvurulabilecek iki yol vardır. Birincisi, kaderci görüşle tümü '*kaderin cilvesidir*' deyip körü körüne olana boyun eğmek. İkinci ve daha güç olan yol ise, ilk bakışta hiç bir bilimsel çerçeveye sığdırılamayacak kadar karışık bir nitelik gösteren bu olaylara ilişkin bir takım var-sayımlar koymaya çalışmak! Biz de bir çok bilim adamları gibi ikinci yolu seçmek istiyoruz.

Raslantı'nın bilim dilindeki karşılığı «*Koinzidenz*» tir (1). Koinzidenz, özellikle parapsikoloji (2) uzmanlarının inceleme alanına giren bir konudur. Duyuların algılama gücünün ve fiziki deneylerin dışında kalan fenomenlerle ilk kez bilimsel açıdan uğraşanlardan biri olan

(1) : «Koinzidenz» Lâtineden gelir, "karşılaşma", 'raslaşma' anlamındadır.

(2) : Parapsikoloji : psikolojinin, deneysel psikolojinin dışında kalan, telepat ve sizdeniz kitapları hıpkıantyaorgalısan dalı.

İsviçreli Psikolog Jung, «*Bilinmez'in Dinamizmi*» adlı kitabında bu konuya ilişkin olarak şu açıklamaları yapar:

«Söz konusu fenomenlerle oldukça sık karşılaştım ve özellikle bunların insanoğlunun iç dünyası açısından ne denli büyük bir önem taşıdığını saptamak olanağını buldum. Bunlar çoğu kez insanın çevresinin alaylarına hedef olmamak için söylemeyip, yalnızca düşünmekle yetindiği olaylardır.»

1919 yılında önemli eseri «*Diziler Yasası*»nı yayınlayan Avusturyalı doğabilimci Paul Kammerer, raslantılara ilişkin araştırmalarda bir otorite olarak tanınır. Kammerer, on yıldan fazla bir süre ölüm olayındaki raslantıları ve yasaya uygunluğu incelemiştir.

Yine bir Avusturyalı olan Prof. Ernst Mally, 1938 yılında «*Olasılık ve Yasa*» adlı eseriyle doğabilimin olasılık teorisi açısından açıklanması çabalarına büyük bir katkıda bulunmuştur. Amerikalı Warren Weaver de aynı alanda çalışmıştır. 1964'de yayınladığı «*Talih Tanrıçası, raslantı ve olasılığın yasaları*» büyük yankılar uyandırmıştır. Bu konuda en yeni çalışma, Arthur Koestler'e aittir. Yazdığı son kitaplarından birinde Koestler, bir doğabilimcisinin titizliği ile «*Raslantının Kökenleri*»ni açıklamaya çalışmıştır.

Raslantı üzerine bilimsel çalışmalar bugün henüz başlangıç noktasında olmasına karşılık, insanlık binlerce yıldan bu yana bu fenomene eğilmiştir. Sözü edilen çalışmaların ve ilginin geçmişi, Mısırlıların ve Babilililerin astronomik bilgilerine kadar uzanır. İlk kez bu kavimler yıldızların dolaşımında düzenli aralıklarla bir yinelenme görmüş ve bir yıldızın çizdiği yol ile insanoğlunun yaşam çizgisi arasında belirli bazı ilişkilerin varlığını saptamışlardır.

İlk araştırmalarının kesinlikten uzak ve fazla şematik oluşuna karşın, ilk burç kataloglarını ve yıldızların durumunu gösteren yıllıkları hazırlamış olmanın onurunu eski Mısırlılara tanımak gerekir. Sirüs ya da eski Mısır'daki adıyla Sotis yıldızının sabah semasında görünmesi, Nil'in taşmaya başlayacağı anlamına gelirdi. Eski Mısırlılar, Sotis'in gökyüzünde öbür yıldızlardan çok daha erken bir satte belirmesine önceleri açıklanması olanaksız bir raslantı, Tanrıların bir işi gözüyle baktılar. Ama yüzyıllar boyu Sotis'in çıkışını Nil'in taşması izledikten sonra artık bu fenomen bir raslantı değil, fakat bir nedensellik bağının sonucu olarak görülmeğe başlandı.

Yeryüzüne ilişkin bir çok gözlemler de insanlığı ta eski çağlardan beri bir takım raslantı sorunları ile karşı karşıya bırakmıştır. Bunların bir çoğu bilimin yardımı ile bir çözüme bağlanabilmiş, bir kısmı ise bugüne dek açıklanamadan kalmıştır.

Daha antik çağlarda, İsa'nın doğumundan önce izlenmiş ve o zamanın insanlarına hem bir nevi saygı, hem de hayret aşılamış bir olay vardı: Dalga dönemselliği (periyodizmi). Yunan şairleri Aeschylus ve Euripides, *TPIKYMIA* terimini kullanırlar; bu, «üçlü dalga» anlamına gelir. Üçlü dalga olayını deniz kıyısında ve büyük göllerin kıyılarında bile görmek mümkündür: Aşağı yukarı aynı büyüklükteki her on dalgayı, kıyıya doğru giden ve diğerlerinden büyüklüğü açıkça görülebilen üç dalga izler. Hiç kimse, bilindiği kadarıyla bugün bile tam anlamıyla aydınlatılamamış olan bu olayı, sırf fiziki bir çerçeveye sokulamadığı için, raslantı diye nitelendirmeye kalkışacaktır.

Matematik Raslantı

RASLANTIYI matematik açıdan ele aldığımızda,

«hesaplanamazlık» niteliğini geniş ölçüde yitirmektedir. İkibuçuk liralık bir madeni parayı havaya attığımızda, ya yazı ya tura gelecektir. Gerçi teorik olarak bir de paranın ince yanı üstüne düşüp öylece kalması olasılığı da vardır ama biz, birincisi çok ender olduğu, ikincisi de aşağıdaki olasılık hesabını gereksiz yere karıştıracığı için, bu şıkkı bir yana bırakalım.

Bir atışla yazı getirme olasılığı 1:2 dir. İki atış, aşağıdaki sonucu verebilir:

Yazı — Yazı

Yazı — Tura

Tura — Yazı

Tura — Tura

Başkaca bir sonuç düşünülemez. Şimdi deneyimizi üç atışla genişletirsek, o zaman sekiz ayrı sonuç ortaya çıkabilmektedir:

Yazı — Yazı — Yazı

Yazı — Yazı — Tura

Yazı — Tura — Yazı

Yazı — Tura — Tura

Tura — Yazı — Yazı

Tura — Yazı — Tura

Tura — Tura — Yazı

Tura — Tura — Tura

Karl Marbe, «Yeryüzünde Tekdüzelik» başlığı altında topladığı felsefe ve pozitif bilim araştırmalarında serinin ilk ve son sonucunu; yani, üç atışta da aynı sonucun alınmasını «Saf gurup», diğer düzensiz sonuçları da «Normal gurup» diye nitelendirmektedir. Çünkü bir atış serisinin sonucu, düzenliliği ölçüsünde seriye uygunluk göstermekte ve yaklaşmakta, ama öbür yandan aynı ölçüde ender ve olasılık dışı bir nitelik kazanmaktadır.

Madenî para ile on atış, teorik olarak on defa «yazı» ile sonuçlanabilir. Çeşitli şıklar ya da durumları bir harf-

le ifade ettiğimiz takdirde gerçekleşme olasılığı 1:n dir. Paranın bir kez atılışında da 1:2 dir. Bu durumda olasılıkların adedi 2^n formülünden çıkmaktadır.

Yukarda açıklandığı gibi, üç atışta bu 2^3 , yani sekiz ayrı olasılık demektir. Paranın 28 atışta 28 kez yazı gelme olasılığı ise şu formülle ifade edilebilir:

$$1 : 2^{28} = 1 : 268\ 435\ 456$$

Bir olayın gerçekleşmesinde ikiden çok olasılık söz konusu olduğunda, durum çok daha karışık bir hal almaktadır. Warren Weaver, bu konuda 1 Mart 1950 günü, Nebraska'daki Beatrice şehrinde meydana gelen bir olayı örnek göstermiştir:

O günün akşamı, Beatrice'teki küçük kilisede bir koro provası yapılacaktır. Prova'nın başlangıç saati olarak 19.20 saptanmıştır. Ancak bir raslantı sonucu, saat 19.25 olduğu halde onbeş koro üyesinden hiçbiri henüz prova yerine gelmemiştir. Kilisenin rahibi ve aynı zamanda da koronun yöneticisi, yine koroda söyleyen büyük kızının elbisesini ütöleyen karısını beklediği için gelmemiştir. Kiliseye ayrı ayrı gelmekte olan iki kadının birden arabaları arızalanmıştır. Okula giden bir kız, ödevlerini bitirememiştir. Başka iki genç kız, bir radyo oyununun heyecanından provayı unutmuşlardır. Bir anneye kızı ibraz kestirelim derken prova saatini geçirmişlerdir. Yani, saat 19.25 olduğu halde kilisede henüz kimsenin bulunmayışına son derece yalın nedenler yolaçmıştır.

Ama bu nedenler, birdenbire bambaşka bir anlam ve önem kazanır: çünkü saat 19.25'de; yani, koro provasının başlaması için saptanan saatten beş dakika sonra Beatrice kilisesi büyük bir gaz patlaması sonucu yerle bir olur. Şimdi bu onbeş insanın gecikmesi, kaderin bir cilvesi midir? Bu insanlar önsezileri yüzünden mi gelmemişlerdir? Yoksa bu insanların bugün hayatta olma-

ları, tamamen bir raslantının mı sonucudur?

Raslantı araştırmacısı Weawer, bu olay karşısında şu sonuca varmaktadır: On gecikme nedeninin tümünün birden bir tek akşamda bir araya gelme olasılığı 1 : 1 000 000'dur. Weawer, ampirik yoldan giderek şu açıklamada bulunmaktadır: Her koro üyesinin geç kalma durumu, dört provada bir gerçekleşmektedir. Ama bütün koro üyelerinin bütün gecikmelerinin bir akşamda toplanması halinde olasılık oranı her biri için şu formülde ifadesini bulur : (1 : 4)¹⁰.

Çoğu bilim adamları, insanoğlunun kaderini çizen raslantıları yıldızlarla açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu, hiç kuşkusuz, en yalın ve en yaygın teodir. Gerçi bugüne kadar oniki kişi ayda büyük ilerlemeler kaydetmişlerdir ama, ayın yeryüzündeki hareketlere ve dönemlere etkisi konusu henüz geniş ölçüde incelenmemiş durumdadır. Ay ile med ve cezir hareketi arasındaki ilişki üzerine bugün herhangi bir tartışma yoktur; ama ayın insan yaşamı üzerindeki etkileri hemen hiç bilinmemektedir. Güneşteki lekelerin faaliyeti ile iklimler arasındaki ilişkiler araştırma konusu olmuştur; ancak güneşteki lekelerin salgınların çıkışını ya da yeryüzünde uluslararası büyük tartışmalara yol açışını bugüne dek ancak Rus kozmobiologları iddia edebilmişlerdir.

Lunatşarski ve Semaşko adlı bilim adamları, güneşte yedi, onbir, otuzbeş ve seksen yıllık dönemsellikler saptamışlardır. Bu dönemler sırasında manyetik fırtınalar elektrik kesilmelerine bile yol açmaktadır; istatistik araştırmaları yine bu dönemlerde psikozların, trafik kazalarının, intiharların ve «doğal» ölüm olayların hissedilir derecede arttığını ortaya koymuştur.

Öldürücü Ritimler

2 EKİM 1970 günü, Alman tiyatro ve sinema oyun-

cusu Grethe Weiser ve kocası Dr. Hermann Schwerin, arabalarıyla Yukarı Bavyera'da, Kreuzstrasse'de geçirdikleri bir kaza sonucu öldüler. Sevilen oyuncunun acı sonu bizim için şu açıdan önem taşımaktadır: Gerek kendisi, gerekse kocası 2 Ekim 1970 günü bedenen çok kötü bir durumdaydılar. Bu iddia, biyoritmik bilimiyle uğraşan bilim adamlarınca ileri sürülmüştür. Hem şaşırtıcı, hem de çok tartışmalı bir öğreti olan biyoritmik, şu varsayımları koymaktadır:

Doğumla birlikte insanın bedeni, ruhî ve manevî güçleri bir yaşam ritmine girer. Bu ritmlerin doğrultusunda bir «yüksek»ten bir «alçak»a doğru uzanır ve doğrultudaki yukarı ya da aşağı kaymalar, gerek çalışma gücünü, gerekse maneviyatı etkiler. Bu üç ritmden her birinin ayrı bir süreye sahip oluşu, yaşam ritminin karmaşık bir niteliğe bürünmesine yol açmaktadır. Sözel geliş, fiziki dönem 23 ruhsal dönem 28 ve manevî dönem 33 gün sürmektedir.

Buna göre; insan, 23 gün bedenen, 28 gün psikolojik açıdan çok iyi durumdadır; 33 gün de fikri çalışmasının doruğundadır. Düşük noktalar da kendini aynı ritimle göstermektedir. Bioritmik araştırmacıları, Grethe Weiser ile kocasının ölümüne yol açan trafik kazasından sonra ikisinin doğum tarihlerini esas alarak çiftin 2 Ekim 1970 günü yaşam ritminin hangi noktasında olduğunu hesapladılar. Sonuç, bilim adamlarının görüşünü haklı çıkarır nitelikte oldu; Grethe Weiser'le kocası, «raslantı» sonucu, her ikisinin de bedenen en düşük noktada oldukları bir günde can vermişlerdi. Buna «raslantı» denip geçilebilir miydi acaba?

Berlin'li Doktor Wilhelm Fliess tarafından ortaya atılan biyoritmik teorileri henüz tartışmalıdır. Oysa, bu teoriler, bugün en çok doktorlarca paylaşılmaktadır. Biyoritmik bilimini yadsıyanlar, olumlu ve olumsuz olay-

ları insanın kendi kendine telkinlerde bulunması sonucu meydana gelmiş saymaktadırlar. Onlara göre; sözgelişi, o gün sözde ruhen en düşük noktada olduğunu bilen biri, bunun doğal bir sonucu olarak çok karamsar ve bitkin olacaktır. Ya da aksini düşünelim: Dorukta olduğunu bilen, o gün olağanın üstünde çabalara girişecek, sonuç olarak da diğer günlere oranla çok daha fazla iş çıkarmaktadır. Ama bu durum, ortaya şu sorunun çıkmasına yol açmaktadır: Biyoritmikten ve dolayısıyla çeşitli fonksiyonlarının düşük ve yüksek noktalarından haberi olmayanların yaşam ritimleri üzerine ne söylenebilir?

Bugün, Almanya'daki Starfighter uçaklarının geçirdiği kazaların çoğuna pilotların kusurunun yol açmış olduğu bilinmektedir. 1973 başına kadar her biri altışar milyon mark değerinde olan bu uçaklardan 156'sı düşmüştü. Kazaya uğrayan 23 Starfighter pilotunun doğum tarihleri ve yaşam ritimleri yakından incelendiğinde, şu sonuçla karşılaşıldı: Pilotlardan 13'ü kaza günü yaşam ritmi grafiklerinin en düşük noktasında bulunuyorlardı.

Japonya'nın en büyük taksi işletmecisi olan Taito Kokusai, çalıştırdığı üçbin şoföre hergün yaşam ritminin durumunu bildirmektedir. Eskiden beri ruhsal özelliklere ilişkin bilgilerin köklü bir biçimde kazanılmasına teknik üstünlükten daha çok önem veren Japonya'da, biyoritmğin uygulama alanının genişliğine şaşmamak gerekir. Sözgelişi; Yokohama Telgraf İdaresi'nin elli postacı, belli günlerde telgrafları ulaştırmak üzere kullandıkları motosikletlere kırmızı veya sarı filâmalar takmaktadırlar. «Kırmızı»: *Dikkat, sürücü form açısından düşüktür*, «sarı» ise: *dikkat, sürücü form düşüklüğü göstermek üzeredir ya da form düşüklüğünden henüz kurtulmuştur* anlamına gelmektedir.

İsviçre'de Japonların tecrübeleri değerlendirilmiştir. Zürih'teki «SOS-Kaza yardımı» örgütünde şoförlerin bi-

yoritmiği dikkatle göz önünde tutulmaktadır. Bu davranışın sonucunda şoförlerin yol açtıkları kazalarda yüzde otuz oranında gerileme olmuştur. Basel'deki bir taksi işletmesi, yüzde kırk oranında bir kaza azalması saptamıştır.

Tek tek bireylerin kaderlerinin yalnızca raslantıya bağılı olmadığını bir kez saptadıktan sonra, birbirinden bağımsız birden çok kişinin kaderinin tuhaf bir biçimde birbirine bağılıymış gibi görünmesi, çok şaşırtıcı olmaktadır.

Bu konuda Paul Kammerer'in Viyana'lı bir fizik profesörü hakkında anlattıkları, oldukça ilginçtir. Sözü geçen fizik profesörü, radyoaktivite konulu bir dersinde Marie Cruie'nin çalışmaları üzerinde ayrıntılı bir biçimde durmuştu. Profesörün ders verdiği saatte Marie Curie yapmakta olduğu bir deney sırasında öldürücü yaralar aldı.

Buraya kadar olayı bir raslantı diye nitelendirebilme imkânı vardır. Ancak aynı profesörün bir dersinde Avusturyalı fizikçi Ludwig Boltzmann'ın bir teorisini tartışırken birincisine tıpatıp benzer bir olayın meydana gelişı, çevresini epey düşündürmüştür. Çünkü Boltzmann, tam profesörün ders verdiği saatte kendini öldürmüştür.

Bu durumda olayların yalnızca bir raslantı sonucu bir araya geldiği görüşünü paylaşmak, artık epey zorlaşmaktadır. Aynı duyguları paylaşan, aynı konulara ilgi duyan ve aynı sorunları olan kişiler arasında psişik ya da parapsikolojik ilişkiler mi vardır? Acaba firavunların lâneti de, aynı duyguları paylaşan ve aynı konuda araştırma yapanların düşünce sürecinin bir sonucu, ya da bu süreçteki bir kesilme, bir başarısızlık mıdır?

Bizler, 20. yüzyılın aydın düşünceli insanları olarak duyularla açıklanabilir algılarla duyu ötesi algılar arasındaki sınırın zaman zaman sezilemeyecek kadar incel-

diğini ve ancak aşılması mümkün olmayan bir duvarla karşılaştığımızda büyük bir şaşkınlıkla uyandığımızı kabullenmek zorundayız. Gerçi bugün fizyologlar, neden isteriklerin zaman zaman sağırlaştıklarını, ama bu kez parmak uçlarıyla duyabildiklerini, algılama yeteneklerini neden bir duyudan öbürüne geçirebildiklerini açıklayabilmektedirler de neden bir insan kansere yakalanırken ötekinin yakalanmadığı sorusuyla karşılaştıklarında, elleri kolları bağlı kalmaktadırlar?

Beyin Akımları Arasındaki İlişki

ÇEK fizyologu S. Figar, '*Pletismograf*' adını taşıyan ve insanın beyin çalışmasını gözle görülebilir hale getiren bir aygıtla yaptığı denemelerden ilginç sonuçlar almıştır. Pletismografin dayandığı prensip, ilk bakışta sanıldığı kadar karışık ve güç değildir: Beyin damarlarının basınç ve hacmi, son derece hassas ölçeklerle saptanmaktadır. Bir düşünce eylemi başladığında basınç ve hacim artmaktadır. Bu artma da aynen bir elektrokardiyagramda olduğu gibi kaydedilmektedir.

Figar, duygusal yapıları açısından aralarında fazla ayrılık bulunmayan kişileri başka başka odalarda ayrı ayrı pletismograflara bağlamış ve sonra içlerinden birine çözümünü pek de kolay olmayan bir hesap problemi vermiştir. Öbür odada bulunan kişinin ise böyle bir problemin verildiğinden haberi bile yoktur. Buna rağmen her iki ölçü aygıtı da aynı anda denemeye sokulan iki kişinin beyin çalışmalarını birlikte kayda başlamıştır. İnanılmaz ve görgül (ampirik) biliminin açıklayamadığı olay böylece gerçekleşmiş, denemeye sokulanağlardan biri bir problem verildiğinden bile habersizken, her iki aygıtta aynı beyin çalışmasını kaydetmiştir.

Rus araştırmacıları dalmış durumdaki denizaltılar-

da yavru tavşanları keserken, aynı anda birkaç yüz kilometre uzaklıktaki bir enstitüde bulunan ana tavşanların beyin akımlarını ölçmüşlerdir. Ölçü aygıtları küçük tavşanların ölümü anında ana tavşanlarda beyin akımlarının aşırı iniş ve çıkışlarını kaydetmişlerdir. Ana tavşanların bir şeyden etkilendikleri konusunda kuşku yoktur. Ama bu etkilenmenin kaynağı nedir? Şualar mı, dalgalar mı, akımlar mı?

Freiburg'lu parapsikolog Dr. Hans Bender, bu teoriye karşı çıkmaktadır. Dr. Bender gerekçe olarak şu görüşü ileri sürmüştür:

«Zaman zaman çıkan radyo sinyalleri olarak varsayarsak, beyin dalgalarının en güçlülerinin bile, kafanın yüzeyinden birkaç milimetre uzaklaştıktan sonra artık hiç bir ölçek tarafından kaydedilemeyecek kadar hafifleyeceklerini basit bir hesap işlemiyle bulabiliriz.»

Sovyet parapsikologu Leonid L. Vassiliev, hem basit hem de gerçekçi fiziki bir deneme ile paranormal fenomen ve yeteneklerin şualardan, dalgalardan ya da akımlardan ileri gelmediğini çok açık bir biçimde ortaya koymuştur. Bilgin, deneyinde kullanacağı kişileri kurşun muhafazalar içine koymuştur. Denizaltı teknelerini andıran bu bölmelerin çıkış kapısı olarak kullanılan lumboz kapakları, cıvada yüzmektedir. Böylece bölme elektromanyetik dalgalardan tamamen tecrit edilmiştir. Gerçi Gama şualarının, ekstrem kısa ve ekstrem uzunluktaki dalgaların bu tür bir «*Faraday kafesi*»ne sızmaları mümkündür. Ne var ki ekstrem uzunluktaki dalgalar, hiçbir insan beyninin yaratamayacağı kadar yüksek bir enerji harcamasına yol açarlar. Ekstrem kısalıktaki dalgaların ise insan beyni üzerinde yıkıcı etkileri vardır. Bütün bunlara karşılık, kurşun bölmede deneye tabi tutulan kişilerden, telepati açısından başarılı sonuç alındığından, dalgaları enerji iletkeni olarak düşünebilme imkânı orta-

dan kalkmıştır.

Prof. Bender'e göre; özellikle ölüm tehlikesi, olağanüstü bir yüreklilik isteyen durumlar ya da doğrudan doğruya ölüm olayının kendisi gibi yaşamın bazı uç noktaları söz konusu olduğunda, bilinçaltının öğeleri çok güçlü bir biçimde kendini duyurmaktadır.

Aşağı Avusturya eyaletinde yaşayan Bayan Rosa Schödl'ün başından geçen olay, bu konuda tipik bir örnektir. Bayan Schödl, 14 Kasım 1941 gecesi yatak odasının kapısının gıcirtısıyla uyanır. Kapı büyük bir ihtimalle rüzgârdan açılmıştır. Ancak kadın kapıyı kapatmak üzere yatağından kalktığı anda, tuhaf bir görüntüyle karşılaşır. Kendisi olayı şöyle anlatmaktadır: «*Sanki koridor karla kaplıydı. Karın üstünde bir sedye duruyor, sedyede de oğlum yatıyordu.*»

Bu olayın etkisiyle korkuya kapılan kadın, gelinini uyandırarak gördüklerini anlatır. Olay, gece saat birbuçukta olmuştur. Olayı izleyen üç hafta Rosa Schödl, oğlunun Rusya'da şehit düştüğünden kesinlikle emin olarak yaşar. Ondan sonra bu korkunç önseziyi doğrulayan haber gelir. Bölük komutanı, Smolensky'ten Bayan Schödl'e, oğlu Leopold'un başından aldığı bir şarapnel yarası sonucunda öldüğünü bildirmektedir. Sıhhiyeciler ağır yaralıyı taşıdıkları sırada yeni bir ateşli saldırı yüzünden sedyeyi karın üstüne bırakıp canlarını kurtarmak zorunda kalmışlardır. Leopold, iki kez «Anne, anne!» diye bağırdıktan sonra ölmüştür. Mektupta ölüm günü ve saati bildirilmiştir: 14 Kasım 1941; saat 1.30.

Cerrahi Kısımındaki Alarm İşareti

OLAĞANÜSTÜ durumlarda insanlarla hayvanlar arasında bile haberleşmenin olabildiği gerçeği, nedeni bilinmeyen enerji iletimleri varsayımını çürütmemekte, ak-

sine teknik zekâyı bir koşul olmaktan çıkarmaktadır.

Rheinland Eyaletindeki Kreuzau'da yaşayan Bayan Ida Loni, H., bu konuyla ilgili olarak şu olayı anlatmıştı:

«1944'de; yani, Almanya'nın en ağır hava saldırılarına uğradığı yıldıydık. Ren nehrinin batısında, Aachen yakınlarında bulunan şehrimiz, bombardımanların acısını en çok çekmiş şehirlerden biriydi. Hemen her gecemizi sığınaklarda geçirmek zorunda kalıyorduk. Bir gün şehir hastanesinde yatan bir kadın hastayı ziyaret ettikten sonra Başhemşire Ursula ile konuştum. Güleç yüzlü, tatlı bir kadındı. Ona, her alarmdan sonra cerrahi kısmında yatan ağır hastaları sığınağa taşımanın herhalde çok güç bir iş olduğunu söyledim. Başhemşire ise bu işin sanıldığı kadar güç olmadığını, çünkü hastalarını her alarmda sığınağa taşıttirmedığını belirtti. Bu konuda hastanenin yakınındaki evlerden birinde bulunan küçük bir köpeğe güveniyordu. Hayvan ne zaman gerçek bir tehlike yaklaşırsa bütün gücüyle havlamaya başlıyordu. Sezgisinde hiç yanılmayan bu yavru köpek, hava saldırılarının şehrimize mi, yoksa Ruhr bölgesine mi yöneldiğini her defasında uçaklar şehrin üzerine gelmeden biliyordu.»

Bu örnekten de anlaşıldığı gibi, bazen ilk bakışta hiç önemi yok gibi görünen bir ayrıntı, sırasında olağanüstü bir önem taşıyabilmektedir. Bir insanın ölümü de, ilk bakışta önemsizmiş gibi görünen yan faktörlere aslında o denli bağlıdır ki, artık bunların üstünde durmak ve biraz araştırma yapmanın zamanı gelmiştir.

, Bir insan, neden belli bir gün ve saatte dikkati elden bırakır da merdivenden düşüp boynunu kırar?

Bir insan, neden başka zaman değil de falanca günün falanca saatinde enfarktüs geçirir?

Tabii bunun aksini sorabilme imkânı da vardır. Bir uçak kazasından sadece bir kişinin kurtulmuş olduğunu düşünelim. Öbür yolcuların tümü ölmüşken o bir kişinin

kurtulmasının nedeni ne olabilir?

Alman sivil havacılık tarihinin en büyük kazası 1972 Aralık ayında oldu ve 156 kişinin ölümüne yol açtı. İspanyol Havayolu şirketi Spantax'a ait bir charter uçağı, pilotun bir hatası yüzünden Teneriffa'daki Los Rodeo havaalanından kalkışı sırasında düştü.

Sonradan yapılan araştırma sonucunda ne psişik, ne de bedeni bir hastalığı bulunmadığı anlaşılan pilot, neden o sabah hata yapmıştı?

Aşağı Bavyera'daki Leithen şehrinde yaşayan otobüs işletmecisi Josef Artmeier'in karısı, kaza geçiren uçak havalanmadan önce «bir sinir buhranı» geçirmiş ve uçağı binmemekte direnmışti. Bayan Artmeier'in bu davranışı hangi nedenden ileri gelmişti?

Karı-koca Artmeier'ler, havalanmazdan kısa bir süre önce uçaktan indiler. Bu konuda Hildegard Artmeier yalnızca: «Bir şey olacağını içime doğmuştu,» demekle yetinmektedir. Bilim adamlarının anlatımıyla tam bir önsezi! Ama, gelgelelim bu «sezi» yi onlar da açıklayamamaktadırlar. Açıklayabilselerdi, uçak kazası diye bir şey kalmazdı.

10 Nisan 1973 günü, bir İngiliz Charter uçağı, Basel yakınlarında 146 yolcusuyla birlikte karlarla kaplı bir tepeye çarptı. Bu kaza sonucunda Bristol yakınlarındaki 1200 nüfuslu Axbridge köyünde 140 çocuk annesiz kaldı. Uçak, o bölgenin Kadınlar Kulübü tarafından Basel'e yapılacak bir günlük bir gezi için kiralanmıştı. Kırk yaşında olan Bayan Marian Warren de başlangıçta yalnız alış-veriş amacıyla düzenlenen bu geziye katılmak niyetindeydi. Ancak geziden birkaç gün önce bir düş gördü:

«Uçak ağaçlara doğru uçup karların arasına gömüldü. Gördüklerimin tümü de sanki elimi uzatsam tutabilecekmişim gibi gerçektir. Arkadaşlarımdan ölümleri dört bir yana saçılmıştı... Bunun üzerine biletimi son anda yarı

fiyatına elden çıkardım.»

Uçak kazalarına ilişkin önseziler, belgelerle kanıtlanmıştır. Yolcuların biletlerini uçuştan kısa süre önce geri verdikleri, ya da hareketlerini erteledikleri sık raslanan olaylardır. Burada Aerofobinin, yani uçmak karşısında duyulan korkunun birinci planda psişik nedenlerden ileri geldiğini de gözönünde bulundurmak gerekir.

Bir uçağın düşmesi olasılığı, 1:330 000 dir. Bu, istatistik bir hesabın sonunda alınmış bir sonuçtur. Dünya havayolu şirketleri birliği IATA'nın bir toplantısında belirtildiğine göre, «*kötü önseziler*»den ötürü uçmaktan vazgeçen 25 yolcunun katılmaları gereken uçuşlar incelendiğinde, tüyler ürpertici bir sonuçla karşılaşmıştır; çünkü bu uçuşlardan altısında uçaklar gerçekten düşmüştü. Bu durumda oran, 1:4 olmaktadır. Bazı insanların ölümü böylesine sezebilmeleri, nasıl açıklanabilir?

Kadın gazeteci Ruth Montgomery, «*Geleceği Görüyorum*» (126) adlı kitabında bayan Jeane Dixon'ın şaşırtıcı ve korkutucu yeteneklerinden söz etmektedir. Washington'lu meslek sahibi ve güzel bir kadın olan Bayan Dixon, daha 1952 yılında günün birinde mavi gözlü bir adamın ABD başkanlığına seçileceğini, 1963 yılında da öldürüleceğini söylemişti. 22 Kasım 1963 günü, Bayan Jeane Dixon, Washington sosyetesinden üç hanım arkadaşıyla yemek yemek üzere bir restoranda buluştu.

Jeane'in bir lokma bile yiyemediğini gören arkadaşlarından biri:

«Nen var senin?» diye sordu.

Bayan Dixon,:

«Maneviyatım çok bozuk,» diye karşılık verdi. «Bugün Başkanın başına korkunç bir şey gelecek.»

Bu sözlerden birkaç saniye sonra Amerika'da bütün radyo ve televizyon istasyonları, John F. Kennedy'-

nin öldürüldüğü haberini verdiler.

Jeane Dixon, yalnız Kennedy'nin öldürüleceğini önceden bilmekle kalmamış, fakat Başkanın katili Oswald'ın adının başharfini de söylemişti. Bütün bunlar kulağa ne denli inanılmaz gelirse gelsin, Jeane Dixon'un kehanetlerinin dürüstlüğünden kuşku duymak mümkün değildir. Bütün sözler, birbirinden bağımsız tanıklar önünde söylenmiştir. Bayan Dixon, Kennedy cinayetinden başka, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld'un ölümüne yol açan uçak kazasını, Marilyn Monroe'nun kendini öldüreceğini ve Mahatma Gandhi'nin bir suikaste kurban gideceğini de önceden bilmıştır.

Bütün bunlar, ölümün yalnız raslantılara bağlı olmadığını ve bir takım koşulların ölüm olayını hazırladığını açıkça göstermektedir. Bu hazırlayıcı koşul ve durumlar ise özel yeteneklere sahip kişilerce sezilebilmekte, önceden «duyulabilmekte»dir.

Güç Bir Konu : Biyoenerji

ESKİ Çinliler, her insanın «yaşam gücü» denen enerjiyi üreten bir santral olduğuna inanırlardı. Yine Çinlilere göre, bu yaşam gücü, evrende etkisini sürdürürdü. Başka bir deyişle, evren ile insanoğlu arasında enerji ilişkileri vardı. Bu teorinin değişik biçimlerine bütün insanlık tarihi boyunca raslanır. Hindu'lar bu enerji biçimini «Prana» diye adlandırırlar. «Prana», oksijen teneffüs etmekle oluşur. Oluşur yerine «yonlaşır» demek de mümkündür. Bu nedenle yoga'da soluk alıp verme, önemli bir rol oynar.

Yaşam enerjisi teorisi, İsa'dan sonra 16. yüzyılda yeni gelişmeler kaydetti. Büyük doktor ve araştırmacı Paracelsus, bu enerjinin bir insanı yaşatma ya da öldürebilme gücüne sahip olduğunu ileri sürdü. Hatta daha

da ileri giderek, sözü geçen enerjinin bir insandan başkasına iletilebileceğini iddia etti. Paracelsus, bu enerjiye «*Munis*» adını vermişti.

Ondan bir yüzyıl sonra karbon dioksitin ve karbonlu amonyumun bulucusu Brüksel’li doktor ve kimyager Johann Baptist van Helmont, «*Magnale Magnum*» diye adlandırdığı yaşam enerjisinin ne denli uzakta olursa olsun, bir başka insanın iradesini etkileyebileceğini ileri sürdü. Helmont, bu iddiasıyla telepatinin alanına yaklaşmış bulunmaktadır.

Alman doktoru Franz Anton Mesmer (1734-1815), «*hayvani manyetizma*» yı fiziksel açıdan inceledi. Hatta insanın enerji düzenini yeniden dengesine kavuşturmak amacıyla manyetik kürlere tertiplendi. Mesmer, insanın içinde bulunan kozmik-manyetik güçlerin el teması ile iyileştirici bir etki yaratabileceğinden kesinlikle emindi. Çünkü ona göre; «Hastalık, organizmamızdaki elektro-manyetik güçlerin dolaşımındaki ahengin bozulmasından ileri gelir. İyileşme, bu ahengin yeniden sağlanması demektir ki, bu da manyetik ışıma ile gerçekleşebilir...»

O zamandan bu yana biyoenerji, ‘N-ışınları,’ ‘X-gücü,’ ‘Odik güç’ gibi terimlerle ifade edilmek istenilmiştir. Modern bilim ise psikomatik ya da psikotronik enerjiden söz etmektedir. Doktor ve fizikçi Joseph Wüst ve Berlin’li ünlü cerrah Ferdinand Sauerbruch gibi büyük adların üzerinde durmuş olmalarına karşın, bunların her ikisi de henüz bilimin pek yeni ve bütünüyle açığa kavuşturulamamış alanlarıdır.

Alman kimyager Karl von Reichenbach, geçen yüzyılın ortalarında «*Aura*» yı; yani, insanın çevresindeki ışınlar alanını inceledi. «Mesmer, hayvani manyetizmayı bir «*Fluid*», yani ince bir sıvı olarak düşünmüştü. Reichenbach ta insanoğlunun gövdesinden, ‘Od’ diye adlandırdığı bir sıcaklık dalgasının çıktığını kanıtladığına

inandı. Bu görüşü benimsiyenlere göre bu 'sinirsel' güç -ki başka türlü adlandırılması da mümkündür - suyun içinde de kendini belli etmekte ve suyun tadı bu yüzden başkalaşmaktadır. Duyarlılık dereceleri yüksek olanlarla geleceği görebilme yeteneğine sahip bulunanlar, Od'u bir ışık biçiminde de görebilmektedirler.»

Ne yazık ki bu alanda kazanılan yeni sonuçlar, hep parapsikolojiyi kötüye kullananların eline düşmüş ve bundan ötürü de bilimsel açıdan kesin araştırmaların ve kanıtların ortaya konulması engellerle karşılaşmıştır. 1902 yılında kadranlı elektrometreyle insanın çevresindeki elektrikli alanı kanıtlayan Heydweiler'in çalışmaları da aynı nedenden ötürü, ancak tamamlanışından tam yirmialtı yıl sonra Sauerbruch ve Schmuann tarafından yine ele alınıp sürdürüldü. Deneylerini Faraday kafesinin ışın geçirmez nötralizasyonu içersinde yapan her iki bilim adamı, yaylı galvanometrenin yardımıyla insan gövdesinde, yoğunlukları adelelerin gösterdiği reaksiyonlara göre değişen gerilim bölgelerinin bulunduğunu ortaya koydular.

Yakın zamanlarda bu fenomenlere ilişkin denemeler, Dr. Dr. Joseph Wüst ve fizyolog Prof. Rohrer tarafından yine ele alındı. Bu arada Wüst, diğer araştırmalarının yanı sıra gövde ışınları üzerinde durdu. Tahtanın ısımadığı anlaşılmış olduğundan, bütün denemeler tahta bir masa üstünde yapıldı. Bu deneylerden elde edilen yeni sonuç, şuydu: Işıyan bir nesnenin (taş, maden, sıvı) ışınları, bu nesneler deneme alanından uzaklaştırıldıktan sonra da ölçülebiliyordu. Bu işe çevrenin (hava ya da nesnenin deneme sırasında altında bulunan taban) yonlaşması anlamına geliyordu. Ancak bu ışın kalıntıları, bir bezle silindiği zaman ortadan kayboluyordu.

Henüz tartışmalı ve kanıtlanamadan kalmış olan noktalardan biri de, yer ışınları teorisine dayanan çe-

kim şeritleri sorunudur. Bu teori ilk kez maden yatağı ve su kaynağı aramak amacıyla kullanılan değneklerle doluşanlarca ortaya atıldığından, ilgi çekmemiştir. Oysa teoriyi doğrulayan, gerek hayvanlar, gerekse bitkiler üzerinde yapılma kesin sonuçlu deneyler eksik değildi. Bilimsel olarak ele alındığında da bu deneylerin ortaya koyduğu sonuçları yadsıma olanağı yoktu. Bu jeopatik bölgelerin varlığı, kendini insanlarda da şaşırtıcı bir biçimde bleli etmektedir. Birçok kronik uykusuzluk hallerinin, yatağın yerinin değiştirilmesiyle son bulduğunu hatırlamak, bu konuda yeterli bir örnektir.

Sauerbruch'un da saptadığı gibi, insanın gövdesindeki gerilim, çevresinde var olan enerji koşullarına bağlıdır. «*İnsanoğlunun Kavrayış Gücünün Sınırları*» adlı kitabında bu konuyu ele alan Karl-Heinz Jaeckel, Vestfalya'yı bir maden yatağı ve su kaynağı araştırmacısı olan Hans Danner'le ilgili ilginç bir deneyi anlatır.

23,9. Kilometredeki Ölümlü Kaza

ALMANYA'DA çeşitli «Ölüm Yolları» vardır. Bu şekilde nitelendirilen yollarda ölümle sonuçlanan trafik kazaları, gözle görülür elle tutulur bir neden bulunmaksızın, diğer yollara oranla daha çok olmaktadır. Bremen yakınlarındaki bir devlet yolunun 23,9. kilometresinde 1932 yılından bu yana yüzlerce trafik kazası olmuştur. Bir gece ellerinde yine su ve maden aramaya mahsus değnekler bulunan başka iki kişiyle trafiğe kapatılan anayoldan geçirilen Danner, yolun belirli bir yerinde ışınların çok güçlü olduğu bir noktaya rasladı. Danner, bu yolu daha önceden bilmiyordu. Kilometre taşlarının üstüne de çuvallar geçirilmişti. Danner'in ışınlara rasladığı noktada da bir kilometre taşı vardı. Bu taşın üstünde 23,9 sayısı yazılıydı.

Toprağın, insan gövdesinin ve bazı nesnelerin ışınları enerjyise, bu enerjinin güçlendirilmesi de imkân dahilindedir. Gerçekten de bazı deneyler, belirli geometrik cisimlerin enerji toplayıp sonra bu toplanan enerjiyi çok yoğun bir biçimde yine çevreye yayabildiğini göstermiştir. Bu deneyleri yapan çeşitli uluslardan bilim adamları, bu arada özellikle Mısır piramitleri üzerinde durmuşlardır.

Afrika üzerine araştırmalarıyla ün yapan Paul Brunton, bir gece kendisini Keops piramidinin altında bulunan lahit bölmesine kapattırmıştı. Sözüne güvenilir kişilerin ifadelerine göre; Brunton, bir gecede aklını yitirecek hale geldi. LSD nin etkisini andırır bir bilinç parçalanması yaşayarak kendi ölümüne ilişkin görüntülerle karşılaştı. Ertesi sabah dışarı çıkardıklarında Brunton, tamamiyle sersemlemiş bir haldeydi ve çevresinde olup bitenlerle hiç ilgilenmiyordu.

Diğer ilginç bir olay da, Prag'lı bir radyo mühendisinin deneyidir. Karel Drbal adındaki bu mühendis, 1959 yılında küçük bir piramit için patent almak üzere ilgili makamlara başvurdu ve kendisine, traş bıçağı bilemek için yaptığı bu alete karşılık 91304 numaralı patent verildi. Drbal, Fransız radyo uzmanı Jean Martial'ın deneylerinden yararlanarak bir piramidin içinin biçimiyle, piramidin içindeki boşlukta meydana gelen gelen fiziksel oluşumlar arasında bir takım ilişkiler saptamıştı. Martial, piramit biçimindeki modellerle yaptığı deneylerinde organik maddelerin reaksiyonunu günlerce gözlemişti. Aldığı sonuç, şuydu: Piramit biçimi, olağanüstü tempoda bir mumyalama sağlamaktaydı. Sözelgeşi; ölçeklere sadık kalınarak yapılan bir piramit modelinin içinde bir balık, 13 günde ağırlığının üçte ikisini, bir koyunun hava borusu ise 6 günde yine ağırlığının yarısından fazlasını yitiriyordu. Kabuğu kırılmadan konan bir tavuk yumur-

tası 43 günde 52 gramdan 17 grama inmişti. Balık bile bu süre boyunca ne kokuyor, ne de üstünde herhangi bir küf izi belirliyordu.

Piramitlere İlişkin Deneyler

BU deneylerden aldığı sonuçları değerlendiren Drbal, piramit biçiminin fiziki etkisini ortaya koyarak ondan yararlandı. Kartondan, taban uzunluğu 24 santim, yüksekliği 15 santim olan bir piramit modeli yaptı. Piramidin altı açıktı. Ondan sonra şu deney başladı: Kor traş bıçağı, tahta ya da kartondan kesilme bir altlığa kondu. Altlığın uzunluğu yaklaşık olarak piramidin yüksekliğinin üçte biri kadar, yani 5 santimdi. Bileme işlemi 6 gün kadar sürdü. Piramit, traş bıçağının üstüne kapatılarak normal gün ışığının altına bırakıldı. Yalnız burada önemli olan, traş bıçağı ve piramidin tam olarak kuzey-güney yönüne çevrik durmasıydı. Bu durumda bıçağın keskin yanları, doğu-batı yönüne enlemesine geliyordu.

Şimdi piramidin geometrisinden yararlanılarak yapılmış olan her iki fiziki deney, akla şu soruyu getirmektedir: Eski Mısırlılar - ya da hiç olmazsa aralarından bazıları - modern bilimin izini henüz bulamadığı bazı enerjilerin nedenlerini ve etkilerini biliyorlar mıydı? Paul Brunton'un, belli geometrik biçimlerin ölüme bile yol açabilen psişik güçleri harekete geçirdiği yolundaki iddiası doğru mudur? Firavunların lâneti sorununa bir çözüm bulmak istediğimizde, bütün bunları birer ipucu olarak değerlendirebilme imkânımız var mıdır?

Tutankhamon'un mezarının açılışı sırasında orada bulunan onüç kişinin açıklanamayan nedenlerle öldükleri, bir gerçektir. Bir insanın ölümünün bir raslantı sonucu bazı organların çalışmalarının son bulmasından ileri gelmediği de kesin bir gerçektir.

Ortalama olarak sineğin ömrü 75 gün, arıbeyinin beş yıl, kedinin 10 yıl, atın 40 yıldır. Fil 50, timsah 100, baline 300 yaşına kadar yaşayabilir. İnsan ömrü ise, 100 yılı pek ender aşar.

Ortalama insan ömrü yalnızca 70 yıldır. Tutankhamon kazılarının yapıldığı yıllarda Avrupa'da her 100 kişiden 66'sı ortalama 55 yaşına gelebilmişlerdir. Kazılara katılan 23 kişi arasından ise bu yana ulaşabilenlerin sayısı, yalnızca 10'dur. Bu durumu bir raslantı olarak nitelendirmek, mümkün değildir.

Esrarlı Araştırmalar

EN eski uygarlıkların doğa bilimleri alanında ne kadar derin bilgi sahibi olduklarını görmek, insanı zaman zaman hayretten hayrete sürüklemektedir. Herodot'a göre, Mısırlı rahipler kendisine, güneşin dünya tarihinde dört kez her zamankinden farklı bir yönde battığını, bu arada iki kez doğuda batmış olduğunu söylemişlerdi.

Burada Herodot'un işaret ettiği durum, manyetik alanın ve buna bağlı olarak da kutupların kaymasıdır. Bu konu üzerinde ilerde daha ayrıntılı olarak duracağız. Ancak, bu olay, son kez gerçekleştiğinde, yani yaklaşık olarak İsanın doğumundan 700 000 yıl önce, yeryüzünde henüz insan yoktu. O halde eski Mısırlılar bu fenomeni nasıl bilebilirlerdi?

Olayın kuşaktan kuşağa anlatılarak geçmiş olması düşünülemeyeceğine göre, geriye bir tek mantıklı açıklama biçimi kalmaktadır: Eski Mısırlılar, yeryüzünün manyetik alanını ve bunun kaymalarını ölçebilmişlerdir. Modern bilim için bunu yapabilmek, bir soru değildir. Bugün elimizde gayet hassas ölçü aygıtları ve yeryüzünün çeşitli bölgelerinde ölçme istasyonları bulunmaktadır. Ama o zamanlar pusulayı bile henüz tanı-

mayan Mısırlılar, bu işi nasıl yapabilmişlerdir?

Herodot; duyduklarını, anlattıkları bir raslantı sonucunu gerçeklere uyan Mısırlı bir palavracıdan dinlemiş değildir. Çünkü İsa'nın doğumundan önce 195 yılında İskenderiye'de ölmüş olan büyük Yunan bilim adamı ve sair Eratostenes - kendisi özellikle enlem ve boylam dereceleri üzerinde durmuştur - çalışmalarında Babil'li tarihçi Berossus'a atıf yapar. Berossus, kuzey kutbunun o tarihten 403 000 yıl önce «*ebedi karanlıklar ülkesinde*» bulunduğunu söylemiştir. Bugün modern bilimin araştırmaları, Herodot'a anlatılanların doğru olduğunu ortaya koymuştur.

Bütün bunların yanı sıra, Babil'lilerle Mısır'lıların dünyamızın küre biçiminde olduğunu bilmediklerini de dikkate almamız gerekmektedir. Onlara göre, yeryüzü düzdü ve bu düzlüğün sonunda Okyanus başlıyordu.

Mısırlılar, araştırma çalışmalarından kazandıkları büyük sonuçları çok küçük bir topluluğun tekelinde bırakmayı başarmışlardı. Halkın çoğunluğu için gerek yapılan araştırmalar, gerekse bu araştırmaları yürütenler, bir esrar perdesinin ardında kalıyordu. Sözü geçen küçük topluluk için bilim olan, halk için tanrıların eseri, mucize, sihirdi. Eski Mısır'ın ünlü bilim adamlarının bilgilerini mezara götürebilmiş olmaları, ancak bu durumla açıklanabilir. Bunlar, yalnızca kısa bir süre için belirli bir amacı gerçekleştirmek üzere kullanılıyor, bu iş tamamlandıktan sonra yine insanların bilincinden silinip gidiyordu. Bazıları binlerce yıllık bir süre için, bazıları da bir daha ortaya çıkmamak üzere.

Bu tür «*esrarlı öğreti*»lerin alanına giren bilgiler, ancak Mısır uygarlığının çöküş dönemi gelip çatdığı zaman halk arasında da yayılmaya başladı. Ama bu çöküş devrindeki kalıntılar bile, zamanının birçok bilge ve ünlü kişilerini, eğitimlerini tamamlamak amacıyla Nil kıyı-

larına çekecek kadar büyüktü. Homer, Orpheus, Euripides, Likurg, Solon, Tales ve Eflatun'un Mısır'a gittikleri söylenir. Zamanın ünlü matematikçileri Endoksus ve Arşimed'in de Nil kıyılarına indiklerinden söz edilmektedir. Bu gezilerin gerçekten yapıp yapılmadığı kesinlikle bilinmemekle birlikte, bu yolda tahminlerin varlığı dahi Mısır uygarlığına düşünce evrimi açısından ne denli önem ve değer verildiğini göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Hatta Eflâtun, kendi ulusunu; Yunanlıları, Mısırlılara nazaran 'çocuk' diye nitelendirecek kadar ileri gitmiştir (Timaios, 22).

Eflâtun, Mısırlı bir rahibin ağzından Solon'a şöyleder:

«Ey Solon, siz Yunanlılar hep çocuk kaldınız; aranızda bilge olduğu söylenebilecek bir tek yaşlı kişi bile yok. Bir geleneğiniz bulunmadığı gibi, Deukalion ve Phaeton'a ait efsanelerinizi de, alevlerin ve sel felâketlerinin yeryüzünden sildiklerinin ancak küçücük bir parçasıdır. Belirli zamanlarda insanlığın başına çöken bu felâketler, ülkeleri ve ülkelerle birlikte yazılı belgeleri ve bütün bilimleri silip süpürdü, yoketti. Nil nehri ise bizim ülkemizi böyle felâketlerden korudu; onun için tapınaklarımızda geçmişimize ait tarihi kanıtları saklayabildik. Size gelince, siz tarihiniz boyunca hep baştan başlamak zorunda kaldınız, başka ülkeler bir yana, eskiden kendi ülkenizde nelerin olup bittiğinden dahi haberiniz yok!»

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİLİM UĞRUNA İNTİHAR

10 MART 1971, günlerden çarşamba. Sakkara'da, Kahire'nin otuz kilometre güneyindeki bu büyük kazı bölgesinde çalışma tatil edilmiştir. Gerçi saat henüz 14'tür ama, çölün tozuyla tepeden tırnağa grileşmiş olan işçiler, ikiye bölünmüş kamyon lastiklerinden yapılmış sepetlerini bağıra çağıra kuma bırakmaktadırlar. Bu adamlar, sabahın saat yedisinden başlayarak on metre derinlikten kum, toz ve taş çıkarmışlardır; kolay iş değildir yaptıkları, ama iyi para verilmektedir. Hem burada, Libya çölünün hemen yanında, daha başka bir işten para kazanmayı düşünebilme imkânı var mıdır?

1935'ten, yani akıllı oldukları pek kuşku götüren arkeologların sürüler halinde akın etmelerinden bu yana, Sakkara köyü çekici bir yer haline gelmiştir. Menfis'in eski ölümler şehri olan Sakkara mezarlığının uzunluğu 7 kilometre, genişliği de 500-1500 metre arasındadır. Bu

uçsuz bucaksız bölgenin ortasında insanlığın en eski mimari eseri olan neredeyse beşbin yıllık, basamaklı Moser piramidi yükselmektedir.

Kazı tünelinin başında Walter Bryan Emery durmaktadır. İngilterede Egiptoloji profesörü olan Emery, 1935 yılından beri Sakkara'daki kazıları yönetmektedir.

Arkadaşlarının Bryan diye çağırarak Emery, elinde ölüm tanrısı Osiris'in yirmi santim boyunda küçük bir heykelini tutmakta ve her yanını dikkatle incelemektedir. Bir süre sonra yanında Mısırlı asistanıyla birlikte köye doğru yola çıkar.

Kazıyı yapanların Sakkara'da küçük, tek katlı, bir çalışma odasıyla bir banyodan ibaret bir evleri vardır; ancak arkeologların hiç biri, bu çöl köyünde oturmamaktadır. Emery ile asistanı Ali el Kuli, büroya girdiklerinde sıcaktan bunalmış olan Ali, kendini bir yatağa atar. Emery ise banyoya girer. Orada olanları bir süre sonra Ali'nin kendisi olay yerinde şöyle anlattı:

«Burada oturuyordum. Birden banyodan bir inilti duydum. Yarı aralık duran kapıdan baktığımda, Emery'nin lavabonun kenarına tutunmuş olduğunu gördüm. 'Rahatsız mısınız?' diye seslendim, fakat profesör karşılık vermedi. Adeta felce uğramış gibiydi. Onu omuzlarından tutup yatağa sürükledim. Sonra telefona koştum...»

Bir cankurtaran arabası, Emery'yi Kahire'deki İngiliz Hastanesi'ne getirir. Oradaki doktorlar, arkeologun sağ yanının felce uğradığını ve konuşmadığını tesbit ederler. Kocasına gezilerinin çoğunla eşlik eden Bayan Mary, bütün gece onun yatağının başından ayrılmaz. Ama bütün çabalar sonuçsuz kalır; Walter B. Emery ertesi günü, 11 Mart 1971 perşembe günü, son nefesini verir.

Kahire gazetelerinden 'El Ahram', bir gün sonra şöyle yazar: «Bu tuhaf olay, bizi firavunların efsanevi

lânetinin yine etkili olmaya başladığına inanmağa zorla-
maktadır.»

Hakkında kazıda çalışan yerli işçilerin hep: «O in-
giliz değil, fakat Mısırlıdır,» dedikleri Emery, firavunla-
rın lânetine hiçbir zaman aldırmamıştı. Böyle bir konu-
nun varlığından haberdardı. Ama gazetecilerle konuşur-
ken herhangi bir fikir ileri sürmezdi. Ali el Kuli: «Her
şey hakkında konuşurdu. Üzerinde fikir yürütmediği tek
konu, buydu,» demektedir.

Emery, dolaylı olarak arkeoloji alanında çalışmaya
başlamış bir kişiydi. Başlangıçta, Liverpool'de makine
mühendisi olan Emery için Egiptoloji, heyecan verici bir
bilim dalıydı. Liverpool'de makine mühendisliği eğitimi
gören Emery, iki İngiliz savaş gemisinin planlarının ha-
zırlanmasına da katılmıştı. Fakat bundan sonra yaşamı-
nı başka bir yöne çevirmeye karar verdi.

1921'de yine üniversiteye dönerek Prof. T.E.Peet'in
yanında kendisini daha ortaokul çağlarından beri ilgilen-
diren bir dal olan Egiptoloji eğitimi yapmaya başladı.
Ama eski metinlerin başında saatlerce oturmak da onu
mutlu kılmaya yetmemişti; bundan ötürü iki yıl sonra
eğitimini yarıda keserek Sir Robert Mond tarafından fi-
nanse edilen ve Luksor'da yapılacak bir kazıya katıldı.
1926 yılında, bir düzüne kadar eski Mısır mezarını orta-
ya çıkarmış bulunuyordu. Bunların arasında 18. Sülâle
zamanından kalan mezarların en değerlilerinden biri olan
Vezir Ramose'nin mezarı da vardı. 1929 yılında ise çalış-
malarını Nubya'ya nakletti. Nubya'da o sıralarda eski
Asuan barajının yükseltilmesi planlanmıştı ve bundan
ötürü pek çok anıtın sellerden kurtarılması gerekiyordu.

1935 yılında Emery, Sakkara kazılarının başına ge-
tirildi. Bundan sonra ilk görevi, I. Sülâleden kalma mu-
azzam mezarlığı ortaya çıkarmak oldu. Emery bu görev-
de yirmi yıl çalıştı. Ancak bu arada bazı kesintiler de ol-

du. İkinci Dünya Savaşında Yarbay Emery, İngiliz Gizli Haberalma Örgütünün başına getirildi.

Savaşın sonra ilkin kazılara ayrılacak para bulunmadı; bunun ardından Süveys bunalımı gelip çattı. Ama artık Mısır'a çok alışmış olan Water B. Emery, Kahire'de diplomatik bir görev aldı. Bir süre sonra Londra Üniversitesi onu egiptoloji ordinaryüs profesörlüğüne atadı. Sakkara kazılarına tekrar başladıktan sonra Emery, Londra'daki dersleriyle Mısır'daki çalışmaları arasında gidip geldi. Londra'daki derslerini ancak ölümünden bir yıl önce tamamen bıraktı.

Evrensel Bir Deha: Imhotep

5 EKİM 1964 günü, Emery, yaşamının en büyük görevi saydığı araştırmalarına başladı: Amacı, Imhotep'in mezarını bulmaktır.

Imhotep'in son derece ilginç bir kişiliği vardır. Emery'ye göre Imhotep: «*Antik çağın sisleri arasından sıyrılabilmiş ilk doktordur.*»

İlk firavunların zamanında yaşamış olan Imhotep, kendisini halkın gözünde hekimliğin tanrısı yapan doğabilim bilgilerine sahipti. Ama kendisi bunun yanı sıra Firavun Coser'in mimar ve danışmanı, «Yukarı ve Aşağı Mısır kralının işlerinin yöneticisi» ve veziriydi. Firavun Coser'in başamaklı piramidini inşa eden Imhotep; söylentiye göre, yazının ve takvimin de bulucusuydu. Yani, evrensel bir dehaydı.

Mezarı bugüne dek bulunamadığından, henüz yağmaya uğramamış olduğu sonucuna varmak mümkündür. Ayrıca Imhotep'in mimari dehası da, henüz hayattayken kendisi için bir mezar yaptırmış olmasını mümkün göstermektedir. Bu mezar herhalde firavunu Coser'inkinden farklıydı, ama ihtişam açısından onunkinden aşağı

değildi. Emery, Tutankhamon'un mezarı Yeni İmparatorluğun tarihi için neyse, Imhotep'in mezarının da Eski İmparatorluğun tarihi için o ocağını çok iyi bilmekteydi. Gelgelelim, bu uçsuz bucaksız çölde işe nereden başlanacak, ilk kazma nereye vurulacaktı?

İlk deneme kazıları, vadinin tamamının en eski sülâlelerinin devrinden kalma kalıntılarla dolu olduğunu gösterdi. Bu mezarların çoğu, Ptoleme'ler devrinde yapıların arasına çakıl doldurulduğu için sağlam kalabilmişti. Bunların yüksekliği üç metreyi nadiren geçiyordu; aralarının doldurulması sayesinde yeni yapılar için yer kazanılmıştı.

Prof. Emery, 6. Mart 1965 tarihli *«Illustrated London News»*taki bir kazı raporunda şunları yazmıştır:

«Birkaç yıldan beri Kuzey Sakkara arkaik mezarlığının batı yakasındaki vadi bölümüyle ilgileniyordum. Orada arazinin tamamı, Ptoleme'ler ve Romalılar devrinde kalma kalıntılarla örtülüdür. Bunlar, akla Umm el-Kab'da, Abidos'ta bulduklarımızı hatırlatmaktadır. 1956'da, daha Egypt Exploration Society'nin kazıları sona ermezden önce bu bölgede iki deneme hendeki açtırmış ve 3. Sülâle devrine ait duvarlara raslamıştım. Kutsal boğalara ve kapalı toprak kaplar içinde saklanmış İbis (1) mumyaları bulmuştum. Gerçi daha bindokuzyüzlilerde bazı araştırmacılar, yeraltındaki geçitlerde İbis mezarları olduğunu biliyorlardı; ama her nedense o zamana kadar bu mezarların 3 Sülâle devrine ait olduğu anlaşılamamıştı... Imhotep'in mezarının, arkaik mezarlığın bir yerinde bulunduğu yolundaki yaygın görüş hareket noktası olarak alındığında - bu görüş, Firth, Quibell ve Reis-

(1) İbis : Leylek türünden ve Afrika'da yaşayan bir kuş. Eski Mısırda kutsal sayılırdı. Türkçe'de İbis veya kara leylek olarak bilinmektedir.

ner tarafından ortaya atılmıştı -, bulunan boğa ve İbis mezarlarından, Imhotep'in mezarının da bunların yakınında olduğu sonucuna varmak gerekiyordu. Ayrıca dış belirtiler, bu kesimin gerek Ptolemeler, gerekse Romalılar devrinde bir hac yeri olduğunu gösteriyordu.

Hedefinin çekiciliğine kapılmış olan Emery, çalışmalarını giderek yoğunlaştırmaktaydı. 10 Aralık 1964 günü on metre derinlikte 3. Sülâle devrinden kalma bir mezar tüneline rasladı. Bu tünel ile birlikte önünde çeşitli koridorlardan ve duvarla örülmüş kapılardan meydana gelmiş büyük bir labirent belirmişti. Labirentin içinde sayısız denecek kadar çok ibis mumyası vardı. Burada bir kaç kuşağın ölülerinin gömülü olduğu, daha ilk bakışta anlaşılıyordu. Ptolemeler devrine ait bir heykel, Emery'ye, doğru yolda olduğunu gösterdi. Bu heykelin altındaki sehpaye, tebabet tanrısı şerefine düzenlenen şölenler not edilmişti. Bu şölenlerden biri de her yıl adı geçen tanrının ölüm günü düzenleniyordu. Bu notlarda Imhotep'in «büyük Dehan'da, kendisinin çok değer verdiği bir mağarada, son uykusunu uyuduğu» yazılıydı.

Prof. Emery : «Burada sözü geçen mağaranın yeralındaki bu büyük labirent olması mümkündür,» diyordu.

Artık Emery'nin, Imhotep'in izinde olduğundan kuşku edilemezdi. Yalnız profesör, hedefine günler mi, yoksa yıllar sonra mı varabileceğini bilmiyordu. Asistanı el Kuli:

«Ben o sıralarda Prof. Emery'den çok daha kuşkuluydum,» demektedir. «Fakat Prof. Emery, sonunda Imhotep'i pek yakında bulacağına artık hemen hemen kesin olarak bakmaya başlamıştı.»

Minos'un labirentine giren Ariadne gibi, arkeologlar da labirent'te kaybolmadan yine gün ışığına çıkabilmek için ellerinin bileklerine ip bağlıyorlardı. Taslaklar yapılıyor, girilen geçitler işaretleniyordu. Ama sonunda

akıl almaz bir sonuçla karşılaşıldı: Aylarca süren bir çalışmadan sonra Emery, geçitlerden hiç birinin bilge İmhotep'in mezarına gitmediğini kabul etmek zorunda kaldı.

Düş kırıklığına uğramıştı ama cesaretini yitirmemişti. «Girişi bulamamak, labirent ile İmhotep'in mezarı arasında bir ilişki yok demek değildir,» diyordu. Emery'te göre; aksine bu durum, mezarın hiçbir sistematik kazı ile bulunamayacak kadar mahir bir şekilde yapıldığını göstermekteydi.

Bu nedenden ötürü Emery, bu kez başka bir kesimde kazıya başladı. Bundan da bir sonuç elde edemedi. Yaşamının en büyük zaferini kazanmak, İmhotep'in mezarını bulmak, yazgısında yoktu.

Emery neden öldü?

Bugüne dek çeşitli arkeologların yaşamlarını inceledim. Amacım, çeşitli araştırmacıların yaşam biçimleri ya da ölüm nedenleri arasında paralellikler bulunup bulunmadığını saptamaktı. Şurasını hemen belirtelim ki, tümünün de kendilerini uğraşlarına delicesine adanışlarının dışında, yaşamlarında hiçbir özelliğe raslamış değilim. Buna karşılık tümünde de ilginç bazı raslantılar buldum.

Geçmişten Kalma Bir Lânet

ARKEOLOGLARI bir kategorinin çatısı altında toplayabilmek, hiç kuşkusuz çok güçtür. Bu kitaba ilişkin araştırmalarım boyunca bunu hep saptamak imkânını buldum. Bunları söylerken yalnızca ayrı ayrı bilim adamlarınca ileri sürülen bilimsel teorileri değil, fakat bunun yanı sıra arkeologlar arasında raslanan değişik tip ve kişilikleri de gözönünde tutuyorum. Almanya'da bile bazı arkeologlar, kendilerine firavunların lânetinden söz edildiğinde bunu bir saçmalık olarak nitelendirirlerken, bazı-

ları bir firavun mezarına adımlarını atmaktan ısrarla kaçınmaktadırlar.

«Firavunların mezarlarına girmekten neden korkuyorsunuz?» diye sorduğum bir Münih'li arkeolog, adeta kehanette bulunurcasına şu karşılığı vermişti:

«Tanrıların hışmına uğramaktan!»

Eğer firavunların lâneti, Tutankhamon'un mezarının bulunuşu ile ilgili ve bir defaya özgü kalmış bir raslantıdan ibaret değil ise, o zaman bu buluştan önce de bazı arkeolog ve araştırmacıların açıklanamayan nedenle hayatlarını yitirmiş olmaları gerekir.

Her ne kadar bugün devlet arşivlerinde arkeolojik buluşların ve teorilerin en ince ayrıntılara kadar inen açıklamalarını bulmak mümkün ise de, bu maceraperestlerin - kişisel yaşamları hakkında elimizde pek az bilgi vardır. Ancak en önemli egiptologların yaşam ve ölümlerine ilişkin araştırmalarım sonunda elde ettiğim veriler, gerçekten düşündürücü bir nitelik taşımaktadır. Bu veriler, firavunların lânetinin birbuçuk yüzyıl önce de etkili olduğunu kanıtlamıştır. Bu lânetin hışmına uğrayanlar, hep az çok uzun bir süre Mısır'da kalan ve kazılarla, şu ya da bu biçimde ilgisi bulunan araştırmacılar olmuşlardır.

Strassburg'lu Prof. Johannes Dümichen, Silezyalı bir rahibin oğluydu. Babası, onun da din adamı olmasını istiyordu. Ama Dümichen, gerçekten büyük sıkıntılara göğüs gererek Mısır'a ve Nubya'ya gitti. Orada, fotoğraf tekniğinin henüz emekleme çağında olduğu o sıralarda, değeri gerçekten çok büyük olan bir çalışmaya kendini tam anlamıyla adadı. Dümichen, mezar ve tapınaklardaki yazıları kopya ediyordu. Bu çalışmalarını sırasında çoğu kez haftalarca yer altında ya da bir kalıntıda kalıyordu.

Çalışmaları ilerledikçe Dümichen'de tuhaf değişik-

likler kendini belli etmeye başladı. Bu kez fizik değil, fakat ruhsal alanda sonuç doğuran bu değişiklikleri bir takım etkenlere bağlamadan açıklayabilmek, mümkün değildi. Eğer Prof. Dümichen'in başına gelenin benzeri olmasaydı, üzerinde durulmayabilirdi. Ama onun yaşantısı, çok sayıdaki örneklerden birini teşkil etmektedir.

Dümichen, birdenbire saçma sapan konuşmaya başlamıştı. Bunlar, başlangıç dönemindeki bir şizofreninin açık belirtileriydi. Dümichen, oturup saatlerce arkeolojik bölgelerdeki yaşantılarını anlatıyordu. Oysa anlattıklarından hiç birini yaşamadığı kanıtlanmıştı. Sözgelisi, Teb şehrindeki Petemenofis' mezarındaki yorucu çalışmalarla hakkında Dümichen, şu bilgileri vermişti:

«İçersi öylesine yarasa kokuyordu ki, kopya etmeye başlamazdan önce ağzımın üstüne portakal kabukları bağlamak zorunda kalıyordum.»

Çıldırıcı Kimyevi Maddeler

ARKEOLOG, Almanya'ya döndüğünde acınacak haldeydi. Bir cümleyi bile mantıklı olarak sonuna kadar götüremiyor, bir düşünceden ötekine atlıyordu. Be en kötüsü, yazılarını da böyle yazıyordu.

Yayımcıları, onun bu halinden artık karamsarlığa düşmüşlerdi. Dümichen'e «*Yukarı Mısır*» adlı bir ciltlik kitap ısmarlayan Baedeker de, arkeologun durumu karşısında ne yapacağını şaşırان yayımcılardan biriydi.

Sonunda kitap, içindekilerin bir işe yaramaması nedeniyle bir yana bırakıldı. Basacağı «*Dünya Tarihi*» nin Mısır bölümünü Dümichen'e veren yayımcı Oncken de kötü sürprizlerle karşılaştı. Dümichen'in yazmasının sonu bir türlü gelmek bilmiyordu. Üç yüz sayfadan sonra yayımcı, arkeologun daha giriş bölümünü bile bitirmemiş olduğunu görerek büyük bir hayrete kapıldı.

Bu tür belirtilerle, Amerikalı bilim adamlarının belirli bazı kimyevî maddelerde gördükleri psişik etkiler arasında çarpıcı bir benzerlik bulunmaktadır. Dış görünüşleri bütünüyle sağlıklı olan bir çok insanın, aslında şizofren oldukları, ama hastalığın hiçbir zaman su yüzüne çıkmadığı bugün bilinen bir gerçektir. Ancak halusasyonlar yaratan kimyevî maddeler, özellikle organizmada olağanüstü bir konsantrasyon yarattıkları zaman, şizofreninin su yüzüne çıkmasını sağlamaktadır.

Amerikalı Amphetamin mütehassısı Dr. John Griffith, şu açıklamaları yapmaktadır «Amphetamin alan bir öğrencim vardı. Bir gün kendisine sorduğum bir soruyu cevaplandıramadı. Bu başarısızlığı onu öylesine öfkelen-dirdi ki, oturup cevaplandıramadığı konuya ilişkin 453 sayfalık bir kitabı ezberledi.»

Bir başka Amerikalı doktor'un anlattığı bir olayda bir öğrenci, aldığı hapların etkisiyle sınavın bütün karşılıklarını önündeki kâğıdın birinci satırına sığdırmıştır.

Daha sonra da göreceğimiz gibi, eski Mısırlılar bu tür kimyevî maddeleri bilmekteydiler. Bugün ise bazı maddelerin değişik biçimlerde - sözgelimi elin ağza götürülmesiyle - organizmaya girip etki gösterdiğini bilmekteyiz.

İsviçreli eczacı Dr. Albert Hofmann'ın bir «*raslantı*» sonucu LSD'yi bulması, bu konuda bir örnek olarak gösterilebilir. Dr. Hofmann, 1938 yılında Basel'deki Sandoz Anonim Ortaklığına ait araştırma laboratuvarında bu kimyevî maddenin bir gramın milyonda biri kadar miktarını ağzına almış ve kırk dakika sonra hayaller görme-ye başlamıştı. Bu kadar küçük dozların organizmaya karışması için bir maddeye işaret parmağıyla dokunulması ve sonra aynı parmakla dudaklara dokunulması, yeterlidir!

Ancak uyuşturucu etki, kendini başka yollardan da

gösterebilmektedir. Kazılar yapmak, araştırmak, fethetmek bir çok bilim adamının deliliğin sınırına götürmüştür. Öyle ki, sanki o sıralarda insanoğlunun bilincine henüz tamamen yerleşmemiş olan firavunların lâneti, gizemli bir güçle kurbanlarının peşine düşmüştür. Ya da her biri ayrı bir değer olan bilim adamları, bilim uğruna canlarını feda etmişlerdir. Ya da bu bilim adamlarının Mısır'daki araştırmalarından kafaları bulanmış olarak dönmeleri, bir zorunluluk olup çıkmıştır.

Heinrich Brugsch'un Tuhafıkları

BU konuda Berlin'deki Mısır Müzesi yönetmeni Profesör Adolf Erman'ın, Berlin'li dahi arkeolog Heinrich Brugsch hakkında anlattıkları çok ilginçtir. Heinrich Brugsch, Sais'te yeşil renkte bir kral başı heykeli bulmuş olmasıyla öğünmekteydi. Oysa onun bu kral kafasını bir antikacıdan aldığı herkesçe biliniyordu. Erman, müzenin eski paralar bölümünde bir gün değerli Rönesans madalyonları üzerinde çalışırken, Brugsch ile aralarında geçen konuşmayı şöyle nakletmektedir:

Brugsch: «Önünüzdekiler nedir?»

Erman: «15. yüzyıldan kalma İtalyan madalyonları.»

Brugsch: «*Pisanus pictur fecit*, ne anlama geliyor bu yazı?»

Erman: «O, madalyonu yapan sanatçının imzasıdır.»

Brugsch: «Bunlardan bende de vardı. O sıralarda Visalli ile Nil deltasında kazı yapıyorduk. Bunlardan bir sürü bulduk.»

Erman: «Peki, şimdi nerede bulduklarınız?»

Brugsch: «Bilmiyorum, ona buna vermiştim.»

Erman: «O zaman verdikleriniz, bir servet değerinde olmalı.»

Brugsch: «Evet!»

Erman'a göre, arkadaşı Brugsch, olsa olsa bir kazı sırasında bir bakır plaka bulmuştu.

Heinrich Brugsch (1827-1894), Berlin'li çok iyi bir aileden gelmeydi. Babası subaydı ve Kupfergraben'deki kışlada otururdu. Heinrich de aynı yerde dünyaya geldi. Ama bunu her zaman küçültücü bir olay olarak gördüğünden, tanınmış bir bilim adamı olduktan sonra bile herkese babasının bir prens olduğunu söylerdi.

Bu, komplekslerinden mi ileri geliyordu, yoksa Brugsch'un kafasının bulanmasına bir takım dış etkenler mi yol açmıştı? Aslında Brugsch'un kompleks sahibi olmasını gerektirecek hiç bir neden yoktu. Daha onaltı yaşında bir lise öğrencisiyken, Demotikos (1) yazısını okumayı başarmıştı. Fakat Brugsch'un ondan sonraki hayatı, Adolf Erman'a göre: «*Onun huzura kavuşmasına imkân tanımayan türlü kötü olayların içinde*» akıp gitti.

Brugsch, Mısır'da uzun yıllar kaldı. Halindeki tuhaf-lık ta kendini oradayken belli etmeye başladı. Mısır Eski Eserler Dairesi müdürü Gaston Maspero, Brugsch'un bilimsel eserlerinden birinde uydurma iddiaların yer aldığını ileri sürmüştür. Erman ise Brugsch'un, denizden gelen kavimlere ilişkin olmak üzere iki ayrı çalışmasında birbirinden bütünüyle ayrı iki hipotezi ısrarla savunduğunu belirtmektedir.

Bütün bu şizofrenik belirtilere karşılık, Brugsch'un bilim dünyasına en büyük egiptologlardan biri olarak tanınması, gerçekten şaşırtıcıdır. Tarihi bir problemi çözmeye giriştiğinde çevresini untabilen bu dev yapıtlı adam, mumyalarla sanki canlı insanlarla uğraşır gibi uğ-

(1) Demotikos : Aşağı dönem Mısırlıların konuşma ve günlük yazışma dilinde kullandıkları çivi yazısı sistemine verilen ad.

raşan bu bilgin de acaba firavunların hışmına mı uğramıştı?

Berlin'li arkeolog'un davranışlarındaki tuhaflık, Mısır'da kalma süresi uzadıkça giderek arttı. Sonunda alelacele Kahire'den ayrıldı. Ancak ayrılmazdan önce Berlin'deki ilgili makamlara kendini, henüz işinin başında olan Richard Lepsius'un halefi olarak tanıtmıştı. Brugsch, bunu yaparken, isteğinin kabul edilmemesi halinde Paris'te kendisine teklif edilen benzer bir görevi kabul edeceği tehdidini de savurmuştu. Oysa, böyle bir teklele bir teklif almış değildi.

Berlin'e geldikten sonra basına yaptığı açıklamalarda hep bazı bilim adamlarının kendisinin aleyhinde çalıştıklarından yakındı. Brugsch ta, meslekdaşlarından bir çoğu gibi, kendi mesleğinin kurbanı olmuştu. Adolf Erman, anılarında şöyle yazar:

«Brugsch'ta her dahiye özgü olan kaderin bir tecellisini görmekteyiz. Eğer bu tecelli çok kötüyse, bunu Brugsch'ün *'kötü yıldızlarından doğma bir durum'* olarak kabullenmemiz gerekmektedir.»

François Champollion'un Kısa Hayatı

BİRAZ daha geriye gittiğimizde, adeta efsanevî diye nitelendirilebilecek bir ünün sahibi olan Jean-François Champollion ile karşılaşırız. İlk kez hiyeroglifleri okumayı başaran Champollion, bu başarısıyla kendisinden sonraki tüm araştırmaların koşullarını yaratıp yolunu açmıştır.

«Hiyeroglif» kavramı, eski Yunancadaki bir sözcükten gelir. Bu sözcük, kutsal resimli yazı anlamına gelmektedir. Gerçekten de bu işaretlerin, Yunan antik çağından Champollion tarafından tekrar bulunuşuna kadar geçen devrede, gizemli, mistik ve kutsal bir anlam taşı-

diğına inanılmıştır. 18. yüzyılın sonuna kadar bir çok bilim adamı, yazıların mutevasının sihirli olduğu inancıyla bu alandan uzak kalmışlardır. Alman-Danimarka asıllı arkeolog Zoega, her ne kadar bir başarı elde edememişse de, eski Mısır'a ait bu resimli yazıyla ilk ilgilenen bilim adamlarından biri olmuştur. Gerçi Zoega, hiyeroglifleri okumayı başaramamıştır ama, sonradan Champollion'un hareket noktası yapacağı son derece önemli bir noktayı saptamış, belirli işaretlerin elips biçiminde bir çerçevede yer almasının, bir firavun adını gösterdiğini bulmuştur.

Champollion'un, mucizelerle dolu, ancak kısa yaşamında kaderin müdahalelerini görmemezlikten gelmek, olanaksızdır. Jean-François'nun Güney Fransa'daki Figeac'ta kitapçılık yapan babasına bir falcı bir oğlunun doğacağını ve bu çocuğun «*gelecek yüzyılların ışığı*» olacağını bildirmişti. Baba Champollion, söylenenin gerçekleşmesini önlemek için elinden geleni yaptıysa da, başaramadı.

1790 yılında doğan Jean-François, olağanüstü yeteneklerini daha ilk yıllarında belli etti. Henüz beş yaşını bile doldurmamışken, annesine İncil'den parçalar okutur ve bunları ezberlerdi. Oğlunun bu çok erken gelişen yetenekleri karşısında korkuya kapılan babası, annesine okumayı yasak etti. Bunun üzerine beş yaşındaki çocuk, «*çalışmalar*» yapmak amacıyla kendi dükkânlarından bir İncil çaldı. Küçük Champollion henüz okuma ve yazma bilmiyordu ama, İncil'in sayfalarını ve istediği parçaları nerede bulabileceğini ezbere biliyordu. Dildeki sesleri basılı sözcüklerin uzunlukları ile karşılaştırdı, uygunluklar saptadı ve Fransızca'da sözcüklerin okunuşu ile yazılışı arasındaki farkların epey büyük olduğunu kendi kendine buldu. Jean-François için öğrenmek, en ufak bir güçlük yaratmıyordu. Daha okula başlamazdan önce hecelerin

fonksiyonlarını ve sözcüklerin cümle içindeki çeşitli sıralanışlarını öğrenmiş bulunuyordu.

Baba, en küçük çocuğunu Figeac'ta okula yolladı. Onun bir dahi çocuk olmasını kesinlikle istemiyordu. Ama Jean-François'nın ağabeyi Jacques-Joseph, küçük kardeşinin dehasını sezmişti. Jacques-Joseph'in kendi yaşamı, düş kırıklıkları ile doluydu. Yüksek öğrenim görmüş, Mısır sanat tarihi üzerinde çalışmış ve Napoleon'un 1798 yılındaki Mısır seferine katılabilmek için bütün ilişkilerini seferber etmişti. Ama ordusunun yanı sıra bilim adamlarından ve tarihçilerden oluşma bir topluluğu da Mısır'a götüren Napoleon, Jacques-Joseph Champollion'u Fransa'da bırakmıştı. Büyük bir düş kırıklığına uğrayan Jacques-Joseph de bilimi bırakıp Grenoble'a gitmiş ve orada ticaret hayatına atılmıştı.

Reşid Taşı (1)

1801 YILINDA tüccar Champollion, daha iyi bir eğitim görebilmesi amacıyla küçük kardeşini Grenoble'a aldırdı. Orada bir gazete, küçük Champollion'un hayatının geleceğini tayin etti. Jacques-Joseph, bir zamanlarki tutkusunun etkisiyle «*Courier de l'Egypte*» gazetesine abone olmuştu.

Bir gün bu gazetede, Napoleon'un kıtalarının Nil deltasında, Reşid köyünün yakınlarında buldukları bir taşın ait bir haber çıktı. Bu taşın bulunmasıyla hiyeroglif araştırmalarında yeni ufuklar açılmıştı.

Bazalt taşının üstünde, değişik işaretler içeren üç paragraf vardı. Önce hiyeroglifler, hiyerogliflerin altında muhtemelen kopt ya da demotikos yazıları, en altta da

(1) Türkçede Rosetta veya Rozetta taşı olarak da kullanılmaktadır.

Yunanca yazılar yer alıyordu. Yunanca yazının çevirisinde güçlük çekilmedi. Yazı, M.Ö. 196 yılında Menfis'li rahiplerin Kral Ptolemeus Epifanes'e yazdıkları bir teşekkür mektubuydu. O sıralarda tahta henüz geçmiş olan beşinci Ptoleme, rahiplerin vergi borçlarını affettiği, tapınakların kasaları için yeni gelir kaynakları sağladığı ve savaş hali için tapınakları korumak üzere yeni tedbirler aldığından ötürü, çok sevilmekteydi. V. Ptoleme, tanrısal Apis ve Mnevi boğalarına, o güne kadar adet olanın çok üstünde değer taşıyan hediyeler sunmuştu. Onun bu yaptıklarına karşılık rahipler de ona bağlılıklarını gösteren şu yazıları taşa kazıtmışlardı:

«Ptah'ın gözdesi, Tanrı Epiphanes, Euchristos, Kral Ptoleme ve Kraliçe Arsinoë'nin oğulları olan Ptoleme, tapınaklar, tapınaklarda yaşayanlar ve egemenliği altındaki tüm insanlar için çok iyilikler yaptı. Çünkü o, tıpkı İsis ve Osiris'in oğulları ve babasının koruyucusu Horus gibi, bir tanrının ve tanrıçanın oğludur.»

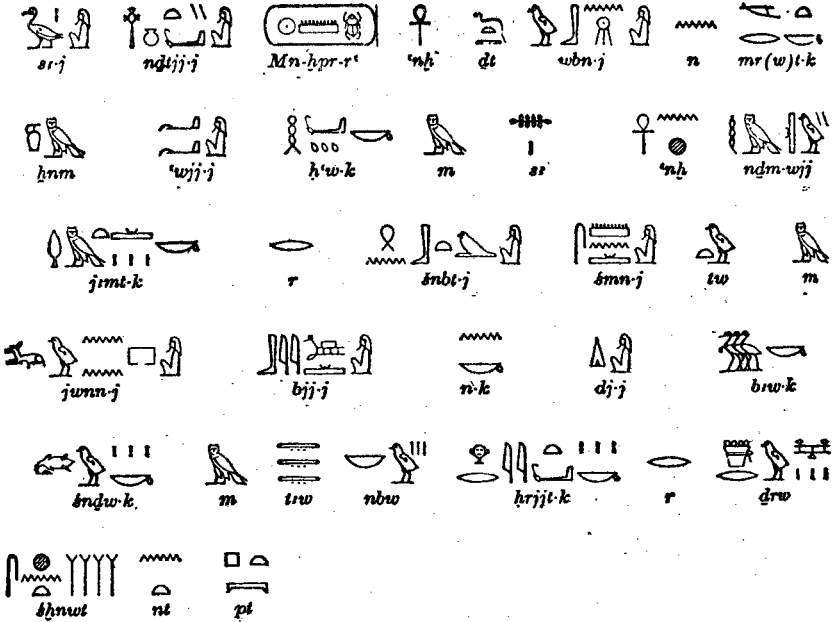
Üstteki iki metnin içerdiklerinin de Yunanca metnin aynısı olması akla uygun geliyordu. Reşid taşı kopya edildi, krokileri yapıldı, madene döküldü. Dünyanın dört bir yanındaki bilim adamları, yazıların okunması için çaba harcamaya başladılar. İki metin arasında yer alan yazının, demotikos dilinde olduğu anlaşıldı.

Jean-François Champollion, Reşid taşındaki resimli yazıları okumaya karar verdiğinde onbir yaşındaydı. Yirmibir yıl süreyle bu amaç uğruna çalışması, hiç durmaksızın yeni şeyler öğretmek merakında olan bu gencin ne büyük bir enerjiye sahip olduğunu göstermek bakımından yeterli bir kanıttır. Bu yirmibir yıl boyunca, Champollion, hedefine adım adım yaklaştı.

1807 yılında onyediyedi yaşında olduğu halde liseden ay-

rılıp Bilimler Akademisi'ne girdiğinde, kopt, hiyeratik'in gelişmiş şekli ve ondan gelişen demotikos dilleri üzerinde çalıştı. Kopt diliyle yaptığı karşılaştırmaların sonucunda, hiyerogliflerde sekiz adet şahıs zamirinin bulunduğunu ve bunların fonetik işaretlerle belirtildiğini buldu. Bundan, hiyerogliflerin yalnızca sembollerden meydana gelmediği sonucuna varılabilirdi. Champollion, Reşid taşında 486 Yunanca sözcüğe karşılık, 1419 hiyeroglif saydı. Henüz okuyup yazma bilmediği ve İncil'deki yazıları ezberine geçirdiği metinlerle karşılaştırdığı dönemlerinde çalıştığı gibi çalışmaktaydı.

Firavun adlarının ve özel adların her üç dilde de ay-

Mısır hiyeroglifleri, kelime ve hece sembolleridir. Yukardaki örnekte resim yazısı ve çevirisi verilmiştir. Mısırlılarca bilinmediğinden, yazıda sesli harfler yer almamaktadır.

ni olması gerekiyordu. İngiliz doğa bilgini Thomas Young, metinde en sık raslanan tekrarların yardımıyla Ptoleme adını okumayı başarmıştı. Champollion, ilerleyebilmek için dolambaçlı bir yoldan gitti. Üstünde Kleopatra adının sık geçtiğini bildiği ve Mısır'da bulunan bir diki-litaşın yazılarının kopyasını getirtti. Fonetik işaretlerini kendi sistemine yerleştirerek, L, P ve T harflerinin Ptoleme adında da bulunduğunu gördü. Böylece sembollerin münferit sözcükler için değil, Kleopatra sözcüğündeki L harfinin önündeki sembol ya K, ya da C harfi olmalıydı.

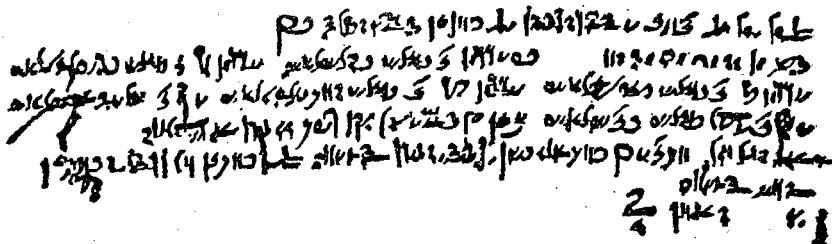
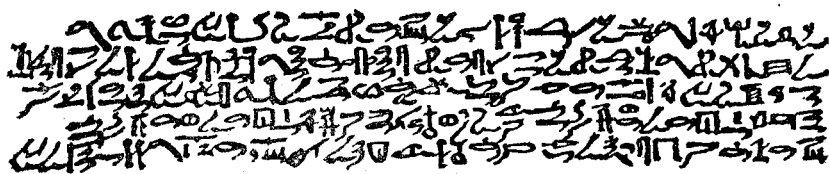
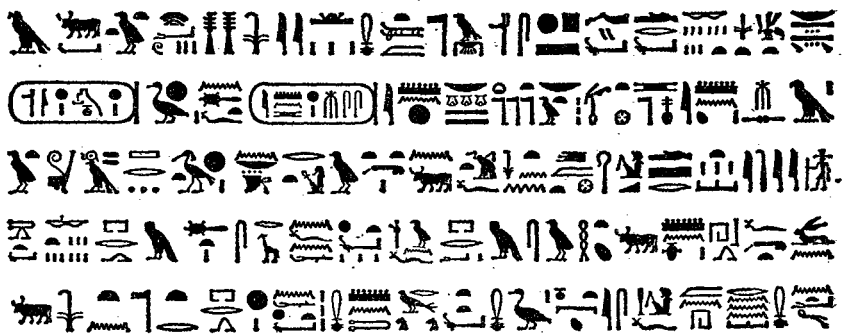
14 Eylül 1822'de Mısır'dan çeşitli firavun adlarının kopyasını alan Champollion, Ramses ve Tutmosis adlarını bir çırpıda söktü. Artık kuşkuya yer kalmamıştı, Champollion, hiyeroglifleri okumuştur.

Kardeşine: «*Je tiens l'affaire- buldum,*» diye heyecanla bağırды, kollarını havaya kaldırdı ve sonra yıldırım çarpmışcasına yere yığıldı. Beş gün süreyle baygın kaldı. Bu olay çeşitli yazarlar ve bu arada Adolf Erman tarafından zikredilmiştir.

Champollion yine kendine geldiğinde, tuhaf görüntülerden söz etti ve okuyabildiği firavun adlarını kekeledi.

27 Eylül 1822 günü, buluşunu Paris Akademisi'ne bildiren Champollion, egiptoloji profesörlüğüne atandı. 1828 yılında da bilimsel araştırmalar yapmak üzere Mısır'a yollandı. Champollion ve bir İtalyan profesör, Pisa'lı Ippolito Rosellini, Kral 10. Şarl ve Toskana hükümetince düzenlenen bilimsel geziye katıldılar.

Artık çocukluğundan beri süregelen düş, gerçekleşmişti. Ama bu düşün gerçekleşmesi, aynı zamanda onun ölüm hükmü olmuştur. Champollion, Mısır'dan döndükten öldü. Ölümünün gerçek nedeni, hiç bir zaman aydınlatılamadı. Ölümünde kırkiki yaşındaydı.

Elimizdeki eski Mısır'dan kalma belgeler, yukardaki üç yazı ile kaleme alınmıştır. En yukarda yaklaşık olarak 600 resimli harf ihtiva eden hiyeroglifler görülmektedir. Ortadaki, 5. sülâleden itibaren kullanılan hiyeratik yazıdır. En alttaki demotikos yazısı ise 6. yüzyıldan başlayarak çok yaygınlaşmıştır.

Belzoni Geliyor

GIOVANNİ Belzoni'nin ölümü de, Champollion'un-
kinden daha az esrarlı değildir. Belzoni, Mısır'da kazı ya-
panlar arasında kişiliği en renkli olan araştırmacıydı.

Padua'lı bir berberin oğlu olan Belzoni, mumya kazılarında karar kılmazdan önce bir sürü mesleğe girip çıktı. Çok dindar olan annesi ve babası, onu rahip yapmak istiyorlardı. Ama Belzoni sirk artisti, tiyatro oyuncusu, opera şarkıcısı, mühendis ve araştırmacı oldu. Belki Belzoni'nin ne olmadığını saymak, daha kolaydır.

Yaşamı boyunca en az kaldığı yer, doğduğu ülke olan İtalya oldu. İngiltere, Portekiz ve Afrika'da yaşadı. İngiltere'ye bir tiyatro topluluğu ile gelen Belzoni, ingilizcesi yetersiz olduğundan sahneye pandomim sanatçısı olarak çıktı. Lizbon'da bulunduğu bir sırada o zaman çok tanınmış bir opera sanatçısı olan Angelica Valabreque ile evlendi; İngiltere'de kendisi de opera sanatçılığına terfi etmiş olduğundan, bir anlamda meslekdaşıyla evlenmiş sayılırdı.

Kendisinin de açıklayamadığı bir güdüyle bir yerde duramıyor, hep gezmek istiyordu. Bir düzüne kadar meslek denedikten ve değiştirdikten sonra bir «gezginci» olmakla yetindi. Bastırdığı kartlarda da adının altına: «*The Celebrated Traveller* - Ünlü Gezginci» yazdırmıştı.

Belzoni'nin en sevdiği yer, Afrika'ydı. Batı Afrika'da inceleme gezileri yaparak o sıralarda çok tartışmalı olan bir konuyu aydınlatmaya, Nil ve Niger nehirlerinin ayrı yerlerde denize dökülen aynı nehrin kolları olup olmadığını bulmaya çalıştı. İlk kez 1815 yılında Mısır'a geldi. Ama bu defa şarkıcı ya da arkeolog olarak değil, bir *kâşif* olarak geliyordu. Bilinenlere oranla dört defa daha güçlü olan bir su değirmeninin planlarını hazırlamıştı. Bu değirmenin patentini Mısır'da astığı astık kestiği kestik olan Mehmed Ali Paşa'ya teklif etti. Ama teklifi Paşa tarafından nazik bir dille geri çevrilince, ünlü gezginci şansını başka bir meslekte, arkeolojide aramaya karar verdi.

Zaman, bu uğraş açısından son derece uygundu. Na-

poleon'un Mısır seferinden beri Mısır'dan gelen her şey kapışılır olmuştı. Nil kıyılarındaki mucizeler ülkesinden gelme resimler ve kazılardan çıkarılanlara büyük paralar ödeniyordu. Çok güçlü kuvvetli bir adam olan Belzoni, vakit yitirmeden işe koyuldu. Beş yıl süreyle hazine aradı; bu arada kafasıyla halledemediğini dillere destan olan adele gücüyle ya da patlayıcı maddelerle halletti.

İsviçreli Johann Ludwig Burckhardt'ın (1784-1817) aracılığı ile Mısır'daki İngiltere başkonsolosuna başvuran Belzoni, Luksor'da bulunan muazzam Memnon büsbütün taşınmasıyla görevlendirildi. Belzoni'nin İskenderiye'ye getirdiği büst, oradan İngiltere'ye gönderildi. Gönderdiği antika eşyaların sayısı arttıkça - bu arada bir dikili taş yükleme sırasında Nil'in sularına gömüldüyse de, Belzoni taşı yine çıkarttı - Belzoni'nin kendi başına kazı yapma isteği de kamçılanıyordu.

Krallar Vadisi'ndeki Arkeolog

BELZONİ, geçen yüzyılın başlarında ölümler şehri Teb'te olup bitenleri, daha sonra yayınlanan «*Narrative of the Operations and Recent Discoveries in Egypt and Nubia* - Mısır ve Nubya'daki Çalışmalar ve Yeni Buluşlar» adlı yazısında anlatmıştır.

«Bir gün ancak geçebileceğim genişlikte bir geçide rasladım. Geçitte birbiri üstüne yığılı duran mumyalar yüzünden, birkaç çürümüş Mısırlı'nın suratına sürünerek ilerlemek zorunda kaldım. Yol meyilli olduğundan, kendi ağırlığım beni durmaksızın aşağı çekiyordu. Bacak, kol ve kafa kemiklerimin üstüne yağmasını engelleyemedim. Bu şekilde bir mağaradan ötekine ilerlemeyi sürdürdüm. Bölmelerin tümü, üst üste yığılı mumyalarla doluydu. Bir kısmı ayakta, bir kısmı da başaşağı durmaktaydı.»

Yanlarına değerli mezar sunuları konmaksızın gömülmüş, ya da konulanlar çalınmış olan sayısız mumyaların yanı sıra Giovanni Belzoni, uğradığı bir sürü düş kırıklığından sonra, uygarlık tarihi açısından önem taşıyan bazı buluntulara rasladı. O sıralarda kaya mezarların çoğuna fellahlar, aileleri ve ev hayvanları ile birlikte yerleşmiş bulunuyorlardı.

Belzoni, 1817 yılında bir firavunun, Ramses'in oğlu I. Sethos'un mezarını bulunca çok sevindi. Bu mezar, Belzoni'yi bütün bir yıl meşgul etti; çünkü Belzoni'de ticari düşüncenin yanı sıra, zamanla bilimsel araştırma merakı da gelişmeye başlamıştı.

Belzoni, bulduğu mezarda röliyeflerin kopyalarını çıkardı ve krokiler çizdi. Günlüğünde şu satırlara raslanır:

«Bu buluş, araştırmalarım sırasında harcadığım emeklerin boşa gitmemesini sağladı. O gün, belki de hayatımın en güzel günlerinden biriydi.» (50)

Belzoni kendini artık tam anlamıyla kazıların sarhoşluğuna kaptırmıştı, bu sarhoşluk, onun sonunu hazırlayacaktı. Araştırmacı, özellikle Kefren piramidi ile ilgileniyordu. Bu piramidin lahit bölmesinin girişinin yeri, unutulmuştu. Belzoni'nin notlarında şu açıklamalar vardır:

«Girişiminin önemi küçümsenemezdi. Araştırmalarımın sonuçsuz kalması halinde bütün dünyanın benimle alay edeceğine kesinlikle inanmıştım.»

Büyük bir coşkunlukla işe koyulan amatör arkeolog, 136 metre yüksekliğindeki yapının hemen her taşını inceledi. Ama bir giriş yerinin varlığını belirleyebilecek tek ize raslamadı. Belzoni, bir noktadan emindi: Lahdin bulunduğu bölmenin girişi piramidin üstünde değilse - sözgelisi, o sıralarda açılmış bulunan Keops piramidinde durum böyleydi - o zaman bu girişinin yerin altında bir yerde olması gerekiyordu.

Piramidin kuzey yanında kum tepeleri vardı. Belzoni, hemen toparladığı işçilere bu tepeleri temizletti. Yanılmamıştı: Çöl kumlarının altında, muhtemelen daha sonra mezar soyguncuları tarafından açılmış bir geçit vardı. Olay, pek de dar sayılamayacak geçidin aşağı yukarı ortalarına gelindiğinde cereyan etti: Bir taş blok, yukardan piramidin içine uzanan geçide düştü. Belzoni, taşın ölçülerini 1,80 x 1,20 metre olarak vermiştir. Mısırlı bir işçinin gövdesinin alt kısmı taşın altında kaldı. Ama geçitteki dizboyu kum, işçinin hayatını kurtardı. Yanındakiler, adamı taşın altından çıkarmayı başardılar.

Duvarlara vurularak yapılan bir incelemeden sonra bu geçitte daha fazla ilerlemenin, ilerleyenlerin hayatını tehlikeye sokabileceği anlaşıldı. Taş blokların tümü yerlerinde gevşek duruyordu. Belzoni, ne yapacağını şaşırmıştı. Günlerce Kefren piramidinden biraz daha büyük olan ve ortasında Ma'-mûn tarafından patlayıcı madde ile açılan kocaman deliğin bulunduğu Keops piramidinin önünde durdu. Tban planları ve açtıkları taslakları yaptı, yönlerle kumların ilerleyiş yönünü karşılaştırdı ve sonunda girişin daha doğuda bir yerde olması gerektiği kanısına vardı.

Kumlarla örtülü üç granit blok, Belzoni'nin kanısını destekledi. Blokların arkasında, meyilli bir şekilde aşağı inen ve otuz metre sonra kare biçiminde kocaman taşlardan örülme bir duvarın önünde kesilen bir geçit vardı. Belzoni'nin kaldıraçların yardımıyla duvardan bir taş çıkarabilmesi tam otuz gün sürdü. Ancak ondan sonra açılan dar delikten geçebilme imkânını buldu.

Giovanni Belzoni, yanında birkaç mumun bir araya getirilmesiyle yapılmış bir meşale taşıyordu. Geçit şimdi önünde dosdoğru uzanmaktaydı. Yön bulmak, güç olmuyordu. Geçitlerin yapımında izlenen sistem, Keops pi-

ramidindekinin benzeriydi.

Belzoni'nin notlarında şu açıklamalar vardır: «Batiya doğru yoluma devam ettiğim sırada, yerde bir mezar bulunduğunu görerek hayrete kapıldım. Ancak mezarın içinde taşlarla birkaç kemikten başka bir şey yoktu.»

Mezar bölmesinin duvarlarından birinde rasladığı kara renkte harflerle yazılmış bir yazı, Belzoni'yi çok büyük düş kırıklığına uğrattı. Yazının metni şöyleydi: «*Burayı taşçı ustası Muhammet Ahmet açtı. Osman usta da açılış sırasında hazır bulundu. Kral Ali Muhammet de başından sonuna dek açılışı izledi.*»

Belzoni, birkaç yüzyıl geç kalmıştı.

Bu girişim başarıya ulaşamamıştı ama, Belzoni bulduğu mezarlar sayesinde kesesini yeterince doldurabilmek imkânını bulmuştu. Yalnız onun tarafından bulunan Sethos mezarındaki lahit, Belzoni'ye 20.000 mark kazandırmıştı. 1820 yılında Mısır'dan İngiltere'ye dönen Belzoni, mezarlarda bulduklarını halkın ziyaretine açtı. Bu sayede Afrika'ya yeni bir araştırma gezisi yapmasını sağlayacak parayı kazandı.

Ama Mısır'ı bir daha göremedi.

Belzoni de firavunların lanetine mi uğramıştı?

Belzoni'nin Sonu

1823 İLKBAHARINDA Belzoni, Londra'dan bir gemiye bindi. Bu, altı kişilik bir kamarası olan bir salupeydi. Kamaranın yanında bir de banyo vardı. Teknenin tahatları arasında aralıklar bulunduğundan deniz dalgalı olduğu zamanlar sular içeri giriyordu. Belzoni'nin karısı da aynı gemideydi. Belzoni, Tanca'da karaya çıktı. Aylardan nisandı. Belzoni, buradan Sahra'yı geçip Sudan'a gitmek niyetindeydi. Ama yalnız Fas'a kadar gelebildi. Karısı, önceden kararlaştırıldığı gibi oradan yalnız başı-

na İngiltere'ye geri döndü.

Ama biraz sonra Belzoni de geri dönmek zorunda kaldı. Tuareg'ler, onun ve onun tarafından tutulan yerli taşıyıcıların ülke içlerine ilerlemelerini engellemişlerdi. Belzoni bu durum üzerine gemiyle Sierra Leone yönünde yoluna devam etmeye karar verdi. Sierra Leone'de ateş ve delilik nöbetlerine yol açan o esrarengiz hastalığa yakalandı.

Bir büyücü, hastaya hint yağı ve opium verdi. Ağır hasta olan Belzoni: «*Ölümün elini üzerimde duyuyorum,*» diye bağıırıyordu. Tuzlu hava belki iyi gelir diye onu gemisine götürdüler. Belzoni birbirini tutmaz sözler söylüyordu. Ondan sonra: «*Birkaç saatlik ömrüm kaldı. Biliyorum bunu.*» dedi. Bu sözlerden sonra parmağındaki ametist yüzüğü çıkardı. Zenci hizmetçisine:

«Bu yüzüğü karıma ver,» dedi.

Aynı gün öğleden sonra da hayata gözlerini yumdu. Ölüm gününün tarihi 3 Aralık 1823'tü.

Profesör Bilharz Neden Öldü?

OTUZYEDİ yaşındaki Alman doktoru ve doğa bilimci Theodor Bilharz'ın Mısır'daki ölümü de, Belzoni'nin erken ölümünden daha az esrarengiz değildir. Bilharz, daha küçük bir öğrenciyken taş, bitki ve böcek toplardı. Kendi kendine topladıklarına ait katalog ve arşivler düzenlerdi. Matematik hariç olmak üzere, bütün derslerde örnek bir öğrenciydi. Onsekiz yaşına geldiğinde, tıp, zooloji, edebiyat tarihi, arkeoloji ve antik sanat eğitimi yapmak üzere Freiburg Üniversitesine yazıldı. Ama iki yıl sonra tıp doktorası yapmak üzere Tübingen Üniversitesi'ne geçti. Bir raslantı sonucu, o sıralarda Tübingen'deki tıp fakültesinin dekanı, bilimsel bir yarışma açmıştı. Yarışmaya Bilharz da katıldı ve «*Omurgasız hayvanların*

hanına ilişkin bilgilerimizin bugünkü durumu» adlı çalışmasından ötürü doktora payesi verildi.

Bilharz, önceleri Tübingen ve Freiburg Üniversitelerinde araştırmacı olarak çalıştı. Tübingen'deki çalışmalarını, dahiliye uzmanı Wilhelm Griesinger'in yanında yapıyordu. Griesinger, 1850'lerin başında saray doktoru olarak Mısır'a çağrılınca, genç Bilharz'ı da asistan olarak yanına aldı. O günlerde Bilharz, pek kısa bir süre sonra Mısır'da Griesinger'in yerini kendisinin alabileceğini aklının ucundan bile geçirmiyordu. Saraydaki doktorluk görevini doyurucu bulmayan Griesinger, kısa bir çalışmadan sonra istifa etti. Onun görevlerini de Bilharz yüklendi.

Daha ilk üniversite yıllarından başlayarak arkeolojiye ilgi göstermiş olan Bilharz, artık aynı zamanda bütün ilgilendiği konularla meşgul olmak fırsatını elde etmişti. Bir yandan derin bir arkeoloji bilgisine sahip olduğundan, diğer yandan da çok iyi dil bildiğinden ve Arap, İngiliz ve İtalyan araştırmacı gurupları arasında anlaşmayı sağlaması yüzünden kazılara katılması sevinçle karşılanıyordu.

Bilharz, özellikle mumyaların otopsisini ile meşgul oluyordu. Çünkü 1856 yılında «Anatomi Profesörü» ünvanını almıştı. Mumyalar üzerinde yaptığı araştırmalarının iki nedeni vardı. Anatominin yanı sıra, antropoloji ve patoloji çalışmaları da yapıyordu. 1857 yılında kuruluşunun 400. yılını kutlayan Freiburg Üniversitesi'ne, antropolog sıfatıyla eski Mısırlılara ait bir sandık kafatası hediye etti. Patolog sıfatıyla insanlığa verdiği armağan ise daha büyük oldu; binlerce yıldan beri Mısır'da görülen, Fakat o güne kadar nedeni anlaşılamamış bir tropik hastalığa küçük bir kurdun yol açtığını saptadı. «*Bilharziose*» adını verdiği bu hastalığın virüsü olan kurt, «*Schistosomum haematobium*» adını taşıyor ve Nil neh-

rinin çamurunda yaşıyordu. Sonradan bu parazitin kireçleşmiş yumurtaları, 20. Sülâleye ait mumyaların böbreklerinde bile bulundu.

Theodor Bilharz'ın Mısır'daki araştırmalarını sürdürdüğü yıllarda, Nil kıyılarındaki ahali sürekli olarak salgın korkusu içinde yaşamaktaydı. Gerçi veba, tifüs ve koleranın yol açtığı ölüm olayları, eski yüzyıllara oranla çok daha düşük sayıdaydı. Ne var ki Robert Koch ve Louis Pasteur'ün bakteriyoloji alanındaki buluşları, bu salgınların nedenlerini ve bunlarla savaşıma imkânlarını ilk kez geniş halk kitlelerinin bilincine yerleştirmekteydi.

1858 yazında Avrupa'dan gelen dört turist, Gizeh piramidini ve Krallar Vadisi'ndeki firavun mezarlarını ziyaret ettikten sonra kısa aralıklarla öldüklerinde, kimse firavunların lânetinden söz etmedi. Bunun yerine turistlerin veba ve tifüsten öldükleri söylendi. Kamu oyunu tatmin etmek amacıyla dört turiste İskenderiye'de otopsi yapıldı. Ölüm nedenleri olarak Doğu vebası, veba belirtilerini taşıyan Pnevmonie ve tifüs gösterildi. Avusturyalı cerrah Alexander Reyer ile vatandaşı anatomi profesörü Georg Lautner'in de açıkladıkları gibi, otopsi sonuçları pek gerçeğe uymuyordu. Ancak dört turistin gerçek ölüm nedenlerini, bir süre sonra Mısır Sağlık Bakanlığında görevlendirilen bu iki Avusturyalı doktor da açıklayamadılar.

Fakat sahte otopsi raporu üzerine İskenderiye'deki kamu sağlığı makamları, şehri karantinaya aldılar. Bu da Mısır'ın ekonomik açıdan büyük güçlüklerle karşılaşmasına yol açtı. Biraz acele alınmış olan bu tedbirler, ancak Lautner ve Reyer'in tavsiyeleri üzerine kaldırıldı. Bu olay, o sıralarda Mısır'da ölüm tutanaklarında gösterilen ölüm nedenlerine ne derecede güvenilebileceği hakkında bir fikir vermesi bakımından önemlidir.

1858 yılından başlayarak *'Egyption Society'*nin as-

başkam olan Theodor Bilharz, zamanla bazı temsilcilik görevlerini de üstlenmek zorunda kaldı. Bu görevlerini ifa ederken, dünyanın dört bir yanından gelen tanınmış ve önemli kişilere dil bilen sanat uzmanı sıfatıyla Mısır'ın arkeolojik bölgelerini gösteriyordu. 1862 yazında Cobory - Gotha dükü II. Ernst, Mısır'a geldi. Dükün başlıca merakı ava çıkmaktı. Karısı ise avdan çok Krallar Vadisi'ndeki mezarlarla ilgileniyordu. Prof. Bilharz, Luk-sor'a gidecek olan düşese eşlik etmekle görevlendirilmişti. Luksor'dan yine Kahire'ye dönülürken Bilharz ateş nöbetleri geçirmeye başladı.

Profesör Lautner durumu öğrenince Bilharz'ı kendi evine getirtti. Bilharz ondört gün komada kaldıktan sonra, bilincine kavuşamadan öldü. Profesör Lautner, ölümün neden ileri geldiğini saptayamadı. Bilharz'ın tifüsten öldüğü söylendi. Lautner ise bu söylentiye yalanlayarak arkadaşı ve meslekdaşının esrarengiz bir ateşin kurbanı olduğunu bildirdi. Ama bu ateş neden ileri gelmişti?

Uç Ölüm Nedeni

GEÇEN yüzyılda açıklanamayan nedenlerle ölen arkeologların listesini istendiği kadar uzatmak mümkündür. Ölüm olayları yakından incelendiğinde, başlıca üç ölüm nedenine raslanmaktadır: Görüntülere ve ölüm se-zisine yol açan ateş; kan dolaşımındaki bozuklukla birlikte gelen felçler ve nihayet çok kısa zamanda ölüme yol açan kanserler.

Krallar Vadisi'nden bütün halinde mezarları-bu arada I. Sethos'un mezarından bir kirişi - Berlin'e götüren ünlü Alman arkeologu Richard Lepsius'un (1810 - 1884) ömrü, meslekdaşlarının çoğununkinden uzak oldu. Ancak sonunda o da bir felc geçirdi ve sol yanı tutmaz oldu.

Doktorlar, daha sonra arkeologun kanserden öldüğünü söylediler!

Abusir'deki tarih öncesi mezar bölgesinde ve Der el-Medine'deki Teb Ölümler Şehri kazılarını yöneten egiptoloji uzmanı Georg Möller, ancak kırkdört yaşına kadar yaşayabildi. 2 Ekim 1921 tarihinde İsveç'in Upsala şehrine yaptığı bir gezi sırasında ateşli bir nöbet geçirerek öldü.

Möller'in uzman olduğu konular arasında eski Mısır'da ölümlerin gömülme şehri de vardı. Bundan ötürü mezarlarda uzun süre kalıyordu. Görünüşe bakılırsa bu durum, Möller'in felâketini hazırladı.

Bir Alman tüccarın oğlu olan Möller, Venezuela'nın Caracas şehrinde dünyaya geldi. Altı yaşındayken oğullarının iyi bir eğitim görmesini isteyen annesi ve babası Almanya'ya döndüler. Bir çok egiptoloji uzmanı gibi Möller'de daha lisede hiyeroglifleri okuyabilecek kadar kendini ilerki mesleğinin çekiciliğine kaptırmıştı.

Yirmisekiz yaşında iken, Kahire'deki Almanya Başkonsolosluğunda bilim ataşesi oldu. Profesörlüğe terfi ettirildikten sonra ise ancak birkaç ay yaşayabildi.

Chicago'lu bir egiptoloji uzmanı olan James Henry Breasted, Nil'e yaptığı bir keşif gezisi esnasında felç geçirdi. Breasted, 1899 yılında Berlin Kraliyet Akademisi tarafından Mısır dilinde büyük bir sözlük için Mısır kütüphanelerini kopya etmekle görevlendirilmişti. 1905 Kasımında ilk kez Mısır'a geldi. Bir süre Kahire'deki «*Hotel du Nil*» de kaldıktan sonra, bir keşif gezisine katılarak Luksor, Assuan ve Habeşistan'a gitti.

Dönüşte Breasted, Luksor'da mola verdi. O sıralarda Howard Carter, Tutankhamon'un mezarını henüz bulmuştu. Breasted, bu mezarı görmek istiyordu. Luksor'da, binbir gece masallarındaki sarayları andıran «*Winter Palace*» otelinde kalıyordu. Breasted'in oğlu Charles'in

günlüğünde şu notlar yer almaktadır:

«Ateş nöbeti her öğleden sonra geliyordu. Bu nöbetler sırasında boğazı ağrıyor, titremeler geçiriyor, kanı sanki damarlarının içinde alev alev yanıyor ve kalbi, başının içinde atıyordu. Kendisi, Irak'ta yakalanmış olduğu sıtmanın tekrarladığını tahmin ediyordu. Ama ona bakan İngiliz doktorunun laboratuardaki araştırmaları, hastalığı ortaya koymadığı gibi, Kinin de fayda etmiyordu.» (22)

Breasted, altı hafta yatağından çıkmadı. Ateşi her gün öğleden sonra ansızın yükseliyor, ertesi sabah yine normal dereceye iniyordu. Altıncı haftanın sonunda arkeologu yatağında tutabilme imkânı kalmamıştı. Breasted, ağzını ve burnunu keten bir maske ile kapadıktan sonra her gün Krallar Vadisine gitmeye başladı. Oğlunun söylediğine göre, arkeolog her defasında oteline titreme nöbetleriyle dönüyordu.

Yorulmak nedir bilmeksizin cerrahi bilimi ile ilgili Edwin - Smith Papirüsü üzerindeki çalışmalarını sürdüren Breasted, Sina yarımadasında yeni bir bilimsel gezi için planlar yapmaya başlamıştı. Kötü sağlık durumundan ötürü ileri sürülen endişelere karşılık: «Kendimi sedye ile taşıtırmak zorunda kalsam bile bu geziye gideceğim,» diyordu.

Lüksor'daki «*Winter Palace*» otelinde Breasted'in kaldığı oda, zemin katındaydı. Şubat başlarında bir gün, yanındaki odaya Kanadalı bir İngiliz edebiyatı profesörü yerleşti. Ada La Fleur olan adam, Lüksor'da, Carter'in henüz bulduğu Tutankhamon mezarını görmek için gezisine ara vermişti. La Fleur, bu isteğini Howard Carter'e bir mektupla bildirdi. Mektubu Breasted'in oğlu Charles götürdü.

Carter, Kanadalı profesörü ertesi günü mezarı görmeye davet etti. La Fleur, döndüğünde gördüklerinin et-

kisiyle büyük heyecan içersindeydi. Gece, iri yapılı, adaleli vücutlu adam ateş nöbetleriyle kıvranmaya başladı. Gezi heyetinde bulunan ve kendisine de bakan İngiliz doktorunu La Fleur'e yollayan Breasted, bu durumdan endişeye düşmüştü.

Ertesi gece, saat sabahın üçüne doğru, İngiliz doktor La Fleur'ün odasından çıktı. Bütün gece gözünü kırpamamış olan Breasted'in oğlu Charles, doktora doğru yürüdü. Doktor hiçbir şey söylemeksizin başını sallamakla yetindi. La Fleur, ölmüştü.

Charles Breasted, notlarında şöyle der:

«Sessizliğin ortasında beklerken, böyle yapayalnız, gece yarısı yabancı bir ülkede, yüzyıllardır akışını sürdüren büyük bir nehrin kıyılarında, hiçbir şeyden haberi olmayan insanlarla dolu bir otelde ölmenin çok trajik olduğunu düşündüm.»

Doktor, yanında otelden iki koli ile birlikte dönmüştü. Mısırlılar, profesörün ölüsünü getirdikleri uzunca bir sepete yerleştirdiler.

Bu sahneyi izleyen Charles Breasted, doktorun kendisine söylediği ilk sözleri çok iyi hatırlıyordu:

«Şimdi babanızı Sina gezisine çıkmaktan vazgeçirmek zorundayız.»

Doktor ertesi sabah hastasını yoklamağa geldiğinde, James Henry Breadted:

«Bana ne söylemek istediğinizi biliyorum, doktor,» dedi. «Sina macerasını biraz erteleyeceğiz.»

Sina gezisi hiç yapılamadı.

Çok zayıf düşmüş olmasına ve ateşin sürmesine karşılık, Breasted, Carter'in henüz kapalı olan Tutankhamon Lâhdi ile ilgili çalışmalarına da katıldı. Carter ile Mısır hükümeti arasında masrafların çokluğu yüzünden çıkan çekişmenin çözüme bağlanması için aracılık eden de yine Breasted oldu. Hiç kuşkusuz Breasted, Howard

Carter'in yanı sıra Tutankhamon'un mezarında en uzun süre kalanlardan biriydi.

Luksor'da yine sağlığına kavuşan Breasted, Carter'in kazılar sırasında hasta ve bitkin görüldüğünü, zaman zaman dalıp gittiğini ve karar verebilme yeteneğini yitirdiğini notlarında belirtmiştir. Bütün bunlara karşılık, Tutankhamon'un mezarını adeta ikinci bir ev edinen Howard Carter'in ömrü, bütün diğer kazı yapanlardan uzun olmuştur. Bu durum, Firavunların lânetini aksi yönde kanıtlar gibi görünmektedir. Ancak bana kalırsa bu, kuralı onaylayan ünlü istisnalardan birinden başka bir şey değildir.

Breasted'in, araştırma gezilerinden çoğunda kendisine eşlik eden karısı, 1934 Temmuzunda ve henüz genç bir yaştayken öldü. Charles, annesinin ölümü ile ilgili olarak şu satırları yazmıştır:

«Gittikçe yorgun düştü; sonunda bir daha uyana-mayacağı bir uykuya daldı.»

James Henry Breasted, karısından sonra tam birbu-çuk yıl yaşadı. Hatta bir kez daha evlendi. Yeni eşi Imo-gen Hort, ölen karısının kız kardeşiydi. Karısını da yanına alıp Mısır'a gitti.

21 Kasım 1935 tarihinde güncesine şu notları düzmüştür:

«Yazı masamın başına dönebilmekten küçük bir çocuk gibi mutluyum. Böylece *«Mısır Tarihi»* adlı kitabıma ilişkin çalışmaları sürdürebileceğim.»

Breasted, bu satırları Cencva limanında yazdı. O sırada New York'a gitmekteydi.

Ancak Atlantik'in ortasında yeniden ateş nöbetlerine yakalanarak titremeler geçirmeye başladı. Breasted, önceleri bunun boğaz iltihabından ileri geldiğini sandı; hastalık şiddetini giderek artırınca da bu kez malarya oldu-

ğuna hükmetti. Geminin doktoru ne yapacağını şaşırmıştı.

Breasted, New York'a vardığında henüz yaşıyordu; ancak ölüme mahkûm olduğu artık yüzünden belliydi. Oğlu Charles'in notlarında şu satırlara raslanmaktadır:

«Babam mikrobik ve hemditik bir streptokok enfeksiyonuna yakalanmıştı. Bu enfeksiyondan kurtuluş yoktu. O sıralarda kükürt tabletleri Amerika'da henüz bilinmiyordu. Rockfeller Enstitüsündeki doktorlar, babamın dayanma gücüne hayrandılar. Ama artık ona yardım edemiyorlardı.»

James Henry Breasted, 2 Aralık 1935 günü öldü. Hayatının büyük bir kısmını adadığı firavunlar, onu da yanlarına çağırmışlardı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MEZARLAR VE SOYGUNCULAR

ALMAN BASIN AJANSININ, 8 Şubat 1973'te saat 20.14'te 260 numaralı yabancı haber olarak ve telgraflarıyla gönderdiği haber, ertesi günü bir çok gazetelerde yer almadı. Çünkü haberin başlığı gerçekten inanılır gibi değildi: «*Firavunlar Zamanından Kalma 5000 Mezar Soyuldu.*»

Onsekiz satırlık bu haberinde Alman Basın Ajansı. 20 yıldan bu yana Mısır'da görülen en büyük mezar soygunculuğunu bildirmekteydi.

«Abu Seyr dağlarında silâhlar atılıyor!» Nil nehri-nin batı yakasında, Kahire'nin yüzyirmi kilometre güneyinde bulunan Beni Suef polis karakoluna koşarak gelen pamuk işçisi, böyle bağıryordu. Beni Suef, küçük bir eyalet başkentiydi ve tek özelliği, bir tren istasyonunun bulunmasıydı. Abu Seyr dağı, çölün hemen hemen ıssız denilebilecek bir kenarındaydı.

Bir polis devriyesi bölgeye vardığında, hava karar-

mıştı. Daha uzaktan kayaların arasından ışık görünüyor ve silâh sesleri duyuluyordu. Polis arabası yaklaştığında sesler kesildi ve ışıklar söndü. Arabanın farlarının ışığında kocaman bir yapı yeri belirmişti. Burada, çölün kenarında bu yapı yerinin işi ne olabilirdi?

Polisin seslenmelerine karşılık veren olmadı. Derin bir çukurdan dışarı bir merdiven uzanıyordu. Polislerden biri feneriyle aşağısını aydınlattığında, yirmi metre kadar derinlikte üç adam gördü.

«Ne yapıyorsunuz orada?» diye seslendi.

Aşağıdakiler: «Ateş etmeyin!» diye karşılık verdiler.

Üç adam yüzlerinde korkulu bir ifadeyle çukurdan çıktılar. Önce silâh sesleriyle bir ilgilerinin bulunmadığını söylediler; ama karakolda baklayı ağızlarından çıkardılar:

İçlerinden biri yedi ay önce Abu Seyr dağında bir eski Mısır mezarı bulmuştu. Bunu birkaç gün sonra bir ikincisi, kısa bir süre sonra da bütün bir mezarlar dizisi izlemişti. Adam pamuk fabrikasından birkaç arkadaşına bunu anlatınca, bu buluşun hep birlikte değerlendirilmesine karar verilmişti.

İşçiler kazdıkça, buldukları mezarların sayısı artmıştı. Sonunda fabrikadaki işlerini bırakarak kendilerini yalnızca kazmaya vermişlerdi. Bu kazıları önceleri gizli gizli ve çevreye nöbetçi koyarak yürütmüşler, sonradan nöbetçileri kaldırarak gece ve gündüz olmak üzere iki vardiya halinde çalışmaya başlamışlardı. Toprağın altında paha biçilmez hazineler yattığından, yanlarına gelip çalışmak isteyeniyi hemen işlerine ortak ediyorlardı.

Bu çalışmalar yedi ay sürdü. Eski fabrika işçilerinden birkaçının, hâlâ kerpiç kulübelerde oturmalarına karşılık, ansızın - kullanılmış - araba sahibi olmaları, kimse dikkatini çekmedi. Çekemezdi de. Çünkü bu durumu garip bulabilecek olanlar da aynı işten hisse almaya

başlamış kişilerdi.

Fakat Şubat başlarında iki işçi, o güne kadar bulunan beşbin mezarda görülmemiş hazinelerle dolu bir mezarı açtılar.

«Bir Firavun mumyası bulduk!»

Haber, bir anda çevreye yayıldı. Mezar soyguncuları ortaklığı bu buluşun getireceği kazancın paylaşılmasını talep etti. Ama mezarı bulan iki kişi buna yanaşmıyorlardı. Bunun üzerine ikisini de ortaklıktan attılar.

İşçiler geceleyin mezarı boşaltmaya kalkışınca yukarda sözü geçen ve sonunda bütün işin ortaya çıkmasına yol açan silâhlı çatışma meydana geldi.

İlk bakışta kulağa bir macera romanı gibi gelen bu olaylar, 1973 yılının gerçekleri arasındadır. Ancak kapsamı açısından bir istisna teşkil etmektedir. Çünkü her yıl beşbin mezar soyulmamaktadır. Ama Mısır'da mezar soygunculuğu bugün de hemen hemen günlük olaylar arasında yer almaktadır.

Bugün Luksor'un bahsindeki Biban el Moluk adlı çöl köyüne gelip de arkeolojiye biraz olsun merak duyduğunu belli eden, çoğu kez hırpani kılıklı bir erkek çocuğu kolundan yakaladığı gibi dağın eteklerindeki kulübelerden birine götürür. Orada yabancı beklenmektedir. Sevimli bakışlı bir Mısırlı, gövdesini Saran bornozun cebinden gazete kâğıdına sarılmış bir paket çıkarır ve saygıyla:

«Mumya, Mister» der.

Paket açılınca şaşkın şaşkın bakmakta olan turist, biraz içinin bulandığını hisseder. Çünkü bu gibi paketlerden insanelleri, tek tek parmaklar, ayaklar ve başlar çıkar. Deri, saçlar ve tırnaklar yerindedir. Tümü de kururken küçülmüş, rengi siyaha dönmüştür. Kara renkte küçük bir el, elli marka satılır. Bir başın fiyatı ise bununla orantılı olarak daha pahalıdır.

Luksor'da, Nilin batı kıyısında bugün de mumyalar

çıkarılmaktadır. Bunlar, tabii, krallara değil, halka aittir; ihtişamlı bir şekilde defnedilmemiştir. Mezarlar çoğu kez toplu mezarlar şeklindedir. Sanat tarihi açısından bu mumyaların hemen hiç değeri yoktur. Ancak yasalar, bulunanın derhal ilgili makamlara teslimini emrettiğinden, mumya ticareti varlığını gizli gizli sürdürmektedir. Üstelik bu ticaretin bekçiliğini çoğu kez beyaz üniformalı Mısır turizm polisi yapmaktadır. Mumya tacirleri, alıcıların kuşkusunu yarım yamalak ingilizceleriyle:

«Hiç merak etmeyin, bu gördüğünüz polisler bizendir,» diyerek dağıtırlar.

Dr. Benam'ın Mumya Laboratuvarı

SAHTE mumya yapımı bile kazançlı bir iş haline gelmiştir. Bindokuzyüzellilerin başında Kahire polisi tarafından tarihin en büyük mumya sahtekârı ortaya çıkarıldı.

Ünlü doktor Ali Şükrü Benam, dünyanın hemen bütün büyük Mısır koleksiyonları ile ilişkiler kurmuş bir sahtekârlar çetesinin başıydı. Mumya firmasının el konan yazışmalarında birçok ünlü özel koleksiyoncunun da adına raslanmıştır. Dr. Benam ne zaman eline «yeni bir şeyler» geçse, seri halinde teklif mektupları yollardı.

Ama doktorun sırrı, çok geçmeden ortaya çıktı. Doktor, şehrin mezarcılarıyla iyi ilişkiler kurmuştu. Bu mezarcıların sabit bir ücret karşılığında sağladıkları ölüleri Dr. Benam, haftalar süren bir çalışmayla eski Mısır mumyaları haline getiriyordu. Bu arada Kahire Üniversitesi Anatomi Enstitüsü'nün kitaplarından, bu Enstitü de kral mumyaları üzerinde de çalışıldığından, çok yararlanıyordu. Dr. Benam'ın başında bulunduğu firma 2 Haziran 1952 tarihinde faaliyetini tatil etmek zorunda kaldı.

O gün Port Sait limanındaki gümrük memurları,

«*Enchantress*» adlı şilepte dört uzun sandık buldular. Sandıkların içinde ne olduğunu sorduklarında, dikkatlerini şilepteki diğer yüklere yöneltmeleri karşılığında kendilerine yüklü bahşisler vaadedildi.

Ancak gümrük memurları sandıkların açılmasında mumyasına ilişkin ve yetkili makamlarca onatlanmış çıkış belgeleri ibraz etti. «*Hakiki*» belgelerin ansızın ortaya çıkışı, gümrük memurlarını daha da kuşkulandırmıştı. Sandıkları şilepten çıkarttıldılar.

Sandıklar bir ambara götürülüp açıldığında, yalnız gümrük belgelerinin değil, fakat mumyaların da sahte olduğu anlaşıldı.

Polis böyle bir sahtekârlığın yapılmakta olduğundan uzun bir süreden beri kuşulanmaktaydı. Mısır Eski Eserler Müdürlüğü, bir süreden beri nerede bulunduğunu kimsenin bilmediği mumyaların «*tedavülde*» olduğunu farketmişti.

Nakliyatçı, sahte mumyaların şilebe yüklenmesi direktifini Muhammed Nezlet Manavat adlı bir adamdan aldığını söyledi. Ama verdiği adreste kimse bulunamadı. İşin bu safhasında bir raslantı, polisin yardımına koştı.

Kahire'deki «*Han el Halili*» adlı büyük çarşının yakınlarında bir kamyon, ön aksının kırılması yüzünden yolda kaldı. Ani duruş nedeniyle birkaç sandık kayarak caddeye düştü. Trafiğe engel olan bu sandıkların bir an önce kaldırılabilmesi için olay yerine koşan bir polis, sandıklardan birinin açılmış kapağının altında bir cesedin mumyalanmış başını gördü.

Kamyon şoförü, bu olayla bir ilgisi bulunmadığına dair Allahın adına yeminler ettikten sonra, Dr. Ali Şükrü Benam hesabına çalıştığını söyledi.

Oyunun son perdesi, epey gürültülü geçti. Polis, Dr. Benam'ın evinin bulunduğu mahalleyi kuşattı. Ondan sonra eve baskın yapıldı. Doktorun adamları o sırada ceset-

leri tahnit edip «hakiki» lâhitlere yerleştirmekle meşguldüler. Ayrıca evin bodrum katında başka ilâçlanmış ölümler de bulundu.

Kahire Ulusal Müzesi'nin bir yetkilisi, mumya sahtekârlığının yapıldığı Laboratuvarı gezdikten sonra şu açıklamayı yaptı:

«Sanırım, son on yılda Mısır'dan dünyanın dört bir yanına gönderilen mumyaların yüzde yetmişi sahtedir.»

Bugün bile -özellikle Amerikan müzelerinde- gösterilmekte olan mumyaların hakiki mi, yoksa sahte mi olduğu kesinlikle bilinmemektedir.

Krallar Vadisi

PARA, rekabet ve ün yapmak hırslı, kazılarda her zaman büyük rol oynamıştır. Kazılar, hiçbir zaman yalnızca sanat aşkıyla yapıp tutuşan idealistler tarafından yapılmamış, açgözlü hazine avcıları ile yalnızca serüven yaşamak amacını güdenler de kazı yerlerine koşanların arasına karışmışlardır. Sözelgeşi, Teb şehrinin hikâyesi de, baştan sona, ilk bulunan kalıntı olan ve El-Cocha'nın doğu yamacında yer alan Prens İhi'nin (Orta İmparatorluk) mezarından, Tutankhamon'un mezarının bulunuşuna kadar tam bir serüven niteliğini taşımaktadır.

Bugünkü Luksor'un batısında yer alan Teb-Ölümler şehri, kuzey-güney Yunanlılar'ın Teb adını verdikleri bu şehrin asıl adının ne olduğu, bugüne kadar bulunamamıştır. Fakat adı ne olursa olsun, şehrin Kahire'nin beşyüz kilometre güneyinde, Nil'in doğu kıyısındaki kalıntıları bugün görenleri hayran bırakmaktadır.

Teb şehrinin yükseliş devri II. Sülâle zamanında, çoğunlukla Mentuhotp adını taşıyan güçlü prenslerin egemenlik döneminde başladı. Bu prensler, Hermopolis şehrinin sekiz ana-tanrısından biri olan Amun adına Kar-

nak'ta, dünyada o güne dek eşi görülmemiş bir tapınak yaptılar. Yine o devirde Nil nehrinin batı kıyısında yapılan tapınaklar ise; ne sayıları, ne de sanat tarihî açısından ilginçtir. 13. Sülâleden 16. Sülâleye kadar olan devirde (M.Ö. 1790-1600) ve Hiksos'ların, yani Semit ırkından gelme çoban kralların devrinde Teb şehri önemini giderek yitirdi. Ancak Yeni İmparatorluk devrinin kralları, 19. yüzyılın başlarından itibaren şehri dünyanın en güzel şehri haline getirdiler. O sıralarda Menpis şehri, kuzeydeki Abu Roşaş'tan güneydeki Medun'a kadar uzanan piramitleri ile artık dolmuş bulunuyordu.

III. Tutmosis, Hatçepsut ve III. Amenofis bu şehre ve nehrin öbür kıyısında bulunan ölümler vadisine damgalarını vuran en ünlü firavunlar oldular. IV. Amenofis, Kahire ile Lutrsor arasındaki yolun ortasında bulunan Eknaton Amarna şehrini başkent yaptığında, Homores'un «*yüz kapılı Teb*» diye adlandırdığı şehrin sonu gelir gibi oldu. Ne var ki Mısır'ın bilinen tanrılarına karşı çıkan bu saralı firavun'un ölümünden sonra Teb, yine önemini sürdürdü.

Bu açıklamaların gösterdiği gibi, Nil'in batısındaki ölümler şehri, doğu kıyısındaki şehri yüzyıllar boyu tarihi olayların odak noktası haline getiren olayları yansıtan bir ayna niteliğini taşımaktadır.

Bu ölümler şehrine ait en eski kalıntılar aranmak istenildiğinde, Libya çölünün kenarındaki Gurna köyüne gitmek gerekmektedir. Burada yaklaşık olarak binikiyüz metre uzunluk ve birkaç yüz metre genişlikte bir kayalık alanda sıra sıra mezarlar bulunmaktadır. II. Sülâlenin (M.Ö. 2100-2000) ilk üç kralı olan I. Intef, buradadır. 1860'larda burada kazılar yapan Fransız arkeologu Auguste Mariette, mezar çukurlarının üstünde bazı piramit kalıntılarına raslamıştır. Ancak bunlar pek büyük değildir. Yakınlarda bulunan Krallar Vadisi'ndeki kaya me-

zarlarından farklı olarak, burada saray memurlarının da hükümdarların yakınına gömüldükleri anlaşılmıştır.

Teb kralları, zamanla Mısır firavunları haline gelip önem kazanınca, mezarları için daha gösterişli bir çevre aradılar ve bunun için tabanı kireç taşı bakımından zengin olan Der el-Bahari vadisini seçtiler, Vadinin ortasına II. Mentuhotp ile III. Mentuhotp, tek bir piramidin altında bulunan ortak mezarlarını yaptırttılar. Bunun dışında ki kırk kaya mezarına da, Vezir ipi, bakan Aktoes, Silâhlı Kuvvetler kumandanı Ost, Saray nazırı Henenu ve silâhtar Neferhotp gibi, Mentuhotp'lara en yakın olan kişiler gömüldü.

Bu bölgedeki ilginç özelliklerden biri de, bulunan üç kitle mezarıdır. Bu mezarlardaki tabutsuz ve tahnit edilmeksizin gömülmüş altmış mumya, savaşta ölen askerlere ait olup ortaya çıkarıldıklarında büzülmüş gövdelerine saplanmış okların hâlâ yerinde olduğu görülmüştür.

Tarihî açıdan önem taşıyan olayları izlemek için dört sülâle, uzaklık olarak ise yalnızca bin metreden biraz daha ileriye gitmemiz gerekmektedir. 17. Sülâle ile birlikte Abu'n-Naga'daki ölümler şehri yeniden önem kazanmaya başladı. Buraya, Hiksos'ları kovan Teb prensleri gömüldü. Bazı tarihçiler, bu kovma olayının ardında, İncil'de yer alan İsmaililerin Mısır'dan kovulma olayını görmek eğilimindedirler. Abu'n-Noya'daki mezarlar, bu vadiler içinde en çok talana uğramış olanlardır. Daha antik çağdan kalma Abbott papirüsü, soyguna uğramış altı firavun mezarından söz etmektedir. Diğer firavunlar kadar önemli olmayan Nubcheper-rê-Intef'in mezarı ise 1827 yılında Arap Fellâhları tarafından soyuldu.

Fransız arkeologlarının öncülerinden sayılan Mariette, ününü Abu'n-Noya'da yaptı. Ancak bu, dürüstlüğü biraz su götürür bir ündü. O sıralarda tanınmamış, ancak gömülü hazineler bulmakta usta bir kişi olan Mariette, Mi-

sır Hidivi Said Paşa tarafından bulunan bazı hazineleri yine gömmekle görevlendirildi. Çünkü Paris'ten, III. Napoleon'un yeğeni Louis Bonaparte'ın Mısır'a bir gezi yapmak istediği yolunda haber gelmişti.

Bu ziyaretin onuruna Napoleon'un temsilcisinin gözleri önünde binlerce yıllık görkem, toprağın altından çıkarılarak yüksek konuğa sunulacaktı. Ne var ki Mariette, nice emeklerle gömdüklerini Parisli konuk hazır bulunmaksızın kumdan çıkarmak zorunda kaldı: Prens, gezi den vazgeçmişti. Ama Mariette «*bulunanları*» Paris'e, ek-selans Louis Bonaparte'a gönderdi. Bu davranışının semeresine kavuşmakta da gecikmedi. Çünkü Bonaparte'ların Mısır'daki nüfuzu, hâlâ Mariette'yi derhal «Eski Eserler Müdürlüğü»ne atatacak kadar büyüktü.

Hakikatin Hizmetkârları

YERİN altındaki insanların, üstündekilerden fazla olduğu bu bölgedeki sayısız özel mezarları bir yana bırak-tırmak istesek bile, Dev el-Medine mezarlık alanı üzerinde kısaca durmak zorundayız. Dev el-Medine, yalnız belirli kişilere ayrılmış bir mezarlıktı. Buraya krallar, saray memurlar, ya da zenginler değil, fakat Krallar Vadisi ile Biban el-Mduk'taki görkemli yapıları yapmış olan heykeltraşlar, taş oymacıları ve ressamlar gömülüldü. Bu adamlara bir onur unvanı olarak «*Hakikatin hizmetkârları*» denirdi.

Sanatçılar o devirlerde de düşüncelerini yazılı olarak belgeleme eğiliminde olduklarından, hiçbir meslek gurubu geride Krallar Vadisi'ndeki mezar yapıcılarınıninki kadar bol belge bırakmamıştır. Sanatçılardan kalma papirüsler, epeyce enderdir. Buna karşılık Ostraka yazıları sayılamayacak kadar çoktur. Bu önemsiz ayrıntılar bile kireç taşına, ya da pişirilmiş topraktan yapılma tabelâlar

üzerine karalanmış, cebe sokulmuş ve sonradan fırlatılıp satılmıştır.

Gurnet Murai'de «Hakikatın hizmetkârları» bir sanatçılar kolonisi halinde yaşarlardı. Bu koloni, Nil nehri-nin batı kıyısındaki tek yerleşme merkeziydi (1). Bu kö-yün nüfus memurluğuna ait listeler, bugün elimizdedir. Bu listeler de yalnız köy sakinleri ile meslekleri değil, fakat evlere bölünüş biçimi de gösterilmiştir.

Bu sanatçı ve zenaatkârlar, derin bir vecd içersinde ve ölen firavunlara taparcasına çalışırlardı. Çeşitli papi-rüslerden edindiğimiz bilgilere göre, bu insanlar devlet dininin tanrılarına tapmayı bir küçüklük sayarlar ve yalnızca kendi özel tanrılarına taparlardı. Asya tanrılarının dan Reşef ve kadeş ile, kedi ve dağların zirveleri bu tan-rılar arasında yer almaktaydı.

IV. Amenofis kendi saltanatı sırasında sanatçılar kolonisini boşalttırarak Amarna'ya naklettirdi. Ancak firavunun ölümünden ve eski dinin yine yürürlüğe kon-masından sonra, koloni üyeleri eski yerlerine döndüler.

Biban el Moluk'ta kölelerin ve savaş tutsaklarının sakıl almaz güçlüklerle kayalara oydukları, saray memur-ları ve kralların hısımlarının da paha biçilmez hazinelerle doldurdukları eserlerin bir eşine daha insanlık tarihinde raslamak imkânsızdır. Daha İsa'nın doğumundan bin yıl önce ve ilk kaya mezarının yapılışından yarım yüzyıl son-ra bütün firavun mezarlarının talan edilmiş olmasının ne-den de budur. II. Amenopis'in mezarında gerçi firavunun mumyası olduğu gibi duruyordu ama hazinelerin yerinde yeller esiyordu. Tutankhamon'un mezarı da iki kez soy-guncuların saldırısına uğramıştı. Ancak burada muhte-

(1) «Şehrin, I. Sethos tapınağından Mainnehes yerleşme merkezine kadar uzanan batı kesimine ait rehber» British Museum'de bulunan 10068 numaralı papirüs.

melen beklenmedik bir engelle karşılaşan hırsızlar, öm bölmelerden aldıkları bazı parçalarla yetinmişlerdi.

Bu durumda Yeni İmparatorluk firavunlarının, mezarlarının üzerine az çok görkemli yapılar kurmak yolundaki gelenekten vazgeçmiş olmalarını tabii karşılamak gerekmektedir. Çünkü Libya çölünün kenarındaki bu ölü tapınakları ve piramitler, mezar soyguncuları için düşünülebilen en ideal yol gösterici niteliği taşıyorlardı.

Mezarların kayaların dışardan görülemeyecek kadar derinlerine yaptıran ilk firavunlar, I. Amenofis ile I. Tutmosis Fi, Tutmosis'in mimarı İnemi, kendi mezarında bulunan bir kitabe de yapı çalışmalarına ilişkin şu bilgileri vermektedir: *«Majestelerinin mezarının kayaların içine oyulmasına yalnız başına, kimse tarafından görülmeden ve rahatsız edilmeden nezaret ettim.»*

Georg Steindorff, bu bilgilerden mezar yapımında çalışan savaş tutsaklarının *«işin tamamlanışından sonra öbür dünyaya gönderildikleri»* sonucuna varmıştır. Ancak bu görüş tartışmalıdır.

Ancak mezarlar, İsa'nın doğumundan önceki yüzyıllarda soyguna uğramasaydı bile, yine de işlerinden pek azı hiç bozulmadan kalabilecekti. Çünkü güçleri sınırsız tanrısal firavunların içinde yanan rekabet hırsı, atalarının kaya mezarlarını bile bir engel olarak tanıınıyordu. Sözelgeşi, Tutmosis, kırmızı kumtaşından yapılma lâhinde ancak birkaç yıl yatabildi. Daha sonra kızı ve halefi Hatçepsut -bir erkek gibi etki yaratabilmek için herşeyi yapan kadın- onu kendisi için yaptırdığı başka bir mezara naklettirdi. Hatta bu yeni mezardaki lâhit bu amaçla biraz uzatıldı.

Başkasının Mezarındaki Firavun

ANCAK, «normal» mezar soyguncularından farklı

olarak (1) firavunlardan hesap sorulması, söz konusu olamazdı. Mezar soygunculukları ile ilgili dava tutanaklarında, III. Amenofis, I. Sethos ve II. Ramses'in mezarlarının soyulması da yer almıştır. O sıralarda II. Ramses, I. Sethos'un mezarına konmuştu. I. Sethos ve II. Ramses'in mumyaları Kraliçe Inhagi'nin mezarına yerleştirilmiş, sonradan I. Ramses de aynı yere getirilmişti. Fransız arkeologu Victor Loret, II. Amenofis'in mezarında III. Amenofis'in mumyasını III. Ramses'e ait bir lahdin içinde bulduğunu, III. Ramses'e ait bu lahdin ağzının da II. Sethos'un lâhdinin kapağı ile kapanmış olduğunu anlatmıştır. Bundan hüküm süren karışıklığın derecesini anlayabilmek imkânı vardır.

Tutankhamon'un ölümünden yaklaşık olarak ikiyüzelli yıl sonra, 20. sülâle devrinde, şehrin doğu kesimi idarecisi Prens Peser ile ölümler şehri olan batı kesimi idarecisi Pever'le arasındaki bir çekişme, belgelere geçti. Bu çekişmede Peser, batı kesimine bakan meslekdaşını ölümler şehrine gerektiği gibi nezaret etmemekle suçluyor, mezar soygunlarının artık günlük olaylar arasına girdiğini ileri sürüyordu. Bu şikâyet üzerine vali ve vezir Cha'emvêse, iki rahip, iki kâtip ve iki güvenlik ilgisinden oluşan bir araştırma kurulu kurdu.

Bu kurul, yaptığı araştırmaların sonucunda şu ayrıntılı raporu verdi:

- 1.— I. Amenofis'in, Amenofis tapınağının kuzeyinde bulunan 120 arşın derinliğindeki mezarı, kulumuzca iyice gözden geçirilmiş ve mezara dokunulmadığı görülmüştür. Şehrin doğu kesimi idarecisi Prens Peser, mezarın zorla açıldığını iddia etmiş, olayı vezir ve vali Cha muêse'e firavun'un yazıcısı ve mabeyn memuru Nesa-

(1) Bak. Abbot ve Amherst Papirüsleri.

mun'a, Amunrê başrahibesinin haznedarına, firavunun sözcüsü ve mabeyn memuru Neferke-ye-em-per-Amun'a bildirmişti.

- 2.— Rê'nin oğlu büyük Antef'in, Amenofis tapınağının avlusunun kuzeyinde bulunan piramidin mezarına da dokunulmadığı görülmüştür. Piramid'in kendisi yıkılmış olmakla birlikte, mezar sütunlarından biri ve bacaklarının arasında köpeği Behka ile birlikte kralın mumyası yerindedir.
- 3.— Rê Antef'in oğlu Kral Nubcheper-rê'nin piramidi hırsızlar tarafından delinmiştir. Piramid'in alt kısmında çapı iki arşınlık bir delik vardır. Bir arşın çapındaki ikinci bir deliğe de Amon tapınağının kurban amiri Jurai'nin mezarının girişinde rasladık. Ancak mezar soyguncuları, mezarlara girmemişlerdi.
- 4.— Büyük Rê Antef'in oğlu Kral Sechemrê Vepmat'ın piramidini de delinmiş, fakat mezar kısmına girilmemiş olarak bulduk.
- 5.— Rê Sebekemsaf'ın oğlu Kral Sechemrê Schedta-ve'nin piramidine, III. Tutmosis'in ambar amiri Nebamum'un mezarının dış avlusundan zorla girilmişti. Kralın ve karısı Chasnub'un mumyaları çalınmıştı.

Araştırma raporu burada son bulmaktadır. Mezar soyguncuları kısa zamanda yakalandı. Sekizi taşçı, biri de Amon tapınağının hizmetçisi olan hırsızlar sopa darbeleri altında suçlarını şu şekilde itiraf ettiler:

«Kral Sebelremsaf ile karısı Chasnub'un piramidine girenler, bizlerdik. Lâhitlerini ve gövdelerini saran örtüleri açtık. Kral Sebekemsaf'ın kutsal mumyasının başı ve boynu, altın muskalar ve ziynet eşyalarıyla örtülüydü. Mumyanın bütünü altın kaplıydı.

Tabutların da içlerinde ve dışlarında altın, gümüş ve çeşitli değerli taşlar vardı. Kralın mumyasında bulduğumuz altının tamamını, boynundaki muska ve mücevherleri koparıp aldık. Mumya'nın sargılarını da aldık. Kraliçe'nin mumyası da aynı şekilde süslenmişti. Ne bulduksa yerinden koparıp aldık. Mumyaların yapımına yarayan malzemeyi yaktık. Bulduğumuz altın, gümüş ve bronz ev eşyalarını yanımıza aldık. Ondan sonra altını, muskaları, mücevherleri ve mumya örtülerini aramızda eşit olarak paylaştık.»

O sıralarda başyargıçlık işlerini vezir ifa etmekteydi. Emrinde altı mahkeme vardı. Yargıçlar, ancak firavun tarafından atanabilirdi. Bezir Cha'envêse davaya ait belgelerin tümünü hükmü verecek olan firavuna gönderdi. Bu arada suçlular Amon tapınağının hâpishanesine konmuşlardı. Firavunun ne yolda hüküm verdiği bilinmemektedir. Ancak mezar soygunculuğu, ölümle cezalandırılırdı.

Fakat Teb şehrinde bu toplu ölüm cezaları, korkutucu etki gösteremedi. Bir gecelik soygun sonucu paha biçilmez hazineler elde etme imkânı çok çekici geliyordu. Bu hazineler, halktan birinin bütün hayatı boyunca zengin yaşamasına yetebiliyordu.

Firavun mezarları binlerce yıl boyunca hep yeniden bulundu, soyuldu ya da restore edildi ve sonra yine unutulup gitti.

Diodor, Teb'de kırkyedi kral mezarının varlığından söz etmiştir. Kendisi, M.Ö. 57 yılında Mısır'a yaptığı bir gezide onyedî mezar bulabilmiştir. Ondan otuz yıl sonra Mısır'a giden Strabo ise görülmeye değer kırk kral mezarından söz ediyordu.

Bunlar, aklımıza şu soruyu getirmektedir: Bugün de bir firavun mezarı bulunması mümkün müdür?

Kazı yerlerinde bu soruyu yönelttiğim İngiliz ve Fransız arkeologları, ünlü bir firavunun mezarının bulunmasını imkânsız saymakla birlikte, başkalarının bulunabileceğini belirttiler. Bu arada Georg Steindorff ile Walther Wolff'un ellerindeki henüz bulunamamış mezarlar listesinde, II. Tutmosis ile Semencherê'nin mezarları da bulunmaktadır. Ama henüz bulunamamış mezarların içinde en ünlüsü ve önemlisi, hiç kuşkusuz Imho teg'in mezarıdır. Bu konuda kendisiyle konuştuğum Walter B. Emery'nin eski asistanı Ali el Khouli, Sakkarâ'daki büyük mezar alanını göstererek ve eliyle geniş bir kavis çizerek bana şöyle demişti:

«Şu gördüğünüz toprakların bir yerinde büyük Imhotep yatıyor. Ama nerede yattığını kesinlikle bilemiyorum.»

İlk Kazıcılar

GERÇEKTE bütün suç, Napoleon'a ait; o olmasaydı bütün Mısır ve bu arada Krallar Vadisi belki de daha bir yüzyıl pamuk prenses uykusunu sürdürecekti. Bu uyku yalnızca 1745 yılında Krallar Vadisinde ondört mezar bulan ve bunlar hakkında bilgi veren Richard Pococke gibi maceraperestler tarafından, o da arada sırada rahatsız edilecekti. Gerçi Nil kıyılarındaki ülkeden en büyük yararları sağlayan ülke Fransa oldu; ama gerçekte Napoleon, bu ülkeyi yalnızca Fransa için keşfetmiş olmadı. Onun: «Askerler, şu anda üçbin yıldan fazla bir zaman parçası gözlerini dikmiş size bakıyor» şeklindeki dokunaklı ifadesi bütün Avrupa'da duyuldu. Maceraperestler, doğa araştırmacıları ve nihayet gerçekte hiçbiri akademik anlamda bilim adamı olmayan arkeologlar, bu sesin geldiği yere koştular.

Daha önce adını duyduğumuz Giovanni Belzoni,

Krallar Vadisine yaptığı bir gezi hakkında şu bilgileri vermektedir:

Bu mezarlardan bazılarının içindeki boğucu hava, pek çok kimsenin bayılmasına yol açıyordu. Muazzam bir toz bulutu derhal havaya yükseliyor ve bu bulutu oluşturan incecik tozlar, insanın boğazına ve burnuna doluyordu. Ciğerler gerek bu toz bulutuyla, gerekse mumyalardan çıkan kokularla savaşmakta büyük güçlük çekiyordu. Ama çekilen sıkıntılar, bu kadarla da kalmıyordu. Cesetlerin bulunduğu yol ya da koridor, kayalardan oyulmaydı ve tavandan dökülen kum! geçidi neredeyse tamamen doldurmuştu...

Geçidin her yanı mumyalarla doluydu. Görünüme alışana kadar korkudan tüylerimin ürpermesini engellemedim. Kara duvarlar, mumların ya da meşalelerin zayıf ışığı, çıplak ve toza bulanmış gövdeleri ve ellerindeki mum ya da meşalelerle kendileri de mumyaları andıran Araplar, tanımlanması olaksız bir görünüm yaratmaktaydılar.

Belzoni'nin anlattıkları, okuyucuyu bazı noktalar üzerinde düşünmeğe zorlamaktadır. Bir kere mumyalar tamamen kokusuz olduklarından, maceracı İtalyan'ın sözünü ettiği kokuların kaynağını mumyalarda bulmak, olanaksızdır. Kapkara diye tanımlanan duvarlar, katranlı meşale kullanan yeni çağ araştırmacılarının mezarlara, çoğu kez altın mücevheratı ve aletleri alıp götürmekle yetinen antik çağ mezar soyguncularından daha çok zarar verdiklerini göstermektedir. Meşalelerden çıkan is, duvar resimlerini geniş çapta etkilemiş ve çoğu hallerde de tamamen bozmuştur.

Eski Mısırlılar, firavun mezarlarının yapımı ve süslenmesi esnasında, hem is resimlere zarar vereceğinden, hem de sıcaklık kayaların arasındaki yüzlerce metrelik

labirentlerde çalışan Arapları tamamen oksijensiz bırakacağından meşale kullanmazlardı. Onun yerine bugün de yerli rehberlerin yararlandığı bir nesne, yani ayna kullanırlardı. Bir ayna ile güneş ışığını kayaların yüzlerce metre derinliğine yansıtabilme olanağı vardır. Hatta güneş ışığı uygun açıya göre yerleştirilecek ek aynaların yardımıyla birkaç köşe aşırılarak aşağı ya da yukarı yöneltilebilir. Bu yöntem, renklerin parlaklığını sun'iliğe götürmeyen bir gün ışığı altında çalışmayı sağlar. Mısır eski eserler müdürlüğü bugün gezilmesi serbest olan mezarları beyaz neon ışığı ile aydınlatmakla, aynı prensibi uygulamış olmaktadır.

Giovanni Belzoni, yerin altındaki araştırma çalışmalarına ilişkin notlarına şöyle devam etmektedir: «Bütün ağırlığımla bir mumyanın üstüne oturduğumda, mumya altımda bir karton kutu gibi ezildi. Bu durumda bir destek bulabilmek için ellerimin yardımına başvurdum. Onlarla da tutunacak yer bulamayınca, kırılan, mumyaların içine gömüldüm. Mumyaların kemikleri, üstlerindeki bezler ve kırılan tahta tabutlar öyle bir toz bulutu çıkardı ki, bir çeyrek saat yerimden kıvıldamaksızın tozların yatışmasını beklemek zorunda kaldım.»

Gece Yarısındaki Mumyalar Alayı

İÇLERİNDEN birkaçının Kahire Ulusal Müzesi'nin 52 numaralı salonunda gösterildiği elliiki firavun mumyasının, Biban el-Moluk'taki örgütlenmiş soygunlara karşılık yine de kalabilmiş olmasının özel bir nedeni vardır.

III. Ramses devrinde (1197-1165) ilk kez Krallar Vadisi'nde mezarların ve içlerindeki hazinelerin önüne dikilen nöbetçiler saldırılara uğradılar. 21. Sülâle devrinin rahipleri bu olayların çoğalmasına üzerine bir gece mükemmel düşünülmüş bir plan uyguladılar; bildikleri bü-

t  n mezarların kapısını kırıp firavunların mumyalarını dışarı çıkardılar. Böylece kırkdokuz mumya toplandı. Bunların onüç II. Amenofis'in gizli tutulan mezarına taşındı. Geri kalan otuzaltı mumyayı ise rahipler, tüyler ürpertici görünümde bir gece alayı halinde her yanı kayalık olan vadinin içindeki dar bir geçide götürdüler. Bu geçitte taşın içine dokuz metre derinliğinde bir boru   akılmıştı. Borunun sonundaki geçit, yedi çarpı yedi metre b  y  kl    nde bir bölmeye a  ılıyordu. 18. ve 19. S  l  lelere ait mumyalar buraya kondu ve bölmenin girişine bir duvar   r  ld  .

Bu gizli bölme yaklaşık olarak     bin yıl, 1971 yılının bir şubat gününe kadar bulunmadan kaldı. O gün, güçlükle sağladığı geçimini yaptığı yasadışı kazılarda ele geçirdiğı hazinelerle destekleyen ve El-K  rna köyünde yaşayan Fella   Ahmet Abd  rresul, bütün cesaretini topladı ve kardeşi Muhammet'in tuttuğu bir kenevir haladın ucunda esrarengiz bir labirente indi. Burayı çoktandır biliyordu ve içine taşlar atarak akustik kontrolünü yapmaya çalışmıştı.

Aşağı varıp bir taş duvarda güçlükle bir delik a  tıktan sonra kendini yüzyıllar önce rahipler tarafından buraya getirilmiş mumyalarla karşı karşıya buldu.

Korkudan kendini yitirmiş  esine kardeşine:

«  ek beni!» diye bağırdı.

Kardeşi, halatın yardımıyla onu yine gün ışığına çıkardı.

Yukarda Ahmet'in: «Hortlaklar gördüm!» diye kekelemesi üzerine a  abeysi ve yardımcısı, kurtuluşu kaçmakta buldular.

Ahmet, yeniden ipin ucunda aşağı inmezden önce iniş yerini birkaç kez gelip gördü. Ancak ondan sonra mumyaların üstlerinde mücevherler, alınlarında da yılan sim-

gesi bulunduğunu görebildi. Buldukları, firavun mumyalarıydı.

Yasadışı kazılar yapanlar, 19. yüzyılın sonlarına doğru da ağır cezalara çarptırılıyorlardı. Onun için bu sırrı kimselere açmamak gerekiyordu. Bilenler, yalnızca Ahmet ile Abdülresul ailesiydi. Ancak Ahmet, haklı olarak kendi kendine şöyle diyordu:

«Mumyaları bir bütün olarak satman doğru olmaz. Ölü firavunların mücevherlerini karıştırarak ve tek tek satışa çıkarmalısın.»

Ahmet Abdülresul, bu sırrı ailesinin dışında bir tek kişiye, fahri konsolos Mustafa Ayat Ağa'ya açtı. Konsolos, Luksor'da İngiltere, Belçika ve Rusya devletlerini temsil etmekteydi. Bundan ötürü sapına kadar dürüst olarak tanınmış bir kişiydi. Ahmet, kısa bir süre onun yanında kâhya olarak çalışmıştı. Konsolos Mustafa on yıl süreyle Ahmet'in labirentten çıkarttıklarını satma işini üzerine aldı. Çıkarılanlar, çok değerli ve bir uzmanı şaşırtacak kalitedeydi.

İlk kuşkulanan, eski eserler dairesinin o zamanki müdürü Sir Gaston Maspero oldu. Sir Gaston, karaborsada 21. Sülâleye aidiyetinden kesinlikle emin olduğu eşyalara raslamıştı. Demekki bir yerde o devirden kalma bir mezar bulunmuştu. Sir Gaston çeşitli eşyalar satın alarak menşeyini araştırttı. Bütün izler ya konsolos Ayat Ağa'da, ya da Abdülresul kardeşlerde son buluyordu.

Konsolos sıfatından ötürü Ayat Ağa'dan hesap sormak imkânı yoktu. Ahmet Abdülresul ise inkâr etti ve sopa yemesine karşın sırrını açıklamadı. İki ay süreyle hapis tutuldu, serbest bırakıldı, hapisten çıkınca da ağabeyi ile arası açıldı. Ağabeyi de mumya deposunun yerini eyalet valisine bildirdi.

Kısa bir süre sonra Amerikalı arkeolog James Henry Breasted, mumyaların bulunduğu yeri ziyaret etti. Ame-

rikalı arkeologun raporunda şunlar yazılıdır:

«Habib ve bir rehber, aşağı inmemem için yalvardılar. Ama onların saçmalıklarına kulak vermeyecek üstümdeki fazla giysileri çıkardım. Beni oniki metre derinliğindeki kuyuya sağ salım indireceklerinden emin olmadığımдан, ikisini de birer kaya çıkıntısının başına götürdüm. Orada yere yatırdım, bacaklarını açtırdım ve halatı bacaklarına tutturdum. Bir mum ve cebimde birkaç kibritle ağır ağır aşağı indim.

Mumu yaktıktan sonra, tavandan düşen taşlarla daha da darlaşan bir çok uzun bir geçitte sürünerek ilerlemeye başladım. Yol, iki dik açılı dönüşten sonra dağın 65 metre içine uzandı. Binlerce yıl güneşin hararetini emmiş olan hava boğucu sıcaktı. Her yanımdan ter boşanıyordu. Arkam ve önüm zifiri karanlıktı; çevremdeki derin sessizlikte ise mumun yanmasından ileri gelen çıtırtıyı bile duyabiliyordum. Ansızın bir hışırtı duyuldu, mumun alevi söndü ve karanlığın ilk anlarında yüzüme bir şey çarptı. Bu, sadece bir yarasaydı. Korkulacak bir şey bulunmamasına karşılık, mumun alevinin tekrar yanışına kadar geçen süre, bana sonsuzluk kadar uzun geldi.

Geçit, yedi çarpı yedi metrelik kare biçiminde bir bölmede son buluyordu. 21. Sülâlenin rahipleri buraya 18. ve 19. Sülâlelerin büyük krallarının ölülerini saklamışlardı. Demek ta o eski zamanlarda bile mezarları mezar soyguncularına karşı korumak mümkün değildi. Ama bu kayaların arasına oyulmuş gizli bölmede ölümler yaklaşık olarak üçbin yıl, eski soyguncuların çocukları olan şimdiki yerliler 1881 yılında onları bulana kadar rahat yatmışlardı...

Tavandan kocaman bloklar düşmüş olduğundan, bölmenin içinde hareket edebilmek çok güçtü. Birkaç yıl

sonra bölme tamamen kapanacaktı. Ben son ziyaretçi olmasam bile, benden sonra buraya gelebilecekler herhalde çok sayılıydı.

Mumu tavandan düşen bir parçanın üstüne koyup birkaç dakika oturdum. Üçbin yıl önce burada cereyan etmiş olan sahneyi gözümün önünde canlandırmaya çalışıyordum. Önce işçiler, kireç taşından oluşma dağın içine bu kuyuyu ve bu bölmeyi açmışlardı. Ondan sonra da güvenilir rahipler mumyaları gizlice buraya getirmişlerdi. Bölmenin duvarları bir zamanlar kendilerinden yankılanan sesleri yine verebilselerdi, bir mucize olup da o güvenilir rahipler topluluğundan bir tek üyenin bildikleri bize kadar gelebilseydi, herhalde insanlık tarihinden eşsiz bir bölüm canlanmış olurdu. Yüreğimin atışları bu düşüncenin yarattığı heyecanla hızlanmıştı. Mumu aldım, geçitten sürünerek kuyunun ağzına geldim ve yeryüzünün o görkemli aydınlık ve serinliğine tırmandım.»

Geçen yüzyılda arkeoloji mesleğine henüz geniş ölçüde bir romantizm ve serüven havası hakimdi. Durum, özellikle Mısır'da böyleydi. Yüzyıl sonlarında isteyen, istediği gibi firavun mezarı arayabilirdi; bunu yapacak olanın meslekî bilgilere sahip olması aranmıyordu. Libya çölünün kenarında ve Nubya'nın kapıları önünde tüccarların, sirk artistlerinin, edebiyat profesörlerinin ve serüven düşkünlerinin kazmaya sarılmaları, bu yüzden oldu.

Karanlık İşler

KİMİN nerede kazı yapabileceğine her yıl toplanan ve hükümete bağlı bir 'Eski Eserler Komisyonu' karar verirdi. Bu komisyon, bulunacakların yarısının Mısır'a bırakılması şartıyla kazı ayrıcalıkları dağıtırdı. Öbür ya-

rısını ise bulan, ülke dışına götürebilirdi. Ne var ki Eski Eserler Komisyonu'nun «Fazla mal göz çıkarmaz» ilkesine uyarak kazı yerlerinin dağıtımında Mısırlı antika eşya tacirlerini kayırdığı, herkesçe bilinen bir gerçektir ve yüksek Komisyon yılda ancak bir kez toplandığından, Amerikalı ve Avrupalı arkeologlar kazı yerleri boş çıktığında çoğu zaman bütün bir yılı yitirmiş olurlardı. Bu uygulama ile Mart ve Eylül ayları arasındaki şiddetli sıcaqlar, bazı kazıların yıllarca sürmesine yol açmıştı.

21. Sülâlenin endişeye kapılan rahipleri tarafından saklanan mumyalardan geri kalan onüçünün bulunması, Victor Loret'ye nasip oldu. Loret, 1898 yılında II. Amenofis'in mezarını ortaya çıkardı. Buraya saklanan mumyalar, hemen hiç bozulmadan kalmıştı. Özellikle mezarın sahibi Amenofis'in mumyası, mezar daha antik çağda unutulmuş olduğundan, mükemmel bir durumdaydı. Loret, üçbin yıl süreyle burada kalmış olan onüç mumyayı Kahire'ye götürdü; Amenofis'in mumyasını ise lâhinde bıraktı. O günden başlayarak Amenofis mezarı, iki nöbetçi tarafından korundu.

Nöbetçiler tüfekliydi ve bu tedbirin aşırı olmadığını olaylar kanıtladı. 24 Kasım 1901 günü silahlı mezar soyguncuları, aynen üçbin yıl önce olduğu gibi nöbetçilere baskın yaptılar; mumyanın sargılarını açtılar, mücevherleri, muskaları ve mezarı sunu olarak konmuş bir gemiyi çaldılar.

Bu olay, o sıralarda Luksor Eski Eserler Müdürlüğünde çalışan ve henüz adı duyulmamış birini, bir İngiliz ressamının oğlu olan ve Arkeoloji profesörü Newberry tarafından tavsiye edilen bir adamı tarih sahnesine çıkardı. Bu adamın adı, Howard Carter'di.

Carter, mezardaki ayak izlerini tesbit etti, iz arayıcılarını seferber etti ve sonunda mezar soyguncularını barındırmasıyla tanınan El-Kurna köyüne geldi. Orada

daha önce diğer büyük mumya deposunu yağma etmiş olan ünlü Abdülresul ailesinin evine girdi.

Carter, önce rüşvet aldığını kanıtladığı birinci nöbet-giyi kovdu. Sonra da mezar soyguncularını Luksor'da mahkeme önüne çıkardı. Dava durmadan ertelendi ve çok ağır bir tempoyla sürdürüldü. Sanki bütün Luksor, bu delikanlı İngiliz kafa tutmak için sözbirliği etmişti. Dava, mezar soyguncularının beraati ile sonuçlandı. Mısırlıların gözünde seilmeyen adam haline gelen Carter, başka yere atandı. Düşmanları, beşyüz kilometre uzaklıktaki Sakkara'da ona yeni bir iş bulmuşlardı. Carter, Aşağı ve Orta Mısır eski eserler müdürlüğünde müfettiş olarak çalışmaya başladı.

1902 yılında bu kez başka biri, Rhode Island'daki Newport'tan gelen Theodore M. Davis, kendisinden önce üç kişinin artık bir şey bulunamayacağı kanısıyla bıraktıkları yerde, yine Krallar Vadisi'nin bir kesiminde kazılara başladı. Kendinden öncekilerin kanılarının aksine, Davis oniki yıllık kazı çalışmaları boyunca yedi mezar daha buldu. IV. Tutmosis, Hatçepsut, III. Amenofis'in karısının ana ve babası olan Juja ile Tuju'nun, Harembab ve Siptah'ın mezarları ile, Siptah'ın karısı Tevosrat'ın mücevherlerinin bulunduğu adsız bir mezarı ve IV. Amenofis ve annesinin mücevher ve aletlerini ihtiva eden bir başka adsız mezarı buldu.

1914 yılında Krallar Vadisi'nde kendisinininkilerden sonra hiçbir şey bulunamayacağına kesinlikle inanan Theodore M. Davis, kazı lisansını geri verdi. Lord Carnarvon ile, Luksor'da uğradığı başarısızlığından tanıdığı Howard Carter'in çabalarını ise başını sallayarak seyretti.

Günün birinde, Carnarvon ile Carter'in bulacaklarını tahmin etseydi, lisansını onlara bırakmağa herhalde asla yanaşmazdı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BİR FİRAVUNUN OTOPSİSİ

KAHİRE ÜNİVERSİTESİ Anatomi Enstitüsü'nde Profesör Douglas Derry'nin önünde yatan insan, üçbin yıldan fazla bir süredir ölüydü. O gün, 11 Kasım 1925 tarihini taşıyordu. Saat 9.45'e doğru heyecan arttı. Profesör Derry ile Howard Carter, otopsi masasının üstünde beyaz bezlere sarılı olarak yatan gövdeye yaklaştılar. Bu bezlerin altında Tutankhamon'un ölüsü vardı; ama bezler açılınca nasıl bir görünümle karşılaşılacağını henüz kimse bilmiyordu.

Carter ile Derry, yüzyılın olayına bilim adamlarıyla ileri gelen kişileri davet etmişlerdi: Bayındırlık Bakanlığı Sekreterlerinden Salih İnân Paşa, Kena eyalet valisi Said Fuat Bey, Eski Eserler Dairesi Genel Müdürü Pierre Lacav, İskenderiye Sağlık Müdürü Dr. Hamdi Salih Bey, kimyager ve arkeolog Alfred Lucas, New York Metropolitan Müzesi'nden Harry Burton, Yukarı Mısır Eski Eserler Müdürlüğü Başmüfettişi Tevfik Efendi ve Kahire

Ulusal Müzesi Müdürlüğü'nde görevli Muhammet Şaban Efendi davetliler arasında bulunuyorlardı.

Tutankhamon'un, Kahire Anatomi Enstitüsü'nde yapılacak otopsinin bu denli heyecanla beklenmesinin nedeni, o güne kadar üçbin yılı aşkın bir süredir dokunulmamış bir firavun mumyasının hiç açılmamış olmasıydı.

Douglas Derry çekiniyor, hatta belki de korkuyordu. Tutanağa yazdıkları, adeta bir özür dileme, mazeret gösterme niteliğindedir:

«Bir çokları müdahalemizi kutsal bir varlığı zedeleme niteliğinde gördüler ve Kralı hiç rahatsız etmeseydik, daha iyi olacağını söylediler. Oysa, mezar bir kez bulunmuştu ve mezar soygunculuğu olaylarına her devirde raslanmıştı. Burada da kral mezarındaki paha biçilmez hazinelerin soyguncuların uykusunu kaçıracağına kesin gözüyle bakılabilirdi. Nöbetçilerin sayısının arttırılması da soygun amacıyla düzenlenecek baskınları, ancak kısa bir süre için erteleyebilecekti».

Bunlara ek olarak şu noktayı da belirtmek gerekir: Gerçi Tutankhamon'un mumyası da öbür firavun mumyaları gibi otopsi için Kahire'ye getirildi; ancak otopsi-den sonra yine Luksor'a götürülüp Krallar Valisi'ndeki lâhdine kondu. Bugün de orada bulunmaktadır.

Dr. Derry, hazırladığı parafini kaynak vaziyette tutuyordu. Mumyayı saran çürümüş bez ve sargılar, en ufak bir dokunma sonucunda unufak olabilirdi. Bundan ötürü Dr. Derry, cesedi sertleşecek olan tekstil kalıbından dışarı çıkarabilmek umuduyla, bez ve sargılara sıvı halinde parafin sürdü. Sonra otopsi neşterini eline aldı ve ağır ağır, fakat bir operatörün emin eliyle mumyanın göğsünden ayak ucuna kadar uzanan birkaç milimetre derinliğinde bir çizgi çekti.

Ancak üçbin yıl önce ilâçlanmış olan firavun cesedinin «açılması» sanıldığından daha güç oldu. Genişlikleri

altı ile dokuz buçuk santim arasında değişen sargılar, bazı yerlerde onaltı kat sarılmıştı. Cesedin hava almaması için sürülmüş olan yağdan ötürü bez kavrulup adeta karmış ve taş gibi sertleşmişti; bu durum karşısında bazı yerlerde keski kullanmak zorunluluğu doğdu.

Çürük Sargıların Altında

TEK tek sargı kesitlerinin arasından toplam olarak yüz kırk üç parça mücevher çıktı. Bunlar, mumyanın dış görünüşü bozulmasın diye kumaş parçalarına sarılmıştı. Gövdeye yaklaşıldıkça sargıların daha çok çürümüş olduğu görünüyordu. Ama göğüs kısmının çapraz biçiminde sarılmış olduğu açıkça seçilebiliyordu. Kollar, bacaklar ve penis, önce tek tek sarılmış, sonra tümü birden bir kez daha sarılmıştı. Sağ el sol kalçanın, sol el sağ kaburga kemiklerinin üstüne konmuş, böylece kollar çapraz durumuna getirilmişti. El ve ayak parmakları sarıldıktan sonra üstlerine altın kapsüller geçirilmişti. Baş, yatay ve dikey biçimde sarılmış, sargıların ve başın altına Osiris'in Atef tacına benzer bir taç yerleştirilmişti. Bu tacın görevi muhtemelen Tutankhamon'un yüzünü, üstündeki altın maskenin ağırlığından korumaktı.

Bu desteğin üstünde bulunan muska, özellikle dikkat çekici bir nitelik taşıyordu. Muska, bir sapa raptedilmiş bir yarım ay biçimindeydi ve boyun kısmını desteklemeye yarayan bir aleti simgeliyordu.

Bu muskanın iki ilginç yönü vardır. Bir kere demirden yapılmadığı ki, Tutankhamon'un mezarında bu muskanın dışında demirden yapılmış tek nesne bulunmamıştır.

İkinci olarak bu muskaya verilen sembolik anlam, önem taşımaktadır. Ölüler kitabının 66. bölümünde bu konu ile ilgili olarak aynen şu sözler yer alır:

«Baygınlığından uyan. Sana karşı yapılan her şeye galebe çalışıyorsun. Ptah, senin düşmanlarını yendi. Onlar düştükleri yerde kalıp varlıklarını yitirdiler!»

Bu garip muska, sürekli olarak radyologların ilgisini çekti. Firavunların lânetinin etkisinin gerçekte radyoaktif ışıklardan ileri geldiği varsayımına bu kitabın başka bir yerinde değineceğiz. Ancak burada şaşırtıcı olan, Ölümler Kitabı'nın firavuna dokunanların öleceklerini bildiren formülüdür. Ve bu formül, otopside hazır bulunan iki bilim adamı hakkında çok geçmeden korkunç bir gerçeğe dönüşecekti.

Bu esrarlı muskanın yanı sıra, Tutankhamon'un boynunda daha yirmibir muska vardı. Ancak bunların anlamı ve neyi simgeledikleri, açığa kavuşturulmuştur. Söz gelişi, bazıları süs için konan yakaların ağırlığının denge-lenmesi işlerini yerine getirirken, bazıları sadece mumyanın boynunu süslesin diye takılmıştır.

Sargıların altından çıbanlar arasında bir Isis sembolü, altından yapılma iki Osiris sembolü ve yeşil feldispat'tan yapılma bir asâ vardı. Bunların altında palmiye ve yılan biçiminde üç altın takı bulundu. Diğer bir bez kesiti açıldığında, feldispat'tan bir Thoth, kırmızı karneol'dan bir yılan başı lâcivert taşından bir Horus (1), feldispat'tan bir Anubis (2) ve aynı maddeden bir papirüs asâ çıktı. En alt kumaş kesidinin altından çıkan muskalar ise şunlardır: İnsan başlı ve kanatlı bir yılan, bir boa yılanı, bir çift boğa yılanı ve beş yırtıcı kuş.

Firavunun boynundaki bu çeşitli muskaların amacı, kralı ölümler ülkesine giderken korumaktı. Halk, muskala-

(1) Horus: Doğan kapalı bir Mısır Tanrısı

(2) Anubis: Çakal kafalı Mısır ölümler tanrısı

rın etkisine körükörüne inanırdı. Ancak, acaba eski Mısır'ın aydınlar kesimini oluşturan rahipler de, muskaların yardımıyla kötü ruhların kovulabileceğine inanırlar mıydı? Yoksa kendi güçsüzlük ve çaresizliklerinin bilinci içerisinde, hazırladıkları muskaların etkisini kanıtlamak için doğa bilimine ilişkin buluşlardan mı yararlanmışlardı?

Bu amaç için, sözgelisi, viroloji ya da radyoloji gibi doğabilimsel bir sistemin teorisini bilmek gerekli değildi. Önemli olan tek şey, etkiydi.

Işınlarla tedavi yöntemlerinin bulunuşundan çok önce Bohemya'daki Joachimsthal'da, başağrısına ve romatizma ağrılarına karşı satılan kum torbacıklarını, bu konuda tuhaf bir örnek olarak göstermek mümkündür. Doktorlar, ağrıyan yere kum torbacıkları konmasını «*tam bir saçmalık*» diye nitelendiriyorlar ve bu torbaların kullanılışına çok kızıyorlardı. Buna karşılık hastalar da torbaları koyduklarında rahatladıklarını hissediyorlardı.

Acaba kim haklıydı? Bu sorunun karşılığı kulağa belki şaşırtıcı gelebilir ama, haklı olanlar doktorlar değildi. İçinde radyumlu toprak bulunan torbalar, hafif bir radyoaktiviteye sahipti. Radium ise, asit üriği eritip Amonyak ve asit karbonik halinde ayırabilir. Demek ki bilimsel bakımdan imkânsız görünmesine ve gerekli doğabilimsel yöntemlerin daha bulunmamış oluşuna karşılık saçmalık diye nitelendirilen bir kum torbacığı fizyolojik reaksiyonlara yol açabiliyordu.

Burada güttüğümüz amaç, kör inançlar için elverişli bir ortam hazırlamak değil, aksine açıklanabilir hale getirmenin imkânlarını göstermektir.

Eski Mısır halkı, zekâ açısından çok ileri bir ulustu. O denli ileriydi ki, bundan dörtbinüçyüz yıl önce her biri onaltı ton ağırlığındaki granit bloklarını bin kilometre öteden getirip yüz metre yüksekliğindeki piramitler ha-

linde üst üste yığmayı başardı. Ve bunu, enerji kaynağı olarak yalnızca adeste gücünden yararlanarak yaptı. Ayrıca kocaman piramitleri kuzey-güney çizgisine öylesine ince bir hesapla yerleştirdi ki, en son ölçümlerde saplanan kayma 1/12 dereceyi geçmedi. Amerikalılar ilk feza uçuşlarında bu kesinliği gerçekleştirebilselerdi, mutlaka bir mucize ile karşılaştıklarına inanırlardı.

Mısırlıların mistik iyileştirme yöntemlerinin ve inançlarının Yunanlılarca olduğu gibi alındığı, bugün kanıtlanmış bir gerçektir. Doğa fenomenlerini kendilerine özgü eleştirisel bir gözlemin süzgecinden geçirmelerine ve, Hipokrates'in yaptığı gibi, analitik araştırmaya önem vermelerine karşılık, menşei eski Mısır'da olan ve hastalık yaratan cinler inancı, Yunanlıların hayatında da küçümselemeyecek bir rol oynuyordu.

Bu, Mısır uygarlığının yıkılış döneminde bile başka uluslar üzerinde ne denli büyük bir etki bırakabildiğini göstermesi açısından ilginçtir. Bu arada eski Mısır'ın rahipler sınıfının mistik inançların, onların doğabilimsel buluşlar karşısında kayıtsız bırakmadığı da kanıtlanmış bir gerçektir. Bu buluşların bir kısmı büyük bir olasılıkla ortaya çıkışından hemen sonra unutulmuş ve ancak günümüzde geçmişin külleri arasından çıkarılabilmektedir; bir kısmı ise bugün bile hâlâ binlerce yılın ötesinde, ya da modern tekniğin döküntülerinin etrafında gömülü yatmaktadır.

T. Nedir?

TUTANKHAMON'UN otopsisini boyunca ortaya yirmibir muska çıkmış, fakat firavunun yüzünü daha gören olmamıştı. Dr. Derry, önce cesedin kol ve bacaklarından başlamış, ondan sonra gövdenin belden yukarı kısmının sargılarına geçmişti.

Kol, bacak ve gövde sargılarının arasından daha başka mücevherler, bilezik ve yüzükler çıkmıştı. Tutankhamon'un sol kolunda altı, sağ kolunda yedi bilezik vardı. Bunlar, firavunun sağlığında da takmış olduğu mücevherlerdi. Howard Carter'in otopsi raporunda belirttiğine göre, mumyanın gövdesindeki sargıların arasında işlev ve anlamları belli olmayan on nesne bulunmuştu. Carter'in bu konuda yazdıkları şöyledir:

«Dıştaki sargıların arasında ve sol yanda y biçiminde tuhaf bir muska, onun hemen üstünde de elips biçiminde bir altınplak duruyordu. Bu muskanın ne anlamı geldiğini bilmiyoruz. Yalnız Orta İmparatorluk devrinin taht metinlerinde bunun aynı bir nesneye raslandığını, adının ABET olduğunu ve bir sopayı temsil ettiğini biliyoruz. Bu sembol, resim yazısının kumaş ve giysi ile işaretlerine benzediğinden, sargılarla da bir ilişkisinin bulunması gerekir. Altın plağın, iç organları çıkarmak için cesette açılan deliği örtmesi, bu olasılığı daha da kuvvetlendirmektedir. Bulduğumuz öbür nesne, T biçiminde altından yapılmış bir semboldü. Bildiğim kadarı o güne dek böyle bir nesneye hiç raslanmamıştı. Anlamı da bilinmiyordu.»

İşlev ve anlamı bilinmeyen bu nesnelerin yanı sıra, ölümlerin süslenmesinde kullanıldığı bilinen mücevherler de çıkmıştı. Belin aşağısında, baldırlarda ve dirseklerin üstünde bulunan sekiz altın bilezik, bunlar arasındaydı. Beldeki altın kemerin altına ucu sert altından bir hançer sokulmuştu.

Ondan sonra Profesör Derry, son kesidi kaldırdı. Masanın çevresinde bulunanlar, bu heyecanlı olayı büyük bir ilgiyle izlemekteydiler. Bacakların derisi kırışıklar içinde, gri-beyaz renkte ve yer yer çatlaktı. Deri ve doku, ke-

miklerin üstünde iki, üç milimetre kalınlığında bir tabaka oluşturmıştı. Derry sol dizkapağına dokunduğunda kemik, üstündeki deri ile birlikte kalktı.

Daha bacakların sargıları açılır açılmaz bağ dokusunun küçülme payına rağmen Tutankhamon'un çok ufak tefek yapıda ve öldüğünde gelişmesinin büyük bir olasılıkla henüz tamamlanmadığı anlaşılmıştı. Daha sonra kemik yapısına göre yapılan hesap, Tutankhamon'un boyunun 1.64 cm. olduğunu ortaya koymuştu.

İnsanın boyunu belirli ana kemiklerin ölçülerine göre hesaplayan İngiliz profesörü Karl Pearson ise firavunun boyunu 167,6 santim olarak bulmuştur. Tutankhamon'u temsil eden ve mezarının lâhdin bulunduğu bölmesinin iki yanında duran normal insan boyundaki tahta heykellerde yapılan karşılaştırmalı ölçümlerden elde edilen sonuçlar ise 167 ile 169 santim arasında değişmektedir.

Prof. Derry, efsanevi firavunun genç yaşta öldüğünü diz kapağı kemiğini kaldırdığı zaman anladı. Orada, bacak kemiğinin sonunda açıkta duran oynak yeri kemiği rahatça görülebiliyordu.

Oynak yerindeki kıkırdak dokusu kural olarak yirmi yaşında kemik başıyla kenetlenip kaynar. Tutankhamon'un cesedindeki kıkırdak dokusu ise henüz açıktaydı. Bacak kemikleri ise üst kısımlarındaki kıkırdak parçalarıyla birleşmişlerdi. Bu birleşme, onsekiz yaşında başlar. Buna benzer anatomik fenomenler, baldır kemiğinde ve daha sonra dirseklerin üstünde de saptandı. Bütün bunlardan Tutankhamon'un öldüğünde 18-20 yaşlarında olduğu sonucuna varıldı.

Kollardaki sargılar çözülürken aynı dikkatli yöntem izlendi. Kollarda da aynı anatomik durumla karşılaşıldı. Deri gri-beyaz renkteydi ve kıkırdaklar kemiklerle kaynamıştı.

Dr. Derry, yaş konusundaki tespitlerinde, bilimsel açı-

dan kanıtlanmış olan bir gerçeği, Mısır'da oynak yerlerindeki kırıldakların Avrupa'ya oranla daha erken kaynadığını da gözönünde tuttu. Röntgen muayeneleri, genç Mısırlılarda önkol kemiği ile dirsek kemiğinin birbirine onsekiz yaşından önce kaynamasının pek ender oluştuğunu göstermiştir. Buna karşılık onsekizinci yaşla birlikte bu gelişme, anormal bir hızla gerçekleşmektedir.

Kaynama, dirsek kemiğinin iç tarafında başlamaktadır: Tutankhamon'un cesedinde de sözü edilen yerde ilk kaynama izlerine raslanmıştır. Bu, onsekiz yaşın tamamlanmış olduğunu kanıtlamaktadır.

Osteoloji, yani kemik bilimi, bugün bize yüzlerce ya da binlerce yıl önce ölmüş insanların yaşları ve hastalıkları hakkında bilgi verebilecek bir düzeye ulaşmıştır. Ancak bu alanda epey ilginç yanlışlara da sürekli olarak raslanmıştır ve raslanmaktadır.

İnsanın konuşma merkezini bulan ve bu merkeze adı verilen ünlü Fransız cerrahı Paul Broca (1824-1880), 1876 yılında frengi hastalığının Amerika'nın bulunuşundan önce de Avrupa'da yaygın olduğunu ileri sürerek bütün dünyadaki palepatologları şaşırtmıştı (1). Oysa, o güne varana dek «çeşitli biçimlerde yorumlanan bu salgını» Kristof Kolomb ve adamlarının getirmiş olduklarından kuşku edilmiyordu.

Broca, bunun doğru olmadığını tanıtladı. Araştırmalarını, Paris'te 13. yüzyıldan kalma bir cüzzamlılar yurdunda yapılan kazılar sırasında ortaya çıkan insan kemikleri üzerinde yaptı. İskeletlerin kafataslarında kuşku götürmez frengi semtomları vardı. Bu durumda palepatoloji'nin hayal şatolarından biri yıkılmış gibi görünüyordu.

(1) Palepatoloji: Hastalıkların tarihsel gelişimini konu alan bilim dalı.

Eğer Danimarkalı tıp tarihçisi Wilhelm Möller Christensen tamamen farklı sonuçlara varmasaydı, büyük cerrah Paul Broca'nın elde ettiği araştırma sonuçlarından kuşku etme yürekliliğini kimse gösteremeyecekti. 1964 yılında Kopenhag Üniversitesi Tıp Tarihi Müzesi Müdürlüğüne atanmış olan Möller-Christensen, eski zamandan kalma çeşitli mezarlardan çıkarılan iskeletler üzerinde araştırmalar yaptı. Onun osteolojik çalışmaları, frenginin ilk kez 1500 yıllarında Avrupa'da görüldüğü yolundaki tezi doğruladı. Acaba Paul Broca yanlış olabilir miydi? Möller-Christensen, Broca'nın araştırmalarını daha yakından incelemeye başladı.

Danimarkalı bilgin ilk olarak büyük Fransız cerrahının vardığı sonuçların doğruluğundan kuşku edilemeyeceği sonucuna vardı. Ama Broca'nın incelemelerine konu olan Paris katakomblarından çıkma kafatası kemikleri üzerinde, Paul Broca'nın çalışma heyecanı ile unuttuğu ek bir çalışma daha yaptı ve kemiklerin yaşını araştırdı. Bu araştırma olayın paleopatolojik bir skondale dönemesine yol açtı.

Paul Broca'nın frengi belirtilerine rasladığı kafatası kemikleri, 13. yüzyıldan kalma bir yapının kalıntılarından çıkarılmış olmakla birlikte, 1792 ile 1514 yılları arasındaki dönemden kalmaydı. Kemikler bir mezarlığın ortadan kaldırılması sırasında kamu oyunu heyecanlandırmamak amacıyla gizlice yapının bulunduğu yere getirilip gömülmüştü.

Tutmosis ile bir yolculuk

ANATOMİ uzmanı Elliot Smith, bu konuda daha tatlılı çıktı. Yıllarca eski Mısırlıların hastalıkları üzerinde çalışan bilim adamı, zaman zaman hastalarının gerçekte «mumyalar» olduklarını unutacak kadar kendini işinin

heyecanına kaptırırdı.

Bir gün arkadaşları Smith'in Kahire'de yanında III. Tutmosis'in (M.Ö. 1502-1448) mumyası olduğu halde bir taksiye atlayıp mumyanın röntgenini çekmek üzere Uluşal Müze'den bir kliniğe gittiğini gördüler.

Smith, Gizeh kazılarında bulunan beşyüz kafatasını inceledikten sonra eski Mısırlıların da bugünkü insanlar kadar parodontozun (1) acısını çektiklerini saptadı. Smith, toplam olarak yirmibeşbin kafatasında frengiden ileri gelen kemik deformasyonları bulunup bulunmadığını araştırdıysa da, böyle bir duruma raslayamadı.

Sonradan kendisine asalet unvanı verilen, Kahire Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapan ve Mısır Hilâliahmer'inin başına getirilen Fransız bakteriyoloji uzmanı Dr. Armand Ruffer, mumyalarda grampozitif ve gramnegatif (2) nitelikte bakterilere rasladı. Karaciğer ve akciğerde ise -Kimyager Alfred Lucas'ın aksine- alışılmamış miktarda bakterilerin varlığını saptadı. 20. Sülâle devrinden iki mumyanın bugün bile korktukları Silharzia kurdunun yumurtalarına rasladı. Bunların dışında Ruffer, bir maden işçisine ait mumyanın akciğerlerindeki kömür tozlarını bile saptamayı başardı.

Mumyalanmış iç organlardan yararlanarak hastalıkların teşhis edilebilmesine, bu organlar gövdeden ayrı olarak kaplar içinde saklandıklarından ve çoğu kez de kay-

(1) Parodontose: dişetlerinin geri çekilmesi ve dişlerin gevşemesi.

(2) Danimarkalı bakteriyolog H.C.S. Gram (1853-1938), mikroskopik bakteri preparatlarının boyanması için bir yöntem geliştirmiş ve böylece aynı görünüme sahip bakterilerin birbirinden ayrılabilmesini sağlamıştı. Bu yöntem'e Gram yöntemi denmektedir.

Yöntemin uygulanması esnasında bakterilerin mavi renk almasına grampozitif, kırmızı renk almasına ise gramnegatif denmektedir.

bolup gittiklerinden ender raslanır. Buna karşılık, damar hastalıkları oldukça kolay teşhis edilebilmektedir. Abu Simbel'deki muazzam kaya anıtlarını yaptırtmış olan II. Ramses (M.Ö. 1301-1234), arteriosklerose'dan ölmüştü. Eski Mısır'da damar kireçlenmesi, ender raslanan bir ölüm nedeni değildi.

Görüldüğü gibi arkeolojik araştırmalar, çeşitli bilim dalları arasında bir işbirliğini gerektirmektedir. Bir analiz ihmal edildiği takdirde hemen bir yanılgıya düşme olasılığı doğmaktadır. Bu durum kendini Tutankhamon'un mumyasının incelenmesi sırasında da göstermiştir.

Tutankhamon'un gövdesinin üst kısmını kaplayan deri, kol ve bacaklarının derisi kadar iyi durumda değildi. Göbekten aşağı doğru seksenaltı milimetre uzunluğunda bir kesik yeri uzanıyordu. Derry'nin ifadesiyle «parçalanmış» olan bu kesik temiz bir biçimde açılmamıştı. Bu delikten firavunun barsakları çıkarılmıştı. Barsaklar cesetle birlikte tahnit edilmez mezarda ayrı bir yerde muhafaza edilirdi.

Eski Mısırlıların inancına göre yüreğin Osiris tarafından Kıyamet Günü'ne kadar barsakları saklamaya yarayan ayrı bir kapta muhafaza edilmesi zorunluydu. Yüreğin yerine Mısırlılar, bizim «gübre böceği» dediğimiz hayvancığın bir türü olan Skarabe'yi yerleştirirlerdi. Skarabe, Mısırlılarca kutsal sayılır ve Hristiyanlardaki haça verilen sembolik anlamın gücünde bir anlam taşırdı. Öbür organların da gövdeden çıkarılmasının ise mantıki nedenleri vardı; bir kere iç organların ne kadar kolay çürüdüğü, Mısırlılarca bilinmeyen bir şey değildi. Ayrıca insanda açlık ve susuzluk gibi duyguları yaratan organların sembolik anlamını da göz önünde tutmak gerekiyordu. Ölen, yeraltı dünyasına yapacağı yolculuk esnasında bu duygulardan arınmış olmalıydı. Bundan ötürü iç organlar, dört ayrı kaba konurdu. Kanop denen bu kapların

kapaklarında, açlık ve susuzluğu engellemeleri amacıyla Horus'un oğulları olan Amset, Hapi Duamutef ve Kebeh-senuf'un kafaları bulunurdu. Eski ve Orta İmparatorluk devrinde mezardaki ölülerin yanına «*yiyecek ve içecek*» bile verilirdi. Tahtadan şarap testileri, alabaster'den kaz kızartmaları minyatür mutfak ve fırınlar, konulanlar arasında yer alırdı.

Orta ve Yeni İmparatorluk devirlerinde, iç organların çıkarılmasının cesetlerin dayanıklılığını etkilediğine artık kesinlikle inanılmış gibiydi. Bundan ötürü Tutankhamon zamanında bütün ölümler, mumyalanmazdan önce açılırdı. Ama durum, genellikle böyle değildi. Der El-Bahari'deki Mentuhetop tapınağında bulunan mumyaların hiç bozulmamış olanlarında tek bir neşter izine raslanmamıştı ve bunlar, II. Sülâle (M.Ö. 2052-1992) devrinde kalmaydı. Ancak başka mumyalarda raslanan bulgular, daha 12. Sülâle zamanında iç organların çıkarılması amacıyla otopsiye başvurulduğunu ortaya koymuştur.

Tutankhamon'un otopsisinin en güç kısmı, başı saran sargıların çıkarılmasında oldu. Dr. Derry, -sanıldığına göre- hiç bozulmamış olan yüze bir zarar vermemek için son derece dikkatli davranmak zorundaydı.

Firavunun başındaki sargı kesitleri açıldıkça, başının garip biçimi de kendini daha iyi belli ediyordu. Bu alışılmamış görünüm, duvar ve mezar resimlerinden de bilinmekteydi. Tutankhamon'un başının arka kısmı, çok çıkıntılıydı. Aynı fenomene, Firavun Echnaton'da da raslanmıştı.

Diyademin Sırrı

BAŞKA sargılar da açıldıktan sonra çok sade, fakat altından yapılma ve karneol halkalarıyla altın yaprakçıkları ile süslü bir diyadem görüldü. Aslında diyademe ait

olan iki sembol, Nechbet kuşu ile Buto yılanı, diyademden ayrı duruyordu. Bunlar, İmparatorluğun güney ve kuzey kesimlerini simgeliyordu. Her ikisi de mumyanın bacaklarının yanında bulunmuştu ve bunun bir nedeni de vardı; Tutankhamon'un mezarında lâhit, doğu-batı doğrultusuna yerleştirilmişti; mumyanın başı batıya doğruydu. Yani, cesedin yanındaki imparatorluk sembollerinin durumu Aşağı ve Yukarı Mısır'ın coğrafik durumuna tam uyuyordu. Her iki sembolün vaktiyle diyademe raptedilmiş olduğu diyademin deliklerine tıpatıp uyan çengellerden anlaşılabilirdi.

Bu diyademlerin ne anlama geldiği, çok araştırılmıştır. Çünkü sözü edilen diyademler, bütün firavunların giydikleri «*kral tacı*» niteliğinde olmayıp her firavun için yenisi yapılırdı. Kesinlikle bilinen nokta, diyademin yalnızca bir süs esyası olarak kullanılmadığıdır. Menşei bilinmeyen, ancak gerçekliği de su götürmeyen Golenişef Papirüs'ünde «*Güneş tanrısının altında ve yeryüzü kralının altında bütün dehşetiyle duran ve onların düşmanlarına felâket getiren*» on methiye bulunmaktadır.

Papirüs'ler, insanlık tarihinin en eski el yazısı belgeleridir. Mısırlılar, bu ruloları İsa'nın doğumundan üçbin yıl önceden başlayarak kullanmışlardı. Bugün elimizde bulunan dünyanın en eski mektubu, M.Ö. 2400 civarına aittir ve üniformaların kötülüğünden yakınan bir Mısırlı asker tarafından yazılmıştır.

Papirüslerin yapımı için papirüs kamışının sapları şeritler halinde kesilir, örülmüş olarak birbiri üstüne konur ve ondan sonra pres yapılırdı. Papirüs'ün yapışkan maddesi, lifleri bir arada tutardı. Papirüs, istiridye kabukları ve balık kılçıkları kullanılarak parlatılıp düzeltilirdi. Ondan sonra üzerine kamış kalemle yazı yazılabilirdi.

Mısırlılar, yaptıkları papirüsleri Yunanistan, Küçük

Asya, İtalya ve İspanya'ya yollarlardı. Doğu Gotlarının, Langobardların ve Vandallerin papirüs üzerine yazı yazdıkları bilinmektedir. Mezarlarda balyalar dolusu bulunan günlük papirüsler, yandıklarında hoş bir koku çıkardıklarından, Barok çağında çok rağbet görürdü.

Papirüslerin bilimsel açıdan incelenmesi ise, ancak 1788 yılında başladı. O yıl İtalyan Kardinal Stefano Borgia, bir gezginin Mısır'dan beraberinde getirdiği bir papirüsü inceletti.

Bu olay, Napoleon'un Mısır seferinden, egiptolojinin bir bilim dalı olmasından ve hiyerogliflerin Champollion tarafından okunmasından önceye raslar. Ancak Kardinal Borgia'nın görevlendirmesi üzerine papirüsü inceleyen Danimarkalı bilim adamı Nikolaus Schow'un hiyeroglifleri okuyabilmesine gerek yoktu. Çünkü «*Charta Borgiana*»nın üstündeki yazılar, M.Ö. 192 yılına ait Yunanca notlardı ve baraj ve kanal yapımı çalışmalarına katılan bir köyün sakinlerinin sayımı ile ilgiliydi. Bu düş kırıcı sonuç, Mısır metinlerine duyulan ilginin kısa zamanda sönmesinin nedeni oldu.

Adolf Ermen, Diyadem Papirüsü'nü Rus koleksiyoncusu Waldemar Golenişev'ten kısa bir süre için incelemek üzere aldı. Golenişev, papirüsü Rusya'daki birinden bu kişi de Mısır'dan satın almışlardı. Mükemmel durumda olan papirüs, becerikli mezar soyguncuları tarafından Mısır'da toprağın derinliklerinden çıkarılan pek çok hazine gibi karmakarışık yollardan geçerek Rusya'ya kadar ulaşmıştı.

Diyadem Papirüsü'nün ne yaşı, ne de yazarı bilinmektedir. Arkeologlar, 571 santim uzunluğunda olan, onbeş tek parçadan meydana gelen ve yalnız bir yanı yazılı papirüsün İsa'nın doğumundan önce 17. yüzyılda yapıldığını tahmin etmektedirler. Metinlerin ise timsah tanrısına tapan bir Sobk rahibi tarafından yazılmış olması müm-

kündür.

Ancak papirüs uzmanı Adolf Erman'a göre, Sobr adı daha çok «*firavun*» sözcüğü ile eşanlamda kullanılmış olarak anlaşılmak gerekir. Erman, bu iddiasına kanıt olarak, uzunluğu neredeyse altı metreyi bulan papirüs'ün üstünde bir kez bile «*Tanrı*» sözcüğünün geçmeyişi göstermektedir.

Diyadimler, eski Mısırlılarca özel bir saygı görürdü. Bundan, diyademin sihirli bir güç taşıdığı sonucuna varılabilir. Her firavunun diyademinde taşıdığı yılan -çeşitli belgelerden anlaşıldığına göre- «*düşmana yok edebilecek güce sahipti*».

İyi ama, bu, nasıl bir güçtü? Diyadem radyoaktif ışınlarını mı saçıyordu? Bu, hiç kuşkusuz bir açıklama olabilir. Özellikle neden Tutankhamon'un mezarının açılışında bu kadar çok insanın öldüğünü açıklayabilir. Çünkü Tutankhamon, mezarında diyademi ile birlikte bulunan tek firavundu.

Dr. Derry, otopsiyi sürdürürken ve firavunun başını örten başka bir kumaş kesitini kaldırdığında, ince keten kumaştan dikilmiş bir başlığa rasladı. Altın ve incilerle işlenmiş olan başlık, firavunun traş edilmiş başına giydirilmişti.

Howard Carter, raporunda şöyle der:

«Şimdi kralın alabildiğine kömürleşmiş başından son keten kılıfı çıkarmak, çok büyük dikkat istiyordu. Çünkü her hareket, yüze zarar verebilirdi. Sorumluluğumuzu çok iyi biliyorduk. Kıl fırçanın ufacık bir dokunuşuyla birlikte çürümüş kumaşın kalıntıları da dökülürdü ve ortaya huzur içinde bir ifade taşıyan, hatları yumuşak genç bir yüz çıktı...»

Mezara yerleştirilmezden önce mumyanın üstüne dö-

külen keten yağı, ısınmaya yol açan kimyevî reaksiyonlar yaratmıştı. Ölü firavunun derisi tam anlamıyla kavrulmuş ve kısmen kararmıştı. Göz kapaklarındaki kirpikler çok uzun olup gözler yan açık ve göz küreleri kurumuştur. Burun, deliklerine reçineye batırılmış tıkaçlar konulmuş olmasına karşın sargılar sarılırken ezilmişti. Ölü-
nün beyni de bu burun deliklerinden ve bir çengelin yar-
dımıyla çıkarılmıştı.

Tutankhamon'un dişleri büyüktü. Uzun kesici dişleri dudaklarını aralamıştı. Kulakları nispeten küçüktü ve her birinin memesinde yedi milimetre büyüklüğünde birer delik vardı. Yüz derisi yer yer kalkmıştı. Firavunun sol yanağındaki bir yaraya bilim adamlarının dikkat etmeyişi-
nin nedeni, ancak otopsinin yapıldığı 11 Kasım 1925 gününün heyecan dolu atmosferi ile açıklanabilir.

Howard Carter, yaranın hiç farkına varmadı. Prof. Derry ise otopsi raporuna şöyle yazdı: *«Bu yaranın mahiyeti ne yazık ki aydınlatılamamıştır.»*

Tutankhamon'un Ölüm Nedeni

TUTANKHAMON'UN başındaki yaranın sırrı ancak kırk yıldan fazla bir süre sonra, Liverpool'lü anatomi profesörü Dr. Ronald Harrison, Tutankhamon'un mumyasını Krallar Vadisi'nde taşınabilir bir röntgen aygırı ile incelediğinde anlaşılabildi. Bu, gerçi firavunun üstünde uygulanan ilk röntgen incelemesi değildi ama o güne kadarki incelemelerin en esashısıydı.

Elli röntgen filminin çekimi, şu sonucu ortaya koydu: Tutankhamon, eceliyle ölmemişti. Kafatasının sol yanındaki açık yara bir silâhtan ya da bir düşüşten ileri gelmekteydi. Asıl ölüm nedeni, beyin zarının altındaki bir kanamaydı. Böylece firavunun erken ölümüne ilişkin tahminler ileri sürmeye devam etmenin bir gereği kalmıyordu. O güne kadar damar çatlamaları, beyin tümörü ve

tüberküloz ölüm nedeni olarak düşünülmüştü.

Profesör Harrison'un asistanı serolog Dr. R.C. Connolly de toplu iğne başı büyüklüğünde bir doku parçasından yararlanarak Tutankhamon'un kan gurubunu bulmayı başarmıştı. Firavunun kan gurubu A, altgurubu da MN'di.

Buna göre; Tutankhamon, gerçekten «ender bir kana» sahipti ve muhtemelen eski ve «suf» bir soylu aileden gelmeydi. Fakat ender raslanan A₁ kan gurubunun bunun ötesinde bir anlamı daha vardı. Harrison ve Connolly, 1925 yılında yapılan otopside henüz tahmin düzeyinde olan bir hususu, 1959'da kanıtlamayı başardılar.

Howard Carter, şöyle der: «Tutankhamon'un yüzünün en çarpıcı niteliği, kayınbabası Echnaton ile olan benzerliğiydi. Aynı benzerliği heykellerde de saptamıştım.»

Tutankhamon ile Echnaton'un kan guruplarının aynı olduğunu bilmeyen Carter, doğru olarak menşei hakkında bir şey bilinmeyen Tutankhamon'un, Echnaton'un evlilik dışı oğlu olduğunu tahmin etmişti. Echnaton'un karısı Nofretete, yalnızca kız çocuklar doğurmuş, Tutankhamon da bu kızlardan Ankeshamon'u almıştı. Buna göre, evlendiğinde oniki yaşlarında olması gereken genç firavun, öz kızkardeşiyle evlenmiş; kayınbabası da aynı zamanda öz babasıydı.

Bilginlerle ancak son yıllarda onaylanan bu hısımlık ilişkisinin varlığını Dr. Derry, yaptığı anatomik incelemeye dayanarak tahmin etmişti. Echnaton ile Tutankhamon'un baş ölçülerini karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda gösteren Dr. Derry, her ikisi arasında şaşırtıcı bir benzerlik saptamıştı:

	Echnaton	Tutankhamon
Kafatası uzunluğu	190 mm	187 mm
Kafatası genişliği	154 mm	155 mm
Kafatası yüksekliği	134 mm	132,5 mm

Alın genişliği	98 mm	99 mm
Çene genişliği	99,5 mm	99 mm
Yüzün alt yarı yüksekliği	121 mm	122 mm
Yüzün üst yarı yüksekliği	69,5 mm	73,5 mm
Baş çapı	542 mm	547 mm
Kemiklere göre gövdenin boyu	1660 mm	1680 mm

Dr. Derry ile birlikte, Kahire Devlet Müzeleri kimyageri Alfred Lucas da, Tutankhamon'un mumyası üzerinde incelemeler yaptı. Ancak Lucas'ın elde ettiği sonuçlar, firavunların lânetine bir açıklama ya da kanıt bulma çabalarımızda yararlanamayacağımız kadar su götürür türdendir. Sözgelisi, Tutankhamon'un mezarında bir yandan mantarların ve bunların mumyanın doku ve kemikleri üzerindeki kimyevi etkilerinden söz eden Lucas, öbür yandan mezarda hiç bakteri bulunmadığını yazmıştır.

İlerde üzerinde duracağımız zehir teorisi açısından ilginç gelen nokta, mezar bölmesinin duvarlarındaki kalın mantar tabakasıyla, yerde bulunan böcek ölümleri oldu. Kahire'deki Kraliyet Ziraat Kurumunda entomolog olarak çalışan A. Alfieri, bunlardan bazılarının «ölmüş organik maddelerle beslenen ve bu maddeleri tahrip eden küçük böcekler» olduğunu teşhis etti. Söylendiğine göre, bu böcek türü, Mısır'da üçbin yıldan beri vardı. Ayrıca mezarlara konan tahtadan yapılmış eşyalarda, bildiğimiz tahtakuruları tarafından açılanlara benzeyen delikler bulundu. Ayrıca kocaman ağlar bırakmış olan örümceklere de raslandı.

Bütün firavunlarda olduğu gibi, Tutankhamon'un mezarına da çiçekler konmuştu. Ne var ki bunlar, gerçekten tuhaf bitkilerdi. Yabani kereviz (*Apium graveolens*) yapraklarından örülme çelenkler bulundu. Bu kereviz yaprağı çelenklerine III. Amenhotep, mimar Cha ve 22. Sülâle (M.Ö. 950) devrinden kalma ve sahibi bilinmeyen

bir Teb mezarında da raslanmıştı.

Tutankhamon'un cesedi de çeşitli bitkilerle süslenmişti. İkinci tabutun baş kısmında zeytin yaprakları, çiçekler ve goncalardan örülü bir çelenk duruyordu. Profesör P.E. Newberry, bunun Ölüler Kitabı'nın özel bir bölümünde de tanımı yapılan ve Yeni İmparatorluğun başlangıcından itibaren tabutların üstüne konan bir çelenk türü olduğunu teşhis etti. Bu çelenk konurken rahipler de kötü ruhları kovmak amacıyla dualar okurlardı.

İkinci ve üçüncü tabutlar da çiçeklerle süslenmişti. Çiçeklerin bir kısmı ilk dokunuşta toz haline gelirken, bir kısmı rengini bile korumuştur ve derhal teşhis edilebilecek durumdaydı.

Mısır'daki firavun mezarlarında en çok bulunan çiçek, peygamber çiçeğiydi. O devirlerde Nil kıyısı ile göl arasında uzanan dar şerit, hububat bakımından çok verimli olduğu için buna şaşmamak gerekir. Ayrıca İmparatorluğun simgeleri niteliğinde olan Lotüs çiçeği ve papirüs bitkisi de tabut ve mezar süslemesinde kullanılırdı.

Şeytan Elmalarının Esrarı

MISIR'DA yetişmeyen, fakat gerek Tutankhamon'un, gerekse öbür firavunların mezarlarında bulunmuş olan adamkökünün nereden gelmiş olabileceği, anlaşılamamıştır. 18. Sülâleye ast mezarların duvarlarına, içinde bu bitkinin sovanları bulunan yemiş sepetleri resmedilmiştir. Açık sarı renkteki yemişleri ashnda Aphrodisiaka adıyla tanındığından, bu tasvirlerin mahiyeti tartışmalıdır. Tristram'ın «*İncil'deki tabiat bilgileri*» adlı eserinde yazdığına göre, topraklarında adamkökü yetişen ve Mısır'a yakın olan ülke Filistin'dir. Araplar, adamkökü yemişine *Tuffah el cinn*, yani şeytan elması derler. Şeytan elmaları, dozaj düşük tutulduğu takdirde, insana canlılık vermekte, buna karşılık fazla alındığında çıldırtabilmek-

tedir.

Profesör Newberry'nin tahminlerine göre, duvar resimlerinde yer alan adamkökü yemişleri, aslında Didi yemişinden başka bir şey değildi. İbranice de «*Dudaim*» adıyla bilinen bu yemişten Yeni İmparatorluk devrinin belgelerinde çok sık sözedilir. Bugünkü Asvan yakınlarında bulunan Elephantine adasında bu bitki narkoz yerine de kullanılmıştır.

Tutankhamon'un mumyası üzerinde yapılan kimyevî ve anatomik araştırmalar, arkeolojiye yeni bilgiler kazandıramadı. Firavunun mumyası 1950 ya da 1960'larda bulunsaydı, araştırmalardan hiç kuşkusuz daha iyi sonuçlar alınacaktı. Durumun böyle olduğunu, Profesör Harrison'un yıllar sonra yaptığı incelemeler göstermiştir. Çalışmalarında geniş ölçüde tahribata uğramış mumya kalıntılarıyla yetinmek zorunda kalan Profesör Harrison, yine de kendisinden önceki araştırmacıların tümünden daha önemli sonuçlar elde etti.

11 Kasım 1925 tarihinde Kahire Üniversitesi Anatomi Enstitüsü'nde, Tutankhamon'un mumyası üzerinde yapılan otopsinin bazı kötü sonuçları oldu. Otopside kısa bir süre sonra Alfred Lucas, bir kalp krizi sonucu hayata gözlerini yumdu. Tutankhamon'un mumyasına ilk neşteri vurmuş olan Profesör Derry de onu izlemekte geçikmedi. Profesör Derry kan dolaşımındaki bir bozukluk yüzünden ölmüştü.

Firavunun mumyası ile çok kısa bir süre meşgul olan bu iki bilim adamının ölümü, dünyadaki bütün araştırmacılar arasında bir huzursuzluk yarattı. Ansızın gelen bu ölümler, o güne kadar firavunların lânetini basit bir raslantı diye nitelendirip önemsemeyen şüphecilerin de ilgisini uyandırdı.

Bu ölümlere -artık- açıklanması imkân dışı güçler yol açmış olmalıydı.

FİRAVUNLAR ve BÜYÜCÜLER

BU TUTANKHAMON, nasıl bir insandı? Mezarını bulanlar, firavunların lânetine öbür firavun mezarlarını bulanlardan çok daha şiddetli bir şekilde uğramışlardı. Tutankhamon'un mezarının bu denli korunmasına neden gerek duyulmuştu?

Howard Carter, çok genç yaşta ölen bu firavun için şöyle der: «*Hayatının tek ilginç olan yanı, ölümü ve gömülmesi oldu*». Arkeolog gözüyle varılan bu yargı, tabii, tek yanlıdır. Gerçi Tutankhamon, Mısır tarih zincirin en büyük halkası değildi; ancak küçük halkaların da kendine özgü bir önem taşıdığını unutmamak gerekir.

Tutankhamon'un ölümüyle birlikte Yeni İmparatorluğun 18. Sülâlesi son bulmuş oldu. Sülâlelerden söz edebilmemizi ve Mısır tarihinin üçyüzaltmış firavunu ile yabancı krallarını bu şemaya yerleştirebilmemizi Mısırlı rahiplerden Manetho'ya borçluyuz. Manetho, M.Ö. 305 yıllarında Yunanca bir tarihi eser kaleme almıştır. Manet-

ho'nun, Firavun Menes (M.Ö. 3200) ile Büyük İskender (M.Ö. 332) arasında saydığı otuz Sülâle Eski, Orta ve Yeni İmparatorluklarla, Mısır'ın, Psammet'lerle (M.Ö. 715) başlayan son krallık devrini kapsamına almaktadır.

2850 yılından Herakleopolit'ler devrinin sonuna kadar süren (M.Ö. 2052) Eski İmparatorluk döneminde Djoser, Keops, Kefren, Mitrevinos, Unas, Teti ve Pepi gibi büyük firavunlar yaşadı. Mentuhotp (M.Ö. 2052) ile başlayan Orta İmparatorluk ise, 16. Sülâle; yani, Hiksos'ların egemenliğinin sona erişiyile bitti. 715 yılında 24. Sülâle ile sona eren Yeni İmparatorluğu ise M.Ö. 1610 yılından başlatmak gerekir. Tarihi belge ve kalıntıların büyük çoğunluğu, 900 yıl süren bu döneme aittir. Amenofis'ler, Tutmosisler ve Ramses'ler gibi firavunlar, bu devre mühürlerini vurmuşlardır.

Tarihi açıdan tam bir kesinlik taşımayan Mısır'a ait bu sülâleler bölüşümü, edinilen yeni bilimsel sonuçlarla sürekli olarak düzeltilmektedir. Eski Mısırlılar, zamanı firavunlarının saltanat yıllarına ya da belli olaylara göre hesaplardı: Sözgelisi, «*Tutankhamon'un üçüncü yılı*» ya da «*kuzey kavimlerinin yenildiği yıl*» gibi.

Bir kral soyu son bulup da başka biri tahta geçti mi, yeni bir sülâle başlamış sayılırdı. Tutankhamon'un mensup olduğu 18. Sülâle, M.Ö. 1570 yılında Amosis ile başlamıştır. Amosis'i, I. Amenofis ve I. Tutmosis izlemiş, Tutmosis'ten itibaren de aile ilişkileri karışmağı başlamıştır.

Tutmosis ve kızı Hatçepsut

I. TUTMOSİS ile birinci karısı Ahmes'in, Amenmose ve Wezmose adlarında iki erkek, Hatsepsut ve Bitnopru adlarında iki kız olmak üzere dört çocukları olmuştu. Tutmosis ile ikinci karısı İsis'in de bir oğulları olmuş ve ço-

cuğa babasının adı olan Tutmosis konmuştu. Tutmosis'in üçüncü karısı Mutnofret'ten de bir oğlu olmuş ve ona da Tutmosis adı verilmişti. Tahtın ilk sıradaki varisleri, Tutmosis'in Ahmes'ten doğan dört çocuğuydu. Ancak iki erkek veliahd küçük yaşta öldüler.

Zayıf yapılı olan Prenses Bitnofru da genç öldü. Tutmosis, birincisi karısından tek hayatta kalan çocuğu olan kızı Hatçepsut'u daha sağlığında veliaht ilân etti. Ancak aslında Hatçepsut'a, hükümdarlıktan çok soyu devam ettirme görevi düşüyordu.

Hatçepsut aydın kafalı, akıllı ve üstelik güzel bir kadındı. Tutmosis, tahtının varisi olan kızını, öbür karılarından olma oğullarından biri ile evlendirmekte güçlük çekmedi. Hatçepsut'a eş olarak, Tutmosis'in İsis'ten doğma oğlu III. Tutmosis seçildi. III. Tutmosis ile Hatçepsut, babaları aynı olduğundan, yarımkan kardeşiydiler. Ama kardeşler arasında evlilik eski Mısır'da ender raslanan bir olay değildi. Tutankhamon da yarımkan kızkardeşi ile evliydi.

Miras yasasına göre, Kraliçe Ahmes, firavunla birlikte saltanat sürüyordu. Onun ölümü ile birlikte I. Tutmosis'in saltanat hakkı da son bulmuş oldu. Bunun üzerine babasını tahttan atan Hatçepsut, kendisinden çok küçük olan yarımkan kardeşi III. Tutmosis ile birlikte saltanat sürmeye başladı. Ancak genç Tutmosis, pek çoklarının gözünde bir dikendi. Bütün ipleri elinde tutanın aslında Hatçepsut olduğu ise isteyerek görmezlikten geliniyordu.

Sonunda III. Tutmosis, başmimar Semnut'un yönetimi altındaki bir muhalefet partisinin baskısıyla firavun unvanını geri vermek zorunda kaldı. O zamana kadar kendini «*Tanrı eşi*» diye nitelendiren Hatçepsut, bütün iktidarı kendi eline aldı. Artık lakabı «*Yukarı ve Aşağı Mısır'ın Kralı*», «*Dişi Horus*»tu. Kendine Kematre adını ve-

ren kadın firavun, erkek elbiseleri giydi. Gerçek bir firavunun iktidarına sahip bulunduğunu simgelemek için de çenesine bir sakal perukası taktı.

Mısır tahtındaki bu eşi görülmemiş olay ancak birkaç yıl sürdü. Çünkü aradan geçen zaman zarfında büyümüş olan III. Tutmosis, çekingengliğinden sıyrılmış ve erkekliğinin bilincine varmıştı. Gerçekten de iktidarı karısının elinden almayı ve onu yine «*karısı mertebesine*», indirmeyi başardı. Hatta öfkesinden kendini tutamayarak Hatsepsut'un kral sıfatıyla aldığı adı bütün duvar resimlerinden sildirtip yerine kendisinininkini yazdırtacak kadar ileri gitti.

Hatsepsut'un babası I. Tutmosis, hâlâ hayattaydı. Gerçi yasalara uygun, ama küçültücü bir biçimde tahttan uzaklaştırılışını da unutmamıştı. Sonunda bir grup, tahtı Mutnofret'in oğlu olan II. Tutmosis'e vermeyi başardı. Bu firavun da Hatsepsut'un adını yazılardan sildirmeye devam etti. Ancak III. Tutmosis'in yaptığıнын aksine, nefret edilen bu adın yerine kendisinin değil, fakat babası I. Tutmosis'in adını yazdırdı. Ne var ki bu vefakârlığın sevincini ancak kısa bir süre tadabilen I. Tutmosis, çok geçmeden öldü. II. Tutmosis de, henüz otuz yaşında olduğu halde babasını izlemekte gecikmedi. Eceliyle mi, yoksa bir tertip sonucu mu öldüğü, hiçbir zaman anlaşılamadı. Onun ölümüyle birlikte III. Tutmosis, yine firavun olmuştu.

Adolf Erman ve Hermann Ranke'nin yaptıkları araştırmalar, eski Mısır'da poligaminin kural olmaları birlikte adet olduğunu ortaya koymuştur. Sözügelışı, Yukarı Mısır'ın On Büyükler'inden olan Emeni'nin, Nebet ve Henut adlı iki kadınla birden evli olduğunu biliyoruz. Emeni'nin Nebet'ten iki oğluyla beş kızı, Henut'tan da bir oğluyla üç kızı vardı. İki eş arasında kıskançlık ve rekabet söz konusu değildi. Aksine Nebet, Henut'a

duyduğu saygıyı belirtmek için kızlarından birine onun adını vermişti. Henut da bu jeste her üç kızına birden Nebet adını koymakla karşılık verdi.

Oniki Yaşındaki Evlilik

ESKİ Mısır'da evlilik hukukunu düzenleyen yasalar bulunmadığından, bir erkek birkaç kadınla evlenebilirdi. Eşler arasında yalnızca bir evlenme sözleşmesi yapılırdı. Evlenme yaşı çoğunlukla erkeklerde onbeş, kadınlarda ise oniki, onüçtü. Sözleşmeye göre; ilk yıl, deneme süresi sayılır ve bu süre dolunca evliliğe yine hiçbir biçim kuralına uymaksızın son verilebilirdi. Kadınların kocaları üzerinde hiçbir hakları yoktu. Onların görevleri yalnızca güzel olmak, şarkı söylemeyi ve dans etmeyi iyi bilmekti.

Buna karşılık birden fazla «*hukukî*» eşe sahip olan firavunlar da vardı. Sözcüğü, II. Ramses'in oğlu veliaht Neneph da, birinci karısı Naftera-mernemut'tan değil, fakat aynı zamanda mevcut ikinci karısı Esenofre'den doğmaydı. Bu iki kadına bir süre sonra Hitit kralının kızı da eklendi. II. Ramses bu kızın siyasî nedenlerle ve babasıyla barış yaptıktan sonra evlenmişti. Bu tür siyasî evlilikler o devirde de adet halindeydi.

Eski Mısırlılar kanın bozulmamasına büyük önem verirlerdi. Bundan ötürü, özellikle tanrısal firavunlar arasında, kardeş evlilikleri çok yaygındı. Bu konuda Tanrılar bile bir istisna teşkil etmiyordu. Osiris, kızkardeşi İsis'le Seth de kızkardeşi Nephys ile evliydim. Kardeşin kardeşle evlenmesi öylesine «*normal*» sayılıyordu ki, sonunda «*kızkardeş*» sözcüğü, «*sevgili*» ile aynı anlamda kullanılmaya başlandı, bu ise hısımlık ilişkilerinin büsbütün karışmasına yol açtı.

Tanrısal Firavunların hukukî durumu, halktan farklı değildi. Dini üstünlükleri bir yana bırakılacak olursa,

halktan bir adam da sözgelimi, evlilikte olduğu gibi firavunla eşit haklara sahipti.

Eski Mısır'da ancak bir kadın hukukî eş ve evin sahibesi sıfatını taşıyabilirdi. Firavunun bundan başka bir harem dolusu karısı varsa, aynı şeyi, bakacak gücü olduktan sonra halktan bir adam da yapabilirdi.

Bir çok uygar kavimlerdeki durumdan farklı olarak eski Mısır'da kadının toplum içindeki yeri, erkeğinkinden çok aşağı değildi. En eski tasvirlerde bile erkekle kadının aynı büyüklükte resmedilmiş olduğunu görüyoruz. Buna karşılık çocuklarla uşaklar, durumlarının bir gereği olarak daha küçük resmedilmişlerdir.

Bugün Leiden'de muhafaza edilen ve Mısır'ın son devirlerine ait bir papirüs, bize eski Mısırlıların evlilik yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bu papirüs, kendisi evinden uzaktayken karısı ölen Menfis'li bir ordu kumandanı tarafından yazılmış bir mektuptur. Karısının ölümünden sonra ağır bir hastalığa yakalanan adam, bu hastalığın kendisine, karısının koruyucu ruhu olan Ka tarafından gönderildiğine inanmış, onun için yazdığı mektubu gömülmek üzere olan başka bir ölünün mezarına bıraktırmıştır:

«Bana ne kötülük yaptın ki, bu acınacak duruma düştüm? Ben sana ne yaptım ki, sana hiçbir kötülük yapmadığım halde beni sıkıntıya sokuyorsun? Gerek sağlığında kocanken, gerekse ölümünden bugüne değin saklamak gereğini duyacağım bir davranışta bulundum mu? Ağzımdan çıkacak sözlerle seni batı'daki dokuz tanrının önünde dava edeceğim. O zaman hangimizin haklı olduğu anlaşılacak. Ben sana ne yaptım ki? Karım olduğunda gençtim. Sonra senin yanında türlü mevkilere ulaştım. Seni ne bıraktım, ne de sana başkaca bir sıkıntı verdim. Ama sen,

benim mutlu olmama olanak tanıyorsun. Bu yüzden senden hesap soracağım; çünkü hak, haksızlığın yerini almalıdır.

Firavunumuzun ordusunu, subaylarını ve savaş arabacılarını eğitişimi hatırla; o zamanlar onlara senin önünde yeri öptürtmüştüm. Sana hediyeler getirip ayaklarının dibine bırakmışlardı. Yaşadığım sürece senden bir şey saklamadım. Bir kez olsun sana ihanet etmek için başka bir evden içeri adımımı atmadım. Sana olan davranışlarımdan ötürü hiçbir erkeğe kendime söz söyletmedim. Şimdi bulunduğum mevkie getirilince bugüne kadar olduğu gibi eve düzenli dönemedim. Bu yüzden sana yağımı ve ekmeğimi ve giysilerimi yolladım, ve bunları sana getirdiler. Sana ne iyilikler yaptığımı bilmiyorsun. Durumunla daima yakından ilgilendim. Hastalandığında başhekimimi çağırdım; sana ilaçlar hazırladı ve istediğin herşeyi yaptı. Firavunla birlikte güneye gittiğimde, düşüncelerim hep sendeydi. Sekiz ayı yemek ve içmekten kesilerek geçirdim. Menfis'e döndüğümde firavundan izin istedim, sana geldim ve ölümünü haber alınca, adamlarımla birlikte çok göz yaşı döktüm. Seni sarmaları için giysiler ve keten kumaş verdim. Bir çok elbise diktirdim ve senin için elimden ne geliyorsa yaptım.

Şimdi üç yıldır yalnızım ve daha bir tek yabancı eve adımımı atmadım. Ama sen, iyilikle kötülük arasında fark gözetmiyorsun. Fakat hangimizin haklı olduğuna nasılsa karar verecekler. Kızkardeşlerine gelince, daha hiçbirinin yanına uğramış değilim!»

17. ve 18. Sülâleden gelme firavunlara bakacak olursak, evlilik ve hısımlık ilişkilerinin çok karışık bir nitelik taşıdığını görürüz. Bu karışıklık, Sekenjen-Ré'nin kendisine karı olarak Ahhotep'i seçmesiyle başlar. Onların

Hiksos'ları Mısır'dan kovan oğulları Amosis, kızkardeşi Ahmes-Neferteri ile evlendi. Bunların kızları Ahmes ise, Amosis'in oğlu Tutmosis'le, yani yine kendi erkek kardeşi ile evlendi.

Eknaton'un Kızları

EKNATON'UN üç kızı vardı. Bunların en büyüğünü Eknaton sağlığında Sakare ile evlendirmişti. Sakare, kısa bir süre Eknaton'la birlikte firavunların tahtında oturdu, ancak kayınbabasından önce öldü. Eknaton'un ikinci kızı Maketaton da genç yaşta ölmüştü. Hayatta yalnızca en küçük kız Ançes -en- paton kalmıştı.

Ances-en-paton, veraset düşüncesiyle Tutankhamon ile evlendirildi. Babasının saltanatının sekizinci yılında doğan Ançes -en- paton, evlendiğinde henüz dokuz yaşındaydı. Çocuk yaştaki firavun karısı, vaktinden çok önce yaptığı bu evliliğin bedelini pahalı ödedi. İki kez erken doğum yaptı ve soyu sürdürecekt evlât veremedi.

Eknaton'un Tell el Amarna'daki sarayının perde arkasındaki hakimi, başrahip Eje'ydi. Eje'nin karısı Teje, Eknaton'un karısı Nofreteke'nin ebeliğini yapmıştı. Bütün ipleri elinde tutan Eje'nin başlıca amacı, Eknaton'dan sonra tahta güçlü birinin çıkmasını önlemektir. Bu yüzden genç Tutankhamon, Eje'nin emelleri için biçilmiş kaftandı.

Tutankhaton'un yaptığı en önemli iş, kayınbabası tarafından kabul edilen tek tanrılı güneş dini ile ilgisini kesmek oldu. Bu kararın doğal sonucu olarak Tell el Amarna'daki yeni başkent, eski başkent Teb'in yanında eski önemini yitirdi. Firavun, Teb şehir tanrısına olan saygısının bir dış belirtisi olarak adını Tutankhaton'dan Tutankhamon'a değiştirdi. Genç karısı da artık Ançes-en-paton adını terkedip, Ançes-en-Amon adını aldı.

Bugün Kahire Ulusal Müzesi'nde bulunan Karnak'tan gelme bir kitabe, bu değişikliklere ilişkindir. Taşın üstünde şu yazılar vardır:

Tapınakları yıkılmış, kutsal yerlerini çökmüş ve bahçelerini yabancı otlar bürümüş olarak buldum. Bu kutsal tapınakları onarttım, içlerini donattım ve değerli armağanlar verdim. Altın ve kehribardan heykeller yaptırıp, lâcivert taşı ve başka değerli taşlarla süsledim.

Yeni araştırmaların ortaya koyduğuna göre Tutankhamon, bir yaralanma sonucu meydana gelen beyin kanamasıyla genç yaşta öldü. Henüz onbeş yaşında olan Ançes-en-Amon dul kaldı. Tahtın varisi de yoktu. Yaşlı Eje'nin bütün iktidarı eline alması için şartlar son derece elverişliydi.

Eje, çok ustaca davrandı. Onbeş yaşındaki Ançes-en-Amon, başrahibin elinde bir oyuncaktı. Ançes-en-Amon, Mısır kraliçesi olarak şimdi neyin önemli olduğunu biliyordu. Firavunun ölümü ile gömülmesi arasında yetmiş günlük bir süre vardı. Kraliçe, bu süre sona ermeden kendine bir koca bulmak zorundaydı. Mumyalama işlemi yetmiş gün sürerdi ve cesedin mezara konuşu sırasında ağzının açılması merasimini, kraliçenin yeni kocasının icra etmesi gerekiyordu. Ama Tutankhamon'un halefi kim olacaktı?

Bir Firavun Aranıyor

BÜTÜN Mısır'da kendine uygun bir koca bulamayan Ançes-en-Amon, son çare olarak Hitit kralı, Şupiluliyuma'ya başvurarak şu mektubu yazdı:

«Kocam öldü ve oğlum yok. Söylendiğine göre, sizin yetişkin oğullarınız varmış. Oğullarınızdan birini, kocam olmak üzere bana gönderin. Çünkü tebalarım-dan hiçbiriyle evlenmek istemiyorum.»

Onbeş yaşındaki kraliçenin önünde tam yetmiş günlük bir süre vardı. Bir habercinin Mısır'dan Küçük Asya'daki Hitit devletine ulaşması ondört gün sürüyordu. Yani, kraliçe, mektubunun cevabını en erken bir ay sonra alabilirdi. Hitit kralı-o da kralın mektubu aldığı gün yazdığı farz olunursa- karar vermeden bir şeyler sormaya kalktığı takdirde ise, tam altmış gün sırf bunun için yitirilmiş olacaktı.

Hitit kralı, Mısır'dan gelen haber üzerine kararsız kaldı. Bütün bunlar, oğullarından birini Mısır'da rehin tutmak için düşünülmüş bir düzen olamaz mıydı? Kuşku-lanan Şuppiluliyuma, başbakanı Hattu-Zitiş'in yanına bir mektup vererek Mısır'a gönderdi.

Ançes-en-Amon, Hitit Kralının haberci tarafından okunan mektubunu ne yapacağını şaşır-mış bir halde dinledi. Mektupta şunlar yazılıydı:

«Sarayınızda bir prensin bulunmadığını bana nasıl kanıtlayacaksınız? Belki de beni aldatmak istiyorsunuz. Belki de asıl amacınız, oğullarımdan birini saltanatınıza ortak etmek değildir.»

Kraliçe, Hitit kralının habercisini söylediklerinin doğruluğuna inandırmayı başardı. Yetmiş günlük süre içersinde kendisine bir koca bulabilmek için de son bir ümitle Hitit kralına şu mektubu yazdı:

«Sizi neden aldatmak isteyeyim? Oğlum yok. Kocam da öldü. Bir oğlum olsaydı, kendimi bu kadar küçülte-rek size başvuracağına inanır mısınız? Bu mektubu başka bir ülkenin hükümdarına değil, fakat yalnız si-

ze yazdım. Oğullarınızdan birini bana gönderin. Mısır'-
da kral olsun.»

Bu mektubu aldıktan sonra genç Mısır Kraliçesinin doğruluğundan kuşkusu kalmayan Şuppiluliyuma, oğlu Zannanza'yı Teb şehrine gönderdi. Ama yol uzundu. Mısır'da ise firavunların tahtına göz dikmiş olan iki adam vardı. Bunlardan biri, Eje'ydi. Eje, Hitit'li prensin yetmiş günlük süre bitmeden Teb şehrine varamayacağına muhakkak gözüyle bakıyordu.

Tahtta gözü olan ikinci adam ise, genç kumandan Harembab'dı. Ançes-en-Amon'un planlarından haberdar olan Harembab, Hitit prensine karşı asker gönderdi. Zannanza öldürüldü. Bu olay üzerine Hitit kralı, ilk kuşkularında haklı olduğuna inandı. Demek Mısır kraliçesinin mektupları bir tuzaktan başka bir şey değildi. O günden sonra Şuppiluliyuma, Mısırlıların can düşmanı kesildi.

Eje, olayların bundan sonraki akışını büyük bir soğukkanlılıkla planlamıştı. Tutankhamon'un cenaze töreninden bir gün önce kendini veliaht ilân etti. Ertesi günü de Ba'nın, yani ruhun bedenden ayrılabilmesi amacıyla düzenlenen ağız açma merasimini icra etti. Böylece Eje, firavun olmuştu.

Mısır tahtında birlikte oturan Eje ile Ançes-en-Amon'un saltanatları süresince önemli bir olay olmadı, olduysa da tarihi kaynaklara geçmedi. Yaşlı Eje, tahta geçtikten dört yıl sonra öldü. Genç Ançes-en-Amon'un izi ise, tarihin karanlıklarına karışıp gitti. Genç kraliçe büyük bir ihtimalle saltanat hırsıyla yanıp tutuşan Harembab tarafından öldürülmüş ve olay örtbas edilmiştir.

Eje'nin ölümünden sonra Harembab için harekete geçme zamanı gelmişti. Amon rahiplerinin de gözüne girmiş olan Harembab, düzenlenen büyük bir kurban şöleninde yeni firavun olarak tahta çıkarıldı. Hiç olmazsa di-

şa karşı 18. Sülâlenin gelenegini sürdürür görünmek isteyen firavun, Nofretete'nin kızkardeşi Mutnedgemet ile evlendi. Bu evlilik, Haremhab'ın saltanatında 18. Sülâleyi hatırlatan tek olay olarak kaldı.

Kindar diktatör Haremhab, seleflerini hatırlatan bütün anıtlara ve resimlere karşı saldırıya geçti. Nerede Tutankhamon adını gördüyse kasıtlı sildirdi. Heykellerin kafaları uçuruldu. O dönemden kalma bütün eserler yıkıldı. Bir zamanlar Eknaton'un saltanatı sırasında, adının Paaton-em-heb olduğunu hatırlamak bile istemeyen Haremhab, Tell el Amarna'daki tapınakların taşlarını, Teb şehrindeki Amon tapınağının önünde yaptırdığı üç muazzam piramidin temellerinde kullandı. Seleflerinin tümünü tarihten silmek ve onların yerini almak için elinden geleni yaptı. Bu arada mezarları da sakınmadı. Tutankhamon ve Eje'nin yakın adamlarından çoğunun mezarları tahrip edildi. Amaç, bu firavunların devrine ait bütün izleri ortadan kaldırmaktı.

O devri en iyi bilenlerden biri, Fransız egiptoloji uzmanı Christiane Desroches-Noblecourt, Tutankhamon'a ait biyografisinde şöyle der:

«Görünüşte Haremhab'ın tüm davranışları tam bir sistem dahilinde oluşmaktaydı. Bu «erdemli» reformcu, karşı reformcuların sempatisini kazanabilmek amacıyla, nice soyluların doğumuna yol açmış olan bir fanatizmle işe koyuldu. Ne var ki sağlam mantığına karşın bu kral bir hata işledi: Teb kentini, kentin tanrısından çok seven Tutankhamon'u tarihten silmek için herşeyi yaptı, fakat anlaşılmaz bir nedenden ötürü mezarını yağma ettirmedi».

Gerçekten de bu sorun, egiptoloji uzmanlarının kafasını epey yormuştur. Tutankhamon'u hatırlatan herşeyi

yerle bir eden Haremhab'ın, kralın mezarına dokunmamasının hiçbir anlaşılabilir nedeni yoktur.

Çok genç yaşta ölen firavunun mezarında ne paha biçilmez hazinelerin bulunduğunu herkesin bildiği düşünülünce, durum büsbütün şaşırtıcı bir nitelik kazanmaktadır. Üstelik Haremhab, yaşamı boyunca servetini arttırmak için hiçbir fırsatı kaçırmamış olan bir adamdı. Ayrıca rahipler sınıfını da kendi safına almış olan firavunun, onların bir yasağı yüzünden harekete geçmediği düşünülemezdi.

Haremhab'ın bu çekingenliğinin ancak bir tek açıklaması olabilirdi; mezar, kapanmazdan önce rahipler tarafından karşı durulması imkânsız bazı esrarlı güçlerle emniyet altına alınmıştı. Bu durumun varlığına karşılık mezara el sürülseydi, firavunların lâneti, etkisini bu kez doğrudan doğruya bir firavun üzerinde gösterecekti.

Rahiplerin Karanlık Güçleri

ESKİ Mısır'daki rahiplerin görevleri ve makamları, türlü sırlardan örülü bir perdenin ardındaydı. Rahipler, entellektüel bir kast teşkil ediyorlardı. Geniş kitlelerin yoksun olduğu bilgiye onlar sahipti. Ve bilgi, bundan beşbin yıl önce bile, iktidar ve güç demekti.

Başka makamlardan farklı olarak, rahipliğin tevarüs yoluyla kazanılması mümkün değildi. Rahip olmak için bu makama gelmeyi hakketmek, kendini gösterebilmek gerekiyordu. Rahiplerin kendi içlerinde de bir hiyerarşi vardı. Yeni İmparatorluk devrinde bu hiyerarşi beş kademeliydi. M.Ö. 12. Yüzyılda yaşamış olan rahip Beknechons hakkında bugün elimizde bulunan bilgiler, ilk rahiplik rütbesi olan Veb'den başrahipliğe kadar giden uzun yolu göstermektedir, Beknechons, beş yaşından onaltı yaşına kadar firavunun ordusu için süvari eğitimi görmüştü. Eğitim

süresi boyunca parlak zekâsıyla dikkati çeken Beknechons, onyedî yaşına gelince Teb şehrindeki Amon tapınağına okuyucu rahip olarak alındı. Veb olduktan dört yıl sonra rahipler hiyerarşinin ikinci derecesine yükseldi. Buradaki hizmeti oniki yıl sürdürdü. Üçüncü dereceye geldiğinde yaşı otuzüçtü. Üçüncü rahip sıfatıyla onbeş yıl çalıştıktan sonra ikinci rahipliğe yükseldi. Altmış yaşına geldiği zaman da II. Ramses tarafından Amon Tapınağı başrahipliğine atanan Beknechons, seksenyedi yaşında öldü.

Beknechons gibi bir adam, öbür rahipler, saray memurları ve bilim adamlarının gözünde başlı başına bir otorite, halkın gözünde ise herşeyi yapabilen, herşeyi bilen bir büyücü, bir sihirbazdı. Bir başrahibi halka bu denli üstün kılan, yaşı ve geçmişinden çok sahip bulunduğu olanaklardı. Başrahip sıfatıyla Beknechons, bir nevi Üniversitenin rektörüydü. Çünkü Amon Tapınağında bir sanat akademisi, bir müzik yüksek okulu ve bir yüksek teknik okul vardı. Tapınak binalarının bulunduğu kesim, firavunun sarayından daha büyük ve zengindi. Ve her ne kadar iktidarın dış belirtileri firavunda toplanmışsa da, asıl ipler rahiplerin elindeydi.

Doktor, rahip, büyücü; bu üç sıfat, çoğu kez aynı kişide birleşirdi. Eknaton'un özel doktoru Pentu, yalnız firavunun en yakın adamı değil, fakat aynı zamanda tapınakta Aton'un baş hizmetkârıydı. Bu büyücüler, büyük güç sahibiydiler. Başka kimsede bulunmayan bilgilere sahip olduklarından, firavunlardan itibar görürlerdi. Bilgilerini asla dışarı sızdırmayan kapalı bir kast halindeydiler. Doğa bilimine ve hekimliğe ait bilgileri papirüslere geçirilir ve gerektiğinde bu papirüslere başvurulurdu.

Gizli tutulan bu yazılar arasında, 5. Sülâleden (M.Ö. 2480-2350) kalmış olanlar da vardır. Vezir Veş-Ptah, muhtemelen bir felç sonucu firavun Nefererkerê'nin önünde düşüp öldüğünde, firavun okuyucu rahipleri, başhekim-

leri ve içinde türlü hastalık teşhisleri ve gizli reçeteler yazılı bir papirüs bulunan bir tahta kutuyu getirtmişti. Bir nevi büyü ve tıp ders kitabı niteliğini taşıyan Ebers papirüsünde «*doktorun sırrı*» formülüne, özellikle tıp ve mistisizmin keşifliği belirli iyileştirme yöntemlerinde, sık sık raslanır.

Bir firavun rahip ve büyücülerinin hizmetlerinden memnun oldu mu, bundan bütün kastın yararına olan bir durum doğardı. III. Ramses, (M.Ö. 1197-1165), galip geldiği bir savaştan sonra tapınağının rahiplerine 86.486 köle ve 32 ton altın hediye etmişti. Amon rahipleri, M.Ö. II. Yüzyılda 2400 tarla, 83 gemi, 46 tersane ve 420.000 baş sığır sahibiydiler.

Kendilerine verilen köleler üzerinde rahiplerin hakları sınırsızdı. Çünkü rahipler, normal bir vatandaştan farklı olarak istedikleri zaman bir köleyi ölüme mahkûm etmek yetikisine sahiptiler. Hekimlerin yapmayı planladıkları bir ameliyatı daha önce bir köle üzerinde denemeye kalkışmaları ise o köle için bir idam hükmünden farksızdı. Bu amaç için seçilen zavallı insanlar, ameliyat masasına bağlanırdı. Yapılan cerrahi müdahaleler, dış doldurmadan beyin ameliyatlarına kadar türlü şekillerde olurdu. Bu denemelerden elde edilen sonuçlar, doktor ve büyücüler tarafından gizli kitaplara geçirilirdi.

Eski Mısır'daki rahiplerin en güç görevleri, krallıklar halinde birleşmiş prenslikler ve bir imparatorlukta birleşmiş olan krallıklardaki türlü tanrıları tek bir çatı altında toplamaktı. Bu durumda büyücülüğün gittikçe rağbet bulmasına şaşmamak gerekiyordu. Her bölgenin kendine özgü amaçları için yaratılmış tanrıları vardı. Her siyasal birleşmeyi bir dinsel birleşme izlerdi.

Tanrıları öldürmek ya da başka Tanrıların kişiliğinde birleştirmek, rahiplere özgü bir yetkiydi. Sözgelimi Ra ve Atum, Schv ve Onuris, Ptah ve Sokaris birleştirilip

tek tanrılar haline getirilmişlerdi. Son ikisine sonradan Osiris'in de eklenmesiyle üç tanrıdan oluşma bir tek tanrı doğmuştu.

Bütün bu çabaların amacı, kuşkuya düşenlerin ağızını kapamak ve tanrıların güç ve iradelerini kanıtlamaktır.

Tıp ve Büyü

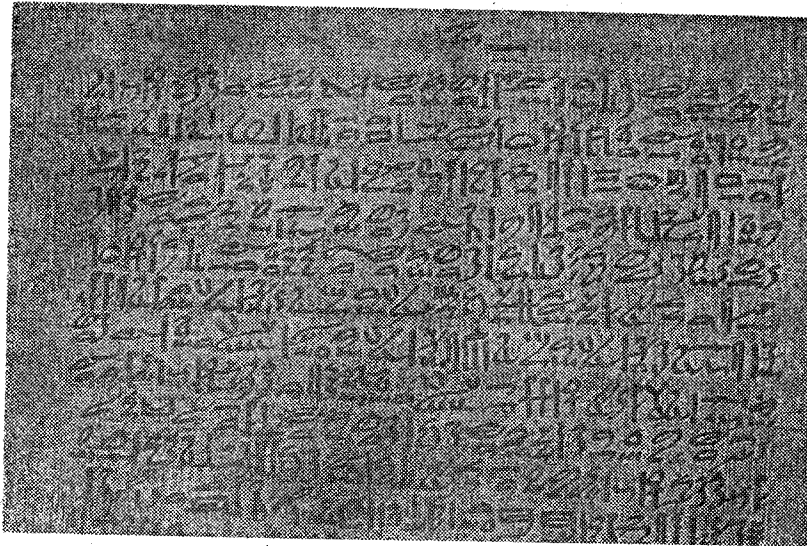
RAHİPLER çalışmalarında, çağdaşlarının büyük bir çoğunluğunca bilinmeyen ve bugün bizi bile hayretten hayrete sürükleyen doğa bilimine ilişkin bir takım verilerden yararlanırlardı. Eski Mısır'daki tıp biliminin ve büyüünün durumuna ilişkin açıklamaları, bugün elimizde bulunan dokuz tıbbi papirüste raslamaktayız. Bu papirüsler arasında kapsam, muhteva ve meydana geliş tarihi açısından açık farklar vardır.

Bunların en büyüğü ve ünlüsü, Ebers papirüsüdür. Yeni İmparatorluğun ilk yıllarında kaleme alınan bu yüzsekiz sayfalık papirüs, içerdiği konuların zenginliği ile de adeta bir tıbbî temel eser niteliğindedir. Bu alandaki ikinci büyük eser olan yirmidört sayfalık Berlin papirüsü ise Yeni İmparatorluğun sonlarına doğru yazılmıştır.

M.Ö. 1550 yıllarında Edwin Smith (yirmiiki sayfa) ve Hearst (onyedi sayfa) papirüslerinin yazıldığı sanılmaktadır. Bu son papirüslerde eksikler vardır. Kahun A, kadın hastalıkları üzerinedir. Kahun B ise veterinerlik üzerine geniş kapsamlı bir eserin bir kısmıdır.

Tutankhamon zamanından kalma onsekiz sayfalık Londra papirüsü ise, eczacılık reçeteleriyle, ana ve çocuğa ilişkin çeşitli sihir formüllerini içerir. Bu sonuncusu, eski Mısır'da tıp ile büyü arasındaki ilişkinin ne denli yoğun olduğunu gösteren tanıtlardan birisidir.

Ancak tıbbî papirüsler arasında, büyü ile ilgisi bulunmayan ciddi reçeteler içerenleri de vardır. Ebers ve Smith

Ebers Papirüsü. Alman egiptoloji uzmanı Georg Ebers tarafından bulunan ve onun adını taşıyan bu papirüs, Yeni İmparatorluk devrine (M.Ö. 7. yüzyıl) ait tıbbi reçeteler ve iyileştirme öğütleri içeren bu belge, hiyogrolif yazı ile kaleme alınmıştır.

papirüslerinden görülebileceği gibi, bunlar tamamen yararlı nitelikte olabilir. Mide hastalıkları ile ilgili kitapta şu teşhise ve iyileştirme yöntemine rashyoruz:

«Midesinden rahatsız biri için muayene talimatı: Midesi şişmiş olan, karnı daraldığı ve kalbi hastalandığı için bir şey yemekte güçlük çeken bir adamı muayene edecek olursan, ve adamın durumu, makadındaki yaralardan yakınan birininki gibi olursa, o zaman onu önce arkası üstü yatırıp muayene etmelisin. Karnı, midesindeki şişkinlikten ötürü sıcaksa, o zaman hastaya karaciğer'inin iyi işlemediğini söylemelisin. Ona, şifalı otlara ait gizli kitapta yazılı olan ve hekimlerin hazır-

ladığı bir ilâcı vermelisin. Bu ilâç, hurma çekirdeklerinin ve Pachsett dragesinin dövölüp suyla karıştırılmasıyla elde edilir. Adam bu ilâcı karnı boşalana kadar dört gün arka arkaya içmelidir.

Ancak hastanın karnının sağ yanı sıcak, sol yanı soğuksa, o zaman hastaya bunun genişleyen ve çevresini durmadan kemiren bir hastalık olduğunu söylemelisin. Sonradan onu yine muayene etmelisin. Karnının tamamen soğuduğunu tesbit edersen, şöyle demelisin: Karaciğerin açıldı, karnın ilâcı kabul etti.»

Edwin Smith papirüsü ise, tam bir kaza cerrahisi açıklaması içermektedir:

«Onun Gema (1) kemiğindeki bir yaraya ilişkin muayene talimatı: Bir adamın Gema kemiğinde bulunan, çok büyük olmayan, ama kemiğe kadar giden bir yarayı muayene edecek olursan, o zaman yarayı iyice incelemelisin. Gema kemiğini çatlaksız, deliksiz, kırık-sız bulursan, ona şöyle demelisin: Senin Gema kemiğinde bir yara var ve bu hastalığını tedavi edeceğim. İlk gün yarasının üstüne taze et koyup sarmalısın. Ondan sonra durum düzelene kadar hergün merhem ve bal koymalısın. Açık olmayan, ama kemiğe kadar işlemiş bir yara, küçük bir yaradır. Açık olmayan, dudakları bulunmayan ve kemiğe kadar işlemiş bir yaraya da dar yara denir.»

«Söylemelisin», «yapmalısın», bu formül eski mısırlıların öğretilerinde kullandıkları dile uymaktadır. Matematik kitapları da bu dille yazılmıştır. Doktor için «sen» denir-

(1) Smith papirüsüne göre Gema kemiği, göz ucu kulak memesi ve alt gene arasında yer alan kemiktir.

ken, hasta «o» sözcüğü ile ifade edilmektedir. Doktorun kilişiginden ise hemen hiç söz edilmez. Ancak «*doktorun bıçağı*», «*doktorun gizli ilaçları*», «*doktorun büyük ve gizli kitabı*» gibi ibarelere raslanır.

Dini törenlerde kullanılan kurban eti hakkında rapor vermekle de yükümlü olan doktorun eski Mısır'da muhtevası alışılmadık zenginlikte bir mesleği vardır. O, aynı zamanda sihirbaz, eczacı, rahip ve doktordur. Ve eski Roma'daki doktorlarla ölçülemeyecek kadar kudret sahibidir. Bu durum, koruyucu tanrıların birbiriyle karşılaştırılmasından da anlaşılır. Roma hekimlik tanrısı Aeskulap, ikinci sınıf bir tanrıdır. Oysa, Mısır'da koruyucu elini doktorların üzerinden eksik etmeyen Thot, en güçlü tanrılardan biridir.

Thot'un yanı sıra, Amon, Min, Chons ve Horus'a da doktorları koruyucu nitelikler tanınırdı. Amon'un göz hastalıklarını ilaca gerek kalmadan iyileştirdiği söylenirdi. Min, hastaları iyileştirir, sağlamların hastalanmalarını temin ederdi. Chons, cinleri ve kötü ruhları kovan büyük tanrıydı. Horus'un sözleri ise, ateşi düşürür ve hastaları iyileştirirdi.

Ebers papirüsünde, gerek eski, gerekse yeni Mısır'da yaygın olan göz hastalıkları için alışılmadık iyileştirme yöntemleri yer almaktadır. Sözgelisi; Trichiasis'e (1) karşı kirpiklerin yolunması ve gözün kertenkele kanı ile silinmesi salık verilmektedir. İsa'nın doğumundan sonra yaşamış olan Yunanlı doktor Diaskurides, Mısırlıların bunun için bukalemun kanı da tavsiye ettiklerini yazmaktadır. Kendi ise yanıklara yanmış kundura tabanları sarılmasını tavsiye etmektedir. Bu tavsiyenin benzeri, Ebers papirüsünde de yer almıştır.

(1) Trichiasis: kirpiklerin doğuştan içe dönük olmaları ve gözü zedelemeleri.

Kanlanmış gözler için hamile kadınların sütüyle göz banyosu öğütlenmektedir. Londra papirüsünde, görme gücünün azalmasına ruhların ve cinlerin yol açtığı yazılıdır. Onun için iyileştirme çabaları, birinci planda hastalığın kendisine değil, fakat cinlere ve kötü ruhlara yönelmiştir. Bunlar, sihirli formüllerin yardımıyla kovulur.

Görme gücünün azalmasına ilişkin tamamen tıbbî nitelikteki tedavi yöntemleri, başka bir yerde gösterilmektedir. Londra papirüsü bu konuda «Sığır karaciğeri nin, buğday ve arpa çöplerinin ateşi üzerinde suyunun çıkartılmasını ve bunun gözlere konmasını» tavsiye etmektedir. Ebers papirüsünde ise «kızartılmış ve kanı çıkartılmış öküz kara ciğerinin gözlere konulması» salık verilir.

«Anne ve çocukla ilgili sihirli formüller» de ise, küçük çocukların diş çıkarırken fazla tükürük ifraz etmeleri için, kıyılmış fare yemeleri ya da canlı bir fareyi ağızlarına almaları gerektiği belirtilmiştir.

Birçok Mısır metninde, esrarlı güçlerden söz edilir. Setne metninde bu konuda ilginç kısımlar vardır. Thot, Ra'dan Ne-nefer-ke-Ptah tarafından çalınan bir sihir kitabını geri istediğinde, Ra bu isteğe «*gökyüzünden tanrısal bir güç*» göndermekle karşılıklı verir. Bu güç, kitabı çalanın sağ salım Menfis'e geri dönmesini engeller.

Sihirli XI. 14-15 parirüsü, «Bubastis'te var olan büyük tanrısal güçler» den sözeder. «Bubastis şehrinin yer altındaki yuvalarından çıkan tanrısal güçleri»nden söz eden '*Pamont Ölümler Kitabı*' da aşağı yukarı aynı güçleri kastetmektedir.

İşin ilginç olan yanı, bütün bu güçlerin hiçbir zaman yaşayanların yardımına çağrılmamasıdır. Acaba bu güçleri neden yalnızca ölümler ve tanrılar çağırırlar? Bunun en basit açıklaması, bu güçlerin gerçekte, ölüm getiren güçler olduğunu kabul etmektir. Firavunların mezarlarını böyle güçlerle koruduklarını hareket noktası

olarak aldığımız takdirde, firavunların lâneti sorununa ilişkin önemli bir ip ucu elde etmiş oluruz.

Tuhaf olan noktalardan biri de, bugün elimizde eski Mısır'dan kalma ve doktorların tıp bilgilerini nereden edindiklerini gösteren hiçbir belgenin bulunmamasıdır. Hiç kuşkusuz bu durum, bu işlerin ne kadar gizli olduğunu gösteren bir kanıttır. Bilinen tıp okulları, ancak Mısır'ın son devirlerine aittir. I. Davius zamanında (M.Ö. 500) Sais'te böyle bir okul kurulmuştu. I. Davius'un kendi başhekimî Udşa-Harrresnet'i bu okulun kurulması amacıyla Nil deltasına göndermiş olması, bu tıp okullarının eski Mısır'daki tıp eğitimi ile hiçbir ilgisinin bulunmadığını göstermektedir.

Eski İmparatorluk devrinden Yeni İmparatorluk devrine kadar Mısır'da hastane diye bir kurum bilinmiyordu. Bu tür bir kurum, her türlü mistik temelden yoksun olduğundan, eski Mısırlılar için aşırı «gerçekçi» bir nitelik taşıyabilirdi. Hastayı götürmek yerine doktor ve sihirbaz olan kişi eve çağrılırdı. Ve bu kişi geldiğinde, emerasimle girerdi. Çünkü o, halkın gözünde herşeyi ve herkesi, hatta aşk hastalığına tutulanları bile iyi edebilen bir «üstad»tı.

Eski Mısırlı doktorların teorisi, cerrahi yolla, ilaç yoluyla ve büyü yoluyla olmak üzere üç türlü iyileştirme yöntemi tanıyordu. Cerrahi yolla iyileştirmeye ameliyatlarda dahildi. Bıçaklar, «kanı sakinleştirmek için» ameliyattan önce kızdırılırdı. Doktor, «damarları çizmeye dikkat etmeliydi.» Kemikler ve oynak yerleri yerine yerleştirilir, yaralar sarılırdı. Mikroptan arıtmaya ilişkin temel kavramlar da bilinmekteydi. Kırıkların iki yanına tahta yerleştirilir, sun'i beslenmeyi sağlamak için kanüller kullanılırdı. Mısırlılar, kanüller için keten kumaşla sardıkları kamışları kullanırlardı. Diş tedavisinde köprü de bilinmekteydi: İki sağlam diş arasındaki boşluk, altın tellerin

yardımıyla başka dişlerle doldurulurdu.

İlaçla tedavide şurup, merhem, toz ve hatta fitil bile kullanılırdı. Yakılmış tütsünün dumanı hastaya çektilirdi. Mısırlı doktorların yaptıkları ilâçların alınış biçimine ilişkin düzenlemeler ile modern eczacılık biliminin düzenlemeleri arasında hemen hiçbir fark yoktur. Eski Mısır reçetelerinde «uyumadan önce alınacak», «günde iki kez alınacak» gibi ibarelere sık sık raslanmaktadır.

Gizli Kitaplar

ESKİ Mısır'da sınıflar arasındaki eğitim farklılaşması çok büyüktü. Entellektüel açıdan yüksek düzeye erişmiş küçük bir sınıfın karşısında okuma yazma bilmeyenlerden ve yoksul kişilerden oluşan bir kitle yer alıyordu. Bu kitle için gerek felsefe, gerekse doğa bilimine ilişkin bilgiler, ancak büyük ile açıklanabilir nitelikteydi. Bu görüşün gittikçe yerleşmesi ve sabit hale gelmesinin, tarihin akışını küçümsemeyecek ölçüde etkilemiş olaylar arasında sayılması gerekir. Firavunların kitaplıklarında sihir kitaplar ve sistematik eserler vardı. Bilim adamlarınca kaleme alınmış olan bu kitaplar, tıp kitapların ve «bilgelik kitapları» diye nitelendirilen eserlerle birlikte bulunmaktaydı.

Adolf Erman'a göre, o devrin kültürlü kişilerinin gözünde bile bu kitapların yazarları «yeryüzü tanrıları», ya da «*Bilgelik tanrıları*» sayılmaktaydılar. Söylentiye göre Sait devrinde (M.Ö. 7 yüzyıl) yaşayan bir rahip, bu tür kitaplardan birini Mnevis boğalarına ait mezarlardan birinde bulmuştur.

Bazı kitaplara da mumyalarla birlikte mezarlara konan kapların içinde raslanmıştır. Eski Mısırlılara göre, ancak eski kutsal kitapları ezbere bilen kişi «en yüksek Cherheb» (rahip) sıfatını taşıyabilirdi.

Kör inançlar, sihir ve bilimsel gerçekler arasındaki sınırlar, hiç kuşkusuz her zaman kesin nitelik taşımamaktadır. Sözgelisi, Orta İmparatorluk devrinden kalma bir aylık takvimde bir insan için ayın onsekiz günü iyi, dokuzu kötü ve üçü de yarı iyi yarı kötü olarak nitelendirilmiştir. Bu yöntem «*gün seçimi*» diye nitelendirilirdi. Bazı günlerin şanslı, bazılarının da şanssız olduğu yolundaki tasavvur, bu ayrıma esas olmuştur. Biyoritmik de bu teoriye dayanmaktadır.

Bugün olduğu gibi o devirlerde de biyoritmik bilimsel niteliği, tartışmasız kabul edilmiş değildi. Ama bu konunun öğretildiğini, Yeni İmparatorluk devrine ait bir papirüs'ten, bir öğrencinin okul defterinden bilmekteyiz. Bu defterde yer alan kayıtlara göre, bir günün şanslı ya da şanssız diye nitelendirilmesi, o gün tanrılar tarihinde cereyan eden olay ya da olaylara bakılarak yapıldı.

Kesin bir sınır çizebilmek, gerçekten çok güçtür. Açıklanamayan her şeye sihir deyip geçebilme imkânı mı yoktur. Eski Mısırlıların mezardaki ölülerinin yanına yemek bırakmaları, duvarlara günlük eşyaların resimlerini yapmaları ve kötü ruhları kovmak amacıyla bazı formüller yazmalarının büyü ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu davranışlar, dinlerinin ya da geleneklerinin birer gereğidir. Ama sihirbaz ve şarlatanlar, bilimsel yöntemlerin yardımıyla halkın bu tür inançlarını geniş ölçüde kullanmış ve kendilerine kazanç sağlama yolunu tutmuşlardır.

Büyücülere hayatın her alanında gerek duyulmaktaydı. Fırtınayı kovmak, çöldeki adamı aslanlardan, Nil nehrinde yüzeni timsahlardan korumak, ancak onların yapabileceği şeylerdi. Her sabah firavuna, onu bütün gün boyunca düşmanlarından koruması için bir dua okunurdu. Teb'de bulunan bazı çanakçömlek parçaları, Orta İmparatorluğun başlarında bile (M.Ö. 2000) kötü ruhları kovmaya yarayan formüllere ne denli önem verildiğini

göstermektedir. Bu kalıntı, piramitlerde bulunan belgelerde sözü edilen «*çanakların kırılması*» adetiyle ilgilidir. 11. Sülâleden bir firavun, bütün düşmanlarının adlarını çeşitli saksı ve kapların üstüne yazdırtmış ve bunları ölmesini istemiştir. Herhalde büyücüler, Yeni İmparatorluğun başlangıç yıllarında bile, üstünde adlar yazılı bu toprak kapların yere çalınıp parçalandığı anda adların sahiplerinin de öleceğine inanmaktaydılar.

Mısır halkı, sihirbaz ve büyücülerin yüksek ücretler karşılığında okudukları dua ve formüllerden her zaman yardım beklenemeyeceğini anlamakta gecikmedi. Halkın bilgi düzeyi yükseldikçe büyücülerin formülleri de bu nedenden ötürü gittikçe daha ısrarlı ve halka tehditkâr bir ifade taşımaya başladı.

«Ey ufuktaki tanrılar! Atum'un yaşamasını istiyorsanız, giysiler giymek, kutsal yağlarınızı ve yemeklerinizi vaktinde almak istiyorsanız, o zaman onun elinden tutun ve yiyeceksiz bırakmayın!»

Bu cümlede artık ne bir inanç belirtisi, ne de kendine güven ifadesi vardır. Bu cümle ancak çaresiz kalmış bir büyücünün imdat çağrısı şeklinde yorumlanabilir. Büyücünün çaresizliği, aşağıdaki formülde daha da belirginleşmektedir:

«Ama siz salı ona ulaştırmazsanız, o zaman o da (yani ölen) başınızdaki saçları, gölkiyilerindeki tomurcukları koparır gibi yolacaktır.»

Tanrılardan bu denli düş kırıklığına uğrayan bir rahibin kendi itibarını kurtarmak ve çevresindekilerin güvenini yine kazanabilmek için artık doğa bilimlerinden medet ummasında şaşılacak bir yan var mıdır?

Elimizdeki kaynaklara bakarak, Mısır dinini «*desteklemek*» için doğa bilimlerinin imkânlarından yararlanılmış olduğunu bir tez diye ileri sürebiliriz. Bu tezi ileri sürmek ise, firavunların lâneti sorunun ardında da doğa bilimine ilişkin bir sırrın bulunduğu anlamına gelir.

YEDİNCİ BÖLÜM

19 OCAK 1967 TARİHİNDE Amerikalı fizik profesörü Dr. James Bedford, Los Angeles'de kanserden öldü. Yetmişüç yaşında olan Dr. Bedford, o güne dek kendini ölüme en iyi hazırlamış olan insandı.

Klinik ölüm olayının gerçekleşmesinden hemen sonra üç doktor ve kimyagerden oluşan bir ekip, en küçük ayrıntılarına varana dek hazırlanmış bir planı uygulamaya koyuldular. Sekiz saat süren bir ameliyat sırasında ölü profesörün gövdesindeki bütün sıvıyı alan doktorlar kanın yerine kimyevî bir eriyik doldurdular. Gövde dondurulurken, bir doktor da beyin hücrelerini elden geldiğince canlı tutmak için profesörün kalbine hiç durmaksızın masaj yapıyordu. Kanın boşaltılmasından hemen sonra eksi 196 derecede dondurulan ve ilaçlanmış gövde, paslanmaz çelikten yapılma bir tabuta konarak Arizona'nın Phoenix şehrine götürüldü.

Dr. Bedford, o günden beri bir Kristoryumda, yani

cesetlerin dondurularak saklandığı bir yerde, tabutu dikine vaziyette ve yaklaşık olarak 200 derecede muhafaz edilmektedir.

Profesör Dr. James Bedbord, dört yüz seksen bin TL. ödeyerek kendini dondurtan ve ölümsüzlüğü satın alan ilk insandır. Acaba Californialı profesör, kafası olmayacak hayallerle dolu biri miydi, yoksa bu türlü umuda kapılmakta haklı mıydı?

1964 yılında Fizikçi Robert Ettinger, «Ölümsüzlük İmkânı» adını taşıyan ve büyük yankılar uyandıran kitabını yayınladı. Ettinger'in, henüz çaresi bulunmayan bir hastalıktan ölen bir insanı aniden dondurmak ve hastalığının çaresi bulunduğu ısıtarak yine yaşama kavuşturmak yolundaki teorisini tıp otoriteleri kararsızlık ve kuşku ile karşıladılar. Çünkü ortada kesin bir yargıya varmalarını sağlayacak bir karşılaştırma yapma imkânı yoktu.

Herhalde kesin olan nokta şudur: Bir organizmanın daha sonra yine yaşamaya döndürülebilmesi, ancak dondurma işleminin dakikada en aşağı 100 derecelik bir hararet düşürmesi ile yapılması halinde mümkün olabilir. Yeniden ısıtma da yine aynı tempoyla olmalıdır. Çünkü soğuk ya da sıcak şokunun uygulanmasıyla insanı yaşatan molekülleri tahribata uğratan kristallerin oluşumu engellenmektedir. Hayati önem taşıyan yumurtaaki molekülleri ile Nuklein asidi moleküllerinin çok çabuk donmasından ötürü doku ve hücrelerdeki su elemanları kristalleşmemekte, fakat camımsı bir kitleye dönüşmektedir.

Modern Çağın Mumyaları

BİTKİLERDE ve insanlardan alınma tohum hücrelerinde yeniden yaşama döndürme girişimleri başarıya olmuştur. Ama bugüne kadar henüz hiçbir insanoglu,

ısıtılarak yeniden canlandırılmamıştır. Günün birinde bunun kesinlikle mümkün olabileceği de henüz kanıtlanmış değildir. Buna karşılık, Amerika Birleşik Devletleri'nde daha şimdiden kriyoni kurumları vardır. (KPYOS = Yunanca soğuk anlamına gelir). Bu kurumların Long Island'da ve California'daki San Fernando vadisinde bulunan kriyotoryumlarında dondurulmuş insanlar, onikibin TL'lik bir yıllık kira karşılığında saklanmaktadır.

İnsanlık ilk olarak bundan üç bin yıl önce ölümlerine bunca paralar harcamıştır. Mısırlılar neden ölümlerini, zamanımıza kadar bozulmadan kalacak biçimde ilaçlamışlardı? Firavunlarım, eşine ne onlardan önce, ne de sonra raslanmadık paha biçilmez hazinelerle birlikte mezara koymalarının nedeni neydi? Bunu insanoğlunun ölümsüzlüğe olan sarsılmaz inançlarından ötürü mü, yoksa bilimin günün birinde sürekli yaşamın sırrını bulacağına güvenmelerinden ötürü mü yapmışlardı?

Eski imparatorluk devrinde yaşayan Mısırlıların, Orta ve Yeni İmparatorluk devrinde yaşayanlara oranla çok daha safça inançlara sahip bulunduklarını tartışılmaz bir gerçek olarak ifade edebiliriz. Bu durumda bu insanların mucizelere karşı besledikleri körü körüne inancın yüzyıllar boyunca yavaş yavaş bir bilim bilincine dönüştüğü rahatlıkla düşünülebilir. Bilimsel bilincin artık doğmuş olduğu devirlerde mezara koyma merasiminin dış biçimlerinde pek değişme vuku bulmamış olsa bile salt simgesel davranışlar olmaktan öte bir anlam taşıyan bir takım olayların da gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Durumu bir örnekte somutlaştıralım.

Uzakdoğunun bir iyileştirme yöntemi olan akupunktur Avrupa tababet öğretisince yüzyıllar boyu şarlatanlık olarak nitelendirildi ve önemsenmedi. Bugün aynı yöntem, Amerika ve Avrupa'da başarıdan başarıya koşmaktadır. Neden?

Şamanlar ve eski Çinliler, vücudun belirli yerlerine batırılan iğnelerin, ağrılara yol açan cinleri ve kötü ruhları kovduğunu iddia ederlerdi. Bu iddia'dan daha sonra geliştirilen bir teoriye göre; iğne batırmak suretiyle Yin ve Yang'daki fazlalık ya da eksiklikleri gidermek mümkündü. Yine daha sonra iğneler için vücutta 360 ayrı yer saptanmıştır.

Çin dünya görüşüne göre Yin ve Yang her biri diğeri- nin varlığını şart kılan ve onu tamamlayan iki doğa gücüdür. Erkek-dişi, aydınlık-karanlık, sevinç-acı gibi kavramlar arasındaki denge, bu iki güç tarafından sağlanır. Yine eski Çinlilerin inancına göre; zaman zaman biri diğeri- ni bastıran bu güçler, duyularla kavranabilen dünyada olup bitenlerin tümünü en son nedeni olup, aralarındaki doğal denge, anten ya da paratonerin işlevine benzer bir işlev gören iğnelerin yardımıyla kurulabilir.

Bilimsel açıdan bugün akupunktur hakkında kesin bir açıklığa varılamamıştır. Ancak İngiliz nöroloji uzmanı Henry Head, 1893'te organların vücudun kendilerine çok uzak kesimlerinde ağrılara yol açabileceğini kanıtladıktan sonra doktorlar ve bilim adamları akupunktur'u ciddiye almaya başladılar. Head'in buluşundan kısa bir süre sonra başka bir husus saptandı: Derinin ve vücudun belli kesimlerine uygulanan terapi, bu kesimin uzağında bulunan organların fizyolojisini etkiliyordu.

Bugün artık bir zamanlar gülünüp geçilen akupunktur yöntemine, tıp öğretisini bir çok dallarında özellikle anestezi- devrim yaratabilecek kadar etki gücü tanıyabilecek durumdayız.

1973 yılında Paris'te toplanan II. Uluslararası Toksikomani Kongresi'nde Michigan Üniversitesinden Amerikalı profesör Man, ilk kez akupunktur'un ağrı dindirici etkisine ilişkin bir bilimsel varsayım ortaya attı.

Profesör Man'a göre; vücutta bir ilikli kemikle çev-

rili A-sinirleri ile ince C-sinirleri vardır. Bunlar omurilikte çeşitli bağlantılar sayesinde birbiriyle yakın ilişki halindedir. A-sinirleri, sıcaklık, soğukluk ve dokunma duyusu gibi dış etkenleri çok çabuk merkezi sinir sistemine ulaştırır. C-sinirleri ise derinden gelen acıları iletir; ancak bu iletme çok daha ağır bir tempoda olur. Sözcelişi, sobaya değdirdiğimiz parmağımızı çabuk çabuk çekeriz. Acı ise daha sonra başlar.

Sinirlerin Oyunu

PROFESÖR Man, A-sinirlerinin omuriliği etkilediğini ve bu etkilemeden ötürü omuriliğin duyarlılığının C-sinirlerinin acı iletisine karşı azaldığını ileri sürmektedir. Demek ki «*herşeyin yolunda olduğuna ilişkin haber*»i yıldırım hızıyla ulaştıran, A-sinirleridir. Bu impulsların yokluğu halinde -sözcelişi, bir bacağın kesilmesinde olduğu gibi- o zaman hastanın gerek olmayan acıları çektiği de görülmektedir. Akupunktur iğnelerinin yardımıyla A-sinirlerinin tamamen bloke edilmesi sonucunu doğurabilmektedir.

Bütün bunlar bize şunu göstermektedir: İnsanoğlunun yüzlerce ve binlerce yıl önce kötü ruhlara karşı bir savunma yolu olduğuna inandığı akupunktur yöntemi, gerçekte birinci sınıf bir bilimsel buluştur. Bundan ötürü çok yüksek bir bilimsel düzeyde bulunan eski Mısırlıların, mezar soyguncularına karşı etkisini bildikleri, ama tıbbi ya da fiziki nedenlerini tanımadıkları savunma yöntemlerine sahip oldukları düşünülebilir. Bu durum hiç kuşkusuz yalnız hazinelerle birlikte mezara konan firavunlar için geçerlidir. Çünkü halka mensup olanlar, sürdükleri yoksul yaşama uygun biçimde gömülürlerdi ve yanlarına konanlar da bunun bir sonucu olarak çok sade olurdu. Mısır topraklarının genişliğine karşın, ülke neredeyse tıkabasa ölülerle dolmuştu. Çünkü ölümler yalnızca Nil

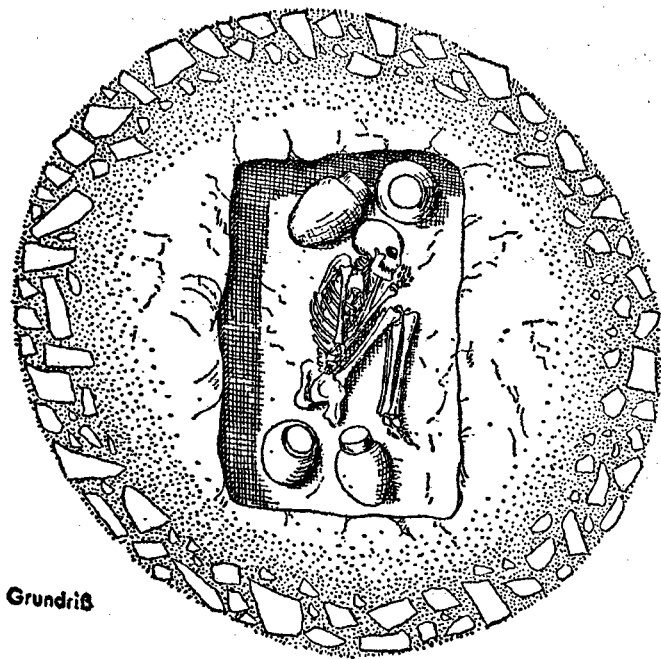
nehirinin batısındaki bakımlı toprak seridine ve Nil deltasına gömülürdü. Ölülerin hep batıda gömülmesinin nedeni ise, yeraltı dünyasının girişinin batıda, güneşin battığı yerde olduğuna inanılmasıydı.

Normal gömme yöntemlerinin masraflı mumyalama yöntemleri ile pek az ortak noktası vardı. Çünkü bu görkemli işlem, hep firavunlara ve soylulara özgü olarak kalmıştı. Halka mensup kişi ise Yeni İmparatorluk devrinin sonunda bile, üçbin yıl önce yaşamış ataları nasıl gömülürse öyle gömülmekteydi.

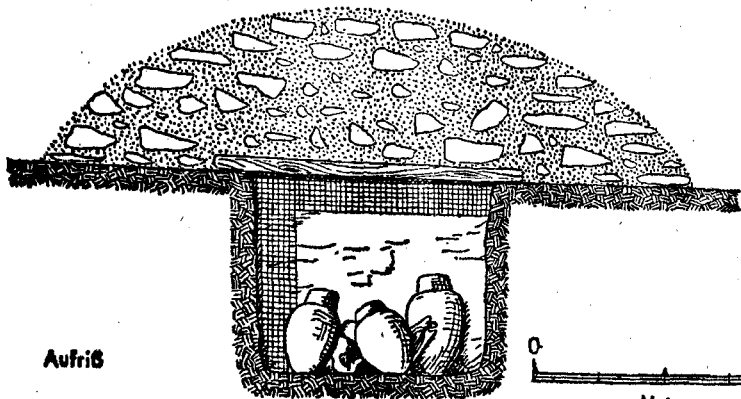
Bugün bile kızgın çöl kumlarının içinde bulunan mezarlarda, bacakları gövdelerine yapıştırılmış, iki büklüm vaziyette sol yanlarına yatırılmış ve üstleri kenevir tiftiğinden bir örtü ile örtülmüş ölülere raslanmaktadır. Bunlar, havadaki nem derecesinin düşük olmasından ötürü mumyalanmamalarına karşın binlerce yıl bozulmadan kalmışlardır. Mumyalamanın dışında, adetler açısından bir fark yoktu. En fakir Fellahın yanında bile içinde yiyecek ve içecek bulunan toprak kaplar, basit silâhlar ve Mısır'da çok rağbet gören göz sürmesi gibi tuvalet malzemesi olurdu.

İlk zamanlardaki mezarların gelişimini izlersek, geceleri av arayan çakallara karşı ölüleri korumak için bunların gittikçe daha derin kazılmış olduğunu görürüz. İlk önceleri ilkel bir biçimde kazılan çukurlar, sonraları kare biçiminde kuyular ve yanında yiyecek ve eşyayı saklamaya yarayan yan bölmeler bulunan ana bölmeler halinde gelişmiştir.

Daha sonra mezarın dışardan da belli olması istenmiş çevresine bir duvar çekilerek duvarların çevrelediği alan yapı malzemesi ile doldurulmuştur. Böylece dikdörtgeni andırır biçimde mezarlar ortaya çıkmıştır. Bu mezarlar ölenin önem ve varlığına göre, değişik büyüklüktedir. Bunlara, Arapça'da «sıra» anlamına gelen «*Mastaba*»

Grundriß

Aufriß

1. Sülâle (M.Ö. 3200-2800) devrine ait bir mezar. Bu «yoksul mezarları»na konan eşyalar o kadar değersizdi ki, soygunculara karşı tedbir almak gereksizdi. Ölümler lâhitsiz gömülürdü.

denmektedir. 1. ve 2. Sülâle firavunları (M.Ö. 2850-2650) Abidos'ta kendilerine bu mastabalardan yaptırmışlardır. Ama tipik mastaba'ya ilk kez 3. Sülâle zamanında, Kral Djoser'in (M.Ö. 2650) mezarıyla birlikte rastlıyoruz. Bu yapı, İmhotep'in firavunu için yaptığı gibi, değişik büyüklükte mastabaların üstüste yığılmasıyla kademeli piramit biçimini almıştır.

Mezar, yalnız ölü bedeninin saklandığı yer değil, fakat aynı zamanda öleni koruyan ruh olan Ka'nın da kaldığı yerd. Önceleri üstünde ölenin adı, ölü için okunan dualar ve kötü ruhları kovmaya yarayan formüller bulunan sahte kapılar yapıldı. Sonraları bu kapıların arkasına odalar da yapıldı, kapılar doğu tarafına yapılır ve batıya bakardı. Arkalarındaki oda ve koridorlar ise tam bir labirent biçiminde gelişirdi.

Mumyacılar

ESKİ Mısırlıların inanç ve duygularına en çok uyan gömme biçimi olan mumyalama, ilk olarak 5. Sülâle zamanında (M.Ö. 2400) başladı. Bu yöntemin amacı, ölü bedeninin görünüşünü olduğu gibi korumaktı.

Mumyalama tekniği, sanat tarihçilerinin ve arkeologların yanı sıra özellikle kimyager ve fizikçileri de çok meşgul etmiştir. Şimdiye kadar bilinen tüm bilimsel, araştırma yöntemlerinin kullanılmış olmasına karşılık, bugün bile insanlık tarihinde bir eşine daha rastlanmayan bu tahnit tekniğinin bütün ayrıntıları aydınlatılmış değildir.

Mumyalama yöntemiyle ilgilenmiş olan ilk ve en önemli kişi, Mısır'a, M.Ö. 5 yüzyılda bir gezi yapmış olan Yunanlı tarihçi Herodot'tur. Herodot'un notları çok ayrıntılıdır ve bundan ötürü, her zaman gerçeği yansıtmamasına karşılık, tarihçi için çok zengin bir kaynak nite-

liğindedir. Herodot, mumyalamaya ilişkin olarak şu bilgileri vermektedir:

86. Mumya yapmanın gizlisini bilen, bu işle görevli uzmanlar vardır. Kendisine bir ölü getirildiği zaman, müşteriye boyalı tahtadan, gayet güzel taklit edilmiş modeller gösterir. Bunların en iyisi, diye anlatır müşteriye, adının anılmasını büyük bir günah saydığım kişiye (x) benzeyenidir, arkasından ikinci bir model gösterir, birinci kadar iyi değildir ve daha ucuzdur, sonra bir üçüncü ve en ucuzu. Bu açıklamalardan sonra sorar, ölünün yakınlarına, hangisinden istiyorsunuz diye. Müşteri fiyatta anlaştıktan sonra gider, mumyacı evden dışarı çıkmadan işe koyulur. En iyi mumyalama dediğimiz şudur: Önce demir bir kanca ile burun deliklerinden beyni çeker, ama hepsini alamaz, kalanını ilâçla eritir. Arkasından keskin bir Etiopia taşı ile ölünün böğrünü uzunlamasına keser ve içindeki her şeyi boşaltır, içini böyle temizledikten sonra hurma şarabından geçirir ve kokular püskürtür, karnına dövülmüş saf mür ve çeşitli kokular doldurur ve diker. Sonra tabii sodyum karbonat içine daldırıp yetmiş gün onun içinde bırakmak suretiyle tuzlar. Yetmiş günden sonra çıkarır, yıkar ve baştan aşağı Mısırlıların genellikle yapıştırıcı olarak kullandıkları zamka batırılmış gayet ince tül şeritlerle sarar. Ve ölünün yakınlarına teslim eder, onlar da tam

NOT: Herodot Tarihinin mumyalamaya ilişkin bu bölümünün çevirisi, doğrudan doğruya eserin aslı ile karşılaştırılan bir çeviri olduğu için, şu kitaptan alınmıştır: «Herodot Tarihi», (Çeviren: Müntekim Ökmen; Yunanca aslı ile karşılaştıran: Azra Erhat; Remzi Kitabevi, İstanbul, Aralık 1973, s. 131-132.)

bir insan gövdesine göre yapılmış olan bir tabut hazırlatırlar ve mumyayı içine kapatırlar, kapandıktan sonra ölü odasına götürülür, ayak üstü bir duvara yaslanır.

87. İşte en pahalı mumyalama budur. Çok masraftan kaçan ve orta karar bir mumya isteyenler ise şöyle yaptırırlar: Mumyacı ölünün karnını yarıp iç organlarını çıkarmadan, içine sedr ağacından çıkarılan bir yağ şırınga eder, şırınga kıcından yapılır ve sıvının dışarı kaçması önlenir, gereken gün sayısı kadar tuz içinde bırakılır, son gün içerdeki sedr likörü çekilir. Öyle kuvvetli bir şeydir ki bu likör, kendisiyle beraber ölünün içinde ne varsa hepsi sıvı halinde dışarı çıkar, tuz eti yer, ölü de bir deri bir kemik kalır. Bundan sonra, fazlasına bakmadan ölüyü teslim ederler.

88. Şimdi de fakir fukara için üçüncü sınıf mumyalama. Ölünün içi iç sürdürücü bir tuzla temizlenir, yetmiş gün tuza batırılır ve ailesine teslim edilir.

Herodot'tan dörtyüz yıl sonra aynı olayları anlatmış olan Sicilyalı tarihçi Diodorus, şu ek bilgileri vermektedir:

«Mısırdaki birisi öldüğü zaman ölenin bütün hısım ve arkadaşları başlarına toprak serperler. Cenaze töreni sırasında ağıtlar yakarak şehri dolaşırlar. Bu süre boyunca yıkanmazlar, şarap içmezler, her türlü zevk ve eğlenceden uzak kalırlar; yine aynı süre içerisinde güzel giysiler giymezler.

Çok masraflı, orta seviyede ve sade olmak üzere üç türlü ölü hazırlama şekli vardır.

Mumyacılar, sanatlarını atalarından öğrenmişlerdir. Ölü için ağıtlar yakılan eve, yanlarında çeşitli mumya modelleri ile gelirler ve ölünün nasıl hazırlanmasının istenildiğini sorarlar. Arada anlaşma olduğu takdirde, hısımları ölüyü işi yapacak olanlara götürürler.

Daha sonra **işaretçi** denen kişi, neresinin kesileceğini göstermek için vücudun sol tarafına bir işaret koyar. Ondan sonra **teşrihçi** denen kişi, Habeş taşından yapılma bir bıçakla karnı usulüne uygun olarak açar. Ondan sonra kaçar. Hazır bulunanlar ise bu kişiyi izlerler arkasından taş atıp davranışından ötürü lânet okurlar. Çünkü Mısır'da herkim bir başkasını yaralar ya da başkaca bir zarar verirse, ondan nefret edilir. Ama diğer yandan teşrihçilerin itibarı büyüktür. Rahiplerle aynı seviyededirler ve kutsal kişiler gibi hiç kimse tarafından durdurulmaksızın tapınaklara girebilirler. **Tahnitçiler** açılan vücudu ilaçlamak için toplandıktan sonra içlerinden biri elini göğüs boşluğundaki yaradan içeri sokarak kalbi ve böbrekleri çıkarır. Bir başkası organları temizler, hurma şarabı ile yıkayıp tütsüleyerek güzel kokmasını sağlar. Ölü yıkandıktan sonra otuz günden fazla bir süre sedir ağacından çıkarılan yağla, daha sonra da mürrişafi ve tarçınla işlem görür. Bu, cesedi uzun bir süre bozulmadan tuttuğu gibi, güzel kokmasını da sağlar.

Bu şekilde hazırlanan ölü, akrabalarına geri verilir. Bu hazırlama o denli başarılı yapılmıştır ki, ölünün kaşları ve kirpikleri bile yerindedir. Vücudun dış görünüşü artık değişmez. Yüz hatları da bozulmadan kalır. Onun için birçok Mısırlı atalarının ölülerini, onlar öldükten sonra dünyaya gelenler de görebilsinler diye, özel bölmelerde saklar. Eski Mısırlılar, ölülerinin biçim ve görünüşüne, hatta yüzüne baktıkça, kendileri-

ni onlarla ve onların yaşamış oldukları dönemle birleşmiş hissederler.»

Yeni Araştırmaların Sonuçları

KAHİRE'DEKİ Eski Eserler genel müdürlüğünü yapan Dr. Zeki İskender de bu tekniğin ayrıntılarıyla ilgilenenlerden biridir. Dr. İskender'in yazdığına göre, ilk kez 18. Sülâle zamanında (M. Ö. 1570'ten itibaren) ölünün beyni kafatasından çıkarılmaya başlanmıştır. Bunun için keski ve çekiçe arka burun kemiği delinir, maşaya benzer bir aletle beyin burundan çekilirdi. Beynin çıkarılması için kafatasının yan tarafında keskiyle delik açılmasına ise daha ender raslanırdı.

Mısırlılar için ruhun bulunduğu yer olan yürek, diğer organlar gibi işlem görmezdi. Eğer vücutta bırakılmayacaksa, onun yerine kutsal bir skarabe yerleştirilirdi. Çünkü ölenin öbür dünyadaki yargılanması sırasında yüreğin tartıldığına inanılırdı.

Bundan sonra yapılan mumyalama, anağızgileri açısından Herodot'un anlattığı biçimde cereyan ederdi. Yalnız açılıp içi boşaltılan cesetler kuruma sırasında biçimleri bozulmasın diye doldurulurdu. Doldurmak için ot, saman, çoğu kez de kum kullanılırdı. Kuruyan cesedin hazırlanmasında o zamanki makyaj sanatının tanıdığı bütün vasıtalarından yararlanılırdı. Süt, şarap, sedir ağacı yağı ve sakızla tene yine güzel bir renk verilirdi. Yanaklar ve göz boşlukları ketenle, burun delikleri de reçine topraklarıyla doldurulurdu.

Mumyalama tekniği, yalnız insan ölülerine uygulanmazdı. Eski Mısırlıların hayvanların mumyalanmasına ne denli önem verdikleri, Demotihos dilindeki 27 numaralı Viyana papirüsünden anlaşılmaktadır. Demotikos-Hiye-roglif karışımı bir yazı ile kaleme alınmış olan bu metin

parçası — Apis boğasının mezara yerleştirilişini ayrıntılı bir biçimde vermektedir.

Ön ve arka yüzünde değişik iki el yazısı bulunan papirüs, muhtemelen Menfis'teki Sarapeum'dan gelmedir ve Ptolemeler devrine aittir; yani, M.Ö. 250-150 yılları arasında yazılmıştır. Metin, rahiplere ve ölüleri hazırlayanlara Apis boğasının tahnidi ve mumyalanmasıyla ilgili olarak verilmiş ayrıntılı bir talimat niteliğindedir.

«Önüne, Yukarı Mısır papirüsünden yapılma bir paspas sersinler ve üstüne bir örtü koysunlar. Ondan sonra merasim yöneticisinin ve okuyucu rahiplerin ardından gitsinler. Onları traş edip getirsinler. Üstlerine elbise, ayaklarına sandal versinler. Yıkasınlar. Tapınağa gidip yüksek sesle ağlasınlar. Sonra boyunlarına bir kuşak bağlayıp büyük evin tanrısı için yas tutsunlar. Okuyucu rahiplerin önüne bir papirüs paspas serilsin ve merasim yöneticisi, tapınakta hangi eşyaların bulunmasını istiyorsa bildirsin».

Bu eşyalar, üstüne daha sonra insan mumyalarının da yatırıldığı bir tahta, kare biçiminde bir taş ve keten kumaştır. Asıl mumyalama ameliyesi şöyle tanımlanmıştır:

«Ondan sonra merasim yöneticisiyle okuyucu rahipler, baş ve dış uzuvlar için kullanacakları kumaş, kılıf ve sargıları hazırlasınlar. Her iki sargı altı parmak genişliğinde ve birbuçuk parmak genişliğinde olsun. Başa geçirilecek kılıf, dört sargı aşağıda, dört sargı da yukarda olmak üzere dokuz sargıdan yapılsın... Ondan sonra merasim yöneticisiyle yanındaki okuyucu rahipler tanrının (yani, Apis boğasının) bulunduğu yere gitsinler. Kumaşı tanrının ön ayakları arasına sağ

omuzun altına, sol omuzdan dışarı çıkacak şekilde koysunlar. Ondan sonra sargı kesilsin, sol omzun altından geçirilsin ve böylece sağ omuzdan dışarı çıksın.»

Ölü gövde'nin, ancak ayaklar sarıldıktan sonra merhemlenmesi, tuhaftır. Merhemin gövde tarafından emilmesi gerektiği de özellikle belirtilmiştir.

«Ondan sonra bir adam gelip merasim yöneticisinin önüne otursun. Tanrının kafatasını açsın ve elini girebildiği kadar kafatasından içeri soksun. Bulduklarının hepsini çıkarıp başın içini iyice boşaltsın.

Nihayet alt çenedeki iki azı dişiyle başka iki dişi çıkartsın. Tanrının başına, içeri çökmemesi için balmumu, mürrüsafi ve tutsü doldurulsun. Dilin altına mürrüsafi dolu büyük bir torba konsun, dilin üstü ise merheme batırılmış bir kumaşla kaplansın.

Dil, üç sargı ile sarılsın. Biri yukarı konsun, biri de yüzün üstünden geçsin. Ondan sonra üç sargı hava ve yemek borularına, iki sargı damağa, iki sargı da her iki çene kemiğine sarılsın. Başın içi kumaşla iyice beslensin. Bu iş bittikten sonra adam gözlerin önüne geçsin. Gözlerin içini boşaltsın, merhemlesin ve her gözün üstüne ikişer sargı koysun. Ondan sonra burun deliklerini boşaltıp, bunların içini ketenle doldursun.»

Papirüs, baştan sonra boynuzların nasıl sarılacağını anlatmaktadır. Boynuzların sarılmasının ardından okuyucu rahiplerden biri hayvanın karın boşluğunun önüne gelir, ölü gövdenin üstünü büyük bir bezle örter ve kendi de bu örtünün altına girip gözden kaybolur. Bundan sonraki mumyalama talimatı şöyledir:

«Okuyucu rahip, karın boşluğunda ne bulursa çıkar-sın. Elini sokabildiği kadar derinlere uzatsın. Ondan sonra karın boşluğunun içini suyla yıkasın ve kumaş-la doldursun.»

Doldurulması biten boğa, doğrultulur. Tahta, ayak-larının arasından çekilir. Baş ve boyun dik biçimde bağla-narak hayvanın tabii duruş alması sağlanır. Apis boğası, bu vaziyette tabut işlerini gören bir sandığa konur. Asıl cenaze töreni, ancak bu yapıldıktan sonra başlayabilir. Bütün rahipler ve ölü hazırlayıcıları, bu törene kırmızı giysilerle katılmak zorundadırlar.

Punt'tan Gelen Müstahzarlar

BUGÜN mumyalamada kullanılan eczaların botanik farmakolojik bileşimi hakkında epey bilgi sahibi olmamı-za karşılık, bu bilgilerimizin eksiksiz olduğu söylenemez. Mumyalamada en çok sözü edilen iki maddeyi, reçinayı ve sodayı, piramitlerde bulunan metinlerden, Ölümler Kita-bı'ndan ve ele gelen papirüslerden epey ayrıntılı olarak bilmekteyiz.

Reçina eczaları, yalnız tabii şekillerinde değil, fakat çok değişik şekillerde kullanılır.

«Senin Menfis'teki yüce bahçene mür ağaçları dikil-di — tıpkı senin tanrısız yüzün sabah zamanı hoşnut kılmak için benim iki elimi Punt'tan getirdikleri gibi.»

Harris papirüsünde bu cümleler yer almaktadır. Aynı papirüs'te bu dua formüllerinin bir paraleli vardır. Ancak bu kez Punt'tan getirildiği söylenen mür ile ağaç değil, fakat hazır reçina kastedilmektedir.

Daha pek çok kez karşımıza çıkacak olan Punt, bü-

tün antik çağın en esrarlı ülkesidir. Terebantın, her türlü güzel kokular yapımına yarayan madde, abanoz, altın, esrarlı zehirler ve madenler gibi pek çok değerli madde, Mısırlılar ve Fenikeçiler için en çekici ticaret ve gezi yeri niteliğinde olan bu ülkede bulunmaktaydı. Ancak bütün bu maddeleri, boyları cüce denecek kadar kısa olan Punt halkının elinden zorla almak gerekiyordu. Ancak bir zamanlar nerede bulunduğunu kimselerin bilmediği bu tuhaf ülke ve onun Pigme'lerden oluşan halkı, efsane olmayıp gerçekten vardı. Bugün bir zamanlarki Punt ülkesinin Habesistan'dan Güneybatı Arabistan'a kadar uzanan topraklarda yer almış olduğunu biliyordu.

Teb şehrindeki mezar resimlerinde Punt'tan çıkarılan mür ve günlük ağaçlarının kocaman toprak kaplara yerleştirilişi ve bu kapların sapları arasından kalaslar geçiren altışar kişilik taşıyıcı gruplarınca yüzlerce kilometrelik gölden geçirilip bekleyen gruplarınca yüzlerce kilometrelik gölden geçirilip bekleyen gemilere taşınışı tasvir edilmiştir.

Harris papirüsüne göre; III. Ramses zamanında, 20. Sülâle devrinde Teb'de artık mür ağaçları yetişmektedir. Ancak Teb iklimi, dışardan ithal edilen bitkilerin gereği gibi yetişmesine uygun değildir. Bu durum, sonradan Plinius'un, günlük ağacının Mısır'da dejenere olduğunu belirtmesine yol açmıştır. Plinius (1), «*degenerasyon*» sözcüğünü asıl anlamında, yani «*değişme*» yerine kullanmıştır. Ama yazarlığının yanı sıra doğu bilimleri alanında da geniş bilgi sahibi olan Plinius, aslında bir kalite kötüleşmesine dikkati çekmek istemekteydi. Çünkü günlük ağacı, o sıralarda gerçekten asıl karakterinden çok uzaklaşmıştır.

(1) Plinius: Romalı yazar, M.S. 23-79. Pompei faciasında ölmüştür.

Kokulu eczalar; mumyalamanın ilâçlama safhasında sert reçine, merasimlerde de tütsü şeklinde kullanılmaktaydı. Ölünün ağzındaki günlük ve mürrüsafi onu arıtır, kokulu reçineler ise onun ölümden sonra yaşamını sürdürmesini mümkün kılardı. Günlüğün ve mür ağacının gücü, tanrıların Ka'sına bile karşı koyulabilecek kadar büyüktü.

Kokulu reçinelerin dumanı ölüleri yerçekiminden kurtarır, yeryüzünden uzaklaşmalarını sağlardı. Bir papi-rüste şöyle denmiştir:

«Onu, tanrısal kokuların duman sütunuyla gökyüzüne çekip alırlar.»

Köleler, ender raslanan bitki ve ağaçları binlerce kilometre uzak-taki en ücra köşelerden Mısır'a taşımak zorundaydılar. Yukarda, kara derili cücelerin yaşadığı mucizeler diyarı Punt'tan taşınan günlük uğraşları görülmektedir.

Ölüleri bu güzel bulutların üstüne koyup nesnel dün-yadan nesnel olmayan dünyaya götüren tanrılar, Nut ile Tefnut'tur.

Günlük ağacının türünü saptamak için çalışmalar yapmış olan Alfred Lucas'a göre, bu bitki, bugün bildiği-miz Boswellia Carteri'den başka Commiphora pedunculata,

Balsamodenron africanum, Gardenia Thinbergia, Cistus Ladamiferus, Styrax officinalis veya Ferula gulbaniflua da olabilir.

Günlüz, mür ağacına, Styrax Laudanum ve Calbanum'a Herodot'ta da raslanmaktadır. Theophrast (1) ise, «*Bitkilerin Gelişim Tarihi*» adlı kitabında şu bilgileri vermektedir.

«Bazıları, Arabistan'daki günlüğün iyi olduğunu, ama asıl iyi cinsinin daha yukarda kalan adalarda yetiştiğini söylerler; çünkü sözü geçen adalardaki günlük, ağaçlarda ve istenildiği biçimde yetiştirilebilmektedir.»

'Daha yukardaki adalar' denilmekle muhtemelen Bahreyn Adaları kastedilmiştir.

Ham madde olarak günlük reçinası, bilim dünyasının karşısına bazı bilmeceler çıkarmıştır. Resimlerde genellikle rahiplerin elinde görülen piramit ya da dikilitaş biçimindeki nesnelerin ne olduğu, uzun süre anlaşılamamıştır. Daha sonra tepesi sivri konilerin, gerçekte piramit biçimine sokulup sıkıştırılmış günlük reçinası olduğu ortaya çıkmıştır.

Çeşitli kokulu reçinalar, daha çok cenaze geleneklerinin manevi yönüne hizmet ederdi; soda ise vücuttaki suyun çıkmasını sağladığından, mumyalama tekniğinin en önemli unsuruydu.

Herodot'un başka metinlere de uygun olarak anlattığına göre; eski Mısır'da ölümler, vücuttaki nemin tamamının çıkması için yetmiş gün süreyle sodaya yatırılırdı. Herodot'tan sonra yaşayan tarihçiler kırk günlük bir süreden de söz etmektedirler ki, son araştırmaların so-

(1) Theophrast (M.Ö. 372-287): Yunanlı düşünür ve botanik biliminin kurucusu.

nuçlarına göre, bu, gerçeğe daha yakın olarak kabul edilebilir. Ancak bazı hallerde cesedin hazırlanmasının çok uzun zaman aldığını da bilmekteyiz. Kaynaklar, Kraliçe Meres-ankh'in ölümü ile cenazesi arasından 272 gün geçtiğini yazar.

Eski İmparatorluğun başlarında iç organların ve barsakların vücuttan çıkarılması, henüz adet değildi. 3. Sü-lâle zamanında bu teknik giderek yerleşti. Ancak Orta İmparatorlukta yine «*gayrı modern*» sayıldı: «Orta İmparatorluk devrinde ölünün makadından içeri bir terebantın solüsyonu püskürtülüyor, ancak birkaç gün sonra yine boşaltılan bu sıvı, erittiği iç organları da beraberinde sürüklüyordu.

Yeni İmparatorluk devrinde her iki yöntem de uygulanmakla birlikte, organların vücuda açılan bir delikte çıkarılması yöntemine, daha temiz olduğundan ötürü üstünlük tanındı. 18. Sü-lâle zamanında Mısır'da mumyalama sanatı artık doruğuna varmıştı.

Nil Üstündeki Cenaze Alayı

MUMYALAMA sona erdikten sonra, mumya, bir ta-buta konulurdu. Eski İmparatorlukta bu tabut, üstünde süs bulunmayan, tahta ya da taştan yapılmış bir lâhitti; sonradan hiyeroglifler ve resimlerle süslenmeye başlandı. Mumya tabutunun baş tarafında Ka için iki göz deliği bulunurdu. Yanlardaki suni kapılar da aynı amaca hizmet ederdi. Daha sonraları tabutların üstü, ölenin ölümden sonra ebedî yaşama kavuşmasına yardımcı olacak formüllerle doldurulurdu. Ölünün yanına mümkün olduğu kadar çok formül verilmek gerektiğinden ve tabutun üstünde de yeterince yer bulunmadığından, bunların papi-rüsler üstüne yazılıp, tabuta konması zorunluluğu doğuyordu. Ünlü Ölüler Kitabı, bu papi-rüsler'den oluşmuştur.

Yazılarda tanrıların desteği istenirdi. Anubis, Osiris, Nut, İsis ve özellikle Horus'un dört çocuğundan öleni korumaları rica edilirdi. Yeniden yemek yiyebilmesi ve konuşabilmesi için Osiris'in ağzını bu sonuncular açmışlardı. Bundan ötürü ölülerin de açlık ve susuzluktan korunmaları, Horus'un çocuklarından istenmekteydi.

Mumya, tabuta yerleştirildikten ve toprak, ya da kaya mezarın yapımı tamamlandıktan sonra, görende adeta hayaletler tarafından düzenlendiği etkisini bırakan bir dinî merasim başlardı. Durumu elverişli olan, mumyasının Osiris'in kutsal şehri Abidos'ta gömülmesini vasiyet ederdi. Ama bunun yerine Abidos'ta bir temsili mezar yaptırmakla, ya da basit bir mezar taşı diktirmekle de yetinebilirdi. Uygulanan törelerden biri de mumyaların Nil üzerinden Abidos'a götürülmesi, orada onlarla birlikte Osiris onuruna düzenlenen bir kurban şölenine katılması ve sonra ölünün yeniden sağlığında yaşadığı yere götürülüp gömülmesiydi.

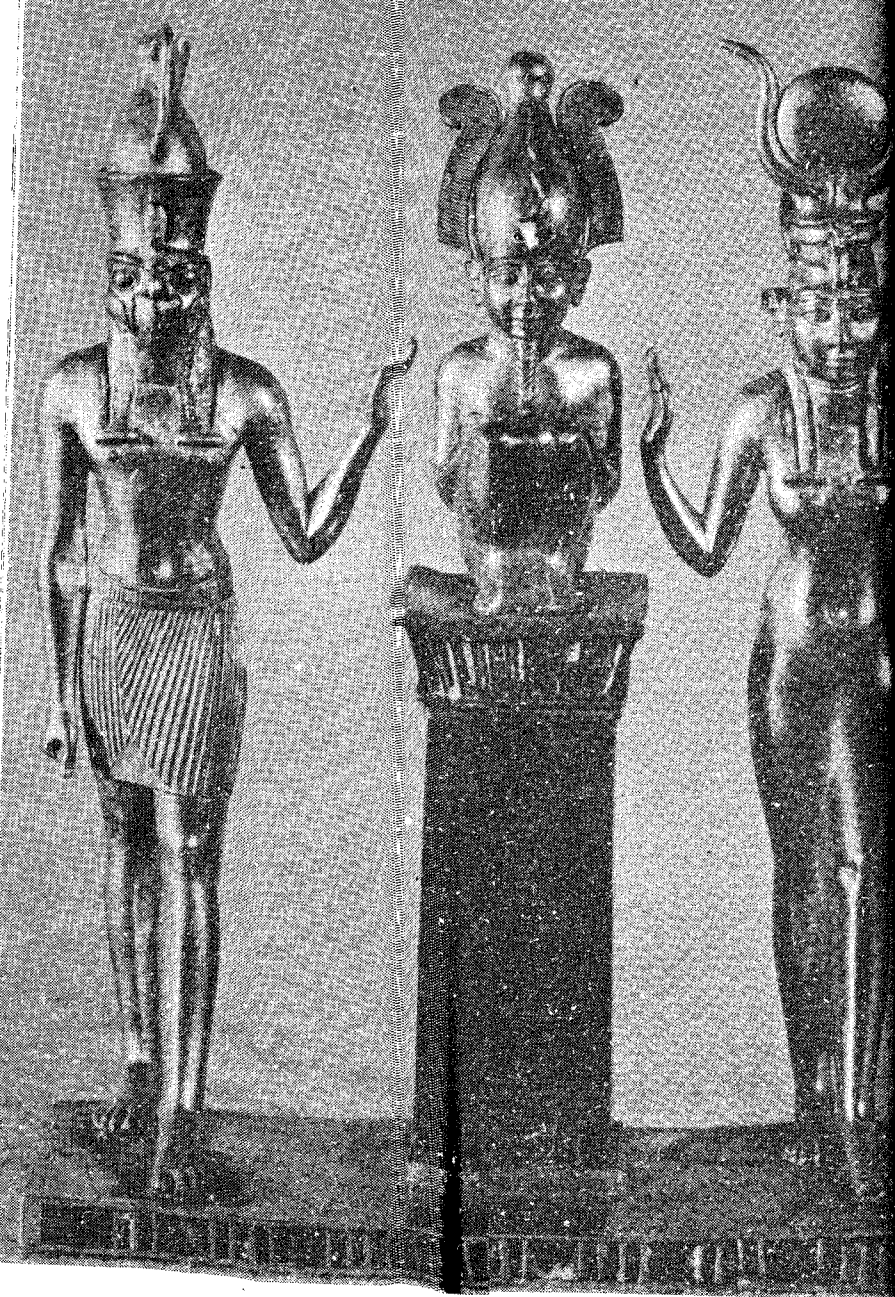
Cenaze alayı Nil nehrinin doğu kıyısından hareket ederdi. Mumyanın tabutu, ortasında üzeri çiçeklerle süslü bir çardağın altına yerleştirilirdi. Tabutun her iki yanında ölenin karısıyla kızları ağlayarak ve yakınen, göğüsleri meydanda olduğu halde yer alırlardı. Sırtında bir leopar postu bulunan rahip ise mumyanın üzerinde günlük yakardı.

Mumyayı taşıyan teknenin önünden, içinde ölenin bir erkek hısmı bulunan küçük bir gemi giderdi. Bu kişi, yüksek sesle bağırarak dümenciye şunları söylerdi:

«Batiya, adillerin ülkesinin bulunduğu yöne dön! Gemideki kadınlar çok ağlıyor. Huzur içinde batiya dön! Sen ey kutlu kişi, huzur içinde gel. Gün sonsuzluğa vardığında, seni yine göreceğiz. Bak, şimdi sen, artık

Yennu Rahotep ve karısı
Tutankhamun'daki gibi bu heykeller ruhun
geleğinde yaşayabilmesi için mezarlara konulmuştu.

22. Süilale'den kalma üç tanrıhı bir grup.

insanların arasındaki tüm ayrılıkların kalktığı bir ülkeye gidiyorsun.

Ölenin kişiliğinin önemine ve hısımlarının sayısına göre, cenazeye katılan gemiler de az ya da çok olurdu. Mumyanın tabutunu taşıyan yassı gemi, öteki sahilde dört manda tarafından karaya çıkarılır ve ölen «*babalarının ve annelerinin yanına katılsın, ve ölümler ülkesinin efendileri hoş geldin desinler diye*» (1) mezarın bulunduğu yere kadar çekilirdi.

Gömülme merasiminin en önemli kişisi, Sem denen bir rahipti. Cenaze alayı geldiğinde, Sem tıpkı bir mumya gibi sargılar içinde mezarda yatıyor olurdu. Sem'in, yattığı yerden türlü kurallara riayet ederek kalkması için üç adam tarafından uyandırılması gerekirdi. Ondan sonra da son derece önem taşıyan ağız ve göz açma merasiminin gereklerini yerine getirirdi. Sem, bu iş için küçük parmağını kullanırdı. Ağız ve göz açma sayesinde ölen, yeniden yemek yemek ve görmek imkânlarını kazanırdı. Bunlar, ölümsüzlüğe erişebilmenin en önemli koşullarıydı.

Cenaze sırasında çok kanlı bir adet de yerine getirilirdi. Törene katılanlar mumyaya veda ederlerken, canlı bir buzağının ön ayaklarından biri dibinden kesilirdi. Anlamı aydınlatılamayan bu adet'in varlığı, duvar resimlerindeki tasvirlerden anlaşılmıştır. Bu resimlerde sığır sürülerinde üç bacaklı buzağılara raslamaktayız.

Ölünün yeraltı dünyasına yapacağı yolculuk sırasında aç kalabilmesi, eski Mısırlıların gözünü çok korkuturdu. Ölünün yanına tahta ve ak mermerden yapılma boğa butlarının, kaz kızartmalarının bırakılmasının nedeni budur.

Mısırlı'nın gözünü aynı derecede korkutan başka bir

(1) Berlin papirüsü 12.412 (89. Sülâle, M.Ö. 1345 - 1200).

şey de mezarın yapımı bitmeden, ya da ülkesinden uzaklarda ölmekti. Seferde, ya da Mumya veya Kızıl Denize yapılan bir inceleme gezisi sırasında ölenlerin, arkadaşları ve yakınları tarafından vatanına götürüleceğine muhakkak gözüyle bakılabilirdi.

Mezara dek Süren Gösteriş

SOYLU bir Mısırlı, daha gençlik yıllarında mezarının yapımı ile meşgul olmaya başladığı. Bu ölü tapınağının mimari biçimlemesi sona erdikten sonra; sıra, gelecekteki mezar sahibinin kendisinin ve aile fertlerinin mezarın bölmelerinin duvarlarına resmedilmesine gelirdi. Hayat boyunca gerek aile ilişkileri, gerekse mevkiler değiştiğinden, bu iş çok güç olurdu. Bu yüzden bazı kimseler, daha büyük mevkilere gelebilecekleri umuduyla mezarlarındaki adlarının yanında boşluk bırakırlardı - tabii bu boşluğun dolmadan kaldığı da olurdu.

Bu yüzden zaman zaman mezarlardaki yazılar arasındaki boşluklar, sözcüklerden daha çok anlam taşırlar. III. Amenofis'in ambarcısı Chaemhêt, Teb şehrinin batısında kendine bir mezar yaptırmaktaydı. Mezarının büyüklük ve ölçüleri hakkında kesin bir fikir sahibi olmakla beraber, kendine uygun bir kariya henüz raslamamıştı. Bir yandan daha sağlığında içinin donatımı tamamlanmış bir kaya mezarına sahip olmayı arzu ettiği ve öbür yandan da, bir haremi bulunmakla birlikte, belli bir kadını eş diye almaya henüz karar veremediğinden, her defasında «sevgili eşim...» ya «Evin sahibesi...» yazılarından sonra bir boşluk bırakmıştı.

Bu boşluklar öylece kaldı. Chaemhêt, bir karara varamadan hayata gözlerini kapadı.

Mısır'da ölmek, pahalıydı. İçlerinde yüksek dereceli saray memurlarının da bulunduğu bir çoğunluk, nesli son

bulmuş ailelerin eski mezarlarını devralmak zorunda kalırdı. Mezar yazılarının üstü boyanır, röliye fler balçıkla doldurulup üstlerine badana çekilirdi. Dar gelirli memurların firavunlar tarafından mezarlarla ödüllendirildikleri de olurdu. Söz gelişi, Giseh'teki üç büyük piramitten en küçüğünün sahibi olan Mikerinos (M.Ö. 2500 sıraları), saray memurlarından Dohen'in emrine kendine bir mezar yaptırabil sin diye kendi işçilerinden ellisini vermişti.

M. Ö. 2480 yıllarında yaşayan Firavun Sahurê de, özel doktoru Néanch-Sachmet'e, Ka'sı için görkemli bir kapı armağan etmişti. Ne var ki bu görkemli parça, Ne'-anch-Sachmet'in mezarının yoksulluğunu daha da belirginleştirdi.

Ölülerini yakışık alır biçimde gömülmesine bunca değer veren bir ulus, tabii, mezarların ve içindeki değerli nesnelerin korunmasını da düşünmezlik edemezdi.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TANRILAR VE ESRARLAR

ALMAN BİYOLOJİ UZMANI Erwin Santo'nun mikroskobunun altında olup bitenleri daha sonra bazı bilim adamları önemsiz, bazıları da bir mucize olarak nitelendirdiler. Erwin Santo, mikroskobunun altında o güne dek bilinmeyen bir biçimde hücrelerin meydana geldiğini, yeni yaşamların doğduğunu görmüştü.

Biyoloji uzmanı besleyici ve çok az miktarda Litium madeni ihtiva eden bir eriyiğin içine bir bakteri türü koymuştu. Bunlar, henüz gelişmiş çekirdekleri bulunmadığından, hücre niteliğini kazanmamış olan organizmalardı. Bakteriler, onyedici saat süreyle eriyiğin içinde normal oda sıcaklığında bırakıldıktan sonra, çekirdek ve plazmadan oluşan ve kandaki akyuvarlara benzer hücrelere dönüştüler. Ve.. bu hücreler yaşıyordu.

Biyologlar yaklaşık olarak elli yıldan beri hücrelerin ölümünden sonra - ki bu durum, insanlar bakımından hayatın da son bulması demektir - gerek hayvanlarda, ge-

rekse bitkilerde çok küçük hücre elemanlarının hayatta kaldığını izlemektedirler.

Bu oluşum tamamen mikropsuz koşullarda da aynen gerçekleşmiştir. Bu hücre elemanları ile bakteriler arasında şaşırtıcı bir benzerlik bulunmaktadır; ancak bu elemanlar, gelişmiş bakteriler niteliğinde olmayıp karakterleri henüz kesinlikle saptanamamış canlılardır.

Başka bir deyişle, hücrelerin ölümü insan hayatının sonu demektir, fakat onda var olan tüm canlılığın bitişi demek değildir. En değerli maddeler, yani bakteri benzeri canlılar, bir insanın ölümünden sonra yeni bir hayatın doğuşuna katkıda bulunabilmektedirler.

Bunlar, bütün organizmalar - bakteriler, bitkiler, hayvanlar, insanlar - bakımından yeni bir hayatın başlayabilmesini sağlayan yapı elemanlarıdır. Acaba eski dinlerin öğretisinde var olan ölümden sonraki yaşam, başka bir varlığın kalıbı içersinde yeniden doğuş, yalnızca bir inanç olmanın ötesinde bir anlam taşımakta mıdır? Bu konuda bilimsel bir kanıtlamaya gidebilme imkânı var mıdır?

Kesinlikle bilinen nokta, bu canlıların hiçbir organizmada raslanmayan bir dayanıklılığa sahip olduklarıdır. Kaynamış, donmuş, kimyevî olarak öldürülmüş dokulardan, hatta beşbin yıllık mumyalardan bile elde edilebilmektedirler.

Erwin Santo'nunkilerin benzeri deneyleri 1951 yılında Rus kadın bilgini Lepesinskaya da yapmıştı. Canlı hücrelerin canlılığını yitiren kan yuvarlarından çıkabildiğini bulan Lepesinskaya, vücut hücrelerinin ölümden sonra yine oluşabildiğini kanıtladığına inandığından, çok sayıda meslekdaşının düşmanlığını üzerine çekmişti.

Bu buluşun her şeyi çözümlemeye yetmediğini, geride daha bir sürü karşılıksız soru kaldığını kabul etmek gerekir. Her gün yiyeceklerimizle bu tür hücreleri almıyor muyuz? Vücudun hücre değişiminde bu hücrelerin ne

gibi bir işlevi vardır? Yoksa hücre yenilenmesi açısından bunların varlığı zorunlu mudur? Organizmaya her gün yeni hayat elemanları katılıyorsa, neden yaşıyoruz?

California Üniversitesinden, Profesör Elof Carlsson'un bu konuda ortaya attığı görüş, gerçekten heyecan verici niteliktedir. Carlsson'a göre; bilimsel açıdan bir mumyanın rekonstrüksiyonunu yapmak, yani, eski bir Mısır mumyasına yalnız dış görünüş açısından benzemekle kalmayıp onun gibi düşünebilen ve duyabilen bir insanı yaratabilme imkânı vardır.

Amerikalı bilim adamına göre; bunun için yapılması gerekli olan şey, mumyalaşmış dokudan genler almak ve genetik kodun kurulabilmesi için varlığı gerekli olan Nuklein asidi kristallerini yeniden canlandırmaktır. Bu yapıldıktan sonra döllenebilir bir hücrenin çekirdeği çıkarılacak, yerine mumya dokusundan kazanılan çekirdek konacaktır.

İlk bakışta kolay gibi görünen bu iş, bugünkü biyokimya bilimini çözölemeyen sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Ama bu, günün birinde bir firavunun kalıtsal özelliklerini taşıyan bir insanın - atalarının ölümünden üç, dört bin yıl sonra - dünyaya gelebilmesi imkânını tamamen safdışı etmemektedir. Ancak bu alanda elde edilecek başarı, bizi eski Mısır'ın sırlarının çözümüne yaklaştıracak mıdır? Yaratılan varlık, akıl düzeyi normalin çok üstünde, olağanüstü bir insan mı olacaktır, yoksa karşımıza aradaki binlerce yıllık kültür boşluğundan ötürü hiçbir manevi yeteneği bulunmayan bir zavallı mı çıkacaktır? Ya da böyle bir deneme bize, aradan geçen sürede akıl ve zekâ düzeyi açısından geriye gitmiş olduğumuzu mu kanıtlayacaktır?

Eski Mısırlılar, hiç kuşkusuz, dünya tarihinin en zeki kavimlerinden biriydiler. Bu gerçek, Mısır'ın binlerce yıllık tarihi boyunca dost ve düşman herkes tarafından

teslim edilmiştir. «Havariler Tarihi» bile hayranlık kokan satırlarında Musa'nın «*Mısırlıların tüm bilgeliğine sahip*» bulunduğundan söz eder. Bir zamanlar Mısırlıları dinî inançlarından ötürü hor gören kilise öğreticileri bile, onların doğa bilimleri alanındaki bilgilerinin çokluğuna dil uzatamamışlardır.

Ancak bütün bu varsayımlar bizi hayatın kaynağı sorununun çözümüne bir adım bile yaklaştıramamaktadır. Ama eski Mısır dinine bu açıdan baktığımızda, bu dinin doğa bilimleri alanında geniş bilgi sahibi bir kavme yakışır biçimde, mistikten çok gerçekçi bir nitelik taşıdığını görürüz.

Lotüs Çiçeği'nde Yeniden Doğuş

ESKİ Mısırlılar, insanoğlunun hayatını öldükten sonra da sürdürdüğüne inanırlardı. Onlarca ölüm, hiçbir zaman insanın son bulması demek değildi. Ama bu ölümden sonraki hayatın tarzı konusunda fikir birliği yoktu. Bazılarına göre, hayat akışını mezarda sürdürürken, diğer bazılarına göre bu olay ağaçlardaki kuşların, kumdaki böceklerin ya da Nil kıyılarındaki Lotüs çiçeklerinin arasında gerçekleşirdi. Bunun dışında, ölümlerini gökyüzündeki yıldızların arasında veya güneş tanrısının geceleri gezindiği yeraltı dünyasında arayanlar da vardı.

Eski Mısır dininin özelliklerinden biri de, insanın ölümden sonra üçe ayrıldığı yolundaki inançtır. Bu üçe ayrılış Da (beden), Ba (ruh) ve Ka şeklinde olur. Ka, bir nevi koruyucu ruh olup insanoğluna mutluluk, sağlık, sevinç ve sonsuz hayat kazandırır. İster firavun, ister halktan biri olsun, herkesin bir Ka'sı vardır. Sayısız duvar resimlerinde ve duvar kabartmalarında çift figürlere raslanır. Bunlardan biri, daima ölenin tam arkasındadır; onun görünüş ve duruşuna sahiptir. Bu, ölenin Ka'sını

temsil eder. Firavunların Ka'ları özel sıfat ve adlarla anılırdı. III. Tutmosis, kendi Ka'sından «*Teb'de parlayan muzaffer boğa*» diye söz etmiştir.

Ölümden sonra hayatın sürmesinden sorumlu olan, insanın ruhu değil, fakat Ka'ydı. Beden, istediği zaman yararlanabilsin diye Ka için tahnit edilirdi. Ka, bedene ve karaktere ilişkin nitelikleri her zaman gözönünde bulundurabilsin diye firavunların mezarlarına ölenin tabii büyüklükteki heykelleri konurdu. Ka için ölümlerin yanında yiyecek ve içecek bulundurulurdu.

Ba'ya gelince; o, yaşarken insanın içinde kapalı olan ve ancak ölümle bedenden kurtulan tanrı benzeri bir şeydi. 3024 numaralı Berlin papirüsünde bir adamın kendi Ba'sı ile yaptığı konuşma yer alır. Gerek bu metinle, gerekse Ba sorunu ile yakından ilgilenmiş olan W. Barta, şöyle demektedir:

«İnsanın ölümüyle birlikte Ba, hiyerogliflerde onu simgelemek için kullanılan kuş resminden bağımsız bir görünüm kazanır. Bu görünüm, öleninkinin tıpatıp aynı olmalı ve onun kişisel görünüşünü yansıtmalıdır. O, yalnızca bir dış görünüş olmanın ötesinde, sahibinin tüm kişisel özelliklerini nesnelleştirmeli, onun tecrübe ve bilgisine sahip olmalıdır. Ba'nın, istediği kılığa girmesini sağlayan sihirli bir güç taşıması, onun tanrısal niteliğinden doğma bir sonuçtur. Bundan ötürü Ba, sihir gücü ile eş-önem taşır ve hiçbir büyük onu etkileyemez. Ceset ise gölge diye nitelendirilir. Ve bedenle Ba arasındaki çok önemli bir fark, ifadesini burada bulur; ceset, ölümden sonra öbür dünyadaki yaşam için gerekli duruma erişene değin bir takım formlere gereksinir. Oysa Ba, yaşam gücünün nesnelleşmiş görünümü olarak insanın ölümünden etkilenmez; yaşamını sürdürebilmek için formlerin sihrine

değil, fakat yalnızca kurban törenlerine gerek gösterir.

Yeni İmparatorluk devrinden kalma metinlerde zaman zaman «**Ba'nın değişmesi**» ibaresine raslanır. Bu, Ba'nın değişmesinden çok onun değişen'le, yani cesetle birleşmesi anlamına gelmektedir. Ölümle birlikte bedenden kurtulan ve ancak o andan sonra bağımsız bir «**kişilik**» niteliğiyle belirginleşen Ba, kendinde ölümden sonra da yaşamı sürdürebilme yeteneğini toplamıştır.

Canlı, yani yaşamını sürdüren bir Ba'dan söz eden, ya da ölene canlı bir Ba'ya dönüşeceğini garantileyen bütün metinler, bunu göstermektedir.

Buna göre «**değişime uğrayan canlı**» tabirini, değişime uğrayıp sürekli yaşama kavuşan yalnızca ceset olduğundan, böyle anlamamız gerekir. Ba'nın hep kendi kendini yenileyen bir yaşama sahip olmasını mümkün kılan güçler, onun yitirilmesi olanaksız üretme ve üreme yeteneğinin bir ifadesidir. Ölen nasıl yeryüzünde bu yeteneğe sahip idiyse, Ba da ona hiç eksilmeksizin öteki dünyada sahip olmalıdır.»

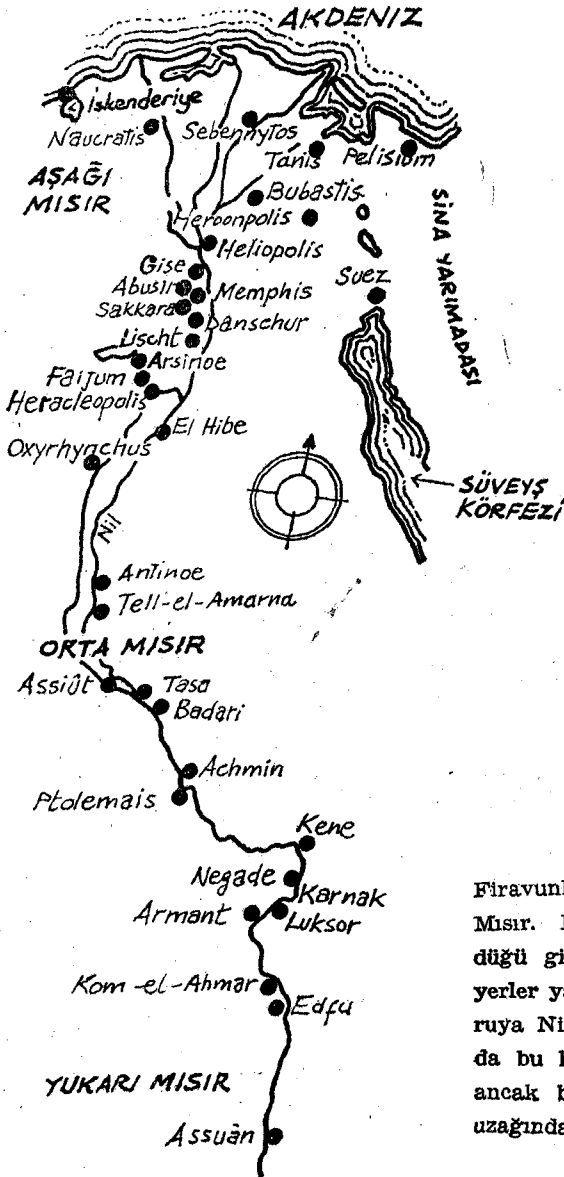
Her Mısırlı ve özellikle ölenin çocukları ölenle ilgilenmek zorundaydılar. Bu yüküm hem maddi açıdan, hem de mezar soyguncuları ile kötü ruhların kovulmasını sağlayacak lânet ve ölüm formüllerini ihmal etmemek gibi manevî açıdan vardı. Bunların yanı sıra, ulaşım imkânları da gözönünde tutulurdu. Herkesin Tutankhamon'un gibi altın kaplama arabalara sahip olması pek tabii düşünülemezdi; ama küçük ve çamurdan yapılma bile olsa, herkesin mezarında bir gemi bulunurdu. Bu gemi Ka'yı, ölenlerin bulunduğu cennet çayırıları saran sulardan geçirirdi.

Bu cennet çayırlarının nasıl ve nerede aranması gerektiğini söyleyebilmek kolay değildir. Daha sonra gelen başka dinlerden farklı olarak Mısır dini, başlangıçtaki tasavvufi karakterini sonuna dek muhafaza etmiştir. Güneş, ay ve yıldızlar, Mısırlıların hayal gücünü harekete geçiren ilk unsurlar olmuştur. Daha sonra tuhaf biçimli taşlara, dev ağaçlara, tehlikeli yılanlara ve timsahlara da tanrısal güç atfedildi.

Mısır, çok büyük bir ülkeydi. Taş ve demir devrini yaşayan bir kavmin ise onu gözünde bugüne oranla çok daha büyütmüş olması beklenir. Aynı kavmin aynı tanrılara değişik adlar takmış olmasının nedeni de budur. Koruyucu tanrı, Yukarı Mısır'da Seth, aşağı Mısır'da ise Horus adını taşımaktaydı.

Her iki Mısır, Aşağı Mısır'ın liderliği altında birleşmişti (1). Aşağı Mısır'daki Heliopolis şehrinin Mısır tarihindeki önemi çok büyüktür. Harris papirüsünde bulunan ve Heliopolis tapınaklarının zenginliği hakkında ayrıntılı bilgi veren açıklamalar, Menfis'teki tapınaklarla ilginç bir karşılaştırma yapabilme olanağını sağlamaktadır. Bu açıklamalara göre III. Ramses zamanında Heliopolis, Menfis'tekinin yüzaltmış katı toprağa, dörtbuçuk katı hayvana, ve dört katı nüfusa sahipti. Burada bulunan yüzüç köyle (Teb, altmışbeş köye sahipti), bugünkü Kahire'de bulunan Roda adasındaki su yüksekliği göstergesi bölgeye büyük bir iktisadi önem kazandırılmaktaydı. Vergi tahsildarları vergi tutarını hesaplarlarken bu göstergeyi ölçü alırlardı.

-
- (1) Aşağı ve Yukarı Mısır'ın birincisinin liderliği altında birleşmesi, Eski İmparatorluk devrinde Kral Menes tarafından gerçekleştirildi. Menfis şehrini de kuran Menes, Aşağı Mısır'ın koruyucu tanrısı Horus'un adını aldı.

Firavunlar ülkesi eski Mısır. Haritada görüldüğü gibi, bütün tarihi yerler ya doğrudan doğruya Nil kıyılarında, ya da bu hayat damarının ancak birkaç kilometre uzağında bulunmaktadır.

Başlangıcı M.Ö. 4240 yılına kadar götürülen eski Mısır takvimi, Heliopolis'te meydana getirilmiştir.

Kurt Sethe'nin «*Mısırlıların En Eski Tarihi ve Eski Dinleri*» adlı eserinde belirttiğine göre; Heliopolis'te güneş, en eski ve büyük tanrısal varlık olarak tamnmaktaydı.

Menşei kozmik olan ilk ve en eski tanrı Ra, yani ışıktı. «*Güneş*» anlamına gelen Ra, gökyüzü ile yeryüzünün cinsel birleşmesinden doğmuştu. Baba gökyüzü, yani Geb, ve ana yeryüzü, yani Nut, her gece güneş tanrısı Ra'yı yenden yaratırlar ve o, her sabah Nut'tan bir kez daha doğardı. Bu, eski öğretinin inancıydı.

Heliopolis'te ise güneşin anası ve babası yoktu. O, bir tepenin ardından yükselerek dünyaya ışık, hareket ve bereket getirmekteydi. Heliopolis'in güneş tanrısı Ra ile yöresel tanrı Atom - evren anlamına gelmektedir - aynıydı. Onun için güneşin bu bölgedeki diğer adı Ra-Atom'du.

Ra-Atom, yaratma işlevini mastrübasyon yaparak yerine getirmeye başlamış, hava tanrısı Şu ve rütubet tanrıçası Tefnut'u «*öksürerek*» dünyaya getirmişti. Heliopolis halkının inancına göre; bu ikisi de yine cinsel birleşme yoluyla yeryüzü tanrısı Geb ile gökyüzü tanrıçası Nut'u yaratmışlardı.

Güneş tanrısı Ra, her şeyin yaratıcısı sıfatıyla en büyük tanrı unvanını tüm Mısır tarihi boyunca korudu; yalnız bir ara, o da çok kısa bir süre için, yerini Menfis tanrısı Ptah'a bıraktı. Mısır kralları 4. Sülâleden başlayarak adlarına «*Ra'nın oğlu*» şeklinde bir eklenti yaptılar. Keops'tan itibaren de kraliyet ailesinin tahta namzet olan üyeleri güneş tanrısının adını taşıdılar: Dedef-re, Ka'f-re, Meukev-re gibi.

M.Ö. 21. yüzyılda çöken Menfis'teki Eski İmparatorluğun yerini, Teb şehri aldı. Bu şehrin kralları, Abidos,

Sint ve sonunda bütün Mısır'ı egemenlikleri altına aldılar. M. Ö. 2050 yılında Orta İmparatorluk kuruldu. Orta İmparatorluk devri Mısırlıların bu zaferleri kazanmalarına aynı zamanda bir savaş tanrısı olan doğan tanrısı Montu yardım etti. Ancak Yeni İmparatorluk devrinin başlamasıyla birlikte (M.Ö. 1600 dolayları) Teb'de bir başka tanrı, Aton, o güne değin görülmedik bir güç kazandı. Adı «gizli» anlamına gelen ve görünmeyen solugun tanrısı olan Amon, Hermapolis'in sekiz ana tanrısından biriydi. Yaratı'nın başladığı tepe sayılan Karnak'ta yapılp Amon'a adanan tapınakla kehanet yerinin mimari ölçülerinin büyüklüğü bugün bile görenleri hayrette bırakmaktadır.

Amon'un dışında kalan ana tanrılar, dünyanın yaratılışından sonra geride bırakılan kaos devrinin temsilcileri olarak geçmişin ve yer altında yaşayan yaratıkların tanrıları olmuşlardı. Yalnız Amon, dünya yaratıldıktan sonra da Amon-re olarak yaşamını sürdürme hakkına sahipti.

Dünya tarihinin en gerçekçi kavimlerinden biri olan Eski Mısırlılar, tanrılarını kafalarında canlandırmakta güçlük çekerlerdi. Önce göldeki yılanlarla arslanlara, geceleri mezarlarının çevresini dolanan çakallara ve sakin sakin otlayan ineklere baktılar. Ama onlara iyilik ve öfke, sevgi veya nefret, korumak ya da cezalandırmak gibi kişiöğluna özgü nitelikleri yakıştırmakta güçlük çektiler.

Bunun üzerine insan gövdelerinin üstüne hayvan başları kondu. Artık bir doğan bile kollarıyla vurabilir ya da koruyabilirdi; bir timsah, insanlara özgü eylemlerde bulunabilirdi.

Hayvanların tanrısal yanına inanmak, yalnızca Mısırlılarda raslanan bir özellik değildir. Bu duruma hemen bütün uygar kavimlerde tanık olunmuştur. Asıl fark şudur: Başka kavimler düşünce alanındaki aşamalarıy-

la birlikte hayvan-tanrı inancını bırakırlarken, Mısırlılar böyle yapmamışlardır.

Yunanlıların gezginci düşünürü Lukianos'un Mısır'daki hayvan tanrılara ve bunlara nasıl tapıldığına ilişkin açıklamaları gerçekten şaşırtıcıdır:

«Mısır tapınakları büyük ve güzeldi; değerli taşlardan yapılmış olup, altın eşyalar ve duvar resimleriyle donatılmıştı. Ama gördüğüm bir tapınağın kimin adandığını sorduğumda, tanrının bir maymun, bir kara leylek, bir keçi ya da bir kedi olduğunu öğreniyordum.»

Yunanlı coğrafya bilgini Strabo da şunları yazar: «Krokodilopolis şehri yakınlarında bir gölde, rahiplere karşı evcil olan bir timsah yaşamaktadır. Adı Suchos olan bu timsah, ekmek, et ve şarapla beslenmektedir. Bunlar, timsahı görmek için gelen yabancılar tarafından getirilmektedir. Çok itibarlı bir kişi olan ev sahibimiz, bizimle birlikte göle geldi. Evden yanında küçük bir çörek, kızarmış et ve küçük bir şişe süzme bal getirmişti. Hayvanı kıyıda yataarken bulduk. Rahipler yanına gittiler. Bazıları hayvanın ağzını açtılar. Biri önce çöreği, sonra eti içeri soktu, ardından da balı akıttı. Bunlar yapıldıktan sonra timsah göle atlayıp karşı kıyıya yüzdü. Bu arada bir başka yabancı daha, yanında aynı yiyeceklerle göl kıyısına gelmişti. Rahipler bunları aldılar, gölün çevresini dolaşdılar ve timsahı bulduktan sonra o yiyecekleri de biraz önceki şekilde hayvana verdiler.»

Anlatılanların her ikisi de - bu noktayı göz önünde tutmamız gerekir - bu dini inanca tamamen yabancı ve bu nedenle anlamını bir türlü kavrayamayan kişilere aittir. Gerçekte tanrısal hayvanların daha merasimli biçimde beslendiklerine muhakkak gözüyle bakmak gerekir.

Mısır hayvan dinine ilişkin ilk açıklamalara bakılır-

sa, Mısırlılar efsaneleri zamanla tarihî bir gerçek olarak almışlar ve bu yüzden hayvanlara tapmaya başlamışlardır. Halk dilinde sözgeli mi kara leylek ay tanrısı ile, tanrıça Bastet ise kediy le karşılaştırıla karşılaştırıla, sonunda bunlar arasında bir ayniyet doğmuştur. Ne var ki bazı hayvan türlerinin doğada örneklerinin bulunmaması, bu teoriyi çürütmektedir. Mısır dininde raslanan çeşitli tanrı tiplerine yeryüzünün başka hiçbir uygar kavminde raslamak mümkün değildir. Sözge lişi; Amon oğlakla, Sebak timsahla, Thot kara leylekle, Bastet ise kediy le «*kombine*» edilmiştir. İki ayrı varlıktan oluşma bu tanrı tiplerinin her birinin özelliğini taşıdığı kabul edilirdi.

Kutsal Hayvanlar

İLK Mısırlılar, hemen hemen bildikleri tüm hayvanlara taparlardı. Kediler ve arslanlar, köpekler ve çakallar, maymunlar ve filler, su aygırları ve timsahlar, keçiler ve sığırlar, kurbağalar ve kaplumbağalar, baykuşlar ve balıkçıl kuşları, yılanlar ve balıklar, böcekler ve sinekler bu hayvanlar arasında yer almaktaydı.

Ancak değer verilen bu hayvanlar arasında ince bir ayrılık gözetiliyor ve bazıları yalnızca kutsal sayılırken, öbürlerine tanrı gözüyle bakılıyordu. Birinciler hep gözetilip korunurken, öbürlerine tapılmaktaydı. Ancak bir türe giren bütün hayvanlara tapılmıyordu. Yalnız bir Apis boğası, Bubastis'te bir kedi, Karnak'ta bir Amon oğlağı, Krokodilopolis'te de bir Suchos timsahı tanrı sayılmaktaydı. Ancak tanrının ait olduğu türün öbür hayvanları da iyi muamele ve bakımdan yararlanırlardı.

İster kendini savunmak için olsun, ister yanlışlıkla olsun böyle bir hayvanı öldüren, cezası ölüm olan bir suç işlemiş sayılırdı. Kutsal hayvanlardan birini kesmek, kaçınılmaz bir zorunluluk haline geldiğinde, kesmeden önce

hayvana kurbanlar sunulurdu. Hayvan öldükten sonra yeniden doğacağından, öldürülmezden önce türünün başka hayvanlarının aracılığı ile insanlara kötülük getirmesin diye «*gönlü alınır*».

Kutsal sayılan hayvanlara aynı zamanda kılık değiştirerek yeniden dünyaya gelmiş olan yakınlar gözüyle bakılırdı. Mısırlıların tanrısal hayvanlarla uygulamış oldukları sodominin nedeni bunda aranmak gerekir. Herodot, herkesin gözü önünde bir oğlakla cinsel ilişkide bulunan bir kadından söz eder. Kutsal Apis boğalarının da zaman zaman kadınlarla çiftleştirildikleri olurdu.

Bonn Üniversitesi profesörlerinden Dr. Alfred Wiedemann'ın «*Eski Mısırlıların hayvan dinleri*» adlı eserinde belirttiğine göre; yılanlar ve küçük dört ayaklılar, özel konutlarda ev tanrıları sayılırdı. Güzel kafeslerde tutulan bu hayvanlara kurban ve armağanlar sunulurdu. Hatta zaman zaman tertiplenen alaylarla Apis boğası gibi hayvanlar, ilâhiler söyleyen gençler tarafından gezdirilirdi. Alfred Wiedemann, bu konuda şunları yazmaktadır:

«Ölen kutsal hayvan, son istirahatgâhına büyük törenlerle götürülürdü. Ölen, çok saygı gören bir hayvansa, mezarı özel olarak yapılırdı. Bu yüzden M.Ö. 1500 yıllarında Sakkara'daki mezarlık şehrinde yüksek taraçalar üstünde çok sayıda hayvan mezarı bulunmaktaydı. Kutsal hayvan, verilen armağanlarla çevrili olduğu halde küçük bir tapınağın altında bulunan kaya mezarında yatardı.

Hayvanlar bu tek tek mezarlardan çok büyük yapılara gömülmekteydi. Apis boğalarının Menfis şehrinde Serapeum adını taşıyan büyük mezarlıklarında her hayvana, aynı zamanda ölümsüz ruhu için bir ev niteli-

ğinde olan birer hücre tahsis edilmişti. Bu hücrelerin hemen yakınında da burada gömülü bütün tanrısal varlıklara ait ortak tapınak yer almaktaydı. Burada son uyukularını uyuyan varlıkların tinsel gücüne pek büyük bir önem verilmekteydi. II. Ramses'in oğullarından biri gibi önemli kişiler, tanrısal himayelerinden faydalanmak için mezarlarını bu hayvan mezarlarının ortasına yaptırmışlardı.

Bu yeni kapıların yanı sıra, daha az masraflı ve büyük kitle mezarlarının hazırlandığı da olmaktaydı. Bunun için dağlardaki doğal mağaralarla, bir zamanlarki sakinlerinin eşyaları çalınmış, cesetleri de çürümüş olan eski insan mezarlarından faydalanılırdı. Buralara yüzlerce ve binlerce hayvan ölüsü doldurulurdu. Çoğunlukla her kitle mezarı, bulunduğu bölgenin inancına göre, bir tek hayvan çeşidini içerirdi. Sakkara'daki kara leylek mezarları, Monfalut'taki uçsuz bucaksız timsah mezarlığı ve Teb'deki maymun mezarlığı böyleydi. Başka yerlerde çevreden ya da uzaklardan toplanan bütün hayvan ölülerinin, çeşitler arasında bir ayırım yapılmaksızın aynı yere gömüldüğü de olmaktaydı.»

Eski Mısırlıların hayvanlara tapmalarının kökeni, insanoğlunun henüz çevresi karşısında savunmasız olduğu çağlara uzanır. O çağlarda taş devri insanları, öldürmek istedikleri hayvanların resimlerini kaya duvarlarına yaparlardı. Ve hiçbir zaman önceden ne yapacağı, nasıl hareket edeceği belli olmayan hayvan, insanoğlunun gözünde bir cindi.

Tanrıların Görev ve Yetkileri

TEK TEK prenslikler iki imparatorluk halinde birleştikten sonra ortaya tanrı bolluğu çıkmıştı. Ancak bu tan-

rılardan hiçbirinin kolaycacık ortadan kaldırılması düşünülemezdi. Buna bir çare bulmak için her tanrının görevi belirlendi. Biri çocuk yaratacak, öbürü ölülerle meşgul olacaktı. Biri tarlalar, öteki savaşlar konusunda yetkiliydi. Münferit tanrılara hizmet eden rahipler, halkla günlük ilişkilerinde kendi alanlarına ait bilgilerini artırıyordular ve bu bilginin çevresi gittikçe genişliyordu. En sonunda, artık firavun bütün rahiplerinin yeteneklerinden yararlanabilme imkânı kazandığında ve bütün ipler sarayında toplandığında, halkın ona her şeyi bilen, tanıyan ve her şeye gücü yeten bir tanrı gözüyle bakması, doğal bir sonuç olarak gerçekleşti.

İlk dinî örgütlenme Aşağı Mısır'da, Menfis, Sakkara ve Heliopolis gibi büyük dinî merkezlerde başladı. Menfis'te en büyük tanrı, hep elindeki asayı sallar durumda tasvir edilen kel kafalı Ptah'tı. Ptah, Yunanlıların Hephaistos'u gibi, ilk yaratıcı tanrı sayılmaktaydı. Bu Ptah, sonraları doğan başlı ölümler tanrısı Sokaris'le birleşti ve Osiris yeraltı dünyasının tanrısı olduktan sonra ortaya Ptah-Sokaris-Osiris biçiminde üçlüden oluşma bir tanrısal varlık çıktı. Kutsal boğa Apis de Ptah'a aitti.

Mısır dilinde adı On olan Heliopolis şehrinin güneş tapınağında da, Mnevis adlı başka bir boğaya tapılmaktaydı. Ancak Heliopolis'in en büyük tanrısı, tabii, güneş tanrısı Ra idi. Bu tanrı, Re-Harachte adıyla anılır, doğan başı ve güneş yuvarlağı ile tasvir edilirdi. Bu Harachte, Nil deltasının ve Aşağı Mısır'ın koruyucu tanrısı Horus'tan başkası değildir.

Horus'a, önce eski adı Behedet olan Damanhar'da tapıldı. Yukarı ve aşağı Mısır imparatorluklarının birleştirilmesinden sonra ise Aşağı Mısır'da bulunan ve bugün adı Edfu olan şehirde de adına bir tapınak yapıldı.

Yunanlı tarihçi Diodorus'a göre; tebabet bilgisine sahip anası İsis'ten ötürü, Horus, aynı zamanda doktor ve

sihirbaz sıfatıyla da etkili oldu. Horus'tan «*Ra'nın evindeki başhekim*» diye de söz edilmektedir.

Halen Strazburg'ta muhafaza edilen büyük bir ostrakonun üstünde şunlar yazılıdır:

«Horus'un sözleri, soluk almakta güçlük çeken hayatta tutarak ölümü kovar.

Horus'un sözleri, yardımını isteyenlere yıllara dayanma gücü kazandırarak yeniden canlılık verir.

Horus'un sözleri ateşi söndürür. Onun söyledikleri, ateşli hastayı yeniden sağlığına kavuşturur.

Horus'un sözleri, kaderi elinde bulunan adamı kurtarır.

Horus'un sihirbazlıkları, atılan okları geri döndürür.

Horus'un sözleri, düşünceyi yatıştırarak öfkeyi kovar.

Horus'un sihirbazlıkları hastaları yine iyi eder.»

Bundan sonraki dört satırda ancak bazı kelimeler okunabilmektedir. Ancak yukardaki sekiz satır da Horus'un sözleri ve sihirli formülleriyle ne büyük bir güç sahibi olduğunu göstermeye yetmektedir.

Tanrıçaların en büyüğü olan Hathor, Yukarı Mısır'daki Atfih'lidir. Atfih'te bu tanrıça «*ilk inek*» diye adlandırılmaktaydı. Bu gösterişli kadın tasvirinin kulakları inek kulağı biçimindedir ve başında da inek boynukları vardır. Bu boynuzların arasına zaman zaman batmakta olan güneş resmedilmiştir. Hathor, batı'nın tanrıçasıydı. Güneş, ölüleri yer altı dünyasına bırakmak için kaybolmazdan önce, batıdaki sıradağların üstünde dururdu.

Hathor'un rakibesi, adı «*ana gibi*» anlamına gelen Mut'tu.

Mut'a özellikle Teb'de tapılmaktaydı. Orada arslan başlı olarak tasvir olunan bu tanrıça, savaş tanrıçası ve büyük tanrı Amon'un eşi durumuna yükselmişti.

Arslan başlı diğer bir tanrıça da Menfis'teki yüce Sachmet'tir. Sachmet de gerektiğinde düşmana ateş saçabilen bir savaş tanrıçasıdır. Resimlerde Sachmet, bazan kedi kafalı tanrıça Bastet ile karıştırılabilmektedir; oysa gerek karakter, gerekse taşıdığı anlam bakımından Bastet, Sachmet'in tam karşıtıdır. Bastet («Bast şehrinden gelen» anlamını taşır), varlığında neşeyi ve yaşama sevincini dile getirir. Görüldüğü gibi, eski Mısır'da kadının yerinin hiç de küçümsenecek gibi olmadığı tanrıçaların sayı ve görev alanlarından da anlaşılabilmektedir.

Yukarı ve Aşağı Mısır'ın koruyucu tanrıları olan Seth ve Horus, Mısır din tarihinde gerçekten ilginç bir rol oynarlar. Heliopolis'te tahta çıkmaya gerçekten ilginç bir rol oynarlar. Heliopolis'te tahta çıkmaya ilişkin sözler de ihtiva eden piramit metinlerindeki 222 numaralı konuşmada, Horus için imparatorluğun kuzeyi, Seth için imparatorluğun güneyi biçiminde bir ayırım yapılmıştır. I. Sesostris'in Lisch'teki heykellerinin üstünde, bir insan olarak tasvir edilen Yukarı Mısır, krala şöyle der: «Seth, sana kendi topraklarını verdi.» Ve aşağı Mısır da konuşur: «Horus sana kendi tahtlarını verdi.» Elephantine'deki çağlıyan «Seth'in akarsuyu», Nil'in Akdeniz'e döküldüğü yer de «Horus'un akarsuyu» diye anılırdı.

Seth ve Horus, önce birbirlerine düşmandılar; sonra - imparatorluk birleşince - kardeş oldular. Ancak Horus, üstünlüğünü hep korudu. Seth bir tanrı olmasaydı, salt dış görünüşü yüzünden zavallı bir varlık sayılabılırdı.

Seth, eşi olmayan bir hayvan biçimine sahipti. Hemen her arkeolog, Seth'i bir başka hayvana benzetmiştir; o, Wiedemann'a göre, bir okapi, Schweinefurth'a göre bir domuz, Bissing'e göre bir zürafa ve Maspero'ya göre de bir dağ faresiydi. Gerçekte ise bu efsanevî varlık sayılan bütün hayvanlardan bir parça almıştı.

Seth'in eşek kafasına nereden sahip olduğu, bugün

bile tamamen aydınlatılamamıştır. Muhtemelen Horus yanlısı olanlarca karikatürize etmek amacıyla yapılmış olan bu tasvir, imparatorluğun birleşmesinden sonra da kalmıştır. Firavunlar sonraları hep Horus ile özdeşleştirilmiş, ama aynı şey Seth açısından hiçbir zaman yapılmamıştır. Firavunlar zaferlerini hiyeroglif yazısıyla yazdıklarında, simge olarak bir altın işaretin üstünde bulunan doğan kullanılırdı. Doğan Horus'u, altın ise Om-bos'lu tanrıyı, yani Seth'i simgelerdi.

Seth'in gözleri kırmızıydı. Ve kırmızı, uğur rengi yeşilin aksine, kötülük ve uğursuzluğun simgesi olan renkti.

Seth'in aksine, Thot çok sevilen bir tanrıydı. Kara leylek başlı bir gövdeye sahip olan Thot, aslında ay tanrısıydı. Ama aya, küçülüp büyümesindeki düzenli ritm yüzünden tüm yeryüzünün düzen simgesi gözüyle bakıldığından, Mısırlılar için o hesapları tutan ve yazıcılık işlevini yerine getiren bir tanrıydı. Bu tanrının zaman zaman bir şebek olarak tasvir edilmesinin nedeni ise bilinmemektedir.

Thot, ay tanrısı olarak rakipsiz değildi. Teb şehrinde onun görevlerine tanrı Chons bakmaktaydı.

Mısır tanrılarının büyük bir çoğunluğunun bu tür rakipleri vardı. Yüce ölümler tanrısı Osiris ile karısı İsis bile yer altı dünyasının egemenliğini tek başlarına ele geçirebilmek için önce başka tanrıları makamlarından uzaklaştırmak zorunda kalmışlardı. Osiris'e ilk önce Dedu'da (Yunancası: Busiris) tapılmıştı. Büyük bir olasılıkla bu tanrının doğuşu, çok eskiden yaşamış bir kralın çevresinde zamanla yaratılan efsanelerin bir sonucuydu. Üç bin yılının başlarında Osiris, Mısır'daki nüfuzunu güçlendirdi. Önce Menfis tanrılarında Sokaris'i bünyesine aldı, ondan sonra da Abidos'ta, o zamana kadar «Batılıların İli» ya da yeraltı dünyasının hakimi olarak tapılan tanrının yerine geçti.

Osiris, doğduğu şehir olan Dedu'da, üst kısmı yelpaze gibi yayılan bir sütun biçiminde tasvir edilmiştir. Bu sembol, hiyeroglif yazısında aşağı yukarı «sürmek» anlamına gelmektedir. Çünkü ölüm «süreklidir.» Osiris hep yeşil yüzlü bir mumya olarak resmedilir. Bunun nedeni de yaşamını sürdürmesi ve «yeşermesidir.» Başında firavun tacını, ellerinde firavunların iktidar işaretlerini taşır.

Osiris, yerin altındadır. O kımıldandığında yeryüzü de harekete geçer. Bitkiler, onun gövdesinden yeşerir. Nil nehri ise onun ellerinin teridir.

Böylece Osiris, doğa düzeninin tanrısı olup çıkmıştır. O, Nil'in taşan suları geri çekildikten sonra çekilmekte olan suların arasından verimli toprak olarak belirir. Yeşermekte olan tarlaların tanrısı, odur. Sonbaharda sararıp solmaya yol açan tanrı da Osiris'tir. Ama ne var ki o, bu sararıp solmanın yanı sıra, bir dahaki yıl tüm doğanın yine yepyeni bir hayata kavuşacağına ilişkin teminat verir.

Ölümler tanrısı Osiris'in üç tane köpek başlı refakatçisi vardır. Bunlar, ölümlerin koruyucusu Anubis ile, Osiris'in çoğu zaman birlikte hareket eden mücadele arkadaşları olan Up-nat çiftidir.

Osiris'in geçmişinde kötü bir kader yatar. Efsaneye göre; Seth tarafından öldürülmüş, fakat oğlu Horus tarafından öcü alınınca yeniden hayata kavuşmuştur. Bu olay, ölümlere saygı açısından herkes için bir örnek sayılmıştır. Babasının mezarını düşünmek, anısını yaşatmak ve ona layık bir halef olmak, her oğulun görevidir. Bu inanç, zamanla soylu ölümlerin Osiris diye anılmalarına ve Osiris'in annesi Nut ile karısı İsis'in ölenin ardından gözyaşı döküklerinin kabul edilmesine yol açacak kadar ileri gitmiştir.

Osiris, kraliyet sembolü olarak iki tüy taşır; bunlar, 9. Aşağı Mısır prensliğinin yöresel tanrısının iktidar sem-

bolüdür. Zaten Osiris, kısa bir süre sonra bu prenslikle özdeşleşmiş ve prensliğin başkenti «*Osiris'in evi*» diye anılmaya başlanmıştır. Yunanlıların Busiris dedikleri kent bugünkü adı Abusir'dir.

Tanrıların Mahkemesi

YERYÜZÜNDEKİ hayatı sona eren insanoğlu, Osiris'in önünde yargılanmak zorundaydı. Osiris, iki adalet tanrıçasına ait salonda yer alır. Yanında korkunç adlar taşıyan ve bıçaklarını parıltılar saçarak hareket ettiren 42 cin vardır. Alevgözlü, gölgeyiye ya da kaniçen, bu adlardan birkaçıdır. Her biri, işlenebilecek 42 günahdan birini temsil eder. Günah işlemediğini kanıtlamak, ölene düşer. Bunu yapabildiği takdirde cinler tarafından rahat bırakılır.

Ölenin günahsızlığının kanıtlanmasından sonra Horus, yeni gelenin elinden tutar ve onu, yeraltı dünyasının yeni bir üyesi olarak babası Osiris'e tanıtır. Eski Mısır'daki yeraltı dünyasının nüfusuna ilişkin tahminler de vardır. Eski imparatorluktan Yeni İmparatorluğa kadar 150-200 milyon ölünün yeraltı dünyasına girdiği tahmin edilmiştir.

Mısırlıların dini, ancak bir kez sarsıntı geçirmiştir. Bu da, 13. yüzyılda, IV. Amenofis'in çoktanrılılığı ortadan kaldırması, kendine Echnaton adını vermesi ve yirmi yıl süreyle Aton'dan başka tanrı tanımamasıyla olmuştur. Mısır dininin tarihindeki bu beklenmedik değişiklik nasıl meydana gelmiştir?

«*Aton*» kavramına daha Orta İmparatorluk devrinde, «*gündüz yıldızı*» anlamında raslamaktayız. III. Amenofis'in Teb şehrindeki tapınağında bulunan kral heykelleri hakkında şunlar yazılmıştır: «*Yücelikleri, gökyüzün-*

den daha parlaktır, ışınları yüzlerde sabahları doğan Aton gibi parlar.»

Gündüz yıldızı Aton, güneşten başka bir şey değildir. Demek ki Aton, öbür tanrılara karşı gelen ve onları tanımayan Echnaton'a ait bir buluş değildir.

Echnaton'un reform hareketinin öncüleri üzerinde inceden inceye durmuş olan Walther Wolf, özellikle güneş şarkılarını incelemiştir. Wolf'a göre; bu şarkıların önem taşıyan yanı, kullanılan söz ve deyimlerden çok şarkıların ruhudur.

Daha II. Amenofis devrinde bir takım reform belirtileri başgöstermiş idiyse, o takdirde yeni dinin en açık ifade biçimi olan Amarna güneş şarkısını hatırlatan bazı işaretlerin de var olması gerekmektedir. Wolf, araştırmaları sırasında özellikle Mısırlıların güneş tanrısına ilişkin olarak çok eski zamanlardan beri sahip oldukları tasavvurlara raslamıştır. Bu eski şarkılarda Aton, Harachte ve Chepre'nin adları birlikte anılmaktadır.

III. Amenofis zamanında mimar olarak çalışan ikiz kardeşler Horus ve Seth'in bir dikilitaş üstünde bıraktıkları güneş şarkısı ise çok farklıdır. Düşünce biçimi, Aton şarkısınıninkine çok benzer. Başlangıçta, henüz eski inançlarla örülü olan bir pasaj bulunmaktadır. Bu pasajdan sonra güneşin doğmasıyla birlikte canlanan yeryüzü tasvir edilmiştir.

Amon Şarkısının beşinci ve yedinci satırları arasındaki kısım, şöyledir:

«Sen sabahları yüzünü gösterdiğinde, günün bereketi artar. Görkemin karşısında gün, ufacık bir kum tanesi olur. Senin yolun milyonlarca, yüzbinlerce mile uzanır. Her günün saatleri, sana tabidir. Sen, sa-

**bahları yükselmek için yerinden kalkarsın.
Senin ışıkların gözleri açar.»**

Aton Şarkısının dördüncü ve beşinci satırları ise şöyledir:

**«Sen ışık dağında yükseldiğinde yeryüzü
pırlıl pırlıl olur. Sen, Aton, gündüz vakti par-
ladığında karanlığı kovarsın. Işıklarını yol-
ladığın zaman her iki ülke de mutluluğa
garkolur. Herkes ayağa kalkar. Onları sen
kaldırırsın. İnsanlar gerinip giyinirler. Sen
parladığın için, kolları sana taparcasına
uzanır. Bütün ülke işinin başına koşar.»**

Aton Dininin Temelleri

ÇOK genç yaşta ölen Berlin'li egiptoloji uzmanı Georg Möller, Yeni İmparatorluğun ilk yarısına ilişkin bazı edebi el yazılarının yaşını saptamak amacıyla yaptığı son çalışmalarından birinde, Amon Şarkısının tahminen II. Amenofis veya IV. Tutmosis zamanlarında yazılmış olabileceğini, ancak kesinlikle IV. Amenofis devrinden önce yazıldığını iddia etmişti.

Aton dini uzmanlarından Walther Wolf ise şöyle demektedir:

«Aslında burada bir şarkılar toplamı söz konusudur. Ve bu bütün içersinde bazan Amon-Ra'dan, bazan Min-Amon'dan, sonra yine Heliopolis'li Aton-Kefre ya da Harachte'den söz edilmektedir. Bu şarkılarda ya Tanrının kendisi, taçları, asaları ya da mitoloji alanına ait işleri zikredilmek suretiyle ve tanrıların kralı sıfatıyla övülmekte, ya da onun yarattıklarına duyulan saygı duygusu dile getirilmektedir. Ayrıca son derece yalın ve gerçeğe

uygun doğa izlenimlerine yer verilmiştir ki bunlar, eski Mısır'ının doğaya ne denli yakın olduğunu çok iyi ortaya koymaktadır. Mısır mezarlarındaki duvar resimlerini iyi bilen birini şaşırtmayacak olan bu izlenimler, metin içerisinde yepyeni ve alışılmadık nitelik taşımaktadır.»

Şu dizeleri karşılaştıralım:

Sen olanı yaratan, herşeyi yarattığında tek başına olan tek varlıksın.

Bu dize, Amon şarkısından alınmadır. Aton şarkısı ise yaradanı şöyle över:

Sen, eşi olmayansın. Yeryüzünü yüreğine göre yarat-tın. Yalnızca sen ve tek başına yarattın.

Amon, «Sürüler için otlakları yaratan» ve «yumurtanın içindeki civcivlerin solumasını sağlayan» diye övülürken, Aton için «tüm hayvanlar yemini ona borçludur» ve «yumurtanın içindeki civciv konuşmaya başladığında, ona hava veren Aton'dur» denmektedir.

Bunlardan görüleceği üzere Aton dini, tek bir kişi tarafından birdenbire yapılan bir reformasyonun sonucu değildir.

III. Amenofis devrinden kalma edebî metinler, egip-toloji uzmanlarının kafasında din değişikliğinin firavun zamanında başlamış olabileceği kuşkusunu doğurmuştur. Berlin'de bulunan bir duvar kabartması parçası, kısa bir süre Mısır arkeologları arasında heyecan uyandırmış ve yukardaki kuşkuyu desteklemiştir. Borchardt, Berlin'deki kabartmayı, Aton'a kurban sunan III. Amenofis olarak teşhis etmiştir.

Bu, ortaya şu sorunun atılmasına yol açmıştır: Aca-ba Mısır tarihindeki büyük din devrimcisi, Echnaton de-ğil miydi?

Kabartmanın gerçekliğinden kuşku duymak, imkânsızdı. Ayrıca kabartmanın yorumu da doğruduydu. Sonunda bu sır, egiptoloji uzmanı Heinrich Schaefer tarafından aydınlatıldı. Schaefer, taşın bitiminden birkaç yıl sonra yine üzerinde çalışılmış olduğunu kanıtladı. Ve bu yapıldığında artık Amenofis yaşamıyordu. Reformasyon hareketi de gerçekleştirilmiş olduğundan, resme başka bir tanrı yerine tanrı Aton konulmuştu.

Echnaton'un annesi Teye'nin eski Mısır'daki bu reformasyondan oynadığı rol, tartışmalıdır. Ancak III. Amenofis'in karısı olan Teye, tapınaklarda kendisinden önceki hiçbir firavun karısında raslanmadık kadar çok resmedilmiştir. Bu da Teye'nin büyük nüfuzuna ilişkin bir kanıt olarak kabul edilmek gerekir.

Her ne kadar kanıtlanması imkânsızsa da, Teye'nin dinî anlayışının Echnaton'u etkilediğine kesin gözüyle bakmak gerekmektedir. Çünkü Echnaton'un, Aton dini yüzünden başkentini Amarna'ya taşıdığı ilk yıllarda Teye'nin hiç sözü geçmemektedir. Ancak Echnaton'un saltanatının sekizinci yılından itibaren Teye'nin resimleri, eski kâhyasının mezar resimlerinde görülmeye başlanmıştır. O zamana kadar Medinet Rurab'ta yaşamış olan dul Teye, son günlerini geçirmek üzere Amarna'ya gelmiştir.

Medinet Rurab'ta, eski ölümler tanrısı Osiris'e ait bir dua levhası bulunduğu bakarak, Teye'nin eski dine bağlı kaldığını söylemek mümkündür. Ancak bu, bu bulgunun gerçek olması şartıyla geçerlidir. Çünkü sözü geçen yazı, eski bir rahibin ya da bir yazıcının isteğinin bir ifadesi de olabilir.

Echnaton'un zamanında artık Osiris'in nüfuzu son bulmuştu. Tek bir tanrı, güneş tanrısı Aton kalmıştı. Binlerce yıldır dinine alışmış olan halk, reformasyonu ancak hoşnutsuzlukla kabullenebiliyordu. Halka göre Heliopolis rahiplerince IV. Amenofis'e benimsetilmiş olan bu düşün-

celer, tekin olmayan ve fazla entellektüel nitelikte düşüncelerdi.

Echnaton gerek geniş halk kitlelerinden, gerekse eski rahiplerden kopmayı göze almıştı. Halka fikri sorulmuyordu; çünkü o aptaldı ve akıl düzeyi ondan çok yüksek olan güçlü firavun ile onun entellektüel çevresinin dediğini yapmak zorundaydı.

Eski tanrılara karşı gelen kâfir firavun, Amon'un şehrini de bıraktı. Teb, artık unutulmalıydı. Geleceğin adı, Amarna'ydı.

Ashında bu dinsel gelişimi açıklamak güç değildir. Mısırlılar nefret edilen Hiksosları kovmuşlar ve onları Filistin'e kadar da takip etmişlerdi. 14. yüzyılın başlamasıyla, III. Tutmosis'le birlikte de fetihler başlamış, Mısırlılar Fırat ve Dicle'ye kadar uzanmışlardı. Mısırlıların egemenliği altına giren halklar, her yıl vergi vermek zorunda bırakılmışlardı. Uzak ülkelerden durmadan köleler geliyordu.

Yeni bulunan ülkeler, yeni yeni bilgilerin kaynağı oluyordu. Tanrı gibi tapılan ve Mısır'ın hayat damarı olan Nil, yalnızca Mısır'da yoktu. Aton şarkısında şöyle denir: *«Dağlık ülkelerde de kayalardan inen ve suları tarlalara getiren bir Nil vardır.»*

Başka halkların da kralları ve rahipleri vardı. Yalnız güneş, herşeyi yöneten, en güçlü varlık olan güneş her yerde aynı güneşti.

IV. Amenofis, Echnaton adıyla yirmi yıl bile saltanat süremedi. Onun 1358 yılındaki ölümüyle Aton dini de tarihi karışmış oldu.

Tutankhamon, firavunların başkentini Tel el Amarna'dan yine eski tanrıların egemenliği altındaki Teb şehrine nakletti.

DOKUZUNCU BÖLÜM

ÖLÜMÜN ZEHİRLİ KANATLARI

3 KASIM 1962 GÜNÜ tıp ve biyoloji uzmanı Dr. İzzettin Taha, Kahire Üniversitesi'nde bir basın toplantısı düzenlemişti. Bir bilim adamının basın toplantısı düzenlemesi, Mısır için bile normal bir olay sayılamazdı. Ne var ki biyoloji uzmanının söyledikleri, gerçekten olağanüstü nitelik taşıyordu. Çünkü Dr. Taha - ileri sürdüğüne göre - firavunların lâneti sorununa ilişkin ipucu bulmuştu; hiç olmazsa *bir* ipucu bulmuştu.

Uzun bir süre boyunca gerek arkeologlar, gerekse müzelerde çalışanlar üzerinde incelemeler yapan bilim adamları, özellikle solunum yollarında ateşli iltihaplanmalara yol açan bir virüs tipine raslamışlardı. Belirli ve tuhaf nitelikteki bazı hastalık belirtileri, arkeologlarca bir süreden beri «*Koptik kaşıntılar*» adı altında bilinmekteydi; ancak bu tür enfeksiyonlara o zamana değin pek büyük bir önem verilmemişti. Bu hastalık kendini solunum güçlükleri ve ellerde ekzamanınkilere benzer yaralar-

la belli ediyor ve yalnız yoğun bir şekilde Mısır papirüsleri üzerinde çalışan kimselerde görülüyordu.

Dr. Taha, Kahire Üniversitesi Mikrobiyoloji Enstitüsü'nde bir dizi tehlikeli hastalık virüsünün ve bu arada *Aspergillus niger* virüsünün varlığını kanıtlamıştı. Dr. Taha'ya göre; bu virüs, mumyaların üzerinde ya da kapalı mezarlarda ve piramitlerde üç-dörtbin yıl yaşamını sürdürebiliyordu.

Dr. Taha, şöyle diyordu:

«Bu buluş, antik mezarlarda çalışan araştırmacıların bir lânete uğrayarak öldükleri yolundaki kör inancı yıkmıştır. Bilim adamları gerçekte, çalışırken temas ettikleri hastalık virüsleri yüzünden hayatlarını kaybetmektedirler. Her ne kadar bugün bile firavunların lânetine doğaüstü güçler tanıyanlar varsa da, bu artık bir masaldan başka bir şey değildir.»

Dr. Taha, elektronik mikroskop altında yaptığı buluşun, firavunların lâneti sırrının nihai çözümü olmadığını da belirtti. En sonunda da birçok bilim adamının ölümüne yalnız enfeksiyonların yol açmış olamayacağını belirtmek zorunda kaldı. Ama buluşu, eski Mısırlıların doğa bilimleri alanında ne kadar derin bilgi sahibi olduklarını göstermesi açısından değer taşıyordu ve bundan ötürü bu ölüm olaylarında hep esrarlı yanlar görmek, saçma bir davranıştı. Antibiyotiklerin yardımıyla firavunların lânetini etkisiz kılabilmek mümkündü.

Hiç kuşkusuz, Dr. İzzettin Taha araştırmalarını sürdürebilseydi, daha somut sonuçlara varabilecekti. Ne var ki biyoloji uzmanı, bu basın toplantısından hemen sonra esrarını çözdüğüne inandığı lânetin kurbanları arasına katıldı.

Olay, Kahire'yi Süveyş'e bağlayan ve çölden geçen otomobil yolunda meydana geldi. Siyah asfalt yol, turuncu renkli ve tekdüze uzanıp giden bu araziden hiçbir

sapma yapmaksızın dosdoğru geçer. Trafik çok azdır ve iki otomobil karşılaştığında sürücüler, insan yüzü görmüş olmanın sevinciyle birbirlerine el sallarlar. Dr. Taha, yanında iki çalışma arkadaşı olduğu halde Süveys'e gitmekteydi. Olay, Kahire'nin yetmiş kilometre güneyinde meydana geldi. Taha'nın arabası dümdüz yolda ansızın sola kaçtı ve karşıdan gelen bir otomobil ile çarpıştı. Taha ve yanındakiler kaza anında öldüler; öbür arabada bulunanlar ise ağır yaralandılar. Taha'nın cesedine yapılan otopsi, ölümün kan deveranının durmasından ileri geldiğini ortaya koydu. Acaba çalışmaları esnasında hep yüksek dozda antibiyotik kullanan Dr. Taha, yanlış bir ipucu mu bulmuştu?

Virüs enfeksiyonu, firavunların lâneti sorunu bilimsel açıdan ele alındığında, akla yakın bir açıklama gibi gelmektedir. Bugüne değin çok sayıda bilim adamı bu teori ile yakından ilgilenmiştir.

Tehlikeli Yarasalar

1956 EKİMİNDE Güney Afrikalı jeolog Dr. John Wiles, Rodezya dağlarında bulunan yeraltı mağaralarına girdi. Dr. Wiles, bunu yapmakla hayatını tehlikeye soktuğunun farkında değildi. Wiles'in görevi, Karibi mağaralarındaki yarasa pisliklerinin nasıl değerlendirilebileceğini araştırmaktı. Guano denen ve sözü edilen yerde tonlarla bulunan bu pisliklerden gübre olarak yararlanılabilmektedir.

Yaklaşık olarak yüzelli metre derinlikteki mağaralardan birinde Dr. Wiles, alışılmadık bir sahneye tanık oldu. Mağaranın karanlık tavanında binlerce hayvandan oluşma bir sürü halinde asılı bulunan yarasalar, sanki işaret almış gibi havalanıverdi. Hemen mağaradan çıkmak zo-

runda kalan Wiles, ancak ertesi günü yine yeraltına dönme yürekliliğini gösterebildi.

Bu olaydan birkaç gün sonra jeologda mide yanmaları, adale ağrıları ve yüksek ateş başgösterdi. Doktorların ilk teşhisi, zatürree oldu. Ama buna ilişkin tedavi yöntemleri işe yaramayınca, Wiles, Port Elizabeth'teki Geoffrey hastanesine kaldırıldı.

Hastane Başhekimi Dr. Dean, Wiles'ı muayene ederken, Amerikalı doktorlarca kısa bir süre önce ortaya çıkarılan ve Inka mağaralarında çalışan bütün araştırmacılar da raslanan bir hastalığı hatırladı. Bunun üzerine ağır hasta olan Wiles'tan aldığı kanı Amerika Birleşik Devletlerine yolladı.

Aldığı karşılık, beklediği gibiydi. John Wiles, Histoplasmosis denen bir mağara hastalığı türüne yakalanmıştı. Bu hastalığın virüsleri, yarasa pislikleri ve daha başka çürümüş maddelerle beslenmekteydi.

John Wiles, antibiyotiklerle kurtarıldı. Ama başhekim Dr. Dean, kendi kendisine şu soruyu yöneltti:

«Bu mağara hastalığı, Mısır firavun mezarları ile ilgili açığa kavuşturulamayan ölüm olaylarının da nedeni olamaz mı?»

Bu hastalık belirtilerinin analizi sırasında Avrupa'daki doktorlar, yine böyle esrarengiz bir biçimde ortaya çıkmış olan başka bir hastalığı anıdılar. Sözü geçen hastalığa 1870 yıllarında, Saint-Gotthard tünelinin yapımı sırasında çok sayıda işçi yakalanmıştı. O yıllarda Belçika ve Fransa'da da raslanan bu hastalığa sözü edilen ülkelerde «Anemie des mineurs» yani «*maden işçisi anemisi*» adı takılmıştı. Belirtileri ise St. Gotthard'ta görülen hastalığının aynıydı: Bitkinlik krizleri ve kansızlık.

«*Tünel hastalığı*» na yakalanan işçilerin çokluğu yüzünden St. Gotthard geçidinin yapımı zaman zaman teh-

likeye girdi. İsviçre'deki hastaneler dolunca işçilerin bir kısmı Freiburg kliniğine götürüldü.

Zehirli Bir Kurt

HASTALIĞIN nedenine ilk ip ucu bir İsviçreli doktorun laboratuvarında bulundu. Bu doktor bir «*tünel hastası*»nın dışkısında iplik kurdu yumurtalarına rasladı. Bu hastalığa yakalanan öbür maden işçilerinin muayenesi sonucunda onların dışkılarında da bu küçük hayvanın yaşadığı saptandı. Ren - Westfalya endüstri bölgesinde ve Aachen kesiminde yapılan bir araştırma dizisi, buralarda kansızlığın çok yaygın olduğunu ortaya koydu.

Hastalığa yol açan sıvı, iplik kurdunun başındaki iki bezden çıkmaktadır. Zehir, barsaktaki kan damarları yoluyla kan dolaşımına karışarak alyuvarları tahrip etmektedir.

Demek ki bu parazitler, firavunların lâneti konusunda akla yakın bir açıklama olabilir. Ancak böyle bir açıklama, arkeologlar arasındaki çeşitli ölüm olayları açısından yeterli değildir. Çünkü iplik kurdunun zehri aşırı bitkinliğe yol açmakla birlikte, bu yüzden meydana gelmiş tek bir ölüm olayına dahi raslanmamıştır.

Arkeologların haftalarca yer altında kalışları sırasında parazitlerin saldırısına uğramış olmaları rahatlıkla düşünülebilir. Ancak firavunların lânetinin antik çağda Mısır kral mezarlarını korumak için alınmış bir tedbir olduğunu göz önünde tutarsak, bu tür raslantılara önem vermememiz gerekir. Buna karşılık zehir teorisi çok daha gerçekçi bir niteliğe sahiptir.

Zehirin tarihi aşağı yukarı insanlığın tarihi kadar eskidir. Daha ilk Mısır firavunu Menes, M.Ö. 3000 yılında zehirli bitkiler yetiştirtmiş ve bu bitkilerin etkisi hakkında not tutturmuştu. Ne yazık ki bugün bu bitkilerin türü-

nü saptayabilme imkânı yoktur. Ancak daha sonraki devirlerde opium, arsenik, baldıran, banotu ve boğan otunun kullanıldığını biliyoruz. Hatta o devirlerde asit hidrosiyanik bile bilinmekteydi ve bu zehir şeftali çekirdeklerinden çıkarılıyordu. Banotundan ise beş miligramı bile öldürücü olan Aconitin kazanılmaktaydı.

Eski Yunanistan'da asit hidrosiyanik, idam cezalarının yerine getirilmesinde kullanılırdı. Sokrates, baldıran zehiri içerek hayatına son vermişti. Lekeli baldıran otundan zehirli bir alkaloid olan coniin çıkarılıyordu. Yunanlı kral kızı Medea, rakibesini güz çiğdemının zehri colchicin'le öldürmüştü. Küçük Asya hakimi Mithridates ise sürekli olarak zehirlenme korkusu içinde yaşadığından Mithridatum adlı bir panzehirden her gün küçük bir miktar almaktaydı.

Mısır kraliçesi Kleopatra, zehir yapmakta çok ustaydı. Kendi eliyle hazırladığı zehirler için eski reçetelerden yararlanırdı. Bu reçetelerde akla gelebilecek en şeytani ve güçlü etkiye sahip zehirlerin tarifi vardı. Kleopatra, yaptığı zehirlerin etkisini sürekli olarak köleleri üzerinde denerdi.

Antonius'un onun bu marifetinden korktuğu da bilinmektedir. Romalı kumandan, Kleopatra ile yemek yieceği zaman, başkasına tattırmadan ağzına bir lokma koymazdı. Ancak bu davranışı kendisine karşı yapılmış bir hakaret olarak alan Kleopatra, yine kendine özgü ustalığıyla Antonius'un kuşkularını dağıtmayı başardı. Bunu nasıl yaptığını Plinius'un (1) «*Historia*» sında okumak-

-
- (1) Romalı yazar Gaius Plinius Secundus, 37 kitaptan oluşan «*Naturalis Historia*» adlı eserinde doğanın tüm görünümlerini ansiklopedi biçiminde ve bir düzen dahilinde (Kozmoloji, coğrafya, Antropoloji, Botanik, bitki ve hayvanlardan elde edilen şifalı ilâçlar) incelemiştir.

tayız. Kleopatra, başını süsleyen çiçeklerden birini çıkarıp Antonius'un şarap kupasına atar ve sevgilisinden hatırı için bu şarabı içmesini ister. Bu davranışı bir baştan çıkarıcı jest olarak yorumlayan Antonius, daha önce başkasına tattırmış olduğu kadehi dudaklarına götürür. Ancak Kleopatra, bir hamlede kupayı Romalı komutanın elinden kapar. Sonra hapisten çıkarılıp getirilmiş ve orada hazır beklemekte olan bir adamı eliyle yanına çağırıp, içmesi için kupayı uzatır. Adam içer ve düşüp ölür.

«Çiçekleri zehirlemiştim», der Kleopatra Antonius'a. «Amacım - eğer istemiş olsaydım - yediğini ve içtiğini başkasına tattırırsan da seni öldürebileceğimi göstermekti.»

M.S. birinci yüzyılda Mısır uygarlığı ile yakından ilgilenmiş olan Yunanlı doktor ve eczacı Dioskurides, «*Libër de venenis*» inde şu sonuca varmıştır: «*Zehirlere karşı tedbir almak çok güçtür. Çünkü gizli zehir hazırlayıcıları bu işi en tecrübeli olanları bile yanıltabilecek bir ustalıkla yapmaktadırlar.*»

Eski Mısırlıların gerçek bir sanat haline getirmiş oldukları zehircilikleri hakkındaki bilgilerimizin az oluşunun nedenini anlamak kolaydır: toksikoloji rahip ve sihirbazların tekelinde ve bu yüzden ancak seçme kişilere açık olan bir bilim dalıydı. Buna karşılık Mısır'ın dışındaki ülkelerde zehircilik, halk arasında çok yaygındı.

Sihirli Bahçenin Bitkileri

KARADENİZ'İN güneydoğusunda, Medea'nın efsanevî vatanı ve Argonaut'ların olan Kolhis krallığında söylentiye göre; krallar, çok eski zamanlarda sihirli bir bahçe yaptırmışlardı. Dokuz kulaç yüksekliğinde duvarlarla çevrili ve üç katlı tunç kapılarla korunan bu bahçede zehirli ve zehirsiz bitkiler birlikte yetişmekteydi. Kolhis zehirli ve zehirsiz bitkiler zamanından da ünlüydü. Horaz, Epod'larında zehirci Canidia'ya şu sözleri söyler:

Sen,
Kolhis zehirlerinin yapıcısı sen,
Ta ki ben kül haline gelene
Ve arsız rüzgârların oyuncağı olana dek
Benimle uğraşacaksın.

M.Ö. 38 yılında İranlılar karşısında ağır bir yenilgiye uğrayan Marcus Antonius, doğudan dönerken askerlerinin büyük bir kısmını zehir yüzünden yitirmişti. Çünkü moralleri sifıra inmiş olan askerler, uyuşturucu bir ot bulmuşlardı. Bu ot onlara dertlerini unutturuyordu ama, er ya da geç ölüme de sürüklüyordu. Toksikologlara göre, bu bitkinin bir itüzümü türü olması mümkündür.

Romalılar, M.Ö. 2. yüzyılda Sardunya ve Korsika'yı aldıklarında, adalarda Kuzey Afrikalı Kartacalılar tarafından getirilmiş bir zehir buldular. Dioskurides, adaların alınışından üçyüz yıl sonra bilinci bulandıran ve kasılma yüzünden dudaklara gülümsermiş gibi bir görünüm veren «*Sardonianebatı*»ndan söz eder. «*Sardoniangülüsü*,» sonradan hain ve alaycı gülüşler için bir deyim olarak kullanılmagelmıştır.

Mısırlıların toksikoloji alanında ne büyük bilgi sahibi olduklarını bilen Roma imparatorlarının hemen tümü, zehirlerini Nil kıyılarındaki bu ülkeden getirtirlerdi. Kaynaklara göre, zehir koleksiyonları en zengin olan imparatorlar Caligula, Claudius, Neron ve Caracalla'ydı. 7,5 milyon dinar veya 500.000 drahmi değerinde zehir satın alan Caracalla'nın hizmetinde Sempronius Rufus adında özel bir büyücü ve zehircisi de vardı.

Bugün de özellikle eski Mısırlıların efsanevî Punt ülkesini aradıkları bölgede yaşayan Afrikalılar, zehirciliğin gerçek ustalarıdır. Daha çok Doğu Afrika'da bulunan bir bitki de Acokanthera'dır. Sözelgeşi, Acokanthera Schimper, kalbi felce uğratan bir glikozit olan Quabain

ihativa eder. Asıl Java'da yetişen, ama Afrika'da da raslanan bir zehirli ağaç türünün, *Antiaris toxicaria*'nın da kalbi felce uğratici etkisi vardır. Bu ağacın kabuğu delindiğinde, çok zehirli bir süt dışarı akararak kristalize olur. Toksikologlar, bu zehri *Antiarin* diye adlandırmışlardır. Yapılan denemelerde 0,000009 gram *Antiarin*'in bir kurbağayı öldürmeye yettiği görülmüştür.

İngiliz Afrika bilgini David Livingstone (1813-1873), 1859 yılında 'Zambezi'deki Viktorya şelalerinin civarında *Strophantus* zehri ihtiva eden zehirli bir sarmaşığa raslamıştı. O yıllarda yerliler Kombé dedikleri bu zehri insan öldürmek için kullanmaktaydılar.

Livingstone, ayrıca yerlilerin bir sarmaşık türünün tohum özünü alırlarken çok dikkat ettiklerini de görmüş ve bu konuda yanındaki botanik uzmanı John Kirk'ın dikkatini çekmişti. John Kirk, yaptığı incelemeden sonra bunun bir *Strophantus* sarmaşığı olduğunu anladı. Livingstone'un verdiği bilgilere göre bu zehirle bir fil oniki saat içinde ölmekteydi.

Bernt-Karger, «*Zehirler, Büyücü Merhemleri, Aşk ik-sirleri*» adlı kitabında, 1885 yılında National Africa Company'nin iki üyesinin Nijerya'daki Katsen nehrinde nasıl *Strophantus* zehrine kurban gittiklerini anlatır. Bir dükkândan barut çahnması üzerine iki İngiliz memur, Muntsi kabilesinin reisine şikâyetle bulunurlar. Bu konuşma sırasında bir ok, İngilizlerden birini sıyrıp geçer. Her iki memur ok yağmuru altında kendilerini zorlukla teknelerine atıp oradan kaçarlar. Ancak oktan sıyrık yarası alan İngiliz, daha teknede ölür. Arkadaşı ise birkaç hafta sonra korkunç acılar içinde kıvranarak can verir. Oysa onu da oklardan biri yalnızca sıyırmıştır. Karger-Decker, bu konuda şöyle der:

«*Strophantus* zehirlenmesi öğürtü ve mide bulantısıy-

la başlar. Bunu kalbin sinir sisteminin bozulması izler. Hafif vakalarda uzun süren eksrasistoller görülür; yani kalp iki normal vuruş arasında fazladan bir kez daha kasılıp boşalır. Daha ciddi vakalarda kalp tamamen bloke olabilir; kalp vuruşları normalin yarısına, ya da daha aşağı düşebilir. Genellikle bu belirtiler beş on gün sonra kaybolur. Ama çok ağır durumlarda kalp bölmelerinin sıkışmasından ötürü ölüm meydana gelebilir. Bu belirtilerle birlikte sık sık denge bozukluklarına, düşünceleri bir noktada toplayamama ve hayal görme gibi durumlara da raslanır.»

Musa'nın dördüncü kitabında eski Mısırlılardan kalma bir gelenekten söz edilir. Zinayla suçlanan kadın suçunu itiraf etmediği takdirde tapınağa götürülür ve zehirli bir «*kıskançlık suyu*» içmeye zorlanırdı. Bunu içtikten sonra sağ kalanlar olurdu. Ama çoğu kez, deneme, ölümlle sonuçlanırdı. Görüldüğü gibi burada adeta Tanrının kararına müracaat edilmekte, zehir kupası yalan detektörü, bunun yanı sıra da - hatta daha çok - yargıçlık ve cellâtlık işlevini yerine getirmektedir.

Afrika'daki yerli kabilelerinin bugün bile çok şiddetli zehirlere sahip bulunmalarının nedeni, eski Mısırlılardan kalma formüllerin ellerinde oluşudur. Toksikolog Prof. Dr. Louis Lewin, «*Dünya Tarihindeki Zehirler*» adlı kitabında yılan zehiri, Haemanthus toxicaris adlı bir zehirli soğan ve ferbiyoniye özünden yapılan bir zehirden söz eder. Bu zehir önce bilinci tahrip etmekte, ondan sonra da omurilik, beyin ve solunum merkezini felce uğratmaktadır.

Profesör Lewin, şunları yazar:

«Bu yerli zehrinin dayanıklılığı gerçekten hayret vericidir. Aşağı yukarı doksan yıl önce Güney Afrika'da-

ki Liechtenstein'dan getirilip Berlin müzelerinde değişik dış koşullar altında saklanan zehirli okları inceledim. Bunların üstüne sürülmüş olan zehir sanki henüz yapılmış gibiydi. Bunların psişik işlevleri bozan etkilerini görebilme olanağını da elde ettim. Soğanın kendisini yeniden inceledikten sonra elde ettiğim Hae-manthin alkaloidi, bitkinin etkisine sahipti: Titremele-re, adale kramplarına ve ağır solunum aksaklıklarına yol açıyordu.»

Eski Mısırlıların bildikleri zehirlerin sayısı kabarıktı. Bu zehirlerin «büyülü» etkilerine özellikle rahipler ve doktorlar başvururlardı. Kuzey Afrika ve Aşağı Hindistan'da yaşayan bir akrep türünün zehri, insanı öldürebilmektedir. Bu zehrin etkisi adale krampları, kısmî felçler, nabız zayıflaması ve solunum güçlüğü gibi belirtilerle görünmektedir. Bu zehrin tehlikesine ilişkin açıklamalar içeren Ebers papirüsü, tedavi için su aygırı pisliği ve bal öğütlemektedir.

Akreplerin yanı sıra çeşitli yılan ve örümcek türlerinin zehir bezlerinden de sonradan kullanılmak üzere en şiddetli zehirler elde edilebilmektedir. Sözcelişi, Lathro-dectes örümceğinin zehri ve bunun benzeri olan zehirler merkezi sinir sistemini felce uğratmakta ve kanamalara yol açabilmektedir.

Yılan ve böcek zehirleri ile bitkisel zehirler arasında büyük bir yakınlık vardır. Paris'li toksikolog Dr. M. Martiny'ye göre, bir zehir bezinin ya da zehrin kendisinin kuruması, hiçbir şekilde etkinin yitirilmesi sonucunu doğurmamaktadır. Ancak hava sıcaklığındaki değişimler bazı böcek zehirlerini etkileyebilmektedir.

Buna karşılık kobra zehiri bir geyrek süreyle 100 derecede ısıtıldıktan sonra bile etkisinden hiç yitirmemektedir. Temeli protein olan yılan zehirleri ise bu denli da-

yanıklı değildir. 75-80 derecede ısıtıldıktan sonra öldürücü etki yitirilmektedir. Ultraviyole ışınları da bazı zehirlerin etkisini absorbe ettiğine göre, kapalı firavun mezarlarında bu tür zehirlerin etkisini koruma açısından elverişli koşullar var sayılabilir.

Modern farmakoloji, çeşitli yılan ve böcek zehirlerini terapide kullanmaktadır. Başka bir deyişle bu zehirler az dozajda kullanıldığında bağışıklık kazandırabilmektedir. Bu durumda Howard Carter gibi hayatının yarısını firavun mezarlarında geçirmiş bir arkeologun firavunların lânetine uğramamış oluşunda mantığa aykırı bir yan yoktur. Uzun yıllar süren çalışmaları ona barışıklık kazandırmıştı. Howard Carter, 2 Mart 1939 yılında yetmiş yaşında öldü. Ancak Krallar Vadisi'ndeki çalışmaları boyunca hep felç benzeri bitkinlik nöbetlerinden, başına kan toplanmasından, başağrılarından ve zaman zaman da zihin dağınıklığından yakındı. Bütün bunlar, Dr. M. Martiny ve Prof. Dr. Hans Rabe'nin «Yılan ve böcek zehirleri» adlı çalışmalarında hayvansal zehirlerin belirtileri diye tanımladıkları görünümlerdi.

Bugün çirkin ve iğrenç bulduğumuz kurbağalar eski Mısırlılarca kutsal bilinen ve saygı gösterilen hayvanlardı. İlk bakışta bu durum, estetik duyguları gerçekten çok ince olan Mısırlılar açısından şaşırtıcı gibi görünebilir. Ancak 1950'lerin başlarında Basel'li eczacı Profesör Kuno Meyer'in bir buluşu, bu tutumun nedenini açıklığa kavuşturdu. Laboratuvarında kurbağa üreten Profesör Meyer, bu hayvanların kulaklarındaki kambur biçimi çıkıntılar da bulunan zehri analiz etti. Sonuç şaşırtıcıydı: Kurbağanın kulak bezlerinde kimyasal oluşumları açısından yüksükotunun zehrine benzeyen oniki çeşit zehir vardı. Yüksükotu Digitalis ile fark kendini yalnız yapıdaki bazı ince ayrıntılarda gösteriyordu. Zehir - Profesör Meyer'in

saptadığına göre - kalbi güçlendirici bir ilâcın etkisine sahipti.

Aşk Böcekleri ve Kaktüsler

«İSPANYOL sinekleri» nin zehir kaynağı olarak üntü, binlerce yıl önceye dayanır. Kantharitler ailesinden olan bu bir, birbuçuk santim uzunluğundaki böcekler, dıktan kullanmayla bile tehlikeli olabilen Kantharidin zehrini çıkarırlar. Kurumuş Kantharitlerde bile zehrin yüzde elli oranında varlığı saptanmıştır. Toz halindeki Kantharidin kullanıldığında deride şişlere ve sümük bezlerinde ateşli iltihaplanmalara yol açmaktadır. Tozun dahilen kullanılması halinde de bilinçte bulanıklar ve adele krampları meydana gelmektedir. İspanyol sineği tozunun Aphrodisiakum, yani cinsel isteği kamçılایıcı bir ilâç olarak kullanılmış olmasının nedeni de budur.

«*Pastilles à la Richelieu*» veya «*Pastilles galantes*» adı altında hap haline getirilen Kantharid tozu cinsel birleşmeden duyulan zevki artırmak için kullanılmış, ama çoğu kez zehrin dozunun biraz fazla kaçması kan dolaşımını felce uğrattığından ölüm oram da artmıştır.

Kızıl derililerden bize kadar gelen bazı mantar çeşitleri de «İspanyol sineği»ninkine benzer etkilere sahiptir. Küçük ve dikensiz bir kaktüs türü olan Peyotl'un adı «*düşler armağan eden*» anlamına gelmektedir. Bu «*düşler kaktüsü*»nden daha çok Meskalın adıyla bilinen Trimethoxyphenlaethylamin çıkarılmaktadır. Peyotl, yerlilerin bir dinine bile adını vermiştir. Peyotizm ayinlerinde büyük yaratıcı ruhla bağlantı kurmak amacıyla transa geçmek için Peyotl yemeği yenmektedir.

Bir çok doğal zehirlerin tehlikelilik derecesi bugün modern toksikoloji ve farmakoloji araştırmalarının yarattığı heyecanlı haberlerin arasında kaynayıp kütümsen-

mektedir. 1972 yılında Almanya'da Afrika'da yapılmamış gerdanlıklar ortaya çıkmıştı. Bu gerdanlıklar mercan fundalarının açık kırmızı yemişlerinden ve elips biçimindeki paternoster bezelyelerinden yapılmıştı. Kolyelerin ortaya çıkışı üzerine Münih'teki Bavyera Eyaleti polis müdürlüğü, «*terleyen ölür*» diye alarm verdi.

Çok zehirli olan paternoster bezelyelerinde Abrin vardır. Mercan fundası yemişlerinin içindeki zehir de yerlilerin oklarının ucuna sürdükleri Curare zehri gibi etki yapıyor ve bütün organizmayı felce uğratiyordu. Vücuttaki terin bu ufacık yemişlerin içindeki zehirli maddeyi emmesi ve zehrin küçük yaralardan organizmaya girmesi, etkisini göstermesine yetiyordu. Bu durumda terleyen arkeologların mezarlardaki çalışmaları sırasında zehirlenmiş olabilecekleri düşünülebilir.

Bir tek arkeologun bile mezarlarda ve piramitlerde bulunan alet ve mumyaları yalamış ya da ısırmaya çalışmış olması, hemen hiç düşünülemeyecek kadar uzak bir olasılıktır. Durum böyle olunca zehirlerin ağızdan başka yollarla organizmaya girmesi sorunu başgöstermektedir.

Gerçekten de bazı zehirler sırf dokunmayla deriden organizmaya geçip etki gösterirler. Aconit, Arsenik ve Conium, bu zehirlerdendir. Eşya ya da duvarlara sürülebilen bu zehirler kuruduktan sonra da etkisini sürdürür. Ancak firavun mezarları açısından biriken zehirli gaz ve zehirli buharları da gözönünde tutmak gerekir. Bu teknik özellikle Orta Çağda istenmeyen kişileri ortadan kaldırmak için kullanılmıştır.

Bu konuda en kolay yöntem, mumların fitiline arsenik içermektir. Bu mumlar daha sonra yakıldığında öldürücü buharlar çıkarıyordu. 1534 yılında Papa VII. Clemens'in, 1705 yılında da Avusturya İmparatoru I. Leopold'ün böyle öldürüldükleri söylenir. Hava geçirmez bi-

çimde kapatılan firavun mezarlarındaki buharların zamanla dışarı çıkıp dağılması imkânsızdır.

Acaba işçilerin kapattıkları geçitlerde zehirli mumlar mı yakılırdı?

Eski Mısırda çok az nebat yetişmesine karşılık, mezar resimlerinde tasvir olunan nebatatların kullanılış amacı ve neyi simgeledikleri zaman zaman merak uyandırmaktadır. Min ve Amon, çoğunlukla küçük bir ağaçla birlikte tasvir edilmişlerdir. Bazı araştırmacılara göre; bunlar, selvi ağaçlarıysa da, bütün Teb'de tek bir selvi ağacının yetişmediği düşünülürse bu yorumun yanlışlığı anlaşılır.

Amon için kutsal bitkinin hangisi olabileceğine ilişkin ipuçlarını Karnak, Medinet, Habu ve Edfu'daki resim ve yazılarda bulmaktayız. Resimlerde firâvun tarafından Amon'a marul suyu verilmektedir. Marul ise botanik uzmanlarına göre Nil vadisinde yetişip de süt çıkaran tek bitkidir. Bugün de yukarı Mısır'da yetişen bu marulun salataya benzeyen yaprakları olup, yapraklar bir çekirdeğin çevresinde değil, fakat bir, birbuçuk metre uzunluğunda bir sap boyunca birbiri üzerinde yetişmektedir.

Özellikle sap kısmından çıkarılan marul südüne döl bereketinin simgesi olarak bakılabilir. Mısırlıların marul yiyenlerin çok çocuk sahibi olacağına ilişkin ve bugün de mevcut inançlarının nedeni de herhalde budur.

Mısır Antibiyotikleri

GEREK Herodot'un metinlerinde, gerekse tebabete ilişkin papirüslerde sözü edilen sihirli bitkilerin kesin botanik analizlerinin sonucu, bunların soğan, sarmısak ve turp olduğunu ortaya koymuştur. Her ne kadar bu soğan ve sarmısakgiller'in pek çok işe yaradığını söyleyebilme imkânı varsa da, toksik etkilerinden söz edebilmek herhal-

de çok güçtür. O halde bunlara atfolunan koruyucu nitelik, tamamen bir hayal ürünü müdür?

Hayır! Giseh'teki büyük piramitlerin yapımında çalışan yüzbinlerce işçiye bol soğan, sarmısak ve turp yedirilmiş olması, çok mantıklı bir nedene dayanmaktadır. Bu denli büyük insan kitlelerinin çalıştırılmasının ortaya çıkardığı ana sorun, teknik sorunu değil fakat sağlık sorunuydu. Çıkan bir salgın çok kısa bir sürede yayılıp binlerce insanı öldürebiliyordu. Yalnız Keops piramidinin yapımı sırasında 185.000 kişinin öldüğü söylenilmiştir.

Salgınlara ve bulaşıcı hastalıklara karşı bir koruma tedbiri olarak işçilere antibiyotik verilmekteydi: bu antibiyotik de soğan, sarmısak ve turptu. Helmuth M. Böttcher'in «*Sihirli eczalar*» adlı kitabında yazdığına göre; G. İvanovics ve St. Horvath adlı iki araştırmacı, 1947 yılında kırmızı turp tohumlarından, grampozitif ve gramnegatif mikroplara karşı etkili ve suda eriyen bir maddeyi ayırmayı başardılar. Bu maddenin adı Raphanin'di.

Bundan bir yıl sonra da iki İsviçreli bilim adamı Raphanin'in streptokok, Staphylokok, Pneumokok ve koli bakterilerine karşı antibiyotik etki sağladığını kanıtladılar. Kırmızı turp tohumlarınıninkine benzer etki, turp suyu, sarmısak ve soğanda da saptandı.

Eski Mısırlıların - başka bir ad altında da olsa - bakteriler hakkında bilgi sahibi olmadıkları doğrudur. Bununla birlikte bu bakterilerin fizyolojik etkileri hakkındaki bilgileri küçümsenecek gibi değildi. Bu hastalık nedenlerine «*kurtlar*» diyorlardı. Onlarca bunlar, göze görünmeyecek kadar küçük olan kurtlardı. Bugün Staphylokok'ların özellikle deride, böbreklerde ve omurilikte iltihaplanmalara yol açtığını, Streptokokların ise difteriyeye, kan zehirlenmelerine ve kızıla sebep olduğunu bilmekteyiz. Mısırlılar bütün bu hastalıklara karşı «*doğanın eczanesi*»nden elde ettikleri ilâçları kullanırlardı.

Farmakoloji ve toksikolojinin daha Eski İmparatorluk devrinde çok yüksek bir düzeye erişmiş olduğunu rahatlıkla kabul edebiliriz. Firavun Djoser (M.Ö. 2650 dolayları) zamanında yaşayan ve daha sağlığında tebabet tanrısı diye bilinen İmhotep, bu gelişmeye büyük katkıda bulunmuştu.

İmhotep'in Sümer'lerin yanında geçirdiği eğitim devresinden sonra Mısır'a getirdiği şaşırtıcı tedavi yöntemleri, halk tarafından sihirbazlık diye nitelendirilmişti.

İmhotep'in karısı Apopi'nin gözlerinde, Mısır'da kuru ikliminden ötürü bugün de çok yaygın olan ve sonunda körlüğe yol açan trahom hastalığı vardı. Trahom, bakterilerle geçen bulaşıcı bir hastalıktır. İmhotep bu göz hastalığına karşı bugünkü ölçülere göre gerçekten alışılmamış bir yöntemle savaşa girdi.

Bir gübre böceğini, kafasıyla kanatlarını kopardık-tan sonra yağa yatırdı, sonra da hayvanı ikiye bölerek her yarısını karısının bir gözüne koydu. Ancak bu yöntem de, İmhotep'e göre «küçük, göze görünmez kurtları»ın yol açtığı hastalığa karşı etkisiz kaldı.

Durup dinlenmeksizin deney yapan ve yeni reçeteler arayan İmhotep, sonunda bir merhem yaptı ve bunu makyaj melhemine mahsus arduvdzdan yapılma bir pale-te yaydıktan sonra karısının gözlerine sürdü. Aldığı sonuç, gerçekten bir mucizeydi: Antibakteriyel melhem, trahomlu gözlerin iltihabını geçirerek Apopi'nin yine görmesini sağlamıştı.

İmhotep'in Savaşı

3. SÜLALE devrinin insanları için bu gerçek bir mucizeydi. O zamana kadar trahom hastalıklarının sonu hep körlükle sonuçlanmıştı. İmhotep ise körlüğü önlemeyi başarmıştı. Bu başarı, insan aklının ötesiydi, İmhotep, böy-

le bir şeyi yapabildiğine göre mutlaka tanrı olmalıydı. Oysa, gerçekte Imhotep'in başarısının bütün sırrı, kendisinden önce kimsenin bilmediği bir hususu bilmesinde, gözle görülemeyecek kadar küçük kurtların, sayısız hastalıklara yol açabilen bakterilerin varlığını saptamış olmasında toplanıyordu. Böylelikle İmhotep, aslında ondan dörtbin yıl sonra doğacak bir bilim dalının, bakteriyolojinin ilk öncüsü oluyordu. Bakteriyolojinin gelişmesinden önce milyonlarca insan bulaşıcı hastalıklar yüzünden yaşamını yitirdi. Virüsler ve bakterilere karşı etkili bir savaşın başlatılabilmesi, ancak mikroskobun icadından sonra mümkün oldu.

Mısırlıların en korktukları zehir, «*Ölülerin zehri*» diye nitelendirdikleri ve cesedin çürümesinden doğan zehirdi. Çeşitli papirüslerden anlaşıldığına göre eski Mısır'ın doktorları «*ölülerin zehrini kovmağa yarayan*» çeşitli ilâçlar yapmışlardı. Bu ilâçlar, yağ, bal, genç kızların, kedilerin, eşek ve domuzların dışkılarından yapılmaktaydı. Bütün bunlar gerçekten de etkisiz değildir. Çünkü bilindiği gibi her organizma, her gün vücut tarafından alınan az miktardaki zehirlere karşı pânzehirler imâl eder.

Ancak yukarda sözü edilen ilâçların, ölü zehrinin yol açtığı «*kalp tembelliği*»ne iyi geldiği, çok şüphelidir; çünkü özellikle kadaverin ve putreszin gibi yumurta akının çürümesinden ileri gelen ölü zehirleri öldürücü etkiye sahiptir.

Bu, karşımıza şu soruyu çıkarmaktadır: Zehirlerin etkisi yüzlerce, hatta binlerce yıl sürer mi, yoksa zaman bu etkiyi yitirtir mi? Normal zehirli maddelerin ıssık, hava ve güneşin etkisiyle etkilerini birkaç yılda yitirdiklerine kuşku yoktur. Şiddetli zehirlerini etkisi ise, özellikle zehirli maddeler hava geçirmez biçimde kaldığı takdirde, yüzyıllarca sürebilmektedir.

Firavunların piramitleri ve kaya mezarları, bakteri-

ler için ideal barınma yerleriydi. Mikroorganizmaların sayılamayacak kadar çok olan türleri, özellikle solunum açısından birbirlerinden büyük farklarla ayrılırlar. Sözcüğü; aerob türler, tıpkı insan gibi solunum için oksijene gereksinir. Buna karşılık, pek çok türler gelişimleri açısından ya az oksijenle yetinirler, ya da hiç oksijensiz yaşarlar.

Bakterilerin büyük çoğunluğu yağ, karbon hidratı ve yumurta akı gibi bitkisel ve hayvanî maddelerle beslenirler. Firavun mumyalarının pek çoğunda saptanan yanıklar, bakterilerin oluşum sürecinde meydana gelmiştir. Mumyaların üstüne sürülen yağ ve reçinanın yarattığı sıcaklık, mumyanın kömürleşmesine yol açıyordu.

Arkeologlar yıllar boyu Mısır mumyalarının neden kara olduğunu araştırdılar. Bu sorunun karşılığı, bakterilerdi.

Mezar Soyguncularına Karşı

BAKTERİLER ne kadar yaşayabilir? Öldürücü etkisini binlerce yıl koruyabilir mi? Firavunların lâneti sorunun çözümü, Kral mezarlarının binlerce yıl önce biyokimyasal yöntemle zehirlenmesi olasılığında aranabilir mi?

Kimyager ve bakteriyologlar böyle bir çözümü rahatlıkla mümkün görmektedirler. Bazı bakteriler «durulmuş» olarak ve değişmeyen şartlar altında yüzyıllarca yaşayabilmektedir. Bazı bakteriler de ancak öldükten sonra çıkardıkları toksinler yüzünden tehlikelidir. Bu toksinler insanları sayısız hastalıklarla - ve bu arada özellikle beyin zarı iltihaplanmalarıyla - tehdit etmektedir. Ama canlılığını koruyan bakteriler de difteri ve tetanoz gibi hastalıklara yol açan toksinler çıkarabilmektedir.

Gerçekte bu toksinler, bugün de modern savaş endüstrisinin yapımına eğildiği ve araştırdığı savaş silâhla-

ridir. Bugün gerek doğudaki, gerekse batıdaki savunma bakanlıklarının çelik kasalarında kimyevi-biyolojik silâhlara ilişkin formüller ve kullanma planları bulunmaktadır. Her ne kadar yeryüzündeki devletlerin büyük çoğunluğu savaşta kimyevi ve biyolojik silâhların kullanılmasını yasaklayan her iki anlaşmaya, 1899 tarihli Haag anlaşmasına ve 1925 tarihli Cenevre Protokolüne imza koymuş bulunuyorlarsa da, gerçek durum çok korkutucu bir nitelik taşımaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri ordusunda bir «*Chemical Corps*» ve buna bağlı bir araştırma ve geliştirme bölümü vardır. İngiltere’de, Porton Down’da kimyevi ve bakteriyolojik savaş için bir araştırma kurumu bulunmaktadır. Sovyetlerle Fransızlar, kimyevi-bakteriyolojik silâhlar üzerinde çalışmaktadırlar.

Bu devletlerin tümünün de gerekçesi aynıdır: Karşı tarafı korkutup savaş açmasını engellemek! Yedi bin yıllık bir kültürden ve bunca savaştan sonra akıllı kafalar, teknik silâhlanmanın yol açtığı karışıklıklar arasında tamamen unutulup gitmiş bir gerçeği anımsamaktadırlar. Bu gerçek de, yüzyıllar boyu savaşlar sırasında salgınlardan ölenlerin sayısının silâhla ölenlerden kat kat fazla oluşudur.

Sinir ve kan gazları ile boğucu gazların gerek yapımı, gerekse saklanması, taş devrinin ilkel silâhları kadar ucuz ve kolaydır. Ancak etkileri atom bombasınınkinden daha korkunçtur. Biyokimyevî silâhlarla hem karşı tarafı «geçici» safdışı etmek suretiyle «insancıl» bir savaş yürütmek, hem de tüm insanlığı ortadan kaldırabilmek imkânı vardır.

1960’ların başlarında Amerikalılar, NATO çevrelerinde bir filim göstermişlerdi. Bu filimde kimyevî silâhların etkisi altındaki bir birliğin durumu izleniyordu. Askerler manevranın ortasında silâhlarını attıkları gibi ya-

tıp uyumaya, ya da nereye gittiklerini bilmeksizin arazi-
de gezinmeye başlıyorlardı. Adeta sakayı andıran bu sa-
vaşın insanlığa aykırı hiçbir yanı yoktu. Ne var ki bu tür
silâhlarda şaka ile ölüm, birbirinden çoğu kez yalnızca tek
bir atomla ayrılmaktadır.

Sinir gazının bir türünü eski Mısırlılar da biliyorlar-
dı. Mısır, antik çağda dünyanın tahıl deposuydu. Mahmuz
denen ve çevresi binlerce yıllık bir esrar perdesiyle sarılı
bir mantar türü, türlü salgınlara ve hastalıklara yol açı-
yordu. Bu hastalıklardan biri de «soğuk ateş» ti.

Soğuk ateş, el ve ayak parmaklarında şiddetli ka-
şıntıyla başlamakta, bunu vücut yüzeyinin duyarlılığını
yitirmesi, çeşitli adele guruplarında kramplar, felçler ve
bilincin bulanması izlemektedir.

Mahmuz mantarının binlerce kişinin ölümüne yol aç-
masına karşılık - son büyük salgınlar 1828/29 da Fransa
ve Hollanda'da, 1855/56'da da Almanya'da çıkmıştı - bi-
lim, ancak içinde bulunduğumuz yüzyılda bu hastalığa
karşı etkili savaşıma imkânını bulabildi. Yapılan kimyevî
analizlerle bir dizi alkaloid ayrıldı. Bunların arasında er-
gotinin, ergotamin ve ergometrin de vardı. Ayrıca mah-
muz mantarında iki önemli amin gurubu ile Cholin ve
Acetylcholin de bulunmaktadır.

Gerek Cholin, gerekse Acetylcholin vücuttaki kuman-
da sisteminin işleyişi açısından büyük önem taşıyan ele-
manlardır. Sözgelisi, bir düşünce bir adele hareketine dö-
nüştürüleceği zaman bu düşünce elektrik akımıyla sinir-
lerden geçerek belirli bir sinirin sonuna kadar gelir. Bu-
rada çok küçük miktarlarda depo edilmiş olan Acetylcho-
lin, elektrik akımının etkisiyle belirli adele hücrelerine
akar ve böylece verilen emir uygulama dönemine geçer.

Verilen emir beyin dalgaları tarafından harekete dö-
nüştürülür dönüştürülmez artık Acetylcholin işlevini ye-
rine getirmiş demektir. Sinir ve adelelerin beyinden gele-

cek emirleri almağa en kısa zamanda hazır olabilmesi için kullanılmış olan Acetylcholin'in en kısa zamanda bertaraf edilmesi gerekir. Bu da, Acetylcholin'i Cholin ve sirke asidi halinde ayırıp kan dolaşımı üzerinden absorbe eden özel bir enzim sayesinde olur.

Bu kumanda sisteminin kimyevî etkenlerle bozulması halinde ne olacağını tasavvur edebilmek güç değildir. Acetylcholin, absorbe edilmediği takdirde bir kez verilen emir adelede sürekli olarak yinelenir ve bunun sonunda adele krampları doğar. Bazı zehirler, Acetylcholin'in adelede girmesini engeller. Bunun sonucu ise irade ne denli zorlanırsa zorlansın, belirli adelelerin en ufak bir reaksiyon göstermemesidir. Bu durum sonunda kalp ve akciğerlerin çalışmasını yöneten vejetatif sinir sisteminin felce uğramasına yol açar.

Firavun mezarlarının bu tür bir mantarla güvenlik altına alınmış olması, uzak bir olasılık değildir. Mezara adımını attığı anda bir cinin öldürücü solğunun yüzünü yalayacağını bilmek, hiç kuşkusuz bir mezar soyguncusunu kesinlikle korkutabilecek ve böyle bir davranıştan kaçınmasını sağlayabilecek nitelikte bir nedendir.

Burada Tutankhamon'un mezarında bulunan lânet formülünü bir kez daha hatırlayalım: «*Firavunun huzurunu bozanları, ölüm kanatlarıyla ezecektir!*»

Bilinç Bulanıklığı

BU tür toksinlerin etki gücü nedir? Etkinin görünmesi için toz ya da sıvının kaşık kaşık yutulması mı gerekir, yoksa bu zehirlerin farkına varılmadan organizmaya girmesi mümkün müdür?

1953 yılında Britanya Savunma Bakanlığının Porton Down'daki kimyasal ve bakteriyolojik silâhlar araştırma laboratuvarında esrarlı bir olay oldu. Bu olayla egiptoloji

uzmanlarının ölümlerine yol açan olaylar arasında şaşırtıcı benzerlikler vardır. Teğmen William Cockayne, 1952 yılında İngiltere Hava Kuvvetlerinden araştırma laboratuvarına atanmıştı. Cockayne, bir akşam yanında bir kimyagerle birlikte elektrikle ısınan bir dolabı kontrol etmek üzere laboratuvara gitti. Dolapta içinde bir sıvı bulunan bir şişe vardı. Kimyager şişeyi dolaptan çıkararak:

«Bu, sinir gazıdır. En küçük miktarı bile bir insanı birkaç saniyede öldürebilir,» dedi.

Cockayne, tehlikeli zehri daha yakından incelemek için küçük şişeyi almak istedi. Fakat bunu yapamadan bayılıp yere düştü. Kaldırıldığı klinikte gözlerini açtığında, belleğini yitirmişti. Ancak zehir şişesini gördüğü andan sonrasını hatırlayabiliyordu.

William Cockayne, İngiliz hükümetinden tazminat alabilmek için onaltı yıl uğraştı. Kaza anına dek hayat dolu bir genç olarak tanınan teğmen, birdenbire çeşitli aralıklarla gelen ağır depresyonlar geçirir olmuştu. Üç kez canına kıymaya kalkıştı. Psikiyatri uzmanı Bayan Dr. Claire Weeks, Cockayne'nin laboratuardaki kazadan önce depresif durumları bulunmadığını belgeleyen bir rapor düzenledi. Sonunda İngiltere hükümeti, Cockayne'nin «*bir sinir gazının etkisinde 'hafif' kaldığını*» kabul etti. Zehir şişesi kapalı olduğuna ve olaydan önce de açılmadığına göre; kaza, ancak çok hafif bir sızma sonucu meydana gelmiş olabilirdi.

Burada bir an durup çok sayıda egiptoloji bilgininin ağır depresyonlar geçirdiklerini hatırlamamız gerekir. Howard Carter, sürekli olarak depresyonlardan yakındı. Bu yüzden arkeolojik çalışmalarına birkaç kez ara vermiş, işinin başına her defasında Richard Bethell'in babası olan ve oğluna araştırma gezilerinde sık sık katılan Lord Westbury, 21 Şubat 1930 günü geçirdiği bir depresyon so-

nucunda kendini pencereden atmıştı. Ondan beş yıl sonra dul eşi de canına kıydı.

Tutankhamon'un mezarının açılışında ve boşaltılmasında hazır bulunmuş olan Carter'in arkadaşı Dr. Evelyn White, geçirdiği şiddetli depresyonlar yüzünden hastalığının ağırlığına karşın doktorları yanına yaklaştırmamış ve bütün doktorlara:

«Boşuna çaba harcamayın, ben hastalığımın ne olduğunu biliyorum,» demişti.

1959 başlarında Yukarı Mısır Eski Eserler dairesi başmüfettişi Dr. Zekeriya Goneym, uzun yıllar çektiği depresyonlardan sonra kendini öldürdü. Bunlar bir dizi olaydan yalnızca birkaçıdır.

Klor, Pikrin ya da Phosgen gibi şiddetli zehirlerin öldürücü etkilerini göstermeleri için - yoğunluğu yüksek olmak şartıyla - solunum yoluyla organizmaya girmeleri de yeterli olmaktadır. Bu toksinler savaşta kullanılmak üzere hazırlandığında, etkilerinin sürekliliği barışta da büyük sorunların doğumuna yol açmaktadır. Çünkü zehir kaplarının kimyasal aşınması, zehirlerini etkilerini yitirmesinden daha önce gerçekleşmektedir.

Cıva, eski Mısırlıların sırrını büyük titizlikle sakladıkları zehirler arasındaydı. Cıvanın Eski İmparatorluk devrinde de kullanılıp kullanılmadığını gösteren bilgiler yoktur. Ancak bazı belgelerden M.Ö. 15. yüzyılda cıvanın Mısır'da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Çok zehirli olan «sıvı cıva» (Yunancası: Hydrargyron) kızkılganverengi zincifre taşında veya cıva sülfüründe damlalar halinde mevcuttur. Sıvı cıva eskiden beri kimya ile uğraşanların en sevdikleri elemanlardan biri olagelmıştır. Ancak başka hiçbir sıvıda bulunmayan soğukta da buharlaşabilme özelliği yüzünden son derece tehlikeli bir zehirdir.

Cıva buharı, özellikle sinir sistemini yıkıcı olarak et-

kilemektedir. Arsenik buharının aksine kokusuz oluşu da bu zehrin tehlikesini artırmaktadır.

Ceryl Chessmann'ın Ölümü

SIYANÜR asidi buharı da tamamen kokusuz olmakla birlikte renksizdir. 2 Mayıs 1960 günü sabah saat 10'da California'daki St. Quentin hapisanesinde 66 565 numaralı mahkûm, ölüm odasında can verdi. Daha önce sekiz kez ölüm odasının eşiğine kadar gelen, ama her defasında kararın infazı ertelenen bu mahkûm, 25 Haziran 1948 günü yargıç Charles W. Fricke tarafından çeşitli soygun ve ırza geçme suçlarından ötürü ölüm cezasına çarptırılmış olan Ceryl Chessmann'dı.

Karardan oniki yıl sonra idamdan kurtulamayan Chessmann, ölüm odasında çelik ayaklı ve tahtadan yapılmış koltuğa bağlanırken sakindi. Mahkûm bağlandıktan sonra odanın elips biçimindeki kapısı kapandı. Dışardaki bir manivelanın indirilmesiyle koltuğun altındaki bir kütuda bulunan küreler, içi kükürt asidiyle dolu bir kaba döktü. Kürelerin içinde potasyum siyanür vardı. Kükürt asidi ile temas sonucu potasyum siyanürün içindeki siyanür asidi buharlaştı. Chessmann, otuz saniyede kendini kaybetti. Üç dakika sonra ise artık yaşamıyordu.

Siyanür renksiz bir sıvı olup kaynama noktası 26 derecedir. Bu öldürücü zehirler, Mısırlılar zamanında da bilinmekteydi ve badem çekirdeği gibi glikozit bileşimlerden elde edilirdi. Siyanür asidinin etkisi sonucu akciğer yeni oksijen alabilme imkânını yitirmekte ve ölüm dahi len boğulma ile olmaktadır. Öldürücü doz, yetişkinler için yalnızca 60 miligram, ya da bir litre başına 0,3 miligramdır.

Mısırlıların mumya sargılarını ya da hiç olmazsa bunların bir kısmını siyanürlü eter yağlarına batırmış

olmaları mümkündür. Bugün bir çok mumyada saptanan yanıklar, bunun bir kanıtı olarak görülebilir. Ayrıca dik-kati çeken bir nokta daha vardır: Bütün firavun mezar-ları hava geçirmeyecek biçimde kapatılmıştır. Oysa bu, Ka'nın grip çıkabilmesi için mezarda açık kapılar bırakıl-masını öngören Mısır dininin inançlarına aykırıdır. Ancak kurnaz Mısırlılar bunun da bir çaresini bularak mezar labirentlerine kabartma ya da resim biçiminde sözde ka-pılar koymuşlardır.

Firavun mezarları neden hava geçirmeyecek biçimde kapatılmıştır? Eski Mısırlılar acıbadem yağında yüzde iki ile dört arası yoğunlukta bulunan siyanür asidinin oksi-jenle temas sonucu uçtuğunu bildikleri için mi?

Mumyaların böyle korunmuş olabileceğini gösteren bir ipucu daha vardır.

En son bulunan Tutankhamon mezarı da dahil ol-mak üzere, hemen bütün firavun mezarlarında soyguncu-lar tarafından delikler açılmıştır. Bu küçük deliklerin me-zarlardan hazineler çıkarmak için açılmış olabileceği dü-şünülemez. Buna karşılık delikleri açan soyguncuların bu işi, başka mezarları soymak isteyen arkadaşlarının gaz zehirlenmeleri sonucunda öldüklerine tanık olduktan son-ra yapmış olmaları çok daha mümkündür.

1950'lerin başında Amerika Birleşik Devletleri'nde bir sinir gazı geliştirildi. Bu gazın formülünü Amerikalı-lar, Alman ordusunun gaz savaşı planlarına ilişkin bel-geleri arasında bulmuşlardı. On yıllık bir sürede yüzbin füze başlığı bu silâhla donatıldı. Ancak 1969 yılında bü-tün dünya dehşet içersinde soluğunu tuttu. Amerika'nın batısındaki Utah eyaletinde bazı füze başlıkları gaz sız-dırmıştı. Bu sızdırma sonucunda birkaç dakika içersinde silâh deposunun yanında otlayan beşbin koyun öldü. Yir-midört kişide de felçler ve solunum bozuklukları göröl-dü.

Bu gibi olayları önlemek için Alabama'daki Anniston ve Kentucky'deki Richmond ordu depolarında bulunan 12 540 füze başlığı 418 adet beton blokun içine kondu. Her biri beş ton ağırlığındaki bu bloklar denize atılacaktı. Ancak politikacılarla bilim adamlarının bu çözüme karşı direnmeleri, Amerikan ordusunu yeni bir sorunla karşı karşıya bıraktı. Bu arada kimyagerler sinir gazını nötralize etmek için bir çare bulmuşlardı; ne var ki füze başlıklarını üzerlerine dökülen betondan tehlikesiz ayırabilme imkânı artık ortadan kalkmıştı. Bu yüzden - bütün direnmelere karşın - tek çare, blokları denize atmaktır. Bir kez tutulmuş olan yoldan geri dönmek mümkün değildi.

Haremhab Neden Korkmuştu?

ASKER firavun Haremhab, kendi gücüyle tahta çıktıktan sonra selefi Tutankhamon'u anımsatan herşeyi ortadan kaldırmış, yıkmıştı. El sürmediği tek şey, Tutankhamon'un altınla dolu olduğu bilinen mezarı olmuştur. Bu davranışın ölümlere duyduğu saygıdan ileri geldiğini söylemek imkânsızdır. Haremhab, ancak firavunların mezarlarını soygunculardan korumakla yükümlü olanların esrarengiz güçlerinden korkmuş olabilirdi. Rahaplerin bu koruma işlevini yerine getirmek için zehirlere ya da zehirli gaz çıkaran bakteri kültürlerine başvurmuş olmaları mümkündür.

Ancak bu, firavunların lâneti her olayda zehirlerin etkisine bağlanabilir demek değildir. Yüzyıllar boyunca Mısır rahipleri kendilerine firavun mezarlarının korunma yönteminin değiştirilmesi imkânını da kazandıran bir takım bilgiler edinmişlerdir. Eğer Tutankhamon'un hazinelerini mezar soyguncularından *yalnızca* zehirler ya da bakteriler korumuş olsaydı, Haremhab kaya mezarındaki

altınları elde edebilmek için birkaç yüz askerini gözünü kırpmadan feda ederdi.

Bunu yapmadığına göre, en aşağı Tutankhamon'un zamanından, yani M.Ö. 13. yüzyıldan beri gerek mumyalara, gerekse eşyalara dokunanın bile ölümüne yol açabilen bir güvenlik sisteminin varlığını düşünmemiz gerekmektedir.

ONUNCU BÖLÜM

IŞIN SAÇAN ÖLÜLER

IDAHO FALLS (ABD) mezarlığındaki tuhaf bir mezarın üstünde üç adamın adı bulunmaktadır. Mezarın yanındaki bir tabelada ise şu yazı vardır: «*Dikkat - radyoaktif madde.*»

Tabelada sözü geçen «*radyoaktif madde*», 3 Ocak 1961 günü korkunç bir ölüme kurban giden üç adamın cesetleridir. Olay, o gün saat tam 21.01'de meydana gelmişti. Idaho Falls'taki ABD ordu araştırma merkezinin SL 1 numaralı deneme reaktöründe durum «*ansızın kritikleşmişti.*» Olay, belki bir saniye bile sürmedi. Ama atom reaktöründen sızan ışınlar bütün bölgeye yayıldı. Canavar düdükləri derhal birinci derecede alarm, yani, «*ışın alarmı*» verdiler.

Elli dakika sonra üstlerinde ışın geçirmeyen elbiseler ve ellerinde ölçü aygıtları ile ilk kurtarma birliği reaktöre doğru yola koyuldu. Bu arada korkulan başa gelmiş, SL 1 reaktörünün mürettebatından üç kişinin ortada ol-

madığı anlaşılmıştı. Yardıma gelenlerin ölçü aygıtlarından alınan sonuçlar, hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak açıklıktaydı: Ortada olmayan üç kişi reaktörün içindeyseler, öldüklerine kesin gözüyle bakılabilirdi.

Kurtarma birliğinin adamları saat 22.45'te üstlerinde gümüş beyaz ışın geçirmeyen elbiselerle reaktöre girdiler. İçerde kalanların ikisi yerde yatıyorlardı. Biri henüz yaşıyordu. Dikkatle reaktörden dışarı çıktıklarında adam hareket etti. Ama daha can kurtaran arabasına götürülürken öldü.

İçerdeki ikinci adam ise bulunduğunda hiçbir yaşam belirtisi göstermiyordu. Kurtarıcılar onu ancak iki gün sonra dışarı çıkardılar. Bu arada ellerinden geldiğince kısa aralıklarla nöbet değiştiriyorlardı. Işınlanmış ceset çevredekilerin hayatı için son derece tehlikeli bir radyoaktif nesne haline gelmişti.

Üçüncü ceset de reaktörden çıkarılana dek aradan bir hafta geçti. Çünkü bilim adamlarıyla teknisyenler yaptıkları incelemelerden sonra ışınlanmış ölüleri çıkarmanın kurtarma birliğinin adamları için çok tehlikeli olduğu sonucuna varmışlardı.

Sonunda bu görevi uzaktan yönetilen bir vinç yerine getirdi. Sanki hayaletler tarafından idare ediliyormuş gibi harekete geçen vinç, reaktör binasının otomatik ön kapısından içeri uzandı, kumanda odasına doğru ilerledi, cesedi kısıkaçlarının arasına aldıktan sonra yine geldiği gibi kısa duraklamalarla odadan çıktı.

Idaho Falls'ta ölenlerin cenazeleri de ölümleri kadar alışılmadık biçimde oldu. Mezarlıkta bir vinçle bir beton karıştırma arabası bekliyordu. İçinde ışınlanmış cesetlerin bulunduğu tabutlar kurşunla kaplanmış, üstlerine de: «*Dikkat - yüksek ışın tehlikesi*» yazılmıştı.

Rahibin yaptığı kısa bir konuşmadan sonra vinç üç kocaman tabutu birbirinin ardından hazırlanan mezara

indirdi. Yaklaşan beton karıştırma kamyonu, mezarı sıvı betonla doldurdu.

Her yıl Idaho Falls'taki gibi ışın kazalarında aşağı yukarı beş insan ölmektedir. Resmi araştırma merkezlerinde meydana gelen ışın kazaları gizli tutulduğundan, bu konuda kesin rakam elde edilememektedir. Ayrıca ışınlama yüzünden ölüm, ancak çok yüksek derecede ışınlama halinde derhal meydana gelmekte, bu hallerin dışında ise ışınlanan, ancak bu ışınlama sonucu zarar gören organların birbirini izleyen hastalıklarından sonra ölmektedir.

Uranyumun Gücü

ÜNLÜ atom bilimcisi Profesör Luis Bulgarini, 1949 yılında yaptığı şu açıklama ile bütün dünyadaki arkeologları şaşırtmıştı:

«Kanımca, eski Mısırlılar atom parçalanmasına ilişkin yasaları bilmekteydiler. Bilgeler ve rahipler, uranyumun varlığını biliyorlardı. Bundan ötürü kutsal saydıklarını korumak için ışınlardan yararlanmış olmaları kuvvetle muhtemeldir.»

Gerçekten bugün de Orta Mısır'da uranyumlu taşlar çıkarılmaktadır. Acaba firavunların lâneti, ölüm saçan ışınlara mı dayanmaktaydı?

Bulgarini, bunu da uzak görmemektedir:

«Mezarların tabanının uranyumla kaplanmış, ya da mezarların uranyumlu taştan yapılmış olması düşünülebilir. Bu tür bir ışınlama, bugün bile bir insanı öldürebilecek, hiç değilse sağlığına önemli ölçüde zarar verebilecek nitelikte olurdu.»

Uranyum tuzlarının röntgen ışınlarına benzer ışınlar saçtığı ancak 1896 yılında Fransız fizikçisi Henri Becquerel tarafından bulundu. Ondan bir yıl önce Wilhelm Conrad Röntgen, sonradan kendi adını taşıyacak olan ışın türünü bulmuştu. Gerek Röntgen, gerekse Becquerel, Nobel ödülünü aldılar.

Şimdi onların başarılarını küçümsemeksizin şunu sormak gerekmektedir: Her iki bilim adamı bu ışınları «*ilk kez*» mi, yoksa «*yeniden*» mi bulmuşlardı? Buldukları, eski Mısırlılar tarafından kullanılmış olan bir sistem miydi?

İlk başta ne Röntgen, ne de Becquerel buluşlarının önem ve sonuçlarına ilişkin kesin bir fikir sahibiydiler. Eğer firavunların lâneti gerçekten ışınlara dayanıyorsa, o takdirde eski Mısırlıların alanlarında her iki Nobel ödülü sahibinden çok daha ileri bilgi sahibi olduklarını kabul etmek gerekecektir. Mısırlılar uranyum tuzunu mezarlar için öldürücü bir tedbir olarak kullanırlarken, bu yüzyılın başında yaşayanlar ışın saçan nesnelerle henüz hiçbir savunma tedbirine başvurmaksızın, adeta bir oyuncakla oynarcasına mesgul oluyorlardı.

Ernest Baeumler, «*Ölçüsüz Molekül*» adlı kitabında Henri Becquerel'in yelek cebinde bir parça radyum olduğu halde bilimsel bir konferans için Londra'ya gidişini anlatır. Becquerel, bunun sonucunda ağır yanık yaraları almıştır.

Firavunların lânetinin etkileriyle bindokuzyüzyirmilerde meydana gelmiş bir olay arasında korkutucu paralellikler vardır.

Radyoaktif maddelerin karanlıkta parladığı anlaşılır anlaşılmaz New Jersey'de büyük bir rakkamları karanlıkta parlayan saatler endüstrisi gelişmeye başlamıştı. Kadınlar gece gündüz ellerinde birer fırça, radyoaktif parlak boyayı saatlerin rakkamlarına sürüyorlardı. Fırçaları

sivriltmek içine ağızlarına soktukları da oluyordu. Aradan iki yıl geçtikten sonra ilk kadın işçiler, aldıkları ateşli yaraların sonucunda ölmeye başladılar. Olay, ancak o zaman doktorlarla fizikçilerin dikkatini çekti.

Tehlike, yeni çalışma yöntemleri ile ortadan kaldırıldı. Ancak aradan on yıl geçtikten sonra bile daha kırkiki kadın işçi ilk baştaki ısınlanmadan ötürü genç yaşta öldüler. En çok raslanan ölüm nedeni, kanserdi.

Burada pek çok bilim adamı ve araştırmacının kesin olarak saptanamayan nedenlerle öldüklerini anımsayalım. Bir çok arkeologlar ölmezden önce aşırı yorgunluktan yakınmışlardı. Bazılarının beyinlerinde Mısır'daki çalışmalarının tamamlanmasından sonra zedelenmelerin açık belirtileri görülmüştü. Bazıları da görünüşe bakılırsa sapasağlam dönmüşlerdi.

Radyoaktif ışınlar insan organizmasını nasıl etkilemektedir? Radyoaktif madde, ne kadar süreyle öldürücü ışınlar saçabilir?

İsviçreli ışın uzmanı Profesör Dr. Jacob Eugster, Bern Üniversitesindeki çalışmalarında radyoaktif çekirdek parçalanmasının tekdüze gerçekleşmediği, fakat dış etkenlere bağlı bulunduğunu kanıtlamıştır. Bilim adamı «Fizik Dergisi»nde izlenimlerinin doğruluğunu kanıtlamak için yaptığı ilginç denemeyi yazmıştır.

Bir radyoaktif karışımı ikiye bölen Profesör Eugster, bunun yarısını yüksek bir yere, yarısını da Semplon tüneline yerleştirmiştir. Sonuçta, Semplon tüneline koruyucu taş yığınlarının arasında bulunan uranyumun ısınlama gücünün, yükseğe konan maddeye oranla daha uzun sürdüğü saptanmıştır. Başka bir deyişle ışınların etkili yerin altında daha uzun ömürlü olmaktadır.

Kimyasal zehirlerin aksine, radyoaktif ışınların notralize edilebilmesi imkânsızdır. Bu ışınlar ne başka bir kalıba dönüştürülebilmekte, ne de temizlenebilmektedir.

İnsan organizmasına bir kez giren ışınlar artık kalmakta ve yeni bir ışınlanma halinde yenileriyle birleşmektedir. Alçak dozda ışınlar, vücutta önemli zararlar meydana getirebilmektedir.

Işın enerjisi kimyasal reaksiyonlar biçiminde harcanır. Bu da bir dizi oluşuma yol açar. Vücudun hücre yapısı, bir saniyenin kesri kadar zaman birimleri içersinde yıkılabilir. Etkilenme yoğunluğunun daha düşük olduğu durumlarda ise raslantı ilkesine göre çok değişik hücreler etkilenebilir. Yani, biyolojik sonuçların ağırlığı, etkilenen hücre parçasının hücrenin yaşama yeteneği için taşıdığı öneme ve o hücrenin de organizmanın tümü açısından taşıdığı öneme bağlıdır. Sözgelisi, aynı işlevi yerine getiren bir çok hücreden birinin gördüğü zarar farkedilmeyebilirken, bir işlevi yalnız başına yerine getiren bir hücrenin zarara uğraması önceden bilinemeyecek kadar ağır sonuçlar doğurabilir. Durum, özellikle hücre yenilenmesini düzenleyen hücreler ve spesifik kahtım özelliklerini taşıyan hücreler açısından böyledir.

Işınların insan vücudunda yol açtıkları en sık zararlar, kan kanseri ve cenindeki sakatlıklardır. Kan kanseri için vücudun kısmen ışınlanmış olması da yeterlidir. Radyoaktif elemanlar bir kez organizmaya girdikten sonra kan yapan organların en önemlisi olan kırmızı renkteki omurilik yıllar boyu ışınların zararlı etkilerine hedef olur. Bu arada da akyuvarların sayısı durmadan artar.

Yetişkinlerin, henüz gelişme halindeki gençlere oranla daha az tehlikeyle karşı karşıya bulundukları bugün bilimsel olarak kanıtlanmıştır. En büyük tehlike ise, henüz ana rahmindeki çocuk için söz konusu olmaktadır.

Radyoaktivitenin Etkileri

İŞİN sonucu meydana gelen ölüm, tüyler ürperticidir.

Çoğu kez ağır ağır gelir ve geldiğini hemen hiç belli etmez. Bu konuda çok yakın geçmişten çok sayıda örnek verebilmek mümkündür. Şimdi arkeologların ölümleriyle karşılaştırma yapabilmek için bunların bazılarını yakından gözden geçirelim.

1 Mart 1954 günü Japon balıkçı gemisi «*Mutlu Ejderha*», bir Amerikan hidrojen bombası patlamasının yol açtığı radyoaktif kül yağmuruna tutuldu. Pasifik'teki Marshall Adaları bölgesinde yapılan bu hidrojen bombasının sonuçları ağır oldu. Balıkçı gemisinin yirmiiki kişilik mürettebatının tamamı radyoaktif ışınların etkisinde kaldı. İçlerinden kırk yaşındaki balıkçı Kuboyama, olaydan altı ay sonra öldü.

Doktor Ohasi'nin verdiği bilgiye göre; balıkçının ölümü, tamamen radyoaktif etkilenmeden ileri gelmişti. Radyoaktivitenin karaciğerde yaptığı tahribat kan dolaşımında bozukluğa yol açmış ve bu da ölümle sonuçlanmıştı. Kuboyama'nın karaciğeri iyice büzülmüştü. Normal olarak 2200 gram gelmesi gerekirken ağırlığı 820 grama inmişti. Doktora göre, bu küçülme, sarılığa yol açmış, bu hastalık da kalbi ve böbrekleri bozmuştu. Böbrekte kanamalar olmuş, pankreas işlevini yerine getirmemeğe başlamıştı.

Kuboyama'nın karısı Suzu, kocasının son olarak:

«*Çok yorgunum, çok acıyor...*» dediğini söylemiştir.

Arkeologların büyük çoğunluğu da ölmelerinden kısa süre önce aşırı yorgunluktan yakınmışlardı. Çoğu kez ölüm nedeni olarak gösterilen «*esrarengiz hastalık*» dış belirtilerden yoksun olduğundan, ölümün ışınlarla etkilenmeden meydana gelmiş olabileceği düşünülebilir. Işınlara etkisinin çok çeşitli oluşu da bu düşünceyi destekler niteliktedir. Bilindiği gibi, bazı bilim adamlarında mezarlarda ya da mumyalar üzerinde çalışmaya başladıktan hemen sonra fizyolojik değişiklikler saptanmıştır. Bazıların-

da ise bu değişiklik ancak aylar ya da yıllar sonra kendini göstermiştir. Bir kısmı ansızın ve beklenmedik biçimde ölürlen, bazıları yalnız beyin zedelenmelerine uğramışlardır. Nihayet kazılara katılan bazı kimseler, hiçbir şekilde firavunların lânetinden etkilenmemişlerdir.

Işınlara karşı bu denli değişik tepkiler olağandısı karılanmamalıdır. Japonya Sağlık Bakanlığının 1945 Ağustosunda Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atıldıktan yirmi yıl sonra yayınladığı bir yazıda ışınların halk üzerinde ne denli değişik etkilerde bulunduğu açıkça ortaya konmuştur. 1964'e kadar yılda ortalama iki yüz kişi, ışınlar yüzünden ölmüştür. Yine 1964 yılına değin her yıl yüzelli kişi de ışınlanmanın yeni belirtileri görölmüştür. Oysa, bu insanlarda patlamadan hemen sonra herhangi bir zararlı etkilenme belirtisine raslanmamıştır.

Bu konuda yirmiiki yaşında ve otobüs biletcisi olarak çalışan Bayan Kimiko Matsuda'nın durumu ilginç bir örnektir. Felâketten sonra tamamen sağlıklı görünen Matsuda, birden bitkinlikten yakınmağa başlamış ve yedi gün sonra da kan kanserinden ölmüştür. Oysa Kimiko'nun annesiyle iki kız kardeşi, patlamadan hemen sonra hastaneye kaldırılmışlar ve ölmüşlerdi. Kimiko'nun babası 1963 yılında öldü. Kimiko'dan altı yaş büyük olan ağabeyi ise bugün yaşamaktadır ve sağlığında herhangi bir aksaklık yoktur. Felâket sırasında bütün Matsuda ailesi aynı evde bulunmaktaydı.

Bu önceden bilinmezlik ve değişkenlik, ışınlardan ileri gelen zararları daha da korkutucu kılmaktadır.

Atom patlamalarındaki ışın zararlarıyla, Mısır mezarlarında ve mumyalarında varsayılan ışınların zararlarını karşılaştırmak, hiç kuşkusuz biraz ileri gitmek olur. Ancak böyle bir karşılaştırma, ışınların ne denli değişik etkiler yaratabildiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Bu arada zayıf bir radyoaktivitenin bulunduğu

yerde uzun süre çalışmak yüzünden ileri gelen zararlar, kısa süreli, fakat yüksek dereceli bir ısınlama ile aynı sonuçları doğurabilir.

Radyoaktif ısınlama kalıtım yoluyla geçen nitelikleri değiştirmesinin dışında, az fakat sürekli olduğu takdirde tümör ortalamasını da artırmaktadır. İngiltere tıbbi araştırmalar konseyinin bir raporunda bu konuda şöyle denmektedir: «*Görünüşe bakılırsa kemikler yoluyla absorbe edilen her Radyostrontium birimi, belki tümörün oluşma süresini kısaltarak tümörlerin oranını yükseltmektedir.*»

Adı geçen Strontium, atom ağırlığı 87,63 olan bir madendir ve radyoaktif çökeleklerle, et, süt ve yumurta gibi temel besin maddeleri yoluyla organizmaya doğrudan doğruya da girebilmektedir. İçerdikleri Kalsiyumla aslında Strontium'u absorbe etmesi gereken besin maddelerinin onun taşıyıcısı durumuna girmeleri, Strontium'un etkisini korkutucu kılmaktadır. Çünkü doğa, insan organizmasında gereken tedbirleri almıştır. Kimyasal açıdan Strontium ile akraba olan Kalsiyum kemiklerde birikirken, alınan Strontium dışarı atılır. Kalsiyum ile Strontium arasındaki denge sonuncusunun lehine bozulduğunda, bu radyoaktif madde kemiklerde Kalsiyumun yerini almaktadır. O zaman da kan yapımı sürekli olarak ısın etkisi altında kalmaktadır.

Uranyumun Işıma Süresi

STRONTIUM, radyoaktif enerjisinin yarısını ancak 28 yılda ışıma yoluyla harcar.

Zehirlerde ve bakterilerde yaptığımız gibi, burada da sormamız gerekmektedir: Işıyan maddelerin radyoaktif etkisi, binlerce yıl varlığını koruyabilir mi? Bu etki, aradan bu denli uzun bir süre geçtikten sonra bile insan or-

ganizmasına onu ölüme sürükleyebilecek zararlar verecek güçte midir?

Bu soruya karşılık verebilmek için çeşitli elemanların atom çekirdeklerinin yarısının ne sürede parçalandığını daha yakından gözden geçirmek gerekir. Bu süreçlerde 1 saat, Sodyumda 2,6 yıl, Tritium'da 12,8 yıl, Radyumda 1580 yıl, karbonun 5580 yıldır. Atom ağırlığı 230 ve Thorium'un bir izotpu olan radyoaktif eleman İonium'un yarılanma süresi ise 1.000.000 yıldır. Beryllium'un yarılanma süresi 2,7 milyon yıl, uranyumun yarılanma süresi de 7.500.000.000 yıl olarak ifade edilmektedir.

Radyoaktivitedeki farklılaşmalara «izotop» denir. Çoğu elemanları bağımsız maddelerden değil, fakat izotop karışımlarından oluşan görünümlere de izotopi demektediriz. Kurşunun izotopisi (atom ağırlığı 207,2) en ilginç fenomenlerden biridir. Sözelgesi, kurşun, uranyum ve Thorium'un parçalanmasıyla da meydana gelebilmektedir - ne varki bu, milyarlarca yılda gerçekleşebilmektedir.

Akıllara sığmayacak kadar uzun bir süre sonra etkisini yitirebilen bu radyoaktivitenin bir zamanlar başlamış olduğunu düşünmek, insanı büsbütün şaşırtmaktadır. Çeşitli elemanların yarılanma süresi bilindikten ve radyoaktiviteleri karşılaştırıldıktan sonra bütün radyoaktif maddelerin menşei için aşağı yukarı aynı başlangıç tarihi saptanabilmektedir. Bu hesaplar sayesinde dünyamızın ne zaman meydana gelmiş olduğunu da anlayabilmekteyiz. Ancak çeşitli bilim adamlarınca elde edilen sonuçlar arasında yüzde yüz oranını aşan bir fark bulunmakta, dünyamızın yaşı iki ile dört milyar yıl arasında değişmektedir.

Atom parçalanmasının kurallarına göre, bin kilo uranyumdan onbin yılda ışımayan kurşun meydana gelmektedir. Demek ki hemen hiç farkına varılmayan bir olay, muazzam enerji değişimleri ve bunlara bağlı muazzam etkilerle doğabilmektedir. Eğer Mısır'daki firavun

mezarlarında radyoaktif maddeler saklanıyor idiyse, bunların mutlaka koca taş ya da maden kitlelerinin arkasında bulunduğunu düşünmek gerekmez. Mısır'daki bilim düzeyinin yüksekliği karşısında, eski Mısırlıların, 1934 yılında Juliot-Curie çifti tarafından (yeniden—) bulunan oluşumu bildikleri rahatlıkla bir olasılık diye kabul edilebilir. Bu oluşuma göre, atom çekirdeklerinin eleman parçacıkları ile bombardıman edilmesi halinde, radyoaktif olmayan elemanlarda da sun'î bir ışın aktivitesi yaratılabilmektedir.

«Titanic» teki Mumya

BU varsayımı geçerli sayarsak, firavun mumyalarının üstündeki çeşitli muskalarla, hiçbir şeyi simgelemeyen ve işlevi bulunmayan öbür nesnelerin öldürücü birer ışın kaynağı olduğunu kabullenmemiz gerekecektir. Bu nesnelerin işlevi, Tanrıların yapamadığı bir şeyi yapmak, lânet formüllerini gerçekleştirmektir.

Yine bu varsayımı geçerli sayarsak, çok sayıda araştırmacı ve arkeologun ölümündeki esrar perdesi de ortadan kalkacaktır. Dahası, yüzyılımızın en büyük ve heyecan uyandıran deniz kazası da belki bazı noktaları açısından açığa kavuşabilecektir.

14 Nisan 1912 günü, o zaman dünyanın en büyük ve güzel yolcu gemisi olan Titanic transatlantiği, Southampton'dan New York'a giderken battı. Batmasına imkânsız gözüyle bakılan «Titanic», bir buzdağıyla çarpışmıştı.

Geminin süvarisi kaptan Smith, bu felâkette bugüne değin tamamen açığa kavuşturulamayan esrareniz bir rol oynamıştı. Smith, büyük tecrübe sahibi ve çok usta bir denizciydi; zaten böyle olmasaydı bu göreve getirilmezdi. Ne var ki, bu tecrübeli denizci, felâketin olduğu 14 Nisan 1912 günü ancak tuhaf diye nitelendirilebilecek

davranışlarda bulundu. Tuhaflık, rotanın saptanmasından hızın aşırı yükseltilmesine, yardım isteme sırasında kaptanın açıklanamaz tutumuna ve nihayet ancak son dakikada açıklanan kurtarma planına varıncaya değin bütün hareketlerde kendini gösterdi.

«Titanic»te 2200 yolcu, 40 ton patates, 12000 şişe maden suyu, 7000 çuval kahve, 35000 yumurta ve bir Mısır mummyası vardı.

Lord Canterville, mummyayı İngiltere'den New York'a götürüyordu. Mumya, IV. Amenofis zamanında çok sayılan bir kadın kâhine aitti. Mezarı, Mısır tanrılarına karşı gelmiş olan IV. Amenofis'in, yani Echnaton'un başkenti Tel el Amarna'da bulunmıştı. Bir zamanlar Minie ile Assiut arasında bu kâhin için «Gözler tapınağı» diye anılan bir de tapınak yapılmıştı.

Kadının mummyasında bütün mummyalarda raslanan muska ve süsler bulunmaktaydı. Başının altındaki muskada Osiris'in bir resmi bir de yazı vardı: «*Uyan daldığın baygınlıktan; gözlerin sana yapılanların tümüne galebe çalacaktır.*»

Bu sözler, mummyaya konan ışınli savunma sistemine mi işaret etmekteydi?

Mumyanın bulunduğu tahta sandık, çok değerli olduğundan ötürü «Titanic» in ambarlarına değil, kaptan köprüsünün arkasına yerleştirilmişti. Ayrıca mummyalar üzerinde çalışan çeşitli araştırmacıların akıl hastalıklarına yakalandıkları da bilinen bir gerçektir. Kaptan Smith'e de o ışın saçan gözlerden bir çifti mi çevrilmişti? Kaptan da firavunların lânetine mi kurban gitmişti?

Işın enerjisinin imkânları ve uygulama sonuçları hakkında bugün kesin bilgilere sahibiz. Ancak bu ışınların yan etkileri konusundaki bilgilerimiz hâlâ çok yetersizdir. Bu durum, patlamalar ve reaktörlerdeki kazalar gi-

bi büyük ışın zararlarından çok, az ısınlanma durumları için geçerlidir.

Atom fizikçilerine göre, beş rad (ışın ölçü birimi) insanların organik gelişmesinde aksaklıklara yol açabilecek güçtedir. Buna karşılık, tırtır arıları 200 000 radlık ışın etkisinde sağ kalabilmiştir. Mikroorganizmaların ise 500 000 radlık ışınlarla bile dayanabildiği saptanmıştır.

İnsanda ışınların verdiği zararlar yüzünden kalıtım yoluyla geçen özelliklerin değişmesi, 46 erkek ve dişi kromosoma bağlıdır. Işınların zararına uğramış olanlarda kromosom sayısının 47 şeklinde değiştiği saptanmıştır ki bu, Moğol hastalığının kromosom sayısına eş olmaktadır.

Akita'nın Yeraltı Geçitleri

ESKİ Mısırlılar salt adele gücünün yardımıyla gerçekten akla sığmaz işler başarmışlar ve toprağın bütün zenginliklerinden yararlanmışlar, onda ne buldularsa çıkarmışlardı. Çıkarılanların başında ise altın geliyordu. Ve altınla uranyum aynı taşların içinde bulunduğundan, Mısırlıların uranyum da çıkardıklarından kuşku edebilmek gereksizdir.

Daha önce de belirtildiği gibi, uranyum Mısır'da bugün de çıkarılmaktadır.

Elimizde antik devirdeki maden ocaklarını anlatan çeşitli papirüsler bulunmaktadır. Bu papirüslerde söylenilen yerlerden biri de eski Mısırlılarca «Akita» diye anılan Umm-Grayat, yani «köylerin anası»dır. Umm-Grayat yakınlarında, yaklaşık olarak Nil'in altmış kilometre batısındaki Dakka'da çeşitli maden ocakları vardır. Bu ocaklardaki geçitlerden maden mühendislerinin tahminlerine göre antik çağda en aşağı yüzbin ton taş çıkarılmıştır.

Kuban köyü yakınlarında bulunan bir yazıtta, II.

Ramses zamanında yapılan fakat başarısız kalan bir kuyu açma çalışması anlatılmaktadır. Bölge, yazıda «*Altın madenleri vadisi*» diye anılmaktadır. Bugün Turin'de bulunan bir yazıda Akita bölgesinin de sözü geçmektedir. Bu belgede şöyle denmiştir: «*Altın çıkarılan dağlar kırmızı ile işaretlenmiştir.*» Adı geçen bu yerde daha firavun I. Sethos zamanında, M.Ö. 1400 yıllarında altın çıkarıldığı söylenmektedir.

Uranyum ve radyum gibi adlara ne papirüslerde, ne de duvar yazılarında raslanmaktadır. Ama bu hiçbir zaman eski Mısırlıların bu madenlere yabancı oldukları anlamına gelmez. Belki de Mısırlılar bunlara başka adlar takmışlardı, ya da kaynağını bilmeksizin güçlerinden yararlanıyorlardı.

Bir ton yer kabuğundan ortalama 70 gram bakır ve 16 gram kurşun bulunmasına karşılık, yalnızca 0,002 gram altın vardır. Mezarlarında kullanmak için tonlarca altını topraktan çıkaran Mısırlılar, bu arada hiç kuşkusuz Thorium ve uranyuma da raslamışlardır. Çünkü bir ton taşta ortalama 11 gram Thorium ve 4 gram uranyum bulunmaktadır.

Altınla uranyumun sık sık aynı madenlerden çıkmaları, bir raslantı değildir. Çünkü her iki maden de en çok granit ve gınays bölgelerinde çıkmaktadır. Sözgelisi, Güney Afrika'daki Witwatersrand altın madeni, taş tonu başına 6-10 gram gibi inanılmayacak kadar yüksek bir altın oranının yanı sıra, uranyum ve thoryum da ihtiva etmektedir. Witwersrand'daki bir çok madenler yakın zamanlarda üretimi altından uranyuma çevirmişlerdir.

Mısırlılar, daha büyük piramitlerin yapıldığı devirden önce altın çıkarmaktaydılar. El-Kab köyünde prehistorik mezarlar bulmuş olan arkeolog Quibell, bu mezarlardan birinde ölüye sunu olarak konmuş bir altın külçesine raslamıştı. Tell el Amarna'da bulunan ve bir Babilli

kral tarafından III. Amenofis ile V. Amenofis'e gönderilmiş olan mektuplarda Mısır firavunundan yeni bir tapınağın yapımı için yirmi talent altın gönderilmesi rica edilmekte, bir zamanlar firavunun aynı şeyi kralın babası ve Kapadokya kralı için de yapmış olduğu belirtilmektedir. Demek ki, Mısır'da, altın boldu.

Yirminci yüzyılın başlarında çeşitli maden şirketleri eski Mısır madenlerinde yeniden aramalara başladılar. Otuzbir heyet, adeta Amerika'daki altına hücumu andırır biçimde eski Mısırlılardan bir şey kalıp kalmadığına bakmak için Mısır ve Nubya çöllerine dağıldı. Sonunda bütün maden ocaklarının iyice temizlenmiş olduğu anlaşıldı. Buna karşılık, çoğunluğu İngiliz olmak üzere yirmibeş şirket, Mısır hükümetinden yeni arama ruhsatları aldı.

Bu şirketlerin en önemlisi, «Egyptian Mines Exploration Company» di. Şirketin arama imtiyazı, Kızıl Deniz boyunca 27. ve 25. paralellerin arasındaki bölgeyi içine almaktaydı. Başmühendis C. J. Alford, 1903 Şubatında Umm-Russ bölgesinde altın ve uranyum ihtiva eden kuvars damarlarına rasladı. Alford, burada bulduğu ve harap vaziyetteki yüzlerce taş kulübeden de söz etmiştir. Bunlar, eski maden işçilerinin oturmuş oldukları yerlerdi.

«Egyptian Mines Exploration Company»nin güneyindeki bölgede «Egyptian Sudan Minerals» işletmesi arama yapmaktaydı. Bu işletmenin arama alanı Nubya'ya kadar uzanıyordu. Diodorus ve Agatharchides, aynı bölgede daha Ptolemeler zamanında kazılar yapıldığından söz etmişlerdir. İşletmenin merkezi, bugün Derekib adını taşıyan ve maden ocağı tünelleri ile dolu olan bölgedeydi.

Aramalar yapılırken altın ihtiva eden taşlara da raslandı. Galerilerden birinin sonunda araştırmacıların karşısında kocaman taşlardan örülü bir duvar çıktı. Duvarın üstünde zamanla okunmaz hale gelmiş hiyeroglifler var-

dı. Maden mühendisleri raporlarında bu duvarın varlığını «çok tuhaf» karşıladıklarını belirtirler. Ama bütün çabalarına karşılık bir anlam veremediklerinden, galeriyi kapattılar.

Eski Mısır'da yerin altında bugün sandığımızdan çok daha fazla şeylerin olup bittiğini «Nile-Valley-Company»nin kazı raporlarından da anlayabilmek mümkündür. Bu maden arama şirketinin araştırma bölgesi, batıda «Egyptian Sudan Minerals» işletmesininkine kadar uzanmaktaydı. Bir zamanlar maden ocaklarının nöbetçi kuleleriyle korunduğu ve kule kalıntılarının bugün de görülebildiği Umm-Grayat da bu bölgenin sınırları içersindeydi.

Umm Grayat'ın güneyinde Onguat vadisi yer alır. «Nile-Valley-Company»nin mühendisleri orada da artık okunamaz hale gelmiş hiyerogliflere rasladılar. Arkeologlar, bugüne kadar ancak yazıların kimin tarafından yazıldığını saptayabilmişlerdir. En alt satırda, bunların Amenhotep tarafından yazıldığı belirtilmektedir.

Bugün aklımıza şu soru gelmektedir: Bir yazıcının maden ocaklarında ne işi vardı? Yer altındaki kayalara hiyeroglifler kazımanın anlamı ne olabilirdi? Eski Mısırlılar hangi nedenden ötürü galerileri kapayıp duvarların üstüne yazılar yazmak gereğini duymuşlardı?

Yeraltına bir yazıcının getirtilmesini bir bilimsel buluş mu gerekli kılmıştı? Yeraltındaki galerilerin koca koca taşlarla kapatılmasının nedeni, bunlarda öldürücü enerjilerin mi bulunmuş olmasıydı?

Egiptoloji biliminin bugünkü düzeyi, bu sorulara karşılık bulmamıza imkân sağlamaktadır. Ancak nasıl Eski Mısırlıların radyoaktif ışınların etkisini bildikleri henüz kanıtlanamamışsa, bu etkiden yararlanmadıkları da kanıtlanabilmiş değildir. Aksine, eski Mısırlıların, ancak zamanımızı da (yeniden—) bulunan öldürücü ışınlarla mezarlarını korumuş olduklarına ilişkin ipuçları pek çoktur.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

YILDIZLARDAN GELEN YAŞAM VE ÖLÜM

İTFAYE ARABASI gece 2.30 da İzlanda'nın küçük bir şehri olan Vestmannaeyjar'ın sokaklarından hızla ilerliyordu. O 23 Ocak 1973 gecesi itfaiyeye telefon eden birisi:

«Şehrin doğusunda bir ev yanıyor», demişti.

Dört dakika sonra canavar düdükları yine duyuldu ve İzlanda adalarından Heimaey'e ait yangın söndürme arabası geri döndü. Çünkü bildirilen yangını söndürebilme imkânı yoktu. Alevler yangından değil, bir yanardağdan fışkırmaktaydı.

İzlanda'nın güney sahilinde bulunan ve yüzölçümü yalnızca onaltı kilometrelik küçük bir adadaki Helgafjell yanardağı, ya da «*kutsal dağ*», yedibin yıldan beri sönmüş biliniyordu. Ancak o 23 Ocak 1973 günü küçük kraterlerden biri önceden hiçbir belirti göstermeksizin patlamış, toprağın kabuğunda 1,5 kilometre uzunluğunda bir yarık açmış ve saniyede yüz metre küp lav püskürtmeye

başlamıştı.

Lavlar, ateş dereleri halinde denize akmıştı. Evler yanmış, otomobiller küle gömülmüştü. Vestmannaeyjar limanında, deniz, kaynar bir kazana benzemişti. Neyse ki rüzgâr ilk gün alev hortumlarını şehrin uzağında tutmuştu. Adanın bazı sakinleri volkanın ancak birkaç yüz metre uzağında oturdukları halde, ölen olmamıştı.

Birkaç bin ya da birkaç yüzbin yıl sonra bilim adamları 1973 yılındaki bu yanardağ indifaini inceleyecek ve bunu çok özel bir nedenden ötürü yapacaklardır.

Bir yanardağın göğe püskürttüğü lavlar, demirli parçacıklardan oluşur. Bu demirli parçacıklar havada uçarken yönleri yeryüzünün manyetik alanınca saptanır. Bütün parçacıklar küçük pusula göstergeleri gibi aynı yöne doğrulur. Demek ki donup bazalt haline gelen lav, aradan yüzbinlerce yıl geçtikten sonra da yeryüzünün 1973 yılındaki manyetik alanını tam olarak gösterecektir.

Herhangi bir nedenden ötürü Heimaey adasındaki yanardağ patlamasının hangi yılda olduğu unutulsa bile; bu yıl, yalnızca bazalt taşının durumuna bakarak saptanabilecektir. Çünkü dünyanın manyetik alanı sürekli bir değişim içindedir. Bugün kuzey kutbunun bundan daha 700 000 yıl önce bugünkü güney kutbunun yerinde, ondan 200 000 yıl önce de bugünkü yerinde bulunduğunu kesinlikle bilmekteyiz. Yeryüzünün 76 milyon yıllık geçmişinden bugüne dek 171 kutup değişmesi saptanmıştır.

Bu kutup değişimleri yalnızca yönleri tümüyle değiştirmekle kalmamakta, aynı zamanda iklim değişikliklerine, yer sarsıntılarına ve yanardağ patlamalarına da yol açmaktadır. Ancak kutup değişimlerinin en önemli sonucu, yarattığı kozmik-enerjetik değişiklikler olmaktadır. Bu değişiklikler ise zaman zaman öldürücü nitelik kazanabilmektedir. Güneş lekelerindeki faaliyetlerin artışı za-

manlar saptanan manyetik fırtınalar ya da manyetik alan değişiklikleri çok güçlü etkilerin kaynağı olmaktadır.

Dünyanın manyetik alanı, yerin altındaki çeşitli katı ya da sıvı halindeki maddelerin değişik atalet gücünden oluşur. Bilindiği gibi dünyamızın katı çekirdeği sıvı kesitleriyle, bunlar da yine sert bir kabukla çevrilidir. Bu değişiklikler ise zaman zaman öldürücü nitelik kazana-bilmektedir. Güneş lekelerindeki faaliyetlerin arttığı zamanlar saptanan manyetik fırtınalar ya da manyetik alan değişiklikleri çok güçlü etkilerin kaynağı olmaktadır.

Dünyanın manyetik alanı, yerin altındaki çeşitli katı ya da sıvı halindeki maddelerin değişik atalet gücünden oluşur. Bilindiği gibi dünyamızın katı çekirdeği sıvı kesitleriyle, bunlar da yine sert bir kabukla çevrilidir. Bu kesitler yerçekimi kanununa göre değişik dönüş hızlarına bağlı bulunduğundan, tıpkı bir dinamoda olduğu gibi elektronik akımlar ve manyetik alanlar doğar. Böyle bir akım içinde bulunduğumuz devirde Ekvator çevresinde vardır. Bir kutup sıçraması meydana geldiğinde Kuzey Kutbu güneye doğru yatmakta, Güney Kutbu da kuzeye doğru doğrulmaktadır. Bu oluşum sona erdiğinde Güney Kutbunu yer küresinin üst kısmında, Kuzey Kutbunu da Antarktiste aramak gerekmektedir.

Coğrafi Kuzey Kutbu ile manyetik Kuzey Kutbu arasında bugün de uyum yoktur. Manyetik Kuzey Kutbu sürekli olarak kaymaktadır. 70.000 yıl önce Avrupa, kutup bölgelerindeydi. Kuzey Kutbunu üçüncü jeolojik devirde 70 derece kuzey enleminde ve 60 derece batı boylamında, 350 milyon yıl önce de 30 derece kuzey enleminde ve 45 derece batı boylamında aramak gerekmektedir.

İnsanoğlu, manyetik alanın değiştiğinin farkına varmamaktadır. Bilim adamları yüzyılı aşkın bir süreden bu yana manyetik alanın giderek zayıfladığını saptamışlar.

dır. Yeni hesapların sonucuna göre bu gelişme aynı kaldığı takdirde dünyanın manyetik alanı ikibin yıl sonra sıfır noktasına varmış olacaktır. Ondan sonra da yeniden oluşmaya başlayacaktır.

Bilim adamları, organizmaların bu kutup sıçramasına nasıl dayanabilecekleri üzerinde hâlâ kafa yormaktadırlar. Ancak şurası kesindir ki insanoğlu, bu sorun yüzünden bugün henüz kimsenin düşünmediği bilimsel sorunlarla uğraşmak zorunda kalacaktır.

Bir manyetik alanın fiziksel gücü, kolay ölçü işlemleri ile saptanabilmektedir. Yeryüzünün yatay yöndeki manyetik gücü, 0,1 Gauss'tur. Güneşteki lekeler iki ile dörtbin Gauss'luk bir güce ulaşabilmektedir. Bir karşılaştırma imkânını sağlamak için, yanan bir ampulden 0,2 Gauss'luk bir gücün doğduğunu belirtelim.

Yeryüzünün manyetik alanı etkisini bütün demirli maddelere geçirmektedir. Yeryüzünün kuzey yarısında kullanılan demir çekişlerin vurulan kısımlarında manyetik bir güney kutbu oluşur. Şemsiyelerde kuzey kutbu, yere dönük olduğundan sap kısmında meydana gelir. Burada, değerlendirilmesi imkânsız gibi görüldüğü için bilimin üzerinde durmadığı bir takım güçlerin varlığı sözkonusu olmaktadır. Oysa, gökyüzünü çok derin bir incelemenin süzgecinden geçirmiş olan eski Mısırlılar, bizim henüz bugün üzerinde durmaya başladığımız bir takım fenomenlerin izini bulmuşlardı.

Sözgelisi, insan şu soruyu sormaktan kendini alamamaktadır: Ölülerini, atalarının mumyalarını çoğu kez yıllarca oturma odalarına ayaküstü dikecek kadar seven ve el üstü tutan eski Mısırlılar, firavunları neden insanların oturduğu yerlerin uzağındaki muazzam ölü şehirlerine gömmüşlerdi?

Gerek Teb'deki Krallar Vadisi, gerek Menfis'teki Sakara ve Gizeh birer ölüler şehridir. Acaba bu bölgelerin,

özellikle kozmik etkilere maruz olduğu düşündürülebilir mi?

Bizim yıldız sistemimiz bir karşılıklı elektromanyetik ve radyoaktif etkilenme içersindedir ve tüm organik yaşam, bu karşılıklı etkilerin şartlarına bağlıdır. Sözgelisi, yeryüzünün manyetik alanı kozmik ışınları yakalar. Bu yüzden elektromanyetik ışın parçacıkları serbest ve düz bir çizgide hareket edemeyip, manyetik alan çizgisi boyunca uzanan helezon biçimi bir yörünge izler.

Bulucusu Van-Allen'in adını taşıyan ışın kuşağı, yeryüzünün manyetik alanına bağlı olan kozmik ışınların enerji taşıyan parçacıklarından oluşur. Bu sistemi anlamaya çalışırken karışıklığa düşmek çok kolaydır.

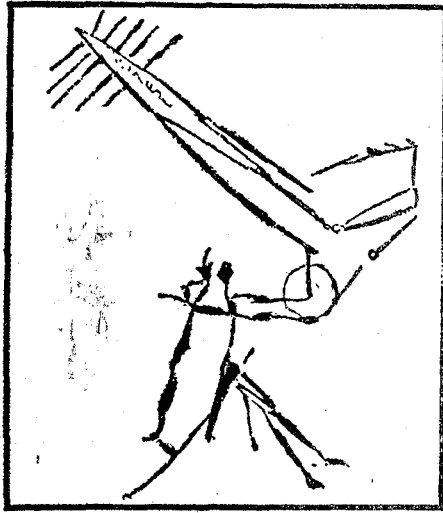
Ra'nın Lekeleri

MISIRLILARIN en kutsal saydıkları nesne, güneşti. Bilimsel araştırmalarının odak noktası da yine güneşti. Ra, yani güneş, onlar için eski zamanlarda en yüce tanrı, daha sonra da en üzerinde durmağa değer gezegendi.

Daha Babil çivi yazısı metinlerinde güneşe ilişkin ayrıntılı gözlemlerin, ışığın azalıp çoğalmasının ve güneş yüzeyinde görülen lekelerin sözü geçer. Ancak görünüşe bakılırsa bu tuhaf lekeler daha sonraki zamanlarda bir süre unutulmuşluğun karanlıklarında yitip gitmiştir.

Çok sonraları, M.S. 13 yüzyılda bu kez Çinliler bu lekeler üzerinde durmuşlar ve Galile'nin de bilimsel merakının uyanmasına yol açmışlardır. Alman astronomi bilginleri geçen yüzyılın ortalarında güneş lekelerindeki faaliyetin her onbir yılda bir bir doruk noktasına vardığını saptamışlardır.

Bugün bu lekelerin yeryüzündeki organik ve kozmik oluşumları büyük ölçüde etkilediğini bilmekteyiz. Büyük doğa afetleri, maksimal güneş lekesi faaliyetlerine bağlanmaktadır.

Bir ışın toplama aygıtı mı, yoksa bir Lazer aygıtı mı? — Arkeologlar bu optik — mekanik aygıtın antik taslağını eski Meroë'de bulmuşlardır (1).

27 Ağustos 1883'te Sunda geçidindeki Krakatau yandardağı indifa etti. Bu felâkete 80.000 kişi kurban gitti.

Aynı tarihte güneş lekelerinin faaliyeti bir doruk noktasındaydı. 1906 ve 1908 yıllarında San Fransisco ve Messina depremleri oldu. Güneş lekelerinin faaliyeti yine doruk noktasındaydı. 1926 Eylülünde bir kasırga hemen bütün Florida'yı yerle bir etti; bir siklon, Jamayka'da; seller de Nebraska'da büyük zararlara yol açtı. Aynı tarihlerde güneşteki lekeler çok yüksek bir yoğunlukta idi.

Güneş lekelerinin aslı nedir?

Kor haline getirilmiş bir çelik parçasının önüne tu-

(1) M.S. 4. yüzyıldaki Habeş imparatorluğunun başkenti. İngilizler kazı yapmışlardır.

tulan yanar bir ampul, göze koyu bir leke olarak görünür. Aynı şekilde güneş yüzeyindeki lekeler de soğuk ya da donmuş kitleler olmayıp, yalnızca hararet dereceleri çevrelerine oranla biraz daha düşük olan bölgelerdir.

Bu sınırları kesinlikle belirli hararet farklarının nedenini, güneşin de çevresini saran manyetik alanda aramak gerekir. Bu manyetik alan, yönünü ve gücünü dünyaninkine oranla çok daha sık değiştirmektedir. Bu arada doğan manyetik güç farklılaşmaları da binlerce katına ulaşabilmektedir.

Tıpkı yeryüzünün manyetik alanında olduğu gibi, güneşin manyetik alanında da güçlerin etki alanındaki değişimler, beraberinde büyük hararet değişiklikleri getirmektedir. Güneş lekelerinin bulunduğu kesimde güneşin sıcaklığı (6000 C) dört, beş bin dereceye kadar düşebilmektedir. Ancak güneş lekeleri, güneş ekvatorunun kuzey ve güneyinde 30 derecelik bir alan içersinde kalmaktadır. Ama buna karşın etkileri çok çok büyük olmaktadır.

Güneşin manyetik alanındaki değişiklikler, dörtbuçuk günlük bir gecikmeyle dünyanın manyetik alanına yansımakta, başka bir deyişle güneşle dünya arasında bir manyetik alan bağlantısı kurulmaktadır.

Bu konuda kesin ölçü sonuçları, ilk kez 1964 yılında iki astronomi fizikçisi, NASA'dan Dr. Norman F. Ness ve Koliforniya Üniversitesinden Dr. John M. Wilcox tarafından ortaya kondu. İki bilim adamı, Manat-Wilson gözlemevinde yapılan magnetografik kayıtları, araştırma uydusu IPM 1'in gönderdiği ölçü verileri ile birlikte analize tabi tuttular.

Fıskıran gaz kitlelerinin güneşteki çeşitli tezahürleri ile güneş lekeleri arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. «Flare» diye adlandırılan bu olaylar ısımanın yükselmesine, ultraviole ve röntgen dalgalarının yoğunlaşması-

na yol açmaktadır. Böyle bir olay meydana geldiğinde, yonlaşmış bir gaz bulutu dünyamıza gelmekte, fakat gezegenimizin manyetik alanı tarafından frenlenmektedir. Bu arada oluşan alan farklılaşması, normalin bin katına erişebilmektedir.

Bu astrofiziksel görünümün sonuçları, 8 Şubat 1958 günü kendini çok açık ve seçik biçimde belli etmiştir.

O gün Teksas'taki radyo gözlemevinin uzmanları, fezadan «*şüpheli gürültüler*» geldiğini bildirdiler. New Mexico'daki Sacramento-Peak'te çalışan astronomi uzmanları da güneşteki lekelerin çok arttığını kaydettiler. Honolulu'daki bir radyoteleskop, bunu izleyen Flare olayı'nı saptadı.

Yirmidört saat sonra yeryüzü birbirine girdi. Gece semasında kutup ışıkları parlamaya başladı. Kıtalararası telsiz bağlantısı kesildi. Atlantik'in üzerinde uçan yüze yakın uçak hiçbir yerle telsiz bağlantısı kuramadı. İskoçya ile Neufundland arasındaki su altı telefon kablo-sunda ansızın ikibin voltluk bir gerilim belirdi. Toronto telefon şebekesi de tamamen işlemez oldu.

Bütün bunlara, gezegenimizden 150 milyon kilometre uzaktaki fiziksel olaylar yol açmıştı.

Ayın Gücü

GÜNEŞ ve ayın gerek organik gelişme, gerekse organizmanın hastalıklara dayanma gücü üzerindeki etkisinin hiç de küçümsenecek gibi olmadığını savunan fizikçilerin ve doktorların sayısı günümüzde gittikçe artmaktadır. Ayrıca ağaçlardaki yaş halkaları, aynen güneş lekelerinde olduğu gibi, onbirlik bir dönenceyi izler gibidir.

Yeni ayda kesilen bambunun on, oniki yıl, dolunayda kesilen bambunun ise ancak yedi, sekiz yıl dayandığı bilinmektedir. Vaktiyle Romalıların gemi ve köprü yapı-

mında kullanacakları ağaçları hiçbir zaman dolunayda kesmedikleri de kaynaklarda yazılıdır.

Yapılan araştırmalar, bu davranışın ardında bir kör inancın değil, fakat biyolojik gerçeklere dayanan tecrübelerin bulunduğunu ortaya koymuştur. Ayın büyümesiyle birlikte ağacın içindeki sıvılarda yukarılara yükselmektedir. Bu sıvının içindeki şeker tahta yiyen böcekleri çekmekte ve dolayısıyla tahta çürük olmaktadır. Ay küçüldükten sonra kesilen ağacın içersinde ise şeker, nişasta ya dönüşmüş olmaktadır.

Yıldızların etkisine ilişkin ve halk arasında yaygın çeşitli inançlar vardır. Sözgelisi; tarlanın ay büyürken ekilmesi, küçülürken biçilmesi öğütlenir. Yine halk inancına göre, bütün ağırlar, ayın büyümesiyle birlikte şiddetini artırır. Ay küçüldüğünde zehirli yılanların zehri etkisinden birazını yitirir.

Bütün bu inançlar, hiç kuşkusuz, gerçeklerle uydurmaları ayın özellikle deniz hayvanlarında önemli oluşumları etkilediğine kesin gözüyle bakmaktadırlar. Bazı salyangoz ve midye türleri yumurtlama zamanlarını aya göre ayarlamaktadır.

İkiyüz yıl öncesine kadar ayın med ve cezir hareketi üzerindeki etkisi tamamen spekülasyon olarak kabul edilmekteydi. Ayın yol açtığı 372 dakikalık aralık, ancak 19. yüzyılın başlarında bilim dünyasınca kabul edildi. Bugün ise ayın çekim gücünün yer kabuğunu 25 santim kaldırdığını bilmekteyiz. Amerika'daki Harvard Üniversitesinin fizik bilginleri, Amerika ile Avrupa arasındaki uzaklığın bazı günler yer düzeyinin yükselme ve alçalması yüzünden 20 metrelik bir değişime uğradığını saptamışlardır.

Atlasın kızlarının yıldızı yükseldiği zaman

Ekime başla, ama çift sürmeyi alçaldığı zamana bırak.

Bunlar kırk gün kırk gece saklı kalır,
Ama yıl dönencesi ile yeniden göründüklerinde;
Orağını yeni hasat için bilemeye başla.

Bunlar, Hesiod'un «İşler ve Günler» adlı eserinden alınma mısralar olup, hasada ilişkin talimat içermektedir. Bu talimat yıldızların hareketine bağlıdır. Modern astronomi biliminin vardığı sonuçlar karşısında Hesiod'un söyledikleri kesin olmaktan uzaktır. Çünkü Ülker yıldız takımının batışı ile doğusu arasında 40 gece ve 39 gün bulunmaktadır. Ne var ki Hesiod bir doğa bilimcisi olmayıp, yalnızca kişisel izlenimlerine dayanarak konuşmaktaydı.

Gerek Yunanistan'da, gerekse Mısır'da daha Astronominin bir bilim dalı olarak gelişmesinden çok önce kozmik olaylarla insanoğlunun davranışları arasındaki ilişki bilinmekteydi. Bu alandaki tecrübeleri hem hasada ilişkin kuralların, hem de astronominin öncüsü ve ilk bilgileri olarak nitelendirmek mümkündür.

Işın Bombardımanı

BİZİM «güneş» ya da «ışık» diye adlandırdığımız olay, gerçekte bir neden-sonuç bağlantısına göre cereyan eden fiziki bir oluşumdur. Bunun meydana geliş sorunu üzerinde burada durmayacağız. Ama güneş ışığının etkisi, konumuz açısından çok büyük önem taşımaktadır.

Yeryüzünün hayat alanı olan biyosfer, güneş tarafından sürekli olarak bombardıman edilir. Bu ışın bombardımanı, yeryüzünün manyetik alanı koruyucu atmosferi tutmayacak olsa, insanoğlu için öldürücü olabilecek bir yoğunluktadır.

En tanınmış olan ışınlar, ultraviyole ışınlarıdır. Bunlar, insan vücudunun direniş gücünü yükselmekte, D vi-

taminin oluşumunu desteklemekte, deri ve kemik veremlinin iyileşmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda deride bulunan ve A, B2, C, D, E vitaminlerini stabilize eden sulfidril guruplarının yoğunluğunu da azaltmaktadır. İnsan vücudunun çalışma gücü, geniş ölçüde bu vitaminlere bağlıdır. Yapılan deneyler, ultraviole ışınlarının azalmasının ya da çoğalmasının derhal vejetativ sinir sistemini etkilediğini ortaya koymuştur. Demek ki bu ışınlar, fizyolojik oluşumları çok geniş ölçüde etkileyebilmektedir.

Atmosferin kısa dalgalı ışınları tutma gücü, çok yüksektir. Sözgelisi, kozmik ultra ışınları - bunların ultraviole ışınları ile karıştırılmaması gerekir - atmosfere çarptığı anda, doksan santim kalınlığında bir kurşun tabakasına, ya da on metre genişliğinde bir su duvarına çarpmış kadar zayıflamaktadır. Bu kozmik ışımaya elektron, mezon, proton, nötron ve fotonlardan oluşmaktadır. Bu arada nötronlarla fotonların özel bir yeri vardır. Elektron ve protonlar yeryüzünün manyetik alanınca frenlenirken, bunlar atmosfere girmektedir.

Astrofizik bilginlerinin birinci ve ikinci derecede ışın ayrımı yapmaları, buna dayanmaktadır. Birinci derecedeki atmosfer tarafından henüz değişime uğratılmamış olan ışınlardır. Toprağın derinliklerine kadar geçebilen ikinci derecedeki ışınların ise bunlarla hemen hiçbir benzerliği yoktur.

Birinci derecedeki ultra ışınlarının yüzde seksenini enerji yüklü protonlar oluşturmaktadır. Geri kalan kısmın en önemli muhtevası alfa parçacıklarıdır. Protonların taşıdığı enerji, akıl almayacak kadar büyüktür: Bir milyon volttan birkaç trilyon volta kadar ulaşabilir.

Arkeoloji, kozmik ultra ışımastan yararlar sağlamaya başlamıştır. Bu konuda, 1968 yılında Nobel ödülünü kazanan atom fizikçisi ve egiptoloji uzmanı Profesör Luis W. Alvarez'in, 1965 yılında Gizeh'teki Kefren pira-

midini kozmik ışınlarla araştırmaya karar vermesi örnek olarak gösterilebilir.

Giovanni Battista Belzoni'nin 1818 yılında Mısır'daki ikinci büyük piramit olan Kefren piramidine çıkıp, yalnızca boş bir mezar bölümüyle karşılaşmasından bu yana, piramidin içinde henüz bulunamamış gizli bölmelerin olup olmadığı, egiptologların aklını sürekli olarak kurcalayan bir soruydu. Kefren piramidinin içindeki yılların mimarisinin tuhaf kaçacak kadar yalın olması, bu konudaki kuşku­ları kuvvetlendiriyordu. Bu mimari, öbür piramitlerin dolambaçlı yollar ve çift mezar bölümü içeren mimarilerinden çok farklıydı.

Alvares, 4,4 milyon tonluk bir taş yığ­nında 15-20 metre karelik bir mezar bölümü aramak gibi herkese çözülmeyen gelen bir görevi üstlendi.

O zamana kadar arkeologlar, yıllar süren araştırma çabalarının kazandırdığı tecrübelerle ya da gelişigüzel yapılan kazılarla buna benzer sorunları çözebilmişlerdi. Oysa dünyanın ikinci büyük piramidinde bu olanakların ikisi de söz konusu olamıyordu. Tecrübeyle kazanılmış bilgiler artık bir çözüme ulaştıramadığı gibi, piramidin içinde yapılacak kazma ve delme çalışmalarının göze görünür zararlara yol açmadan yürütülmesi imkânsızdı.

Piramit'de Atom Fizikçileri

LUIS ALVAREZ, araştırmalarına - sonradan doğruluğu ortaya çıkan - su varsayımı hareket noktası yapmıştı: Kozmik ultra ışınları, üst atmosfere çarptıklarında bir sürtünme meydana geliyordu. Bu enerjinin yüzde sekseni orta ağırlıkta mezonlar, yani herşeye nüfuz edebilen milyonlar biçiminde yeryüzüne iniyordu. Bu milyonların karşısında piramitlerin kalın taşları da bir engel olamıyordu. Piramitlerin içine, düşen milyonları sayabilecek ölçü ay-

gıtları yerleştirildiği ve çeşitli ölçü aygıtları değişik açılarda bulunduğu takdirde, miyonların boş bir bölmeye raslaması halinde, oradaki ölçü açısının ışın yoğunluğu daha yüksek olması gerekiyordu. Çünkü içi hava dolu bir bölmeden geçen miyonlar, taşın içinden geçtiklerinde karşılaştıklarına oranla daha az bir dirençle karşılaşıyorlardı.

Işın detektörleri için en uygun yer, Kefren piramidinin içinde bulunan tek bölmeydi. Bulana izafeten '*Belzoni bölmesi*' adını taşıyan bu oda, piramidin doruk noktasının 130 metre altında ve tabanın merkezindeydi.

Otuz ton ağırlığındaki şerare bölmelerinin ve deney aygıtlarının - tümü ikiye iki metre büyüklüğündeydi - kurulması 1967 ilkbaharında başladı. Ancak aygıtların yerleştirilmesi, başlı başına görülmeye değer bir sahneydi. Piramidin içindeki geçitler ancak yüzyirmi santim genişliğinde olduğundan, aygıtların parçalara ayrılarak içeri taşınması ve ondan sonra yeniden bir araya getirilerek kurulması gerekiyordu.

Bu çalışmalara Kahire'deki Ayn Şems Üniversitesi'nden Dr. Ahmet Fahir, nükleer fizik bilgini Dr. Fethi el-Bedevî ve yanında California Üniversitesi Lawrence ışın laboratuvarından çalışma arkadaşlarıyla birlikte Alvarez katılıyorlardı.

Üç ay süren monte çalışmalarından sonra ölçüm işlemlerine başlama zamanı nihayet gelmişti. Ancak tam o sırada altı gün savaşı patlak verdi. Çalışmalara bir yıl süreyle ara verme zorunluluğu doğdu. Alvarez, üç yıldır hazırlığını yaptığı ölçümlere ancak 1968 ilkbaharında başlayabildi.

Alvarez'in piramidin içine yerleştirdiği şerare bölmeleri şu ilkeye göre çalışmaktaydı: Birbirinin üstüne dizili alüminyum levhalar, içi gaz dolu bir muhafazada yüksek gerilime tabi tutuluyordu. Piramidin taşlarından geçen bir milyon parçacığı bu levhalardan birine çarptığında, şera-

re bir levhadan öbürüne atlıyordu. Bir manyetik bant da bu impulsları kaydediyordu.

Profesör Alvarez'in hesaplarına göre miyonlar 55 milyar voltun altında bir enerjiyle piramit taşlarında absorbe edilecek ve böylece zeminde bulunan mezar bölmesine kadar ulaşmayacaktı. Ayrıca şerare bölmelerinin hassasiyeti, yalnızca piramide nüfuz ettikten sonra 10 milyar elektron voltluk enerji taşıyan miyonları kaydedecek dereceye düşürülmüştü.

İlk ölçümlerin sonuçları araştırmacıları hayretler içinde bıraktı. Alttaki mezar bölmesine kadar inebilen miyon yağmuru, bekleildiğinden daha yoğundu. Ölçümler her defasında üç derecelik bir açı mesafesiyle yapılmaktaydı. Dakikada ortalama 84 miyon darbesi ölçülüyordu. Ölçüm alanı, Kefren piramidinin hacminin beşte birini içine almaktaydı.

Ölçümler aylarca sürdü. Kahire'deki Ayn Şems Üniversitesinde bulunan bir 1130 IBM computer'i biriken ölçüm verilerini analiz ediyordu. İlk başta piramidin ortasında bir boş alanın varlığı kanısını doğuran ve arkeologlar arasında heyecan uyandıran bir gölgenin sonradan aygıtların yol açtığı bir yansıma olduğu anlaşıldı. Sonunda manyetik bantların değerlendirilmesi, tahmin olunan, ama o zamana dek kesinlikle bilinmeyen durumu ortaya koydu: Firavun Kefren, gerçekten piramidinin içinde bir tek mezar bölmesi yaptırtmıştı.

Bütün bunlardan görebileceğimiz gibi, gökyüzü ile yeryüzü arasında tahminlerimizi çok aşan enerjiler bulunmaktadır. İnsanoğlu bu enerjileri kendi buyruğuna almayı başardığında, onlardan yararlanabilmektedir. Ama yine bu enerjiler felâket ve ölüm de getirebilmektedir.

Ancak sözü geçen enerji yeryüzüne ulaştığında gücünün en büyük kısmını yitirmiş olmaktadır. Değişim geçirmiş olan ikinci derecede ışınlar, etkileri açısından bi-

İnci derecedeki ışınları geniş ölçüde geride bırakmaktadır. Miyonlar, yerin binlerce metre altına kadar nüfuz edebilmektedir.

Atom fiziği ve arkeoloji, son zamanlarda sık sık elele yürümektedir. Bu durum özellikle radyoaktif karbonun yardımıyla yaş tesbiti için söz konusudur. Çünkü kozmik ışınlar da, tıpkı bir atom reaktörü gibi, yeryüzünün dış atmosferindeki azottan radyoaktif karbon C 14'ü üretmektedir. Bu karbon zamanla yanıp karbon dioksit d6nüşmekte ve atmosferin normal karbon dioksitine karışmaktadır.

Amerikalı atom fizikçisi Profes6r W. F. Libby, bundan ilginç bir yaş saptama yöntemine varmıştır. Bütün organizmalar, insanlar, hayvanlar ve bitkiler karbonlarında bir miktar da radyoaktif karbon ihtiva eder. Bunun miktarı, organik karbonun ana maddesi olan atmosfer karbondioksidi kadardır.

Radyoaktif parçalanma ile kozmik ışınlanma yolu ile C-14 teşekkölü aşağı yukarı birbirini dengeler. Bir organizma öldüğünde karbon alımı son bulur. Çürüme ölü bir organizmayı normal olarak yeniden devreye sokar: Toz, bitkilere geçer, bitkiler hayvanlar tarafından yenilir, hayvanlar ölür, ya da insanlar tarafından yenilir...

Ancak ölü bir organizma yüzlerce ya da binlerce yıl olduğu gibi kaldığı takdirde, radyoaktif parçalanmaya tabi olur. C-14 muhtevası gittikçe azalır. Fizikçilerin saptadığına göre, 5730 yılda C-14 atomlarının yarısı yine azota dönüşür. (Bu süre, C-14'ün yarılama süresi olmaktadır.)

Bu yaş saptama yöntemi, ancak atmosferdeki karbon yoğunluğunun binlerce yıl değişmeden kalması halinde doğru sonuçlar verir. Atom bombası denemelerinden sonra yapılan ölçümler, C-14 muhtevası açısından büyük bölgesel değişikliklerin meydana geldiğini göstermiştir.

Yine ölçümlere göre, bu yoğunluk farkları birkaç haftada ortadan kalkmaktadır.

Saşırtıcı Sonuçlar

Amerikalı atom bilginlerinin Mısır firavun mezarlarında bulunan eşyalar üzerinde yaptıkları ölçümlerin sonuçları karşısında hayrete kapılmamak mümkün değildir. Aygıtlar, mumyaları içinde bulundukları lâhitlerden beşyüz yıl yaşlı göstermiştir. Yine bu ölçümlerin sonuçlarına göre buğday taneleri, içine konuldukları kaplardan çok daha eskiydiler. Bu durumda ya yaş saptama yönteminde bir aksaklık vardı, ya da eski Mısırlılar gerçekten radyoaktif parçalanmayı etkilemesini biliyorlardı.

Bu tür fenomenlerin özellikle Mısırlı kralların mezarlarında görülmesi, bütün bunların mumyaların korunması amacına hizmet ettiği kanısını desteklemektedir. Bilim adamlarına göre 5000 yıla kadar yaş saptamalarında 40 tan 70 yıla kadar bir yanılma payını kabul etmektedirler. Atom fizikçilerinin görüşüne göre bunu aşan farklar, ancak çok önemli nedenlerden ileri gelebilir.

1950'lerin başlarında fizikçiler Heidelberg-Mannheim otomobil yolu üzerindeki fundaların yaşını incelediler. Sonuç, tam bir sürprizdi. Ölçüm sonuçlarına göre fundaların beşyüz yaşında olması gerekiyordu. Acaba karbon yarıdımıyla yaş saptaması yanlış temellere mi dayanmaktaydı?

Aksine bu örnek, yöntemin doğruluğunu kanıtlayıcı nitelikteydi. Çünkü sözü geçen fundalıklar, olağandışı koşullardaki nesneler arasında yer alıyordu. Bitkiler, yüksek yoğunlukta otomobil gazları arasında yetişmişti. (C-14 süz karbon.) Normal C-14 muhtevası, «ölü» karbon yüzünden aşırı hafiflemişti. Bunun sonucunda da öl-

ü aygıtları fundaların beşyüz yaşında olduğunu göstermişti.

C-14 karbon'un norm değerinden sapmaların nedenini dış etkenlerde aramak gerekmektedir. Firavun mezarlarında bu etkenlerin ne olabileceğı, fizikçi ve arkeologların üzerinde durmaları gereken bir konudur. Belki de bu bizi aynı zamanda firavunların lâneti sorununun ardındaki sırra biraz daha yaklaştıracaktır.

PİRAMİTLERİN ESRARI

SOVYET RUSYA BAŞBAKANI Nikita Kruşçev, 1964 Mayıs'ında Mısır'a onaltı günlük bir ziyaret yaptı ve ülkeyi dolaştı. Ziyaretinin nedeni, Rus'ların mâli desteği ve Rus teknisyenleri tarafından yapılan Assuan barajının ilk kısmının tamamlanmasıydı.

Kruşçev, kendisini Moskova'ya götürecektir olan uçağa binmezden kısa bir süre önce dünyaca ünlü «*Mena House Hotel*»e indi. 1869 yılında büyük Gizeh piramitlerinin bulunduğu platoya yapılmış olan bu otel, yüzyıllık tarihi boyunca bütün dünyadan gelen kralları ve devlet başkanlarını çatısının altında barındırmıştı.

1943 yılında burada düzenlenen zirve konferansında Winston Churchill, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Theodore Roosevelt ve Milliyetçi Çin Devlet Başkanı Çankayşek, Japonya'ya ilişkin ortak harekâtın esasları üzerinde konuşmuşlardı. İngiltere başbakanı ile Çin Dev-

let Başkanı bu fırsattan yararlanarak Keops Piramidinin içini gezmişlerdi. Theodore Roosevelt ise teşekkür ederek bu yoldaki öneriyi geri çevirmişti. Neden böyle davrandığını ise bilen yoktu.

Nikita Kruşçev, 1964 yılında «Mena House»a gelişinden bir gün sonra rehberler ve egiptoloji uzmanları ile birlikte piramide gireceği sırada, Moskova'dan bir telgraf geldi. Rus gizli haber alma örgütü KGB, şu telgrafı çekmişti: «*Piramide girmemenizi önemle rica ederiz.*»

Kruşçev, söyleneni dinledi. Buna ilişkin resmî bir açıklama ise yapılmadı.

Rus gizli haber alma örgütü neden korkmuştu?

Yüz yılı aşkın bir süreden bu yana bütün dünya uluslarına mensup bilim adamları, dünyanın yedi harikasıdan tek ayakta kalanı olan Mısır piramitleri ile ilgilenmektedirler. Çünkü 19. yüzyılın sonlarına doğru yapılan ilk kesin ölçüm ve araştırmalardan beri hemen hiçbir uzman artık bu kendine özgü karakterdeki anıtların bir raslantı sonucu bugünkü yerlerinde ve yine bir raslantı sonucu bu mimari stilde yapılmış olduğuna inanmamaktadır.

3. Sülâlenin sonlarına doğru yaşamış olan Snofru, kendine bugün bildiğimiz biçimde bir piramit yaptırmak isteyen ilk firavundu. Ama Snofru, başkentini kuzeye naklettiğinden Medum yakınlarında başlanan yapı yarım kaldı. Snofru, Sakkara'nın kuzeyindeki Dahsur'da kendine ikinci bir piramit yaptırdı. Doksanyedi metre uzunluğundaki bu piramidin dış köşelerinde katlantılar vardı.

Snofru'nun halefleri Keops ve Kefren piramitlerini Gizeh'te, Dedf-Ra, Abu Roas'ta, Mikerinos ise yine Gizeh'te yaptırdılar. 5. Sülâle devrinde firavun Sahu-Ra ve halefleri piramitlerini Abusir'de, 6. Sülâle firavunları ise Sakkara'da yaptırdılar.

Bugün bütün Mısır'da altmışdokuz büyük piramit

vardır. Bu yapılar, yalnızca firavunlara mezar olmak işlevini mi yerine getiriyordu, yoksa bu dünyada eşi olmayan mimarının ardında henüz çözülmemiş bir sır mı yatmaktaydı?

Büyük egiptoloji uzmanı Richard Lepsius'a göre; firavunlar, saltanatlarının hemen başlangıcında mezarlarının temelini atarlar, fakat yapıyı aradan geçen yıllar boyunca - aynen bir ağacın yaşını gösteren halkalarda olduğu gibi - sürekli olarak büyütürlerdi. Ancak bu teori de artık diğer bazıları gibi eskimiş bulunmaktadır. Piramitler, yapılarının ayrıntıları daha temel atılmazdan önce dikkatle hesaplanmış olan yapılardır. Piramitlerin çoğunun planlarının yapı sırasında değiştirilmiş olması gerçeği, bu durumu etkilememektedir.

Bu arada Keops piramidi karşımıza soru üzerine soru çıkarmaktadır. Bu yapının konstrüksiyonu yirmi yıllık yapı süresince üç kez değiştirilmiştir. Ancak yapının çoğrafi durumu her değişiklikte muhafaza edilmiştir. Mısır hükümeti 1925 yılında büyük piramidin o zaman artık bilinmekte olan mevkiini ilk kez modern aletlerle ölçtürdüğünde öyle şaşırtıcı sonuçlarla karşılaşıldı ki, ölçümler tekrarlandı. Tabanı kare biçimindeki yapının yönlerden en büyük sapması, bir derecenin onda biri kadardı ve bu sapış, piramidin kuzeyden güneye uzanan doğu yanındaydı.

Oysa, bilindiği kadarıyla, eski Mısırlıların elinde pusula bulunmamaktaydı. Piramitlerin yapımı sırasında ağırlığı onaltı tona kadar varan granit bloklar, ikiyüzotuz metre uzunluğundaki alt kenarların açıları arasında ancak milimetrenin kesri kadar fark olacak şekilde yerleştirilmiş, hiç harç kullanılmamış olmasına rağmen bloklar arasında bir insan saçının sığabileceği kadar bile aralık kalmamıştı.

Bunun nasıl yapılabildiğini bugün kimse bilememek-

tedir. Optik nedenler, durumun açığa kavuşturulmasına yetmemektedir. Çünkü piramitlerin olağanüstü boyutları karşısında, bir santimlik bir aralık bile hiçbir şekilde farkedilememektedir. Ayrıca bugüne kadar ayakta kalabilmiş olan ana yapının üstünün kireç taşından bir tabaka ile kaplı olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir. Onun için piramitlerin yapımında bu kadar ince hesaplara gidilebilmiş olmasının nedenini başka yerde aramak gerekmektedir.

Firavunların Ölçüleri

BÜTÜN ölçümlere esas olan, yedi karışlık (bir karış: dört parmak) Mısır arşınıdır. Bir parmak 1,9 santime, bir karış 7,5 santime, bir arşın da 52,5 santime tekabül etmektedir. Eski Mısır'da ölçümler, bazıları bugün de elimizde bulunan arşın değnekleri ve ölçme halatlarıyla yapıldı.

Her iki ölçü aleti de bizi bir takım bilmecelerle karşı karşıya bırakmaktadır. Çünkü ölçme işlemi yüzlerce arşın değneğinin birbiri ardına sıralanmasıyla yapıldığında, yanlışlık payı çok büyük olmaktadır. Sıcaklığın ve havadaki nem derecesinin değişmesinden etkilenen; yani, uzayıp kısalan ölçme halatları bakımından da durum böyledir. Böyle olunca, insan, eski Mısırlıların bu kadar yetersiz araçlarla nasıl olup da bunca kılı kılına doğru hesaplar yapabildiklerini kendi kendisine haklı olarak sormaktadır.

Mısırlıların piramit yapımında açılarının şaşmazlığını nasıl sağladıklarını bugün bilmekteyiz. Londra'daki British Museum'da muhafaza edilen Rhindi papirüsündeki ölçüm örnekleri, İsa'nın doğumundan ikibin yıl önce trigonometrik fonksiyonların bilindiğini göstermektedir. Sözü geçen papirüsteki çeşitli piramit problemleri, en aşağı or-

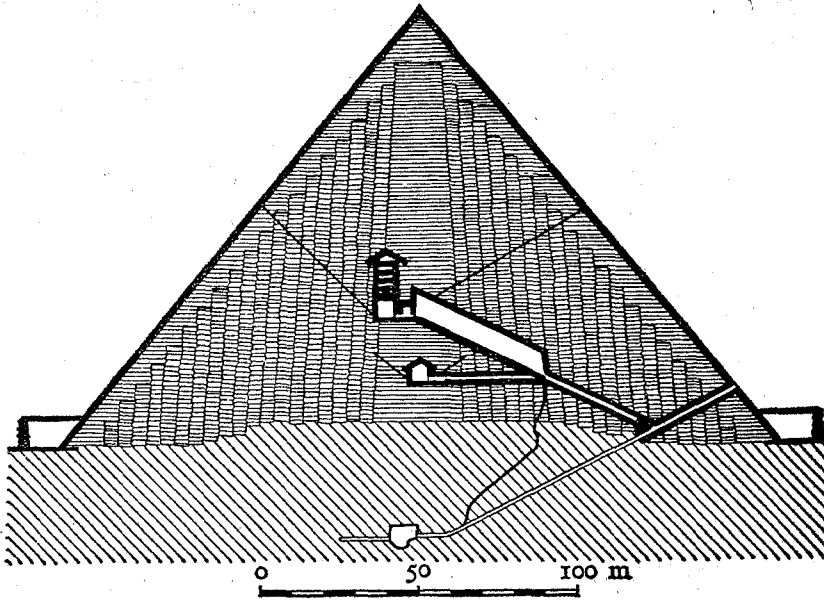
ta imparatorluk devrinden başlayarak aç ölçme işleminin bilindiğini ortaya koymaktadır.

Eski Mısırlılar, bir piramidin eğik açısını derecelerle değil, santimetrelerle ifade ederler ve bunu yapmak için de bir üstteki taşın alttaki taştan ne kadar geriye konduğunu belirtirlerdi. Sözelimi $5.1/4$ karışık bir piramit açısı, ikinci taş dizisinin birincisinden $5.1/4$ karış, yani 39,3 santim geriye konulduğunu ifade ederdi. Mısırlılar ölçümde kesinliği sağlamak için $1/4$, $1/5$, $1/25$ gibi yalnız birli kesirler kullanırlardı.

Rhind papirüsündeki piramit hesapları incelendiğinde, piramitlerin taban ve yüksekliklerinin hep tam sayılarla, eğik açının ise, gerçekten karışık nitelikte kesirlerle ifade edilmiş olduğu görülmektedir. Sözelisi, bu üçbinyediyüz yıllık belgenin 56 numaralı probleminde, bir piramidin taban kenarının uzunluğu 360 arşın, yüksekliği de 250 arşın olarak verilmiş ve eğik açının hesabı sorulmuştur. Problemin çözümünde bu açı $5.1/25$ karış (54° , $15'$) olarak belirtilmiştir. Diğer problemlerde de taban ve yükseklik ölçüleri hep tam sayılarla ifade edilmiş olduğuna göre, - ilk yapıların dışında - Mısır piramitlerinin tesadüfi yapı biçimleri değil, fakat temeli atılmazdan önce kesin hesapları tamamlanan eserler olduğu sonucuna varmak gerekmektedir.

Ancak piramit biçimi nereden ortaya çıkmıştır?

Bu biçimin Mısır'ın ideal güzellik anlayışına uymadığında kuşku yoktur. Bir kere bir piramide dışardan bakan, yalnız iki yüzünü görebilmekte, perspektif de görünümü karıştırmaktadır. Hal böyle olunca geride bu yapıların neden piramit biçiminde yapıldığını açıklayabilecek yalnızca iki teori kalmaktadır: Bu biçim ya sembolik bir mimaridir ya da maksada uygunluk ilkesine hizmet eden bir mimaridir.

Dünyanın yedi harikasından biri ve bir geometrik bilmece: İçinde üç mezar bölmesi bulunan 146 metre yüksekliğindeki Keops piramidi. Gizeh'te bulunan bu piramidin ortasındaki «büyük galeri»nin ne işe yaradığı, bugüne dek anlaşılamamıştır.

Firavunların piramitlerini, göze uzanan merdivenlerin birer simgesi olarak görmek, akla aykırı gelmemekte ise de böyle bir açıklama, fazla basite kaçma olmaktadır. Bu açıklamanın kabulü herşeyden önce birçok araştırmalardan, elde edilen sonuçlara raslantılarla varıldığını kabul etmek olacaktır. Böyle bir ihtimal ise, yok denecek kadar zayıftır.

Bir piramidin bütün yüzlerini görebilmek, ancak yukardan bakıldığında mümkün olabilmektedir. Bu durumda güneş, ışık, ısımlar ya da kozmik güçler gibi unsurların

bu mezarların yapımında rol oynamış olması ihtimali kuvvetlenmektedir.

Yirmiiki yıl süreyle piramitlerin mimarisi üzerinde çalışan İngiliz bilim adamı Dr. Brown Landone, güneş ile piramitler arasında bir ilişkinin varlığını kanıtlamıştır. Keops Piramidi'nin alt kenarı, 365,24 piramit arşını uzunluğundadır. Bir güneş yılındaki günlerin sayısı da aynı; yani, 365,24'tür.

Bu durum bir sayı oyunu, bir raslantı olarak nitelendirilebilir mi? Firavun, güneş Tanrısı Ra'nın oğlunu simgelerdi. Yani, Eski Mısır'da din ve güneş arasında çok sıkı bir bağlantı vardı.

Astronominin başlangıçlarına baktığımızda, güneş ve ayın değişken ritmleri ve yeryüzündeki olayları gözle görülür biçimde etkilemeleriyle, insanları ilk kez astrolojik düşüncelere götüren gezegenler olduklarını görürüz. Güneşin sabahları çiçeklerin çanaklarını açması, ayın da bunları akşamları kapaması, her iki gezegenin ardında insanların davranışlarına da yön veren tanrısal güçlerin gizli olması yolunda yorumlanmıştı.

Güneş ve ay, eski Mısırlılara bir sistem gösteren ilk gezegenler oldular. Geceleri gökyüzünün gözlenmesi sonucunda, güneş ve ay gibi hareket eden, ışıklarının açıklık ve koyuluğu ile renkleri değişen beş yıldız daha bunlara eklendi. Bu gezegenler - bugün kullandığımız adlarıyla - Satürn, Mars, Merkür, Venüs ve Jüpiter'di.

Demek ki ilk tanrılar, bu yedi yıldızdı. Yedi sayısının kutsal niteliğinin kaynağı da budur.

Gözlemevi

YILLAR boyu Keops Piramidi üzerinde çalışmış olan ünlü İngiliz astronomu Richard A. Proctor, *'The Great Pyramid — Büyük Piramit'* adlı kitabında şöyle demektedir:

«Fıravun Keops zamanında astronominin astrolojiden başka bir şey olmadığını, astrolojinin de dinde çok önemli bir yeri bulunduğunu göz önünde tutarsak, Mısırlıların bunca muazzam taşı neden birbiri üzerine yığmış olduklarını da anlamaya başlarız.»

R.A. Proctor'a göre: Keops Piramidi, Keops'tan önce yüksek bir platoydu. Yüksekliği yaklaşık olarak kral mezarının bulunduğu bölmeye (ellinci taş dizisi) varan bu plato, astronomik gözlemler için kullanılmaktaydı. İlk bakışta bu teori istendiği kadar saçma bulunsun, piramitlerin yapımında astronomik düşüncelerin çok önemli rol oynadığını kabul etmek zorundayız. Belirli yıldızların belirli zamanlarda piramidin içine, kral mezarının bulunduğu bölmeye doğru eğik biçimde uzanan geçidin ucunda gözükmelerini salt raslantı diye nitelendirebilme imkânı var mıdır?

Piramit uzmanlarından Duncan Macnaughton da piramidin içindeki geçitlerin Sirüs'ün gözlenmesi amacıyla yapıldığı kanısındadır. Bu uzmana göre, yörüngesi güneyde $26^{\circ} 8'$ ve $28^{\circ} 18'$ arasından geçtiğinde, Sirüs'ü uzun ve karanlık geçitlerin ucunda gündüzleyin görebilme imkânı vardı. Sirüs'ün işlevi, öbür bütün yıldızlarinkinden önemliydi; o, yeni yılın ve Nil taşmalarının habercisiydi.

Bu yıldız sabah semalarında ilk kez görüldüğünde, Nil şehri pek yakında yatağından çıkacak demekti. Astronominin başlangıçları üzerinde çalışan Hollandalı bilim adamı B.L. van der Waerden, 365 günlük yılın kabulünden önce Mısır'da başka bir yıllık taksimatın geçerli olduğunu iddia etmektedir. Bu yıl da Nil'in taşmasıyla başlardı, ama öbüründen farklı olarak yalnızca üç mevsim içermekteydi.

Bu adsız yılın yerine ortalama otuzar günlük oniki aydan ve bir de sondaki beş günden - yani, toplam olarak

365 günden - oluşan yıl geçti. Ancak güneş yılı, 365 günden altı saat daha uzun olduğundan ve dört yılda bir güneş yılından tam bir gün geride kalma meydana geldiğinden, Mısırlıların yılbaşı yüzlerce ve binlerce yılın akışı boyunca bütün mevsimlerden geçirdi.

Yılın ayları, dörderlik guruplara ayrılmıştı. İlk dört ayın (Tot, Paopi, Athyr, Choiak) adı «*sel ayları*», ikinci dört ayın (Tybi, Mechir, Phanemoth, Pharmuti) «*verim ayları*» ve üçüncü dört ayın (Pachon, Payni, Epiphi, Messori) adı da «*Sıcaklık ayları*» ydı.

Keops Piramidi'nde yapılan daha başka güneş ve gölge gözlemleri, eski Mısırlıların yıl içinde daha başka astronomik sabit noktaları da bildiklerini göstermektedir. Yılın ilk yarısı boyunca piramidin kuzey üçgeni tamamen gölgede kalmaktadır. Güneşin kuzeydoğuda doğup kuzeybatıda battığı yılın ikinci yarısında ise güneş, kuzey kısmını da aydınlatmaktadır. Bu arada asıl ilginç olan, çok açık ve seçik biçimde görülebilen bir geçiş devresidir. Bu devre boyunca piramidin yüzeyi yarı güneşte yarı gölgede kalmaktadır. Bu fenomen yılda iki kez, ilkbaharda ve sonbaharda, birinde gündüzle gecenin eşit olduğu günden ondört gün önce, birinde de ondört gün sonra görülürdü. Piramitlerin üzerlerinin cilâlı olduğu antik çağda, bu durum, göze bugünkünden çok daha belirli biçimde çarpardı.

365 günlük yıl esas alındığında, Mısır'da geçmişin ve geleceğin hesabı basit bir işlem oluyordu; belirli mevsimlerde kutlanması gereken dinî bayramların saptanması ise bunun aksine büyük güçlükler çıkarıyordu. Sonunda sabit bir ölçünün yokluğundan ötürü bu bayramlar her yıl için rahipler tarafından yeni baştan saptanmaya başlandı.

Sözü geçen Mısır takvimi, ilk Roma İmparatoru Augustus'a (M.Ö. 63—M.S. 14), kadar geçerli kaldı. Ondan sonra İskenderiye'de her dört yıla bir gün daha ek-

lendi. Buna '*İskenderiye Takvimi*' denmektedir. Ancak antik çağın en ünlü astronomu olan Ptolemaeus (M.S. 140 yıllarında İskenderiye'de yaşadı)'un yazılarıyla Roma İmparatorluğundan kalma belgeler, her iki takvimin birkaç yüzyıl birlikte yürürlükte kalmış olduğunu göstermektedir.

Aslında takvimin düzeltilmesi işleminin, Augustus'dan iki yüzyıl önce yapılması gerekiyordu. İskenderiye'nin kuzeydoğusunda bulunan ve Serapis tapınağı ile Oraculum'u (1) yüzünden meşhur olan Kanopos kentinde astronomlar, rahipler ve politikacılar, daha İsa'nın doğumundan önce 238 yılında, yılı 365 gün ve altı saat üzerinden hesaplamak konusunda karar aldılar. Ancak bu kararın uygulanmasına geçilemedi. Kanopos'ta alınan karar, ancak İmparator Augustus zamanında gerçekleştirilebildi.

B.L. van der Waerden, bu kararın uygulanmasından doğan güçlükler ve eski Mısır'daki sabit tarihlerin hesaplanması konusunda şunları yazmaktadır:

«Bundan, İskenderiye yılının Sirüs yılına eşit olduğu gibi bir sonuç çıkmaktadır. Ancak 1460 İskenderiye yılı denklemde 1661 Mısır yılına eşit olmaktadır.

Bu ise, 1461 Mısır yılının geçmesinden sonra Sirüs'ün ilk sabah görünüşünün Mısır takviminde aynı Mısır tarihine rasladığını ifade etmektedir. Sirüs'ün Mısır dilindeki adı Sothis olduğundan, bu döneme Sothis dönemi adı verilmiştir. Herhangi bir gözlemden hareketle, Sothis dönemi istendiği kadar geriye doğru he-

-
- (1) Oraculum: Antik çağda iki anlam taşır a) Herhangi bir konuda tanrılardan birine soru sorulup karşılık beklenen yer; b) Tanrının verdiği karşılık. Yukarıda sözcük, birinci (a) anlamda kullanılmıştır.

saplanabilir. Bu cümleden olmak üzere İskenderiyeli Theon, 139. Jülyen yılında Sirüs'ün ilk görünüşünden hareketle, 4241, 2781 ve 1321 yıllarında da bu ilk görünüşün 1. Thot'a rasladığını hesapladı. Çünkü Jülyen yılındaki ilk görünüş te Mısır takviminde 1. Thot'a raslıyordu.»

Yıldızlar ve Mucizeler

ASTRONOMİ, Mısırlılar için başlangıçta bir bilimsel araştırma konusu değil, fakat zamanın ucsuz bucaksız akışı içersinde yön bulunmasını sağlayan pratik bir yardımcıydı. Değişmezleri, sistemleri ve dönemleri bulmak ve anlayabilmek için gökyüzünden başka yol gösterici var mıydı? Ve aylarca gökyüzünde bir aşağı, bir yukarı hareket ettiği görülen bir yıldızın ansızın ortadan kaybolup, yetmiş gün sonra yine ansızın belirmesi, gerçek bir mucizeden başka ne olabilirdi?

Mısırlı yazar Hesiodos (İsadan önce 7. yüzyıl), eski Mısır biliminin izleyicilerinden biridir. «*Eserler ve Günler*» adlı kitabında sabit yıldızların ve gezegenlerin dönemleri hakkında bilgi verir. Kışın sonuna ilişkin açıklamalarında ise şöyle der:

«Güneş döndükten yetmiş gün sonra Zeus kış günlerine son verdi mi, o zaman Arkturos yıldızı Okeanos'un kutsal akıntısını ardında bırakacak ve parıltılar içersinde sislerin arasından yükselecektir.»

Yıldızlara ilişkin gözlemler, sonunda dünyanın ilk takvimine geçti. Elimizde bulunan en eski Mısır takvimleri M.Ö. 20. yüzyıla aittir ve tabut kapaklarının iç kısımlarına yazılmıştır. Ölenlerin yeniden doğacaklarına ilişkin inanç o denli güçlüydü ki, ölülerin mezarlarına yiyecek ve

türlü araçların yanı sıra takvimler de konmaktaydı.

Bu takvimlerde burçlara ilişkin açık işaretler bulunmaktadır. Buna göre; eski Mısırlılar, otuzaltı yıldız grubu tanımaktaydılar. Gözle görülebilebilen ve güneşin hareket ettiği daire ya da burç, otuzaltıya ayrılmıştı. Yunanlılar daha sonra bu alt ayrımlara «*Dekan'lar*» adını verdiler. Carlsberg 1 Astronomi papirüsünde her on günde bir dekanın doğumu ve ölümüyle, (görünmeyen) dekan'ın temizlenmek üzere Geb'in (yeryüzü tanrısı) evine çekildiği yetmiş günden söz edilmektedir.

Dekanlar, sistemi, Orta İmparatorluk zamanında bir Dekan öğretisinin, astrolojinin temeli oldu. Bir Dekanın doğumu ile bir insan'ın doğumu arasında çok sıkı bir kader bağı vardı. Bu devirde önceleri zamanı ölçmek için kullanılmış olan Astronomi, artık rahiplerin ve büyücülerin astrolojisi haline gelmişti. Çeşitli tapınak ve mezarlarda yıldızların yorumuna ilişkin pek çok resim bulmak mümkündür. Edfu, Esneh ve Dendera tapınakları ile, II. Ramses, I. Sethos ve Hatçepsut'un veziri Senmut'un mezarları, bu örneklerden yalnızca birkaçıdır.

Yıldızların yorumuna ilişkin bir bilim dalı olan astroloji varlığını - bugün de - sürdürürken, piramitlerin araştırılmasına ilişkin bir bilim dalı olan piromidoloji zamanla unutulmaya yüz tuttu. Bunun da nedenini anlamak güç değildir. Yüzyıllar boyu elele yürümüş olan bu iki bilim dalından astroloji ile meşgul olmak, dünyanın bütün ülkelerinde mümkündür ve meşgul de olunmaktadır. Oysa, piramitlere ilişkin araştırmalar, yalnız Mısır'da yapılabilir. Çünkü - geometrik yapıları tamamen ayrı olan Meksika piramitleri bir yana bırakılacak olursa - piramitlerin bulunduğu tek ülke, Mısır'dır. Piramitlerin modern ölçüm aygıtları ile araştırılması ve parabilimsel araştırmalar, ancak geçen yüzyılın ikinci yarısında başlayabilmiştir.

BÜTÜN dünyadaki araştırmacıların ilgisini ilk kez piramitlerin simgesel geometrileri çekti. Piramit, kare biçiminde bir tabanla, üçgen biçiminde bir gövdeden oluşuyordu. Tanrısallığı simgeleyen üçgen (Osiris, İsis, Horus ya da üçlü tanrısallık) maddeyi simgeleyen karenin üstünde yer alıyordu. Ölülerin her bakımdan düşünülmesi, eski Mısırlıların gerek görev bilincinde, gerekse manevî dünyalarında çok önemli bir yer tuttuğundan, bu yapıların simgesel bir amaca hizmet ettiğini düşünmek mümkündür.

Ancak piramitlerin bu özel yapı biçiminin amaca uygunluk ilkesine hizmet etmiş olması, çok daha kuvvetli bir ihtimaldir. Büyücü ve rahiplerin edindikleri bilgilerde kaynağını bulan bu mimari, piramide yerleştirilen firavun cesedinin belli bazı etkenlerden etkilenmesine yarlıyordu. Yeni Platonizm okuluna mensup bir mistik filozof olan Yunanlı düşünür Plotin (M.S. 205-270) bu teori ile meşgul olmuştu. Eski Mısırlıların gizli öğretileri üzerinde çalışan Plotin, bu teorinin ayrıntıları hakkında neden daha çok bilgi veremediğini şöyle açıklamıştır: «*Çünkü bu gizli öğretilerin, hariçten birine iletilmesi kesinlikle yasaktı ve bu yasak, bir yasa gücündeydi.*»

Bu yasaya karşı gelmenin cezası ölüm olup, gerek yaşı çığneyen, gerekse kendisine bilgi verilmiş olan, hayatlarını kaybederlerdi. İngiliz bilim adamı A.P. Sinnett, bu gizli öğretilerin yeni adaylarının hangi sınavlardan geçirildikleri konusunda şu bilgileri vermektedir:

«Adaylar, bir dizi korku verici teste tabi tutulurlardı. Bu testlerde cesaret, zekâ ve direnebilme dereceleri ölçülürdü. Darbeler ve bir takım uyuşturucu maddelerle etkisi artırılan psikolojik tazyik altında adaya uçu-

rumlardan düştüğü, taşların altında ezildiği, boğlukta asılı ve sallanan köprülerden geçtiği, ateş duvarlarının arasında yürüdüğü, suda boğulduğu ve vahşet hayvanların saldırısına uğradığı telkin edilirdi.

Büyük Philae tapınağının duvarlarında böyle bir telkin şöleninin resimlerine raslamaktayız. Eski Mısır röliyeplerinin natüralist stiline karşılık, burada yalnızca bir takım semboller resmedilmiştir; bu, öğretin gizliliğinden doğan ve doğal sayılması gereken bir sonuçtur.

William Kingsland, «*The Great Pyramid in Fact and Theory* — Büyük Piramit — Gerçekler ve Teoriler» adlı kitabında resmolunan ve anlatılan bu merasimlerin, piramitlerin içindeki yan bölmelerde yapılmış olması ihtimali üzerinde durmaktadır. Yeryüzünü geride bırakan ölünün, Osiris'in imparatorluğuna girmekten önce karşılaşarak yenmek zorunda olduğu korkunç güçlerden söz eden çeşitli ölümler kitaplarında bu konuya ilişkin bazı işaretler bulmak mümkündür.

Mezar Bölmesinde Bulanmalar

PİRAMİTLERİN asıl amaçlarının yanı sıra, gizli öğretiler içinde kullanıldığı görüşünü destekleyen mantıkî delillerin sayısı çoktur. Çünkü firavun her devirde bu öğretilerin «baş sırdaşı» sayılmıştı. Ölülerin bakımı ve gömülmesi de rahiplerle büyücülerin alanına girdiğine göre, muazzam mezarlarda aynı zamanda mistik merasimlerin de yapılmış olmasında şaşılacak bir yan yoktur. Ancak öğretilere mensup olacak yeni adaylara gerçekten darbelerin ve çeşitli uyuşturucu maddelerin tatbik edilip edilmediği konusu üzerinde biraz daha ayrıntılı olarak durmak gerekmektedir.

Daha önce de gördüğümüz gibi, piramit biçimi, ölü

cisimlerin 'konserveleşme'sini etkilemektedir. Gerek hayvanlar gerekse ölü organlar üzerinde yapılan deneyler, ölü organizmaların piramit içersine konduklarında çürümeyip, açıklanamayan bir nedenle bozulmadan kaldıklarını göstermiştir. Ayrıca eski Mısırlıların ancak piramit yapımına son verdikleri devirlerden itibaren son derece karışık ve zor mumyalama çalışmalarına başlamış olmaları da ilginçtir. O zamana dek yalnızca ölülerin tahnit edilmesiyle yetiniliyordu.

Nedeni açıklanamayan, ama kesinlikle saptanmış diğer bir nokta da şudur: Piramidin içinde uzunca bir süre kalmak, insanın bilincini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Acaba Rus gizli haber alma örgütü bundan ötürü mü Kruscev'e Keops Piramidi'ne girmemesini ihtar etmiştir?

İngiliz bilim adamlarından Hindistan ve Afrika uzmanı Paul - Brunton, ne egiptolog, ne de parapsikoloji uzmanı olmasına rağmen bu fenomen üzerinde durmuştur. Brunton, kendisini bir gece süreyle Keops Piramidi'nin ortasında bulunan mezar odasına kapattırmıştır. Öncele ri Kahire'deki yetkili makamların hiçbiri böyle bir girişime izin vermek istemediğinden, güçlüklerle karşılaşmıştır. Sonunda Brunton, Kahire polis müdürlüğünden Keops Piramidi'nde bir gece kalabilmek için izin koparabilmiştir.

İlk saatleri mezar bölmesinin önündeki dar, fakat yüksek tavanlı galeride geçirdikten sonra, bölmeye girip bir köşeye oturmuştur. Ansızın artık doğru dürüst düşünemez hale geldiğini hisseder gibi olmuş, gözlerini kapadığında da hayaller görmeye başlamıştır. Paul Brunton, şöyle demektedir:

«Gözümün önünde korkunç, dehşet verici görüntüler belirmişti. Ellerim mengene gibi birbirine kenetlenmiş-

ti... Gözlerim sımsıkı kapalıydı; ama siste kayaracak na süzülen görüntüler bir türlü kaybolmak bilmiyordu. Ve özellikle bana düşman yaratıklarla karşı karşıya bulunduğum hissinden bir türlü kurtulamıyordum... Etrafımı çeviren, cehennemden gelmişe benzeyen bu yaratıklar, korkutucu oldukları kadar iğrençtiler de...»

Hayatı boyunca türlü macerayla karşılaşmış olan araştırmacı, bayılmak üzereydi. Adelelerinin gittikçe daha fazla felce uğradığını hissediyor, fakat yerinden kılmıdayamıyordu. Meçhul bir güç, sanki bütün duygularını etkisi altına almıştı.

Ertesi sabah dışarı çıkardıklarında Brunton, adeta kendinden geçmişti.

Paul Brunton gibi bir maceraseverin bile Keops Piramidi'nde bunları yaşamasında biraz da kendi heyecana kapılmasının rol oynamış olması mümkündür. Keops Piramidi'nin mezar bölmesine kapanıp yapayalnız bir gece geçirmek kimi heyecanlandırmaz ki? Ama buna benzer olayların gündüz vakti topluluklar içinde de meydana geldiğini kanıtlayan pek çok tanık ifadesi vardır.

1972 yılında son defa Keops Piramidi'ni ziyaret ettiğimde, Mısırlı rehberlerinin eşliğinde piramidin içini gezen bir Alman turist grubuna raslamıştım. Gruba katılmış olan bir İspanyol kızı ansızın büyük galerinin üst başında bağırmaya başladı. Sonra da tahta döşeli geçide yığılıp hareketsiz kaldı. Dışarı çıkarıldığı zaman ise gerginliği yine kaybıldı. Kendisine daha önce başına böyle bir şey gelip gelmediğini sordum. Kızcağız tamamen şaşkındı. Soruma:

«Ansızın ne olduğumu ben de anlayamadım,» diye karşılık verdi.

Piramit rehberleri, bu tür olaylara epey sık raslandığını tasdik ettiler. Özellikle «*Through Lands of Bible* —

Kitabı Mukaddes'in Toprakları» adlı kitabıyla ün yapmış olan İngiliz bilim adamı H.V. Morton, Keops Piramidi'nin mezar bölümünde böyle tuhaf bir olayın nasıl kurbanı olduğunu anlatmıştır. Bir grupla piramide giren Morton ansızın bir panik duygusuna kapılmış, bitkin düştüğünü hissederek yere çökmüş, mezar bölmesinin daracık kapısından emekleyerek dışarı çıkmıştı. •

İki Piramit Uzmanının Ölümü

YILLARCA piramitlerde kalmış olan iki arkeologun ölümleri ise öylesine birdenbire olmuştur ki, en şüpheli olanlar bile bu ölümlerle araştırmacıların meşguliyetleri arasında bir ilgi bulunduğunu kabul etmek zorunda kalmışlardır. Piramitlere ilişkin pek çok sayıda teori üzerinde çalışmış olan ünlü İngiliz egiptoloji uzmanı Sir Flinders Petrie, 28 Temmuz 1942 günü, Kahire'den Kudüs'e dönerken ansızın ve tamamen beklenmedik bir şekilde ölmüştür.

Sir Flinders Petrie, ölmezden önce meslekdaşı Profesör George A. Reisner'in ölümüne de tanık olmuştı. Boston-Harvard-Araştırma Derneği'nin başkanı olan bu Amerikalı arkeolog, bindokuzyüzyirmi ve otuzlarda önemli buluşlar yapmıştı. Keops'un annesi Hetepheres'in çok ihtişamlı bir biçimde donatılmış olan mezarı, Keops Piramidi'nin doğusunda Reisner tarafından bulunmuştu. Reisner, 1939 yılında Keops Piramidi'nin mezar bölmesinden bir radyo röportajı yayınlayarak yine bütün dünyada adından bahsettirmişti. 1942 ilkbaharındaki ölümü de bu röportajı kadar heyecan uyandırdı. Prof. Reisner, piramidin içinde yere düşmüş ve felce uğramışçasına hareketsiz kalmıştı. Arkadaşları onu dar geçitlerden dışarı güçlkle çekip piramidin yakınlarında, arkeologların aletleri-

ni sakladıkları kampa getirmişlerdi. George A. Rehnert bu kampta bir daha kendine gelemeyen öldü.

1942 yılındaki bu esrarlı ölüm olaylarından bu yana çok sayıda bilim adamı piramitlerin fiziksel önemi üzerinde durdular. Soğukkanlı insanlar olan fizikçiler, araştırmaları sırasında gerek geçmişteki olayları gerekse simgesel geometriyi bir yana atıp bu biçimin fonksiyonunu bulmaya çalıştılar.

Üzerinde durdukları sorun, şuydu: Piramit biçimi, kozmik ışınların ya da bilinmeyen enerjilerin toplanmasına mı yol açıyordu? Bu biçim, enerjiler için toplayıcı bir mercek işlevini mi yerine getiriyordu? Eski Mısır'ın rahipleri ve büyücüleri, muazzam enerjiler elde etmeye yarayan bir takım gizli yöntemler mi bulmuşlardı?

Bugün içine sık sık düştüğümüz en büyük yanılgılardan biri, dünyada keşfedilecek ne varsa artık keşfedilmiş olduğu yolundaki inancımızdır. Ama her savaş, bize ne kadar yanıldığımızı bir kez daha göstermektedir. Daha 1878 yılında Friedrich Engels, artık her ordunun her uzaklıktan muazzam toparlarla dövülebileceğinden söz ederek Alman, Fransız savaşının tekniğin doruk noktasını işaretlediğini söylemişti. Bugün bu sözleri okuduğumuzda yalnızca gülümsüyoruz.

Hiroşima ve Nagazaki'ye ilk atom bombaları atıldığında, General Spaatz'ın Washington'a gönderdiği telgraf şu sözlerle başlıyordu: «*That Atomic Bomb disposes of all high ground...*» Aradan geçen sürede dinamit, savaş aracı olarak iyice eskimiş, atom enerjisi ise en tahripkâr güç olmaktan çıkmıştır. Şimdi tekniğin en yeni buluşu, «ölüm ışınları»dır. Teknisyenler, buna Laser (Light Amplification for Stimulated Emission of Radiation) adını takmışlardır. Bu kabaca «yabancı bir ışın kaynağının ışınla tahrikiyle ışığın güçlendirilmesi» anlamına gelmektedir.

Bütün bunlar bize, Heraklit'in deyimi ile «*Herşeyin babası*» savaşın armağan ettiği enerji biçimleridir. Tamamen fiziksel açıdan incelediğimizde, bu enerjiden yararlanmanın, sözgelişi, elektrikten yararlanmaktan çok daha kolay olduğunu görmekteyiz. Elektrik akımı, ancak binbir yoldan geçilip türlü aletler kullanıldıktan sonra elde edilebilmektedir. Oysa, bugün, tünel açmadan göz ameliyatına kadar türlü alanlarda kullanılabilen Laser ışınları, Laser topu diye adlandırılan aletin içinde bir ışın atom ve moleküllerin zorla emisyonu yoluyla kuvvetlendirilmesi ve böylece güneş ışığından on milyon defa daha temiz ve daha parlak bir ışığın kazanılmasıyla meydana gelmektedir.

Laser Araştırmaları

CALİFORNİA'DA, Malibu'da bulunan Hughes tesislerinin bir araştırma grubu, 1960 Temmuzunda ilk kez bir Laser deneyini başarıyla sonuçlandığında, bu olay bütün bilim dünyasında kutlanmıştı. Kongrelerde, üniversitelerde, araştırma laboratuvarlarında, gazete ve televizyonlarda, kısacası her yerde Laser adı, ağızlardan düşmez olmuştu.

Şimdi bir an Malibu'daki araştırma projesinin başkanı olan Dr. Theodore Maiman'ın, bütün çalışma arkadaşlarının beyinlerini yıkayarak hepsine bu yeni buluşu kimseye söylememelerini ve onları ölümle tehdit etmiş olduğunu farzedelim. Dr. Maiman, arkadaşlarını bir ömür boyu enstitüde kapalı tutsaydı, o zaman tümü yıllarca Laser denemeleri yapabilir ve bu enerjinin kullanılabileceği daha bir sürü alan bulabilirlerdi. Ve aradan yıllar geçtikten sonra, belki de bu çılgın fizikçilerin yalnız adları kaldığında, içinde yakut çubuğu ile helezonî cam tüplerden biri bulunur, ama bunun ne işe yaradığı bir türlü

anlaşılamazdı. Hele bu çubukların Laser topunun ana kısmı olduğu, kimselerin aklına gelmezdi. Aradan geçen yıllar boyunca hiç kuşkusuz başka enerji kaynakları bulunmuş olurdu. Ama Laser sırrı, Malibu'daki araştırmacılarla birlikte mezara giderdi.

Bu varsayımın saçmalığı, olayın kendisinden değil, şartlardan ileri gelmektedir. Çünkü Malibu'da ne beyin yıkama, ne ölüm tehditleri ve ne de zorla kapalı tutulan araştırmacılar vardır. Ancak, Malibu'da eksik olan bütün bu şartlar, eski Mısırlılar zamanında vardı. Orada egemenlik, yaptıkları sokaktaki adamın tasavvur gücünü aştığından, mucize sayılan büyücülere aitti.

Biz bugünün insanları, tarihin tanıdığı bu en zeki insanların bilimsel başarılarını küçümseme eğilimindeyiz.

1969 yılında Amerikalı atom fizikçisi Profesör Luis Alvarez tarafından yönetilen ve Keops Piramidi'nin içinde yapılan ışın deneylerini computer'de değerlendiren Kahireli fizikçi Dr. Amr Gohed, üçbinbesyüz yıllık yapının içindeki kozmik ışıma hakkında şöyle demiştir: «*Piramidin içinde olanlar, bilimin ve elektronığın bilinen bütün yasalarıyla çelişki halindedir.*»

Dr. Amr Gohed, bunları söylerken piramidin içindeki ışın yağmurunu kaydeden manyetik bantları düşünüyor-du. Yakalanan impulslar gerek akustik, gerekse optik açıdan belirginleştirilebilmektedir. Fotometrik şeritler üzerinde çizgiler, semboller ve geometrik biçimler açıkça görülebiliyordu. Ama fizikçileri hayretten hayrete düşüren asıl nokta, sembollerin ve geometrik biçimlerin, aynı ölçü aletlerinin kullanılmasına karşılık, hergün değişmesiydi.

«*New York Times*» taki bir haberde Dr. Amr Gohed, şöyle demektedir:

«Ya piramidin geometrisinde bizim ölçümlerimizi etkileyen çok esaslı bir hata mevcuttur, ya da burada açık-

lanması imkânsız bir sır söz konusudur; firavunların, lâneti, büyücülük. sihirbazlık, ne dersiniz deyin! Ama şurası muhakkak ki, piramidin içinde bütün bilimsel yasalarla çelişki halinde olan bir güç etkisini göstermekte.»

Bu enerjinin ne olduğunu bugün ne astrofizik, ne de parapsikoloji açıklayabilmektedir.

Uzaydan Gelen Şimşekler

BUGÜNKÜ bilimin arada sırada ve raslantı sonucu yaptığı buluşlar, astrofiziğin daha ne sırlar gizlediğini bize göstermektedir. Alman gazetelerinden «*Süddeutsche Zeitung*» 9 Mart 1973 tarihli sayısında «*Herkül'ün röntgen şimşekleri — çift yıldız sistemindeki bir kaynak tuhaf sonuçlara yol açıyor*» başlıklı yazısında şöyle demişti:

«Her 1,23782 saniyede bir Herkül burcundan gelen bir röntgen şimşeği dünyamıza ulaşmaktadır. Bu, gökyüzündeki röntgen kaynaklarını çok güçlü röntgen aygıtlarıyla araştıran Uhuru peykinin gözlemleri sonucunda saptanmıştır. Bu uydu, araştırmaları sırasında o kadar çok yerde o kadar çok kaynağa raslamıştır ki, ki, röntgen kaynaklarının uzayda çok ender raslanan görünümüler olduğunu söyleyebilmek, artık imkânsızlaşmıştır.»

Fezada kısa süreli impulsar yollayan enerji kaynakları, astrofizik açısından bir yenilik değildir. Yeni olan enerjinin türü, yani röntgen ışınları ve bu kaynağın her 1,7 günde bir faaliyetini 4 saat için kesmesi gerçeğidir. Ama durum, yalnız görünüşte böyledir.

Tel Aviv'deki Wise gözlemevinin yeni araştırma so-

nuçlarına göre; Röntgen şimşekleri, her 1,7 günde bir, 1936 yılında Herkül burcunda yeni bulunan HZ-Herkül adında bir gezegen tarafından perdelenmektedir. HZ-Herkül'ün de her 1,7 günde bir parlaklığını değiştirmesi, HZ-Herkül'ün ve bilinmeyen Röntgen kaynağının her biri, 1,7 günde bir öbürünün çevresinde dönen iki yıldız oldukları yolundaki kanıyı destekliyordu.

Eski Mısırlıların muazzam aynalı teleskoplarla gökyüzünde yabancı yıldızları araştırdıkları sonucuna varmamız gerekir. Buna karşılık, eski Mısırlıların gözlemler yaptıklarına, organik reaksiyonları analiz ettiklerine ya da en azından bunları bir sistemin çerçevesine sokmaya çalıştıklarına inanabiliriz. Bu arada bu araştırma faaliyetlerinin yayıldığı muazzam süreyi de unutmamamız gerekir. Yalnız Keops Piramidi'nin yapılışıyla, Tutankhamon'un ölümü arasında, İsa'nın doğumu ile Amerika'nın keşfi arasındakinden daha uzun bir süre mevcuttu.

Eski Mısırlılarda sınıf bilinci çok güçlüydü. O denli güçlüydü ki, kuşakların erkek mensupları yüzyıllar boyu aynı adı taşırlardı. Ancak bu bilinç, rahipler ve büyücülerde de çok derin bir biçimde kökleşmişti. Bir problemin araştırılması, birkaç kuşak devam ederdi. Problemi ve bununla birlikte edinilen tecrübeler babadan oğula, ustadan çırağa geçerdi.

Mısırlıların bilimi, bir araştırma biliminden ziyade bir deney bilimidir. Yüzyıllar boyu çeşitli deneylerden geçen piramitlerin mimarisi, bu konuda en iyi örnektir. Bütün piramitlerin çeşitli yapı aşamaları bunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu durumda piramitlerin gerek biçimlerinin, gerekse yerlerinin deney sonucu elde edildiğinden kuşku duymak, imkânsızdır.

ONSEKİZİNCİ SÜLÂLEDEN GELEN SES

LONDRA'DAKİ «INTERNATIONAL Institute for Psychical Research»ta, 4 Mayıs 1936 günü kaydedilen bir plak muhafaza edilmektedir. Plakta — bir kadına ait olduğu açıkça anlaşılan — genizden gelme sesler bulunmaktadır. Yetmişsekizlik plağın dönüşü sırasında ve hışırtıların arasından duyulabilenler, şunlardır: «*Iv e tena...*»

Bu sesleri ilk duyan, bir Afrika yerli şivesi sanabilir. Ama durum böyle olsaydı, Londralı bilim adamları 1936 yılında bu sesleri plağa almak gibi bir lükse kaçmazlardı. Bu anlaşılmaz sesler, gerçekte ikibinbeşyüz yıldan beri konuşulmayan bir dilin sözcükleridir. Eski Mısır dilinde olan «*Iv e tena*», kaba bir çeviriyle: «*Ben çok yaşıyorum*», anlamına gelmektedir. Ama plağın heyecan verici, hatta inanılmaz olan yanı bu değildir. Yalnız dil değil, fakat plaktaki ses de onsekizinci sülâleye aittir ve kelimeler, zamanımızda yaşayan bir İngiliz öğretmeni trans halindeyken Milattan bindörtüyüz yıl önce yaşamış bir kadı-

nın düşünce dünyasına girdikten sonra söylenmiştir. «Xenoglossie» denen bu olayla bugün bilim dünyası da meşgul olmaktadır.

Xenoglossie kavramı, iki Yunanca sözcükten, *xenos* (yabancı) ve *glossa* (lisan, dil) sözcüklerinden oluşmakta ve trans halindeki bir insanın hayatında hiç öğrenmediği bir dilden cümleler söylemesi yeteneğini ifade etmektedir. Parapsikoloji uzmanlarına göre; bu yeteneğin gerçekleşmesi için ruhsal gerilimlerin ya da manevî heyecanların varlığı gereklidir. Son derece ender raslanan bir olay olduğundan, bilim, Xenoglossie ile henüz çok fazla ilgilenmemiştir. Xenoglossie'ye ilişkin en eski yazılı belge, İncil'de, «Havariler Tarihi»nde, Paulus'un Korintos'lulara yazdığı «I. mektup»ta yer alır. Buna göre; kendilerine verilen görevden çok heyecanlanan havariler, birdenbire hiç bilmedikleri yabancı bir dilde konuşmaya başlamışlardı. 1634 yılında Londra'daki Ursulinler manastırının rahibelerinin trans halindeyken Latince, Yunanca, Türkçe ve İspanyolca konuştukları rivayet edilmektedir. Nihayet geçen yüzyılın ortalarında Amerikalı Laura Edmonds, hiç farkında olmaksızın eski Yunanca konuşmaya başlayarak Xenoglossie'nin ilginç bir örneğini vermiştir.

Bayan Ivy B.'nin tuhaf yetenekleri ise bir raslantı sonucu ortaya çıkmıştır. (Bayan B., mesleğine ilişkin nedenlerden ötürü asıl adını hiçbir zaman açığa çıkarmamış, hatta daha sonra Rosemary müstear adını da almıştır). Bu öğretmen okulda, aynı zamanda parapsikoloji araştırmaları da yapan müzik pedagogu Dr. Frederic Herbert Wood ile tanışmıştır. Frederic Wood, şöyle der:

«Başlangıçta tek ortak merakımız müzikti. Bayan B., parapsikoloji hakkında hiçbir bilgi sahibi değildi. Benim araştırmalarım karşı da ilgi duymuyordu.»

Ancak, 1927 yılında bir sonbahar akşamı Wood ve Ivy beraber otururlarken, Bayan B. ansızın bir kâğıda tu-

haf şekiller çizmeye başladı. Wood:

«O anda bir yazıcı medyumla karşı karşıya olduğumu anlamıştım», der.

Dr. Wood, Ivy'nin hiçbir zaman yirmi dakikadan fazla sürmeyen çizimlerini bir bilim adamının merakıyla izledi. Sonunda, 8 Ağustos 1931 günü yapılan bir deney, probleme yepyeni görüş açıları kazandırdı. O gün Ivy, tuhaf sesler çıkarmaya başladı. Söyledikleri aşağı yukarı kulağa: «*Ah-yita-zula*» şeklinde geliyordu.

Bu aşağı yukarı: «*Ben kimsenin birşey dediğini duymadım*» demektir. Sesler çoğunlukla anlaşılamayacak kadar boğuk ve karışık çıktığından, egiptoloji uzmanları bile söylenenleri kaydetmekte güçlük çekiyorlardı. Ancak Dr. Wood ile Dr. Hulme, yıllar süren deneylerden sonra kaydedilen sesleri birkaç saatte tercüme etmelerini mümkün kılan bir rutine kavuştular.

Kadının, üçbinüçyüz yıl önce yaşamış bir insanın muhakemesinden doğan cümleleri söyleyebilmesi nasıl mümkün olabiliyordu?

Ivy B., bu konuda şöyle der:

«Bu cümleleri sessiz bir dilde söylenmişler gibi hissediyorum. Bunların, beynimin normal dili biçimleyenden ayrı bir bölümünde oluştuklarını anlar gibi oluyorum. Bu dil adeta beyinle kafatası arasında bir yerde doğuyor.»

Kadın eski Mısır dilindeki sözleri sanki hiçbir şey düşünmüyormuş, bütün dikkatini bir soru ya da bir konu üzerinde toplamışçasına kolaylıkla söyleyebiliyordu.

Ivy B., durumu şöyle tanımlar:

«Biri konuştuğu zaman, önce bir düşünceyi oluşturmak zorundadır. Ama ben ses içimden geldiği zaman hiçbir şey düşünmüyorum. Dudaklarım hareket ediyor ve kelimeler oluşuyor. Ama bunun ayrıntıları hakkında bilgi verebilecek durumda değilim. İnsan genellikle söylemiş olduğu bir şeyi hiç olmazsa kısa bir süre için olsun ha-

tırlar. Oysa ben, trans halindeyken söylediklerimin hiç-
biri*ni* hatırlamıyorum. Bir kere söylediğimi bir daha ne
tekrarlıyabiliyorum, ne de muhtevasını hatırlıyorum.»

Dr. Frederic Wood'a göre, öğretmenle yaptığı deney-
ler, uçak gürültüsü ve daryo sesi gibi dış etkenlerle çoğu
zaman bozulmuştur. Oysa, - yine Wood'un ifadesine göre -
böyle deneyler, dikkat dağılmasını önlemek için tamamen
sessiz bir çevrenin varlığını gerektirmektedir. Yıllar sü-
ren bu deneylerden her birinden önce Bayan Ivy'nin gerek
bedenen, gerekse ruhen tamamen dinlenmiş olması gere-
kiyordu. Her deneyden önce Wood ile Bayan Ivy, iki ile
beş dakika arasında bir süre karşılıklı oturup yazı ya-
zarlardı. Ondan sonra Wood, herhangi bir düşünce ya da
soruyu not eder, bu arada hipnotize ettiği kadın da onun
söylemediklerini okuyabilme yeteneğine kavuşurdu.

Wood ve Hulme, ancak üç yıl sonra sesin kime ait ol-
duğunu anlayabildiler. Ses, adını ilk kez 5 Aralık 1931 gü-
nü söyledi. O gün Bayan Ivy, yirmisekiz eski Mısır dilin-
de cümle yazmış, egiptolog Howard Hulme de bunları ke-
lime kelime tercüme edebilmişti. Tercüme edemediği yal-
nızca bir tek kelime kalmıştı: «*Ventiu*».

Altı hafta sonra Bayan B. ikinci bir ad, «*Telika*»
adını söyledi, «*Ventiu*»yu da tekrar etti. Altı ay sonra
trans halindeki bir konuşma sırasında iki ad yine duyul-
du. Bu, egiptoloji uzmanını şaşırttı; çünkü ses, o zamana
kadar kendini «*Nona*», yani «*adsız*» diye nitelendirmişti.

Ses, ancak 6 Haziran 1935 günü kimliğini tamamen
açığa vurdu. Doğru adı «*Telika*»ydı. Babil'li bir kızdı.
Ama Mısır'a geldiğinde bir Mısır adı olan «*Ventiu*» adını
almıştı. Kendi kendisine «*Nona*», yani, adsız demesi ise,
adının tarihe geçmemiş oluştundan ötürüydü.

III. Amenofis'in Dördüncü Karısı

EGİPTOLOGLAR gerçi 1887 yılında Tell el Amarna

köyünde bulunan ve III. Amenofis'in Babil Kralı Kadaşman En-lil ile yazışmasını da ihtiva eden yazıtlardan III. Amenofis'in, Kadaşman'ın kızkardeşi ile evlenmiş olduğunu biliyorlardı, ama kadının adını bilmiyorlardı.

III. Amenofis'in ilk karısı, IV. Amenofis'i; yani, Echnaton'u dünyaya getiren Teje'ydi. Adı bilinmeyen üçüncü karısı ise, Telika'ydı. Kadaşman, III. Amenofis'in kendisinden evlenmek üzere kızını istemesi karşısında hayrete kapılmıştı; çünkü firavuna zaten daha önce kızkardeşini eş olarak vermiş bulunuyordu. Kadaşman, şöyle yazmaktadır:

«Kızkardeşimi bugüne kadar gören olmadı. Hayatta olup olmadığını da bilen yok. Karılarınız önünüze geldiğinde elçime: Bakın, prensesiniz karşınızda, demisiniz. Ama elçilerim kendisini tanıyamamışlar. Gösterdiğiniz kadın, gerçekten kızkardeşim miydi?»

Telika'nın, Babil'li elçiler geldiğinde hayatta olmaması ve Amenofis'in, Kadaşman'ın kızını almak suretiyle haremindeki boşluğu doldurmak istemiş olması kuvvetle muhtemeldir. Telika, firavunun sarayında en nefret edilen kişilerden biriydi. Kraliçe Teje, onun III. Amenofis üzerindeki büyük nüfuzunu kıskanıyordu. Amon rahipleri ise, Telika'nın, birkaç yıl sonra IV. Amenofis tarafından devletin resmî dini olarak ilân edilecek, ama o sıralarda henüz gelişmekte olan Aton dinine sempati duymasını kuşkuyla karşılıyorlardı.

Telika, manastır rahibeliği yaptığı devre ait ilginç açıklamalarda bulunmuştur. Rahiplerin nüfuzu hakkında söyledikleri şöyledir:

«Rahiplerin halk üzerindeki büyük nüfuzlarının kökünün kör inançlara dayandığını biliyorum. Ama bu kör inanç sayesinde rahipler halk üzerinde egemenlik kurabildiler. Halk onlardan korkuyordu.»

Rahiplerin esrarlı işleriyle meşgul oldukları tapınaklarda tam bir suskunluk hüküm sürerdi. İçine yalnızca rahiplerin girebileceği en kutsal bölme, her zaman perdelerle örtülü olurdu. Rahiplerin saçları ve kaşları traş edilirdi. Bellerindeki bir kumaş parçasının haricinde çıplak gezerlerdi. Merasimler sırasında uzun, nefesli sazlar-
dan çıkan ezgiler, ortalığa kasvetli bir hava yayardı.

Telika, muazzam Mısır piramitlerinin, işçilere dayanılmaz acılar çektirilerek yaptırıldığı inancına da son vermiştir. Trans halindeki konuşmalardan anlaşıldığına göre; Mısırlılar, matematikçiler ve yapı işçilerinin birlikte tonlarca ağırlıktaki taşları yüksekliği yüz metreyi aşan yapıların tepesine çıkarmalarını mümkün kılan çeşitli kaldıraç sistemlerine sahiptiler. Bunun için makineler değil, fakat yalnız ve yalnız kaldıraçların ve ağırlıkların denge-
lenmesine ilişkin kesin hesapların varlığı gerekiyordu. Telika, şöyle demiştir:

«Bizim Mısır'daki bilge kişilerimiz, bilseniz, sizin için paha biçilmez değer taşıyacak bilgilere sahiptiler.»

Telika, Mısırlıların havadan elektrik elde ettiklerini söylemiştir. Ama bu elektrik aydınlatmada kullanılmazdı. Mısırlılar bu iş için bugünkü meşalelerde kullanılanları andıran kimyevî maddeler kullanmaktaydılar.

Telika-Ventiu, 30 Mayıs 1936 günü, Bayan Ivy B'nin ağzından şöyle konuştu:

«Sizlere, öbür dünyada bağlantı kurduğumuz yüksek hayat türleri hakkında bilgi verebilmek isterdim. Ama bunları tanımlamak, benim için çok güç. Bir ölünün ruhu, yabancılara, siz yeryüzündekilerden çok daha kolay yaklaşabilir. Değer ölçüleriniz çok yanlış! Dünya, pek çoğuyla kıyaslandıkta çok geri kalmış bir gezegen. Sözümlü ettiğim yüksek varlıklarla karşılaştırıldığında, bütün yaşayanların gelişmeleri çok düşük bir

düzeyde kalıyor. İçinde yaşadığınız devlet, okyanusun uçsuz bucaksızlığının ortasında bir çiğ damlası gibi. Biz bile gelişmemizi çok yüksek bir düzeye vardırmış sayılamayız. Ben bir hiçim ve - bazı naçiz bilgilerimin dışında - hiçbir şey bilmiyorum. Bazan, sizin meditasyon dediğiniz duruma girdiğimde, bedenime başka bir dünyadan gelen mavi bir ışık demetinin nüfus ettiğini duyar gibi oluyorum. Bu, güzellik ve güç konusunda insanın önünde göz kamaştırıcı imkânlar yaratıyor. Buradaki koruyucularım, bunun, yeryüzü varlıklarından yeterince uzaklaşmamdan sonra kavuşacağım yüksek bilincin ışıkları olduğunu söylüyorlar. Oysa yine koruyucularımın dediğine göre, zekâsı sınırlı olan insanoğlu hiçbir zaman evrenin tükenmez imkânlarını tümüyle kavrayabilme fırsatını bulamayacak.»

Bir Cinayet

DR. FREDERIC WOOD, yıllar süren deneylerinin sonucunda çok önemli bir tarihî gerçeği, Telika'nın bir cinayet sonucu öldüğünü medyumundan öğrenmeyi başardı. Babilli kadının kendilerine güvensizliğinden kuşkuya kapılan Amon rahipleri, onu ortadan kaldırmak için planlar kurmaya başlamışlardı.

Telika, evlât edindiği Tola adlı bir kızla Nil'de bir gezinti yaptığında bekledikleri fırsata kavuşmuş oldular. Tutulan kaatiller bir tekneyle yaklaşıp iki kadının bulunduğu tekneyi devirdiler. Telika ve Vola boğuldular. Cesetleri de hiçbir zaman bulunamadı.

Frederic Wood, bu konuda şöyle demektedir:

«Telika'nın ölümünden sonra gericiler, onun adını bütün yazıt ve belgelerden uzaklaştırdılar. Bu, herhalde o devirlerde adet olmalıydı. Aynı adete uyan tarihçiler

masada yerlerini aldıktan sonra Wood, Ivy'nin deney sırasında yazması ihtimaline karşılık küçük bir not defteri istedi. Ondan sonra Wood ile Ivy, dakikalarca bir şey konuşmaksızın karşı karşıya oturdular. Aralarında ne bir el işareti oldu, ne de ipnotize edici bakışlar görüldü. Birdenbire mikrofona eğilen Dr. Wood:

«Tamam», dedi.

Bu, stüdyo teknisyenlerine kayda başlamaları için verilen işaretti. Dr. Wood bunu izleyen olayları şöyle anlatır:

«Birkaç saniye sonra 'Rosemary' derin derin içini çekti - bunu plaktan açıkça duymak mümkündü - ve Xenoglossie ağır, parça parça cümleler halinde başladı. Bu cümle parçalarını söyleniş sırasıyla not ettim. Bazı hallerde cümlenin anlamı anlaşılabilirdi; bazan da bir cümle parçası ondan bir ya da iki sonrakine karışıyordu.»

Dr. Wood ve Dr. Hulme, bu deneylerle hiç kuşkusuz bilimin sınırlarını alabildiğine zorlamışlardır. Eski Yunanlılardan bu yana gelişen arkeoloji, en modern araştırma yöntemlerinin varlığına rağmen artık bugün geçmişin ufkunu genişletebilme imkânına hemen hemen sahip değildir. Firavunların lâneti gibi sorunların çözülmesi isteniyorsa, o takdirde arkeolog ve tarihçiler, kendi yöntemlerini biraz bir yana bırakıp alışılmadık araştırma yöntemlerinden de yararlanmayı göze almak zorundadırlar.

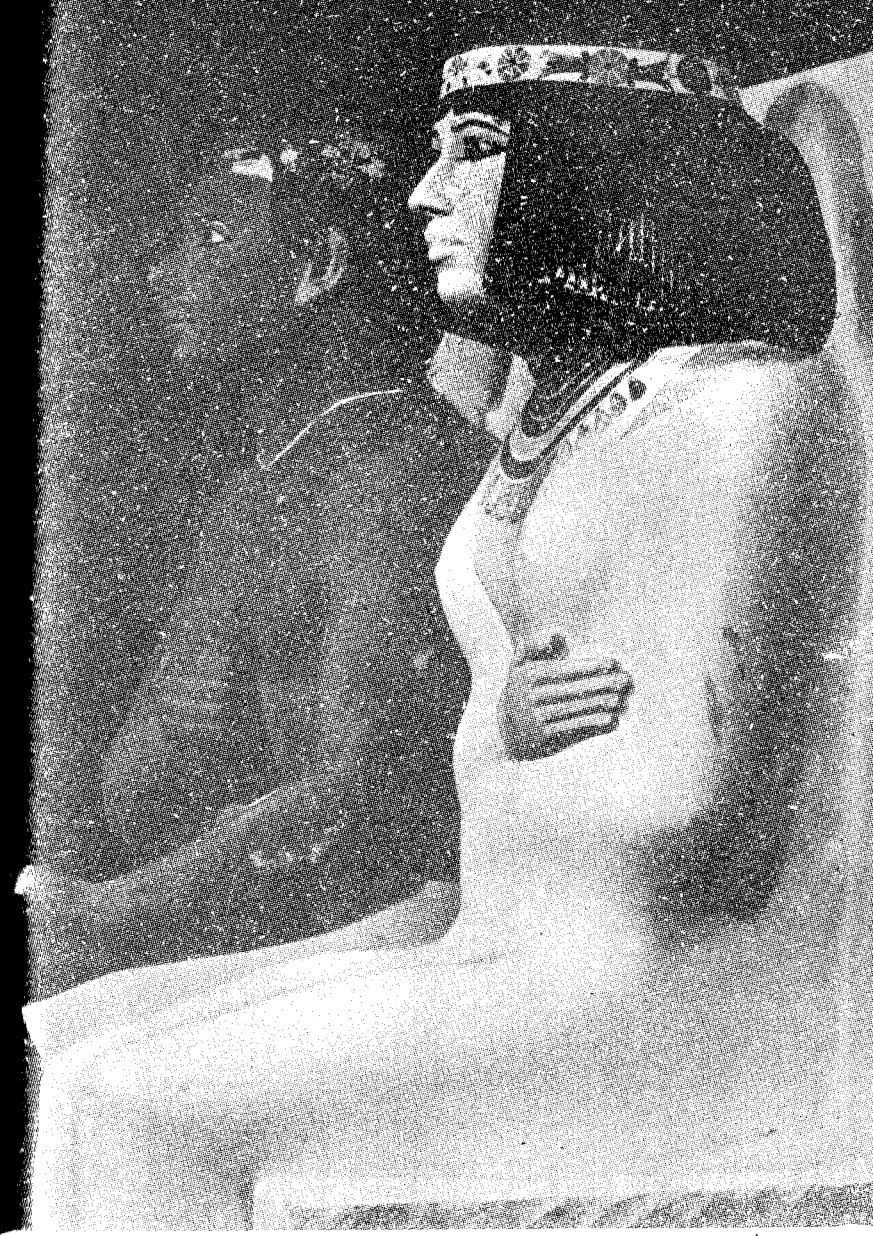
B İ T T İ

14.7.97 / Atesli

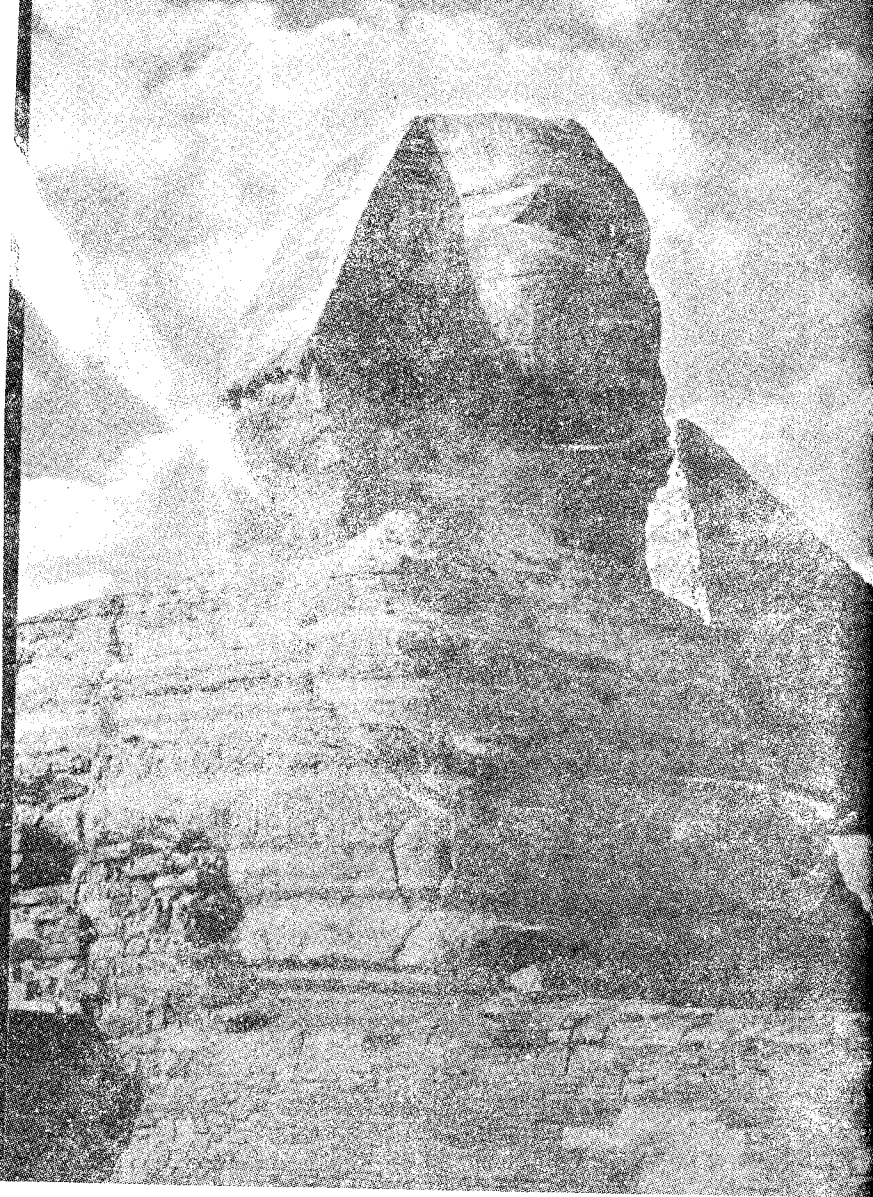
Part:

sonuç:

20.79.

Prins Rahotep ve karısı
Nefrit'in ki gibi bu heykeller ruhun
İçlerinde yaşayabilmesi için mezarlara konulmuştu.

Keops'un yüz çizgilerini taşıdığı sanılan Sfenks ve Büyük Piramit. Sfenksin arapçası 'korkunun babası' anlamına gelmektedir.

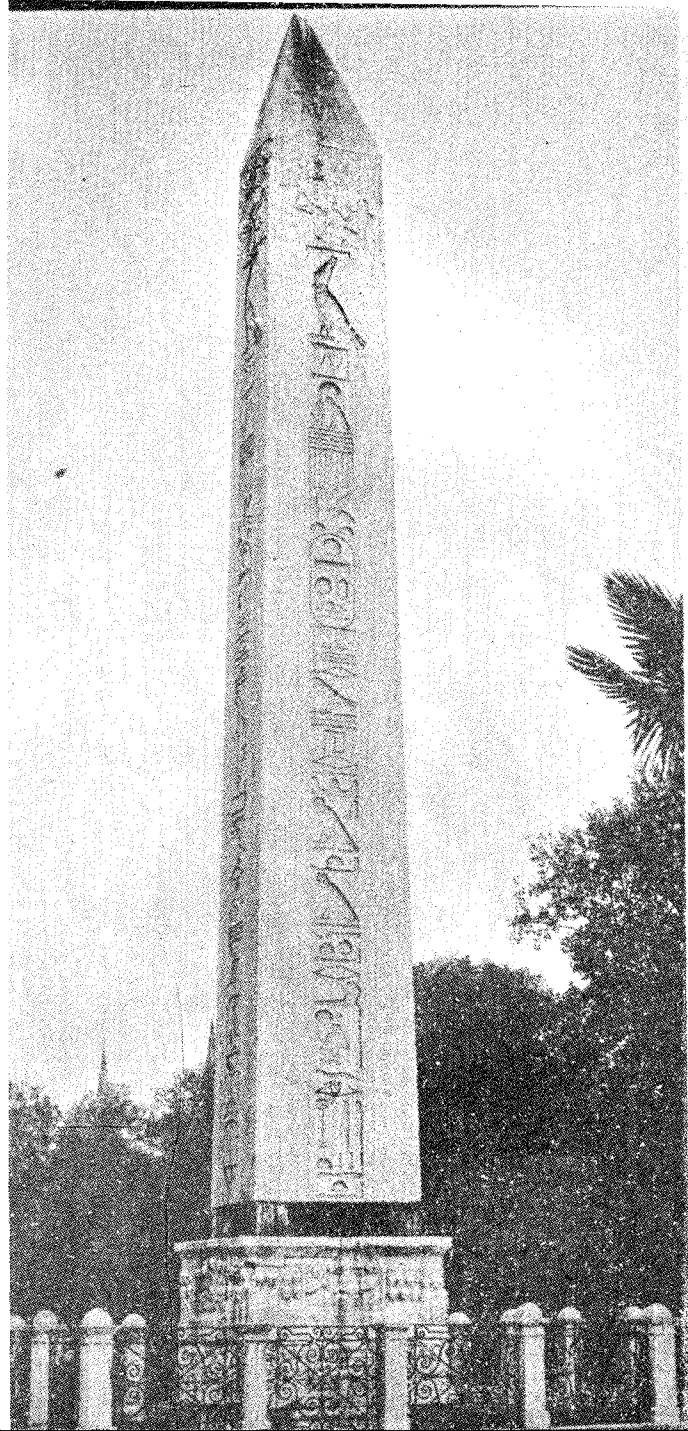
3. Amenemnes'in gençliği.

III. Amenemnes'in sonuncu kralı olan
Amenemnes, 50 yıl
hüküm sürmüştür.

olarak
mak ya da
opolis'e dikilen
İstan-
bulda bulunan
'Thutmose'un
obeliski

19. Sülâle'den kalmış olduğu
kabul edilen Giza'daki Sfenk

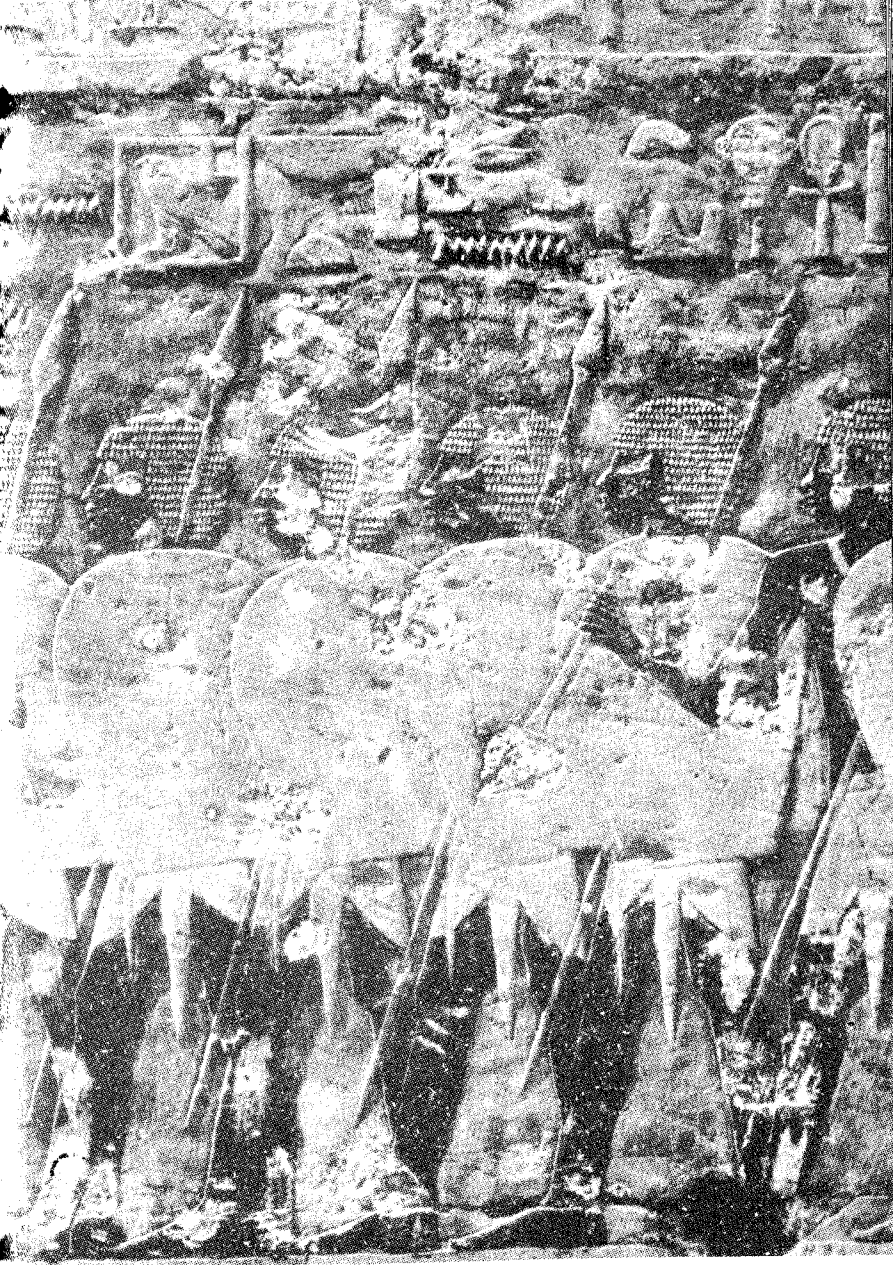
Tanrı
Amon-Ra ile
Kraliçe Hatçepsut.

Thebes karşısında Der el-Bahri
yamaçlarında Kraliçe Hat-
gepsut'un mabet mezarı

Der el-Bahri'den bir röliyef.
Punt seferine çıkan Kraliçe Hat-
çepsut'un mızraklı askerleri.

3 Firavun 3. Thutmose Amon-Ra'ya adak sunuyor.

Tekelerin ayakları arasında
bir tanrı ya da firavun heykel-
cikleri bulunmaktadır.

Akhenaten'in karısı Nefertiti

Üzerinde Aten'in adı kazılı bilezik takmış olan
Akhenaten.

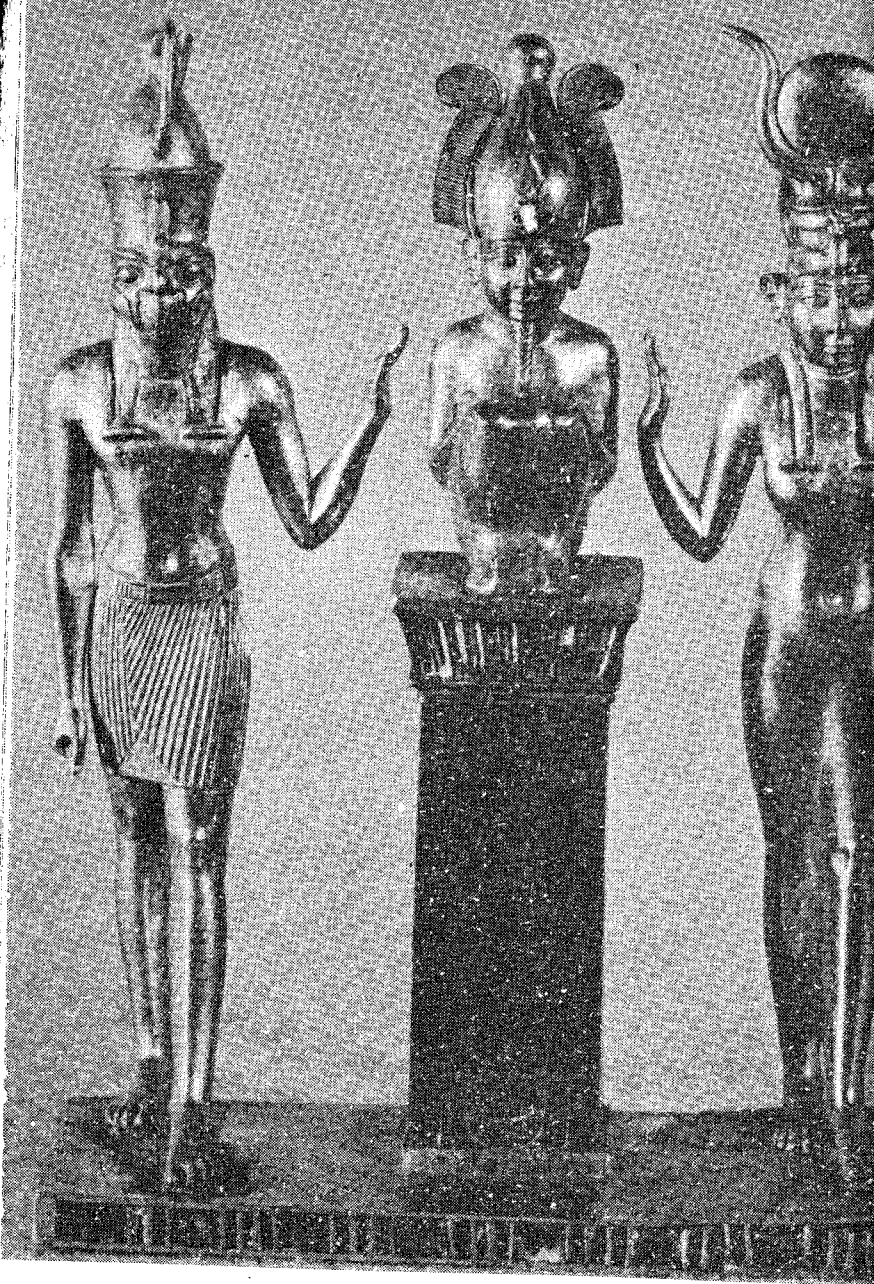
Tanrısal niteliğini belirtmek için
yüz çizgileri uzatılmış ve inceltilmiştir.

Krallar Vadisi'nde Tutankhamun'un altın lahdi.

Batı Teb dağları arasında
Krallar Vadisi.

22. Sülâle'den kalma üç tanrılı bir grup.

FİRAVUNLARIN LÂNETİ

Philip VANDENBERG

1923 yılından günümüze kadar eski Mısır Firavunlarının mezarlarında araştırmalar yapan otuz bilim adamının otuzu da esrarengiz bir şekilde öldüler. Ne idi onları öldüren? Bilinmeyen bakteriler mi? Işınlr mı? Zehirler mi? Arkeoloji serüveni, giderek ölümcül bir muammaya dönüşüyordu. Acaba söylendiği gibi Firavunların mezarları lânetli miydi, piramitleri sihirli ve olağanüstü bir güç mü koruyordu?

Mısır'daki arkeologların ölümleri bugüne kadar mantıksal bir çözüme varmış değildir.

«FİRAVUNLARIN LÂNETİ», işte bu sırrın üzerine eğiliyor ve kalın esrar perdesini aralamaya çalışıyor.

«FİRAVUNLARIN LÂNETİ», daha önce bu dizide çıkan «Dünyamızın Gizli Sahipleri» ve «Uzaydan Geldiler»in de bir çeşit devamı sayılabilir.